

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI HUKUKTA
İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ersan ARSLAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN**

Hatay-2020

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI HUKUKTA
İNSANLIĒA KARŞI SUÇLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ersan ARSLAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN**

Hatay-2020

ONAY

ERSAN ARSLAN tarafından hazırlanan “**ULUSLARARASI HUKUKTA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

../ .. /20..

Jüri Üyeleri	İmza

Ersan ARSLAN Tarafından Hazırlanan “ **Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar**” Adlı Tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (/ /20..)

İmza
Ersan ARSLAN

ÖNSÖZ

İnsanlığa karşı suçlar iki kişinin yada bir kişi ile bir devletin arasındaki uyuşmazlıktan öte bütün insanları hatta kavramsal kullanımı ile insanlığı ilgilendiren, adını gelecek zamanda daha da çok duyacağımız uluslararası bir suçtur. Bu kanı tahminin ötesinde beklenen bir durumu ifade eder. Zira bugün Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde soruşturulan ve yargılanan hemen hemen bütün devletlerin yetkilileri diğer uluslararası suçlardan öte insanlığa karşı suçları işlediği iddiası ile sorumlu tutulmaktadır. Bazıları bundan dolayı ceza dahi almıştır. Bu denli önemli bir suç ancak tüm yönleri ve tarihsel kökenleri ile incelenerek yorumlanabilir.

Tez çalışması 3 bölüm ve onları takip eden ana ve ara başlıklardan oluşmaktadır. Birinci Bölümde, insanlığa karşı suçların da içerisinde değerlendirildiği uluslararası hukuku ilgilendiren kavramlara yer verildi. İkinci ve Üçüncü Bölümde ise insanlığa karşı suçlar konusu tarihsel kökeni, bugünü ve olası yarını ile ele alındı. Bu bölümde insanlığa karşı suçlara etki eden olaylar kronolojik çerçevede incelendi. Sonuç kısmında ise kavram tezdeki bilgiler ile birlikte değerlendirilip, geleceğe dair bir kısım öngörülerde bulunuldu.

Ne yazık ki fikri çalışmamın teze döküleceği 2020 yılı mart ayı ve devamında dünyayı etkisine almış Covid-19 virüsü tedbirleri kapsamında ülkedeki tüm kütüphane ve fiziki bilgi aktarım alanları kapatılmıştır. Tez çalışması bu zor şartlar altında neticelendirilmiştir.

Tüm bu anlatılanlardan ve yazılanlardan önce verilen bu emeğin arkasındaki değerleri unutmamak gerekir. Çalışmamın fikri planında ve olgunlaşmasında bana yardımcı olan değerli Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Hocalarına, başta Filiz Arzu Yalçın olmak tüm Sosyal Bilimler Enstitüsü İdari Çalışanlarına, yüksek lisans eğitimimde, tezimin hazırlanması ve sonuçlanmasında çok değerli katkıları olan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Kahraman'a ve gerek yüksek lisans eğitimim gerek ise tez çalışmamın başından sonuna kadar benden desteğini esirgemeyen kıymetli Eşime teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ersan Arslan, TEKİRDAĞ

ULUSLARARASI HUKUKTA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

Ersan ARSLAN

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi, 2020

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN

ÖZET

Bir daha asla... Bu söylem hem uluslararası hukukun vahşet karşısındaki çaresizliğinin ifadesi hem de uluslararası hukukun aslında tek çare olduğunun ifadesidir. İnsanlık 20. yüzyılı ölümden önce gelen vahşetin kokusu ile hatırlayacaktı. İşte “insanlığa karşı suçlar” bu dönemde ismi sonradan konulan vahşetin kağıtlardaki adı olmuştur. Tarihsel kullanımı çok daha eskiye gitse de Nazi Almanya’sının hem kendi halkına hem de işgal ettiği yerlerin halklarına yaptığı eziyetler Nürnberg Statüsüne, ilk defa kullanılan bir suç tipi olan, “insanlığa karşı suçlar” olarak geçecekti. Bir yıl sonra İkinci Dünya Savaşı’nın Japon sorumlularının yargılanacağı suçları belirleyen Tokyo Şartı’nda da “insanlığa karşı suçlar” yer almakta idi. Dünya kamuoyunun bu suç tipine karşı aldığı tavır yıllar içinde daha da keskinleşecekti. 1950 tarihinden 1993 tarihine kadar insanlığa karşı suçlar kavramı bir savaş suçları yargılamasında kullanılmadı. Ancak bu süreçte insanlığa karşı suçlar kavramı bir olgunlaşma dönemi geçirdi. 20. yüzyılın sonlarında Eski Yugoslavya ve Ruanda’da işlenen suçlar için oluşturulan Statülerde “insanlığa karşı suçlar” geçmiş dönem tecrübeleri ile daha da kapsamlı değerlendirildi. Devamında ise kavram, nihai kullanımı olan Roma Statüsündeki şeklini aldı. Uluslararası savaş olaylarının azalması ile güncelliğini yitiren savaş suçları ve barışa karşı suçlar, yerini devletlerin veya grupların kendi nüfuslarına karşı da işleyebildikleri insanlığa karşı suçlara bıraktı.

Bugün işlenen ve yarın maalesef işlenecek olan insanlığa karşı suçları anlamak için bu kavramın geçmişine, tarihsel kökenlerine inilmesi gerekir. Mevcut çalışmamızda insanlığa karşı suçların hem kavramsal hem de normatif şekli irdelenerek, geçmişi, bugünkü durumu ve gelecekte alabileceği yeni haller tartışıldı.

ANAHTAR KELİMELE

Uluslararası Hukuk, Uluslararası Suç, İnsanlık, Nürnberg, Roma Statüsü.

CRIMES AGAINST HUMANITY IN INTERNATIONAL LAW

Ersan ARSLAN

Department of Political Science and Public Administration, Master Thesis, 2020

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN

ABSTRACT

Never again... This discourse is both the expression of the international law's desperation against ferocity, and the expression that the international law is actually the unique remedy. Humanity would remember 20th century with the smell comes before death. Here, in this period, "crimes against humanity" has become the later given name of the ferocity on the papers. Even if the historical usage dates back to old times, tortures Nazi Germany does to both its people, and the people of the places it occupied would be recorded to Nürnberg Status as "crimes against humanity", a crime type used for the first time. A year later, "crimes against humanity" also took part in Tokyo Charter which determines the crimes of 2nd World War's Japanese responsables would be judged. The attitude, which world public opinion has against this crime type would become sharper. From 1950 till 1993 date, the term "crimes against humanity" wasn't used in a war crime judgement. But in this period, the term "crimes against humanity" has got through a maturation period. At the end of the 20th century, at the Status constituted for the crimes committed in former Yugoslavia and Rwanda, "crimes against humanity" was evaluated broader with the last period experiences. Afterwards, the term has got the last usage shape in Rome Status. War crimes and crimes against peace, which have lost their actuality with the decline of international war events, have given their places to the crimes against humanity, that states or groups also commit against their own population.

To understand the crimes against humanity which are committed today, and will unfortunately be committed tomorrow, it is necessary to go back its historical origin. In our existing work, crimes against humanity's history, their present situation and new forms they may take in the future are discussed, by being scrutinized with both the conceptual and normative form.

KEY WORDS

International Law, International Crime, Humanity, Nuremberg, Roma Status.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACH	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK VE İNSANLIK

1. ULUSLARARASI HUKUK VE İLGİLİ KAVRAMLAR	7
1.1. Uluslararası Hukuk.....	7
1.2. Egemenlik Kavramı Üzerine.....	9
1.3. Uluslararası Ceza Hukuku	11
1.4. Uluslararası İnsancıl Hukuk	13
1.5. Uluslararası Suç.....	14
2. İNSANLIK KAVRAMI ÜZERİNE	17
3. ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA KABUL EDİLEN	
İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR İLE İLGİLİ İLKELER	19
3.1. Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz İlkesi.....	19
3.2. Aynı Suçtan İki Ceza Verilemez İlkesi	20
3.3. Bireysel Ceza Sorumluluğu İlkesi	21
3.4. Diğer İlkeler	23

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

1. I. DÜNYA SAVAŞI'NDAN ÖNCE İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR	24
1.1. 1915 Deklarasyonu'nda İnsanlığa Karşı Suçlar Kavramı	28
2. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEM.....	30
2.1. 1918 Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemeleri'nde İnsanlığa Karşı Suçlar.....	31
3. II. DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN SÜREÇ VE SONRASINDA İNSANLIĞA	
KARŞI SUÇLAR KAVRAMI	34
3.1. Genel Olarak.....	34

3.2. Nürnberg Askeri Mahkemesi Şartı'nda(Nürnberg Statüsü) ve Yargılamalarında İnsanlığa Karşı Suçlar	38
3.3. Almanya İçin 10 Sayılı Kontrol Konseyi Kanunu(10 Sayılı Kanun) ve İnsanlığa Karşı Suçlar	45
3.4. Uzakdoğu İçin Uluslararası Mahkeme (Tokyo Mahkemesi) Şartı ve İnsanlığa Karşı Suçlar	48

4. 1945-1993 TARİHLERİ ARASINDA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

KAVRAMINA ETKİ EDEN ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR..... 52

4.1. 1948 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme(Genocide).....	52
4.2. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ekleri.....	54
4.3. 1950 Tarihli Nürnberg Mahkemesi İlkeleri.....	57
4.4. Uluslararası Hukuk Komisyonu 1954 Tarihli İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Tasarısı.....	60
4.5. BM 1956 Tarihli Köleliğin Yasaklanmasına Dair Ek Sözleşme ve 1957 Tarihli Zorla Çalıştırılmanın Önlenmesi Sözleşmesi	61
4.6. BM 1965 ve 1973 Tarihli Irk Ayrımcılığına(Apartheid) İlişkin Sözleşmeleri	63
4.7. 1968 Tarihli Birleşmiş Milletler ve 1974 Tarihli Avrupa Konseyi Tarafından Kabul Edilen Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlarda Yasal Sınırlandırmaların Uygulanmaması Hakkındaki Sözleşmeler.....	65
4.8. Birleşmiş Milletler 1975 Tarihli İşkence Beyannamesi ve 1984 Tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Sözleşme ve Diğer Sözleşmeler.....	68
4.9. BM 1992 Bütün Kişilerin Zorla Kaybetmeden Korunmasına Dair Deklarasyon'u ve Sözleşmesi, 1994 Tarihli Kişilerin Zorla Kaybedilmesi Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme	70
4.10. İnsanlığa Karşı Suç Kavramına Etki Eden Diğer Belgeler	71

5. 1990 VE 1998 TARİHLERİ ARASINDA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

KONUSUNDAKİ GELİŞMELER..... 72

5.1. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ve Mahkeme Kararlarında İnsanlığa Karşı Suçlar	72
5.1.1. Genel Olarak	72
5.1.2. EYUCM Statüsü ve Mahkeme Kararlarında İnsanlığa Karşı Suçlar	74
5.2. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi(RUCM) Statüsü ve Mahkeme Kararlarında İnsanlığa Karşı Suçlar	86
5.2.1. Genel Olarak	86
5.2.2. RUCM Statüsü ve Yargılamalarında İnsanlığa Karşı Suç Kavramı	91
5.3. 1996 Tarihli Uluslararası Hukuk Komisyonu İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu Tasarısı	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR KONUSUNDA KURULAN SON DÖNEM	
MAHKEMELERİ	
1. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞUNA GİDEN	
SÜREÇ VE ROMA STATÜSÜNDE İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR.....	105
1.1. Genel Olarak.....	105
1.2. Roma Statüsünde İnsanlığa Karşı Suçlar	108
1.3. İnsanlığa Karşı Suçlar Bağlamında UCM'de Devam Eden Soruşturma ve Kovuşturmalar	118
2. 21. YY. DA ÖZEL STATÜLER İLE KURULAN MAHKEMELERDE	
İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR.....	125
2.1. Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri(ECCC) ve İnsanlığa Karşı Suçlar.....	125
2.2. Sierre Leone Özel Mahkemesi ve İnsanlığa Karşı Suçlar	127
2.3. Doğu Timor'da İşlenen Ciddi Suçlar İçin Özel Paneller ve İnsanlığa Karşı Suçlar.....	130
2.4. Kosova Uzman Daireleri	132
3. İNSANLIĞA KARŞI SUÇLARIN DİĞER BÜYÜK ULUSLARARASI	
SUÇLARDAN FARKI	135
3.1. İnsanlığa Karşı Suçların Soykırım Suçundan Farkı	135
3.2. İnsanlığa Karşı Suçların Savaş Suçlarından Farkı.....	137
3.3. İnsanlığa Karşı Suçların Saldırı Suçu/Barişe Karşı Suçlardan Farkı	138
3.4. İnsanlığa Karşı Suçların Diğer Uluslararası Suçlardan Farkı.....	139
4. YAKIN DÖNEM İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR KAVRAMINDAKİ	
GELİŞMELER.....	140
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	143
KAYNAKÇA	154

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.b.	: Adı geçen belge
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
EYUCM	: Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi
hk.	: Hakkında
İÜHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İKS	: İnsanlığa Karşı Suçlar
md.	: Madde
no.	: Numara
P.	: Paragraf
RUCM	: Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi
Sf.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
vol.	: Volume
vb.	: Ve benzerleri
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanlığa karşı suçlar bilinen en eski uluslararası suçlardandır. Öyle ki inanişâ göre Kabil'in kardeşi Habil'i, kıskançlığından ve Tanrının gözündeki yerinin kaybolacağı korkusundan öldürmesi dahi insanlığa karşı suçlarda korunan öze yapılmış bir saldırdır. Çünkü insanlığa karşı suçlarda insanın varlığı ve varlığından kaynaklanan hakları korunmaktadır. Bunlara karşı yapılan saldırılar aslında tüm insanlığı ilgilendirmektedir.

Çalışmamızın Birinci Bölümünde insanlığa karşı suçlar kavramını sınıflandırmaya çalıştık. Çünkü normatif ceza hukuku anlamında insanlığa karşı suçların anlaşılması için öncelikle, insanlığa karşı suçların içerisinde değerlendirileceği ceza hukuku kategorisini iyi tespit etmek gerekir. İnsanlığa karşı suçlarda zarar gören veya zarar tehlikesi altında bulunan mağdur belli bir zamanda belli bir yerde yaşayan belli bir kişi değildir. Bu suçun mağduru canlı olan herkes olabilir. Yine bu suç bir devletin sınırları içerisinde işlenebilirken, birden çok devletin veya vatandaşlarının karışabileceği biçimlerde de işlenebilir. Bu iki bilgi insanlığa karşı suçların ulusal hukukun ötesinde uluslararası hukukun değerlendirmesi altında olacağının emareleridir.

İnsanlığa karşı suçlarda ihlal edilen hukuk alanına bakıldığında, faillerin hareketlerinin korunan hukuki değerlere zarar vermesi, bu zararların sonucu faillere belli yaptırımlar uygulanması hususları ihlal edilen hukuk alanının ceza hukuku içerisinde kaldığını göstermektedir. O halde insanlığa karşı suçlar uluslararası hukuk içerisinde değerlendirilen bir ceza hukuku konusudur. Bir başka deyiş ile uluslararası ceza hukuku konusudur. Suçun uluslararası ceza hukuku konusu olması ulusal mevzuatların bu suça ilişkin tedbirlerinin ve değerlendirmelerinin yeterli kalmayacağının, ulusal mevzuatların dışında uluslararası mevzuatlarında bu konuda önemli olacağının göstergesidir. Bu ise bizi bir başka önemli bilgiye götürmektedir, egemenliklerin kısıtlanması. Zira ulusal mevzuatların ötesinde uluslararası mevzuatların oluşturulması, bir uluslararası mutabakat ile olmakta ve bunların uygulanması devletlerin kabulü ile anlam ifade etmektedir. Bu halde devletler uluslararası hukukun kişileri olmakta ve kendi egemenlik haklarını bu uluslararası mevzuatlara bırakmaktadır. Hatta şartlara göre bu mevzuatlar uyarınca suçlu duruma düşerek, aleyhine yaptırım uygulanmasını dahi göze almış olmaktadır.

Uluslararası ceza hukuku, uluslararası suç kavramı ile ilişkilendirilebilir. Suç

kavramı kısaca, ceza hukuku ile korunan hukuki değere karşı yöneltilmiş icrai veya ihmali fiillerdir. Suçun tehlike arz ettiği etkinlik alanı, zarar, korunan hukuki yarar ve onu düzenleyen mevzuatlar suçun niteliğini belirler. Bu bağlamda suç ulusal veya uluslararası olarak ayrılmaktadır. Uluslararası suçlar uluslararası toplumca düzenlenmiş, ulusları aşan hükümler içeren ve alanındaki tüm insanları ilgilendiren suçlardır. İnsanlığa karşı suçlarda bu çerçevede düşünüldüğünde uluslararası ceza hukuku konusu içerisinde değerlendirilen bir uluslararası suçtur.

İnsanlığa karşı suçlar yapısı gereği birden fazla kişiye karşı işlenen suçlardır. Bu durum suçun bir kişiye karşı anlam ifade etmesinin yeterli olmayacağı şeklinde anlaşılmamalıdır. Failin kastı, birden fazla kişiyi içerisine alacak bir kast olmalıdır. Burada da önemli olan insanlığa karşı suçlarda mağdur olarak belirtilen insanlık kavramıdır. Bu ifade rastgele seçilmiş bir ifade midir veya korunmak istenen hukuki yararı ifade edecek doğru ifade midir? Çalışmamızın Birinci Bölümünün İkinci Ana Başlığında yukarıda belirtilen insanlık ifadesi iki büyük yaklaşım çerçevesinde ele alınmış, yine bahsi geçen insanlık ifadesine karşı doktrindeki ve mahkeme kararlarındaki eklemeler değerlendirilmiştir.

Birinci Bölümün Üçüncü Ana Başlığında ise insanlığa karşı suçların yargılamasında önem arz eden uluslararası ilkelere değinilmiştir. Elbette ceza yargılamalarına ilişkin kabul edilen ilkeler yazılanlar ile sınırlı değildir ancak, yukarıda bahsedildiği gibi insanlığa karşı suçlara ilişkin mevzuatlar ve yargılamalarda başlıkta açıklanan ilkeler doğrudan yer almıştır. Özellikle uluslararası yargılamalarda birçok defa gündeme gelen “aynı suçtan dolayı iki kere ceza verilemez ilkesi” yine Nürnberg ve Tokyo yargılamalarında savunma makamının ısrarla üzerinde durduğu “kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi” ve birçok uluslararası mahkeme statüsünde bulunan “suç ve cezalarda bireysel sorumluluk ilkesi” bu başlıkta insanlığa karşı suçlar perspektifinde ele alınmıştır. “Suç ve cezalarda bireysel sorumluluk ilkesi” bu bölümde ayrıca önem teşkil etmektedir. Çünkü bu ilke içerisinde hükümet tasarrufu ve dokunulmazlık savunmasının geçersizliği, komutan kişilerin sorumluluğu, amirin emrini ifa sorumluluğu gibi kendine has başka ilkeleri de barındırmaktadır.

Çalışmamızın İkinci ve Üçüncü Bölümünde insanlığa karşı suçlar üç ana zaman diliminde değerlendirilmiş bu bağlamda dokuz farklı başlıkta incelenmiştir. Birinci zaman dilimi İkinci Bölümün ilk iki ana başlığını oluşturan, 1945 tarihli Nürnberg Statüsüne kadar geçen süreçte, insanlığa karşı suçlar kavramının tarihsel kökeni,

gelişimi ve bunlara etki eden sebeplerin incelendiği zaman dilimidir. İkinci zaman dilimi ise 1945 tarihli Nürnberg Statüsü ile başlayan, 1998 tarihli Roma Statüsüne kadar devam eden, süreç içerisinde 10 Sayılı Kanun, Tokyo Şartı, Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü, Ruanda İçin Ceza Mahkemesi Statüsü gibi dönemin ad hoc mahkemeleri ve statüleri içeren zaman aralığıdır. Yine aynı tarih aralığında insanlığa karşı suçların gelişimine katkısı olan uluslararası bildiri ve sözleşmelerde bu bölüm altında incelenmiştir. Üçüncü zaman dilimi olan ve dört ana başlıktan oluşan, Roma Statüsünden günümüze kadar olan süreçte ise; insanlığa karşı suçlardaki gelişmeler, kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin durumu, karma nitelikte uluslararası ceza yargılaması yapan özel mahkemelerde insanlığa karşı suçların konumu, insanlığa karşı suçlar ile diğer uluslararası suçların farkları ve 2010 yılından sonra insanlığa karşı suçlar kavramının gelişmesine yönelik atılan uluslararası adımlar incelenmiş geçmiş uygulamaları ile karşılaştırılmıştır.

İkinci Bölümün ilk iki ana başlığında ele alınan insanlığa karşı suçlar kavramının uzak tarihsel kökenleri incelemesi, bize insanlığa karşı suçlar kavramının bilinenin aksine İkinci Dünya Savaşı'ndan çok daha önce kullanıldığını hatta milattan önce dahi insanlığa karşı suçların öz anlamının devletlerce benimsediğini göstermektedir. Yine Ortaçağ Avrupası'nda da kavramın kullanıldığı, hatta insanlığa karşı suç işlendiği iddiası ile ceza tesis edildiği de görülmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar insanlığa karşı suçlar kavramının teknik anlamından öte bir yaradılış ve tanrı düzenine karşı yasakların ihlali şeklinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde insan haklarına ve insancıl hukuk alanına yapılan her katkı aynı zamanda insanlığa karşı suçlar kavramını da etkilemiştir. Yine bu dönem insanlığa karşı suçlar ifadesinin ilk defa resmi bir uluslararası belgede geçtiği dönemdir. Aslında 20. yüzyılın ilk yarısı insanlık kavramı adına da ayrıca üzerinde durulması gereken bir dönemdir. Zira bu dönem iki büyük dünya savaşına şahitlik etmiştir. Yine yüzlerce uluslararası sözleşme bu dönemde tesis edilmiştir. Bu yoğunluk ve kargaşaya rağmen devletler ve birlikler gerek savaş gerekse sivil dönemde nüfusun en az mağduriyet ile yaşamını sürdürmeleri için çaba sarf etmişlerdir. Başlıklar bu dönemin insanlığa karşı suçlar kavramına sunduğu doğrudan ve dolaylı katkılar çerçevesinde incelenmiştir.

İkinci Bölümün geri kalan başlıklarında incelenen dönem ise insanlığa karşı suçlar kavramının tabiri yerindeyse iskeletinin ve omurgasının olduğu dönemdir. Zira 1945 Nürnberg Statüsünde insanlığa karşı suçlar ifadesi uluslararası suç olarak

ilk defa bir belgede geçmiştir. Nürnberg yargılamalarını bir sene sonra oluşturulan Tokyo yargılamaları izlemiş, yine bu dönemde Müttefik devletler diğer Alman askerleri ve sivilleri yargılamak için 10 Sayılı Kanun'u çıkarmışlardır. Bu üç önemli olay uluslararası hukukta insanlığa karşı suçlara ilişkin mevzuat ve içtihat birliğinin oluşmasına önemli katkılar sunmuştur. Her ne kadar bu dönem insanlığa karşı suçlar adına önemli gelişmelere sahne olsa da, bu dönemdeki yargılamalarda yargılama makamları insanlığa karşı suçlara hep bir şüphe ile bakmışlardır. Zira İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında insanlığa karşı suçlar bir ceza normu olarak kabul edilmemektedir. Dolayısı ile savunma makamlarının kanunsuz suç ve ceza olmaz savunmaları kafalarda hep bir soru işareti olarak bulunmaktaydı. Mahkemeler kararlarında insanlığa karşı suçlara yönelik olan bu soru işaretlerini detaylıca tartışmamış somut olaylar üzerine yoğunlaşmışlardır. Başlığın ilgili kısmında mahkemelerin bu paradoksu nasıl aştığı ifade edilmiş ayrıca dönemin insanlığa karşı suçlar konusuna sunduğu katkılar üzerinde durulmuştur.

1950 tarihinden 1990'ların başına kadar insanlığa karşı suçlar bir uluslararası mahkemede suç konusu olmamıştır. Ancak bu dönemde özellikle BM'ye bağlı Uluslararası Hukuk Komisyonun çalışmaları kavramın gelişiminde önemli yer teşkil etmektedir. Gelişen insan hakları kavramı bu dönemde devletleri, yaşam hakkı, vücut ve ruh bütünlüğü hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, kişilerin onur, şeref ve haysiyet hakları üzerine kendilerini yükümlülük altına sokacak sözleşmeler yapmaya itmiştir. Bu sözleşmelerin birçoğu insanlığa karşı suçlar kavramı ile doğrudan ilgilidir. Zira insanlığa karşı suçlar, içerisinde birçok suç fiilini barındıran ve her bir fiili bağımsız suç teşkil eden bir suç tipidir. O halde bu suç fiillerine ait her bağımsız düzenleme insanlığa karşı suçları da ilgilendirecekti. Örneğin ırk ayrımcılığının önlenmesine yönelik 1965 ve 1973 tarihli Sözleşmeler daha sonra ırk ayrımcılığı fiilinin insanlığa karşı suçların işlenebileceği fiiller arasında gösterilmesinde önemli bir yer tutacaktır. Diğer suç fiilleri içinde geçerli olmak üzere gelecek tarihlerde insanlığa karşı suçlar ile ilgili yapılan çalışmalarda bu dönemdeki bağımsız düzenlemeler dayanak olarak gösterilecektir.

Bölümün Beşinci Ana Başlığında incelenen 20. yüzyılın son on yılı insanlığa karşı suçlar kavramının aldığı son halin başlangıcını oluşturmaktadır. Bu on yılın başlarında dünya Yugoslavya ve Ruanda deneyimlerini yaşamıştır. Her iki ülkedeki olayların ardından bu ülkelerde yaşanan suçları yargılamak ile görevli uluslararası mahkemeler kurulmuş ve bunların statüleri yetkili mercilerce tanınmıştır. Bu

statülerde mahkemelerin yargılama yetkisi içerisinde insanlığa karşı suçlarda girmiştir. Artık dünya kamuoyu ve mahkemeler insanlığa karşı suçları geçmişten gelen birikimi ile daha da detaylı değerlendirebilecektir. Zaten de böyle olmuş, EYUCM ve RUCM’de Mahkemeler içtihat niteliğinde birçok karara imza atmış, hakkında iddianame tanzim edilen ve yakalanabilen sanıklar bu Mahkemelerce cezalandırılmıştır. EYUCM ve RUCM’deki bazı yargılamalar on yıldan fazla sürmüştür. Mahkemeler, Statülerde gösterilmeyen veya eksik gösterilen suç unsurlarını kararlarında açıklamışlardır. Hatta gerek insanlığa karşı suçlarda gerek ise diğer suçlarda Statülerde gösteriler tanım yerine mahkeme içtihatları genel kabul görmüştür. İlgili Statüler ve yargı kararları çerçevesinde EYUCM ve RUCM deneyimlerinde insanlığa karşı suçlar kavramının aldığı son hal ve kararlar çalışmamızın ilgili başlığında gösterilmiş ve bu kararların geçmiş ile olan ilişkisi ve gelecekteki etkisi ayrıca tartışılmıştır.

Üçüncü Bölümde ve devamında belirtilen Roma Statüsü ile kabul edilen bir daimi uluslararası ceza mahkemesi kurulması fikride insanlığa karşı suçlar kavramının gelişiminde önemli yere sahiptir. Zira bu Statüde Mahkemenin yargı yetkisi içerisinde insanlığa karşı suçlar da vardır. Statüdeki insanlığa karşı suçlar tanımında hemen hemen kendisinden önceki ilgili tüm müktesebattan yararlanılmıştır. Statüde insanlığa karşı suçlara ilişkin geniş ve açıklayıcı bir tanım yapılmış daha sonra tanımda ve suç fiillerinde kargaşa oluşturabilecek hususlar ikinci fıkrada açıklanmıştır. Bu açıklamaların suçları oluşturan unsurlar üzerinde yeterli kalmama ihtimaline karşı daha sonra Suçun Unsurları adlı belge BM tarafından kabul edilmiş ve Statüye dahil edilmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi(UCM), 2002 yılında aktif hale getirilmiş ve uluslararası suçları yargılama görevine başlamıştır. Çalışmamızın ilgili başlığında UCM’de devam eden yargılamalarda insanlığa karşı suçların konumu tartışılmıştır. Devam eden yirminin üzerinde soruşturma ve kovuşturmada insanlığa karşı suçların bulunduğu durum ve Mahkemenin bu suçlama ile yargılananlara karşı verdiği kararlar da ayrıca belirtilerek, Mahkemenin insanlığa karşı suçlara bakışı değerlendirilmiştir.

Her ne kadar UCM kurulmuş olsa da bazı ülkeler sınırları içerisinde geçmiş dönemlere ait yaşanmış uluslararası suçları soruşturmak ve kovuşturmak üzere BM ile ikili özel antlaşmalar yaparak tabiri diğer ile kendi ad hoc mahkemelerini oluşturmuşlardır. Bu mahkemeleri oluşturan statülerde insanlığa karşı suçlar,

mahkemelerin yargı yetkisi içerisindeki suçlar arasında gösterilmiştir. Bu kendine has yargılamalarda insanlığa karşı suçlara ilişkin verilen kararlar ve izlenen yol da Üçüncü Bölümün altında değerlendirilmiştir. Devamındaki ana başlıkta ise insanlığa karşı suçların diğer uluslararası suçlardan farkları belirtilmiştir.

İnsanlığa karşı suçlar kavramına yönelik 2010 tarihinden sonra kodifikasyon çalışmaları başlamıştır. Bunda en büyük sebep, insanlığa karşı suçların diğer uluslararası suçlar gibi bağımsız bir uluslararası sözleşmesinin olmamasıdır. Bu yönde UHK, ara raporlardan oluşan taslak çalışmalarını Genel Kurula sunmuştur. Çalışmamızın son kısmında bu raporlara değinildi. Ortada üzerinde detaylı değerlendirme yapılabilecek tartışmaya açık kesin bir taslak olmadığı için, bu raporlarda belirtilen kısmi taslak tarafımızca değerlendirilmiş olup, kısmi taslakta olumlu yada olumsuz görülen kısımlar ayrıca belirtilmiştir.

İnsanlığa karşı suçlar, modern yüzyılın üzerinde en çok duracağı uluslararası suçlardandır. UCM'de devam eden hemen hemen bütün davalarda insanlığa karşı suçlar iddiası baş suçlamalardandır. Aynı tespit bir soykırım suçu veya bir saldırı suçu için yapılamaz. Belki savaş suçları için bu yönde bir değerlendirme yapılsa da savaş suçlarında da bir çatışma halinin olması zorunluluğu bu suçun insanlığa karşı suçlara göre daha geri planda kalmasına sebep olmaktadır. Zira artık işlenen birçok uluslararası suç devletler arasında değil devletlerin veya yöneticilerin veya herhangi bir örgütün kendi halkına karşı işlediği suçlardır. Postmodern diktatörlüklerde, totaliter rejimlerde ve göstermelik demokrasi ile yönetilen ülkelerde yönetimler eskisi gibi dünya kamuoyunun gözü önünde muhalif gördüğü grupları kanlı şekilde susturmamakta pasif agresif bir şekilde ve zamana yayarak, tepki odağı olmamaya dikkat ederek insanlığa karşı suçlara konu olacak eylemleri uygulamaktadırlar. Ancak artan insan hakları bilinci ve demokrasi fikri, uluslararası kamuoyunun ve ilgili mekanizmaların bu yönde işlenen suçlara sessiz kalmayacağını göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı yukarıda anlatılan ve önümüzdeki süreçte adını daha da çok duyacağımız insanlığa karşı suçlar kavramının tarihsel kökenlerine inerek, uluslararası hukukta geçirdiği değişimleri incelemek, bu değişimlere sebep olan durumları belirlemek, mevcut halini oluşturan çalışmaları ve içtihatları tartışmak ve kavramın gelecekte nasıl bir seyir alacağına ilişkin fikirler öne sürmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK VE İNSANLIK

1. ULUSLARARASI HUKUK VE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Uluslararası Hukuk

20. yüzyılın ortalarına kadar uluslararası hukuk kavramı, devletlerin birbiri ile olan ilişkileri ve bu ilişkilerden kaynaklanan her türlü hadiseleri konu alan bir hukuk dalı olarak algılanmaktaydı.¹1927 tarihli *Bozkurt-Lotus Davası* 'nda uluslararası hukukun bağımsız devletler arasındaki ilişkileri düzenlediğinden bahsedilmekte,² konu uluslararası toplumca da bu şekilde kabul edilmekteydi. 20. yüzyılın ikinci yarısında bu düşünce terk edilmiş, milletlerarası hukuk kavramında süje olarak sadece devletlerin değil devletler dışındaki faktörlerin de varlığı kabul edilmiştir.³ Bu yönü ile uluslararası hukuk, uluslararası toplum üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarının bütünü şeklinde tanımlanmıştır.⁴Yine uluslararası hukuk, devletleri ve diğer milletlerarası kişileri karşılıklı ilişkilerinde bağlayan ortak hukuk kurallarının bütünü şeklinde de tanımlanabilir.⁵

Uluslararası hukuk kavramı açıklanırken kullanılan uluslararası toplum ifadesi uluslararası hukukun süjelerini ifade eder. Uluslararası toplum uluslararası alanda hareket kabiliyetine haiz uluslararası tüzel kişiler ve bireylerdir. Daha da detaylandırılacak olunursa, uluslararası toplum, uluslararası hukuktan kaynaklanan haklara ve yükümlülöklere sahip olan ve bu hakları uluslararası düzeyde doğrudan koruyabilme yeteneğine haiz kişiliklerdir.⁶ Bunların başında elbette devletler

¹ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk- I*, Güncellenmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2017, s. 24; Gökmen Avcı, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2012, s. 4.

² Aksar, *Teoride ve Uygulamada ...*, a.g.e., s. 24.

³ Olgun Değirmenci, "Çeşitli Görünümleriyle Uluslararası Suç Kavramı: Dar Ve Geniş Anlamda Uluslararası Suçlar Ve Türk Hukuku", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFİM)*, C. LXXI, S. 1, s. 230.

⁴ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Genişletilmiş 11. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2017, s. 1.

⁵ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, Genişletilmiş 9. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2018, s. 4.

⁶ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler

gelmektedir. Devletler ulus-devlet şekli ile uluslararası toplum kavramının başlangıçtaki halini oluşturmaktadır.⁷ Ancak devletler uluslararası toplumun tamamını oluşturmamaktadır. 20. yüzyılda ortaya çıkan savaşlar devletleri uluslararası alanda birlikler oluşturma yoluna itmiştir. Aslında bu uluslararası birlikler çok taraflı uluslararası sözleşmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sözleşmelerin takibi ve ihlallere karşı yaptırımların belirlenmesi amacıyla devletler birbiri ile daha da yakınlaşmış bu yakınlaşmalar uluslararası birliklerin oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır.

Uluslararası hukuk kuralları 20. yüzyıla kadar üç konu üzerinde yoğunlaşmıştı. Diplomasi ve konsolosluk ilişkileri, savaş hukuku ve deniz hukuku. Ancak 1. Dünya Savaşı, öncesi ve sonrası ile gösterdi ki uluslararası hukuk kuralları sadece bu üç alan ile sınırlı olmayıp teknik, sosyal, kültürel, insancıl alanlarda da önem arz etmekte ve etki alanı daha da genişlemekteydi.⁸

Uluslararası alanda devletlerden sonra ilk akla gelen kuruluşlar uluslararası örgütlerdir.⁹ Bir uluslararası örgütün uluslararası kişiliği, ayrı iradesinin varlığının saptanması ile ortaya çıkmaktadır. Genel olarak uluslararası örgütlerin uluslararası kişiliği, bağımsız anlaşmalar yapabilmesi, kendi iç düzenlemelerini serbestçe oluşturabilmesi, temsil ilişkileri kurabilmesi, örgüt veya temsilcilerinin devletler nezdinde ayrıcalıklara ve dokunulmazlıklara sahip olabilmesi ve uluslararası sorumluluklara haiz olabilmeleri gibi kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir.¹⁰ Uluslararası örgütlerin hepsi, devletler veya başka birliklerce birer amaca göre inşa edilmiş,¹¹ çeşitlilik ve farklılıklar gösteren, tüzel kişiliklere haiz kuruluşlardır.

Uluslararası toplumun bir diğer aktörü ise yukarıda sayılan iki aktöründe kurucusu olan bireylerdir. Gerçekten bireylerin uluslararası toplumda birer aktör olduğunun kabulü yukarıda sayılan iki aktörden sonra olmuştur. Ancak gelişen insan hakları kavramı ve yansımaları bireyleri uluslararası hukukun ana süjelerinden biri haline getirmiştir.

Uluslararası hukuk, bu ve diğer uluslararası aktörlerin birbiri ile veya bağlı kaldıkları sözleşmeler ile ilgili ilişkilerini incelemektedir. Bu ilişkiler, kendisini

Fakültesi Yayınları, Ankara 1989, s. 2; Sur, *a.g.e.*, s. 1; Gündüz, *a.g.e.*, s. 4.

⁷ Cenap Çakmak, *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Şubat, Bursa 2014, s. 14.

⁸ Sur, *a.g.e.*, s. 6

⁹ Cenap Çakmak, *a.g.e.*, s. 15

¹⁰ Pazarcı, *a.g.e.*, s. 3

¹¹ Pazarcı, *a.g.e.*, s. 3-4

düzenleyen, soyut veya somut hukuk kuralları gerektirmektedir. Uluslararası alanda anarşiye mahal verilmemesi için uluslararası toplumun ilişkilerini düzenleyen hukuk kuralları otoritelerce koyulmalı ve kurallara uyulmaması durumu yine uluslararası otoritelerce yaptırıma bağlanmalıdır.

Uluslararası hukuk iç hukuk ile karşılaştırıldığında dikkat çeken birçok fark bulunmaktadır. Bunlardan ilki devletlerin iç hukukunda koydukları kuralların doğrudan bağlayıcı olmasının aksine uluslararası hukuk alanında uluslararası topluluklarca koyulan kuralların devletlerce kabul edilmesinden sonra bağlayıcılık kazanması hususudur.¹²Bu da uluslararası alanda iç hukukta olduğu gibi zorunlu, bağlayıcı, hiyerarşik bir üst otorite bulunmadığı anlamına gelmektedir.¹³ Uluslararası hukukta devletlerin kabulleri, vatandaşların devlet yasalarını kabulü gibi bir zorunluluk ile değil, devletlerin onayı ile gerçekleşmektedir. Ancak şunun da belirtilmesi gerekir ki, uluslararası hukukun varlığını kabul ile vatandaşların devlet nazarında ki konumu ne ise devletlerinde uluslararası alanda mevzuat tahsis eden kurumlar nazarında konumu odur. Devletlerin iç yasaları yerine uluslararası toplulukların normları geçerli olacaktır.¹⁴ Devletlerde bunlara uymak ile yükümlü olacaklardır. Yine uluslararası alanda zorunlu bir yargı mercii bulunmamaktadır ve yaptırımları tek elden uygulayacak bir organ da mevcut değildir.¹⁵Ancak ulusal hukuklarda yargılama merciileri egemenlik alametlerindendir. Yaptırımlarda devlet tarafından sağlanır.

1.2. Egemenlik Kavramı Üzerine

İnsanoğlu birlikte yaşadığı tüm yerlerde yaşamın sağlıklı devamı için kurallar koymakta bu da egemenlik/iktidar problemini ortaya çıkarmaktadır.¹⁶Egemenlik devleti oluşturan unsurlardan biri ve devletin temel ölçütüdür.¹⁷Egemenlik kavramı ilk olarak Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından ortaya atılmış, tebaa üzerindeki en üstün iktidar olarak nitelendirilmiştir.¹⁸Bodin'e göre egemenlik mutlak, güç işlev

¹² Devrim Aydın, "Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(AÜHFD)*, C. 51, S. 4, s. 132.

¹³ Sur, *a.g.e.*, s. 8

¹⁴ David Luban, *İnsanlığa Karşı Suçların Kuramı*, Ed.: Hüseyin Günel, 1. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul 2019, s. 147.

¹⁵ Sur, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁶ Selcen Erdal, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Ulus Devlet Egemenliğine Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1, s. 150.

¹⁷ Sur, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁸ Avcı, *a.g.t.* s. 5; Erdal, *a.g.m.* s. 152.

yada süre açısından sınırlandırılmamıştır.¹⁹ Genel olarak egemenlik, devletin herhangi bir üst otoriteye tabi olmaksızın iç ve dış işlerinde bağımsızlığını, yetkilerinde de tam ve münhasır olmasını ifade eder.²⁰

Klasik egemenlik anlayışına göre egemenlik bir toprak parçası üzerindeki halkları yönetmek için ulusal düzeyde uygulanan iktidarın kaynağıdır. Bu egemenlik kavramının iç hukuka bakan yönünü oluştururken, devletlerin birbirine karşı egemenlik yetkilerini bağımsız şekilde kullanmaları egemenliğin dış hukuka bakan yönünü oluşturmaktadır. Egemenliğin iç ve dış olarak yapılan bu ayrımını ayırıştırıcı değil birbirini tamamlayan unsurlar olarak görmek gerekir.²¹ Zaman içerisinde egemenlik kavramı farklı yaklaşımlar ile çeşitli boyutlarda incelenmiştir.

Devlet kavramının modern yorumlanması devlet ile bağlantılı birçok kavramın da yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Uluslararası hukuk ve uluslararası toplum kavramlarının gelişmesi, devletlerin birbirleri ile olan diyaloglarını arttırması, devletlerin kendileri için kendilerini sınırlayacak anlaşmalara taraf olmaları gibi nedenler egemenlik kavramının da değişmesine sebep olmuştur. Zira artık devletler gerek birbirleri ile olan ilişkilerinde gerekse de kendi tebaalarına karşı giriştikleri eylemlerde egemenlik haklarını taraf oldukları uluslararası anlaşmalar veya uluslararası toplulukların kuralları ile belirlemekte, bir diğer deyişle sınırsız serbest bir iktidara sahip olamamaktadır. Bu da uluslararası hukukun iç hukuku kontrol noktasında geride bıraktığını göstermektedir.²² Buna insanlığa karşı suçlar özelinde ve normatif bağlamda verilecek en güzel uluslararası örnek Nürnberg Statüsü ve Tokyo Şartında bulunan “*işlendiği ülkenin iç mevzuatını ihlal edip etmediğine bakılmaksızın*” ifadesidir. Uluslararası hukuk burada iç mevzuatların kendi hükümlerinin gerisinde kaldığını açıkça belirtmiştir.²³

İnsan hakları kavramının 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki hızlı gelişimi kavramı ulusal nitelikten çıkararak uluslararası hukukun konusu yapmıştır. İnsan hakları ve türevleri ile ilgili konularda yapılan düzenlemeler insan hakları yönünden devletlerin iç hukukunun üzerinde bağlayıcı uluslararası hukuk mekanizmaları oluşturmuş, bu

¹⁹ Yasin Öztürk, “Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLII, 2017/1, s. 39.

²⁰ Sur, *a.g.e.*, s. 115.

²¹ Erdal, *a.g.m.*, s. 154-155.

²² Tekin Akıllıoğlu, *İnsan Hakları: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, A.Ü.S.B.F İnsan Hakları Merkezi, Ankara 1995, s. 70.

²³ Luban, *a.g.e.*, s. 100.

da devletlerin kendi vatandaşları üzerindeki egemenliğini kısıtlamış ve sınırlandırmıştır.²⁴

Her ne kadar ülkelerin egemenlik anlayışlarında iç işlerine karışılmaması ve müdahale yasağı ilkeleri mevcut ise de bunun da sınırları vardır. Uluslararası toplum burada kendisinde insani müdahale ve halkı koruma sorumluluğunu görev addetmiştir. İnsani ve insancıl müdahale kavramında, daha çok zorluklara maruz kalan halklara yapılacak insani yardımlar söz konusu iken, halkı koruma sorumluluğu kavramında, devletlerin egemenliğine doğrudan bir müdahale söz konusu olmaktadır. BM'nin 2005 yılında kabul ettiği koruma sorumluluğu ilkesinde, Koruma Sorumluluğu İlkeleri'nin oluşması için savaş suçları, insanlığa karşı suçlar gibi ciddi ve yakın tehditlerin bulunması, amaç olarak bu tehditlerin ortadan kaldırılması, kuvvet kullanma yolunun son çare olması, amaca ulaşabilecek şekilde orantılı müdahale ve en az zarar ve kayıp ile müdahale şartları unsur olarak kabul edilmiştir.²⁵

1.3. Uluslararası Ceza Hukuku

Uluslararası ceza hukuku uluslararası kamu hukukunun özel bir alt dalıdır.²⁶ Uluslararası ceza hukuku uluslararası hukuk ile ceza hukukunun birleşiminde doğmuş, hem belli kategorilerdeki eylemleri suç kabul edip yasaklamış hem de bu eylemlere katılan kişileri yargılamaya yönelik uluslararası kurallar koyarak kendine özel bir alan tahsis etmiştir.²⁷

Genel olarak ceza hukuku, toplumun düzeni ve barışını tesis etmek amacı ile oluşturulan, ihlali halinde yaptırımlar uygulayan kuralları içeren hukuk dalıdır.²⁸ Bu ceza kurallarının en önemli özellikleri ise emredici olmaları ve uyulması zorunlu kurallardan olmalarıdır. İşte uluslararası ceza hukuku da bu tanımın evrensel düzeye yansımış halidir. Uluslararası kamu düzeninin ve barışının temini amacıyla uluslararası toplum üyelerine uygulanabilen kuralların bütünü uluslararası ceza hukukunu oluşturur.²⁹ Uygulanabilen bu kurallar meşruiyetini uluslararası

²⁴ Erdal, a.g.m, sf, 185.

²⁵ Sur, a.g.e., s. 128-129.

²⁶ Alia Yılmaz, *Uluslararası Ceza Hukuku El Kitabı*, Beta Yayınevi, İstanbul 2001, s. 199; Özgür Beyazıt, "La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Ceza Yargılaması", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 2, C.1, S. 5, s. 312; Gündüz, a.g.e., s. 387.

²⁷ Gündüz, a.g.e., s. 387.

²⁸ Daha ayrıntılı tanım için bkz.: Aydın, a.g.m, s. 133.

²⁹ Değirmenci, a.g.m, s. 232.

teamüllerden, antlaşmalardan ve emredici kurallardan almaktadır.³⁰Daha doktrinel bir bağlamda düşünüldüğünde uluslararası ceza hukukunun geniş ve dar anlamli iki tanımının olduğu görülecektir. Dar anlamda uluslararası ceza hukuku, ceza kanunlarının uygulanması ile milletlerarasında çıkan uyuşmazlıkları çözen, uluslararası suçları belirleyen, bunlardan men eden, cezalandıran ve bunlara ilişkin yetki mekanizmalarını tayin eden kurallar bütünüdür. Geniş anlamda yorumlanmasında ise suç kavramı ön plana çıkarılarak, uluslararası ceza hukuku, devletlerin veya milletlerin suç işlemleri durumunda gündeme gelecek kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır.³¹

Uluslararası ceza hukukunun temel kaynakları; ilgili antlaşmalar, uluslararası öf ve adetler ve hukukun genel ilkeleridir. Yine uluslararası ceza hukukunun uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve ulusal ceza hukukları ile ilişkisi bulunmaktadır.³²

Uluslararası ceza kurallarının koyulduğu mercii ulusal mekanizmalardan farklı olarak uluslararası toplulukların bizzat kendileridir. Topluluklar kendilerini tıpkı bir ülkenin bireyleri yerine koymakta, kendisine bireysel cezai sorumluluklar dercetmekte, otoriter gücü ise oluşturdıkları anlaşmalar ve uluslararası teamüller olarak görmektedir. Bu bağlamda uluslararası ceza hukuku kavramına şöyle bir görev addedilebilir: Devletlerin ulusal ceza yasaları arasındaki ihtilafları ile olası bir uluslararası uyuşmazlık yaşanması durumunda veya devletlerin kendi içerisinde oluşan ancak uluslararası toplumun tümü için tehlike oluşturabilecek uyuşmazlıklarda, bunların çözümü amacıyla yine devletlerin bir araya gelerek uluslararası kurallar ihdas etme yetkisi.³³

Devletlerin kendi halklarına karşı eylemlerinin kendi egemenliklerinin dışında sınırlandırılması ortak haklar mefhumunu gündeme getirmektedir. Bu mefhum uluslararası ceza hukuku kavramının evrensel insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk kavramlarından faydalanmasını zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası ceza hukukunun bir diğer yönü ise devletleri iş birliğine yönlendirmesidir. Özellikle devletlerin sınırlarını aşan suçlarda birlikte hareket etme

³⁰ Beyazıt, a.g.m, s. 312.

³¹ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörleri ve Doçentleri Tarafından, *Milletlerarası Hususi ve Umumi Ceza Hukuku Tahir Tanere Armağan*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1956, s. 411-412.

³² Gündüz, a.g.e., s. 387-388.

³³ Aydın, a.g.m, s. 134-135.

zorunluluğu, suçluların geri verilmesi, uluslararası adli yardımlaşma gibi durumlar ortak bir ceza normu belirlenmesini zorunlu kılmakta, bu da uluslararası ceza hukukunun önemini gündeme getirmektedir.³⁴

1.4. Uluslararası İnsancıl Hukuk

Uluslararası insancıl hukuk kavramı, içerisinde insan hakları hukuku ile çatışma hukukunu barındıran uluslararası hukukun bir koludur. Daha ayrıntılı bir anlatım ile silahlı veya silahsız, hem uluslararası hem de iç çatışmalarda³⁵ sivil halkın yada sivil kabul edilen diğer halk gruplarının başta yaşam, mülkiyet ve özgürlük hakları olmak üzere bütün haklarını korumayı amaçlayan uluslararası hukuk dalıdır insancıl hukuk. Savaş hukuku, silahlı çatışmalar hukuku ve insancıl hukuk çoğu zaman birbiri ile aynı anlamda kullanılmaktadır.³⁶Birleşmiş Milletler “savaş” kelimesini kullanmamaya özen gösterdiği için söylem savaş durumunda sivillerin hukuku anlamına gelecek “insancıl hukuk” olarak ifade edilmektedir.³⁷İnsancıl hukuk savaş halinde sivilleri korumanın yanında, insani yardım faaliyetlerinde bulunan organizasyonların çatışma hallerinde sivil nüfusu korumasını da desteklemektedir.³⁸ Bu organizasyonlardan biri olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi insancıl hukuku, silahlı çatışmalardan kaynaklı insancıl soruların çözümüne yönelik uluslararası anlaşmalar ile belirlenmiş kurallar olarak tanımlar.³⁹

İnsancıl hukuk, bir çatışma halinde veya öncesinde insanların temel haklarının korunması yönünden insan hakları kavramı ile ilişkilidir. Yani çatışmayı kimin başlattığı kimin haklı yada kimin haksız olduğu konuları ile ilgilenmez.⁴⁰ İnsancıl hukukta önemli olan bir çatışma halinde insanların ve haklarının en az zarar görmesidir. Bu hakların başında elbette yaşam hakkı gelmektedir. Savaşanlar, yaralı, hasta ve kazazede savaşanlar, savaş esirleri ve siviller insancıl hukukun koruması altındadır.⁴¹ Bu yönü ile de insancıl hukuk, insan haklarının bir çatışma durumunda

³⁴ Aydın, a.g.m, s. 137

³⁵ Anıl Çeçen, “İnsan Hakları Ve İnsancıl Hukuk”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi (Aydın Zevkliler Armağanı)*, C. 8, 2013, s. 822.

³⁶ Ahmet Özdemir, “Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamaya Yönelik Caydırıcı Ve Zorlayıcı İlkesi: Koruma Sorumluluğu”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C. 3, S. 5, s. 89; Beyazıt, a.g.m, s. 314.

³⁷ Çeçen, a.g.m, s. 822.

³⁸ Beyazıt, a.g.m, s. 314.

³⁹ Özdemir, a.g.m, s. 90.

⁴⁰ Gündüz, a.g.e., s. 411.

⁴¹ Cenap Çakmak, a.g.e., s. 227; Beyazıt, a.g.m, s. 314.

güvencesi rolündedir.⁴² Hem insancıl hukuk hem de insan hakları hukuku, her ikisinin de temel amacı devleti, insan hakları konusunda yapılabilecek en ciddi yükümlülükler ile sorumlu tutmaktır. İnsancıl hukukun mülkiyet yönünden koruması, kişilerin mülkiyet haklarının yanında askeri tesisler, sivil yerleşim alanları, özel koruma altındaki alanlar⁴³ ve benzerlerini de kapsamaktadır.

İnsancıl hukukun temel kaynakları uluslararası teamüller ve antlaşmalar ile hukukun ilgili genel ilkeleridir.⁴⁴Kodifikasyonuna yönelik adımlar 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanmıştır. 1856 Deniz Hukukuna İlişkin Paris Bildirisi ve 1863 tarihli Amerikan Lieber Kodunda insancıl hukuk belirtileri görülmek ile beraber özellikle 1864 tarihli Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine Dair Cenevre Sözleşmesi insancıl hukuk alanının kaynak sözleşmelerinden kabul edilmekte, ona savaş hukukunu belirlemek adına yapılan 1899 ve 1907 La Haye Sözleşmeleri eşlik etmektedir. Ayrıca 1868 St. Petersburg Bildirisi ve 1874 Brüksel Konferansı da bu alanda öncü nitelikte uluslararası kaynaklardır.⁴⁵Yine 20. yüzyıl içerisinde 1949 ve 1977 tarihli Cenevre Protokolleri, 1998 tarihli Roma Statüsü insancıl hukuk kavramının uluslararası antlaşmalarda değerlendirildiği ana sözleşmelerden kabul edilmektedir.

İnsancıl hukuk kavramı insanlığa karşı suçlar ile doğrudan ilgilidir. Zira insanlığa karşı suçların değişmeyen tanımında mağdur herhangi bir sivil nüfustur. Amaç ise bu sivil nüfusu korumak, aksi halde bu suçu işleyen bireyleri cezalandırmaktır. Özellikle ilerde bahsedileceği üzere gerek Nürnberg yargılamaları gerek Uzakdoğu yargılamaları gerekse yakın tarihten Yugoslavya yargılamalarında ve bu yargılamaları belirleyen Statülerde bir silahlı çatışma hali suçun oluşmasında gerekli görülmüştür. Bu çatışma hali de insancıl hukukun incelenme konusu altındadır.

1.5. Uluslararası Suç

Genel ifadesi ile suç, toplumun düzeni ve güvenliği için devlet tarafından konulan kuralların, kişilerin icrai veya ihmali davranışlar ile ihlaline sebebiyet veren, ihlali halinde yaptırım gerektiren⁴⁶, hukuki geçerliliği olan fiillerdir. Bir fiilin suç kabul edilebilmesi için bir hukuki değeri ihlal etmiş olması, kanunda belirtilmiş olması,

⁴² Çeçen, a.g.m, s. 823.

⁴³ Cenap Çakmak, *a.g.e.*, s. 227.

⁴⁴ Özdemir, a.g.m, s. 89; Cenap Çakmak, *a.g.e.*, s. 222.

⁴⁵ Beyazıt, a.g.m, s. 315.

⁴⁶ Aydın, a.g.m, s. 136.

yaptırımının da uygulanabilmesi için cezasının kanunda gösterilmiş olması gerekmektedir. Hukuki değerin ihlali suç kavramında olmazsa olmazlardandır. Öyle ki bir hukuki değeri ihlal etmeyen suçtan bahsedilemez.⁴⁷ Suçun maddi ve manevi olmak üzere iki ana unsuru vardır. Bunların yanında suçun hukuka aykırılığı da bunlara eklenebilir.

Maddi unsur suçun kısmen dışarıdan görünen kısımlarını kapsar. Buna göre suçu işleyen bir fail olmalıdır. Failin suç eyleminden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen süje mağdurdur. Fail suç teşkil edecek bir fiilde bulunmalıdır. Bu fiil icrai bir davranış olabileceği gibi ihmali bir davranışla da olabilir. Failin fiili bir netice ortaya çıkarmalı ve bu fiil ile netice arasında bir bağ kurulabilmelidir.

Suçun manevi unsuru ise daha özgün tabiri ile kasttır. Kast ise bilmek ve istemek unsurlarından müteşekkildir. Failin suç teşkil eden eylemi bilmesi yetmemekte ayrıca o eylemin sonucunu istemesi gerekmektedir. İstemek unsuru sadece manen bir isteği değil öngörmeyi de kapsamaktadır.

Bazı suç tiplerinde suç ve diğer bütün unsurları bir ülke içerisinde ortaya çıkabilirken bazı durumlarda da suç birden çok ülkeyi etkilemektedir. BM, bu tip sınıraşan suç kavramını, icrası, önlenmesi doğrudan veya dolaylı etkileri birden fazla ülke ile ilgili suçlar olarak tanımlamıştır.⁴⁸ Sınıraşan suçlarda fail veya failler suçun icrasında veya sonucunun ortaya çıkmasında bir ülke sınırını aşmalıdır, suça konu yer değiştiren bir eşya, insan veya bilişsel veri söz konusu olmalı ve eylemlerde faillerin bir fayda elde etme kastı bulunmalıdır.⁴⁹ Sınıraşan bu suçlar da hangi ülke mevzuatınca değerlendirme yapılacağı tartışma konusudur. Bu durum uluslararası anlaşmalar ve ulusal mevzuatlar ile çözülmektedir.

Dünyada ulus kavramının zayıflaması, dünya devletlerinin gerek siyasi gerekse ticari açıdan birbirlerine bağılılıklarının artması gibi sebepler her şeyde olduğu gibi suç kavramının değerlendirilmesinde de yeniliklere neden olmuştur. Özellikle 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in kurulması ile geçilen yeni uluslararası düzende devletler, ortak barış ve güvenlik değerleri üzerine yoğunlaşmış, bunların ihlallerini uluslararası suçlar olarak nitelemişlerdir.⁵⁰ Suçların uluslararası olarak nitelenmesi

⁴⁷ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 33.

⁴⁸ Değirmenci, a.g.m, s. 24(70 sayılı dipnot).

⁴⁹ Değirmenci, a.g.m, s. 243.

⁵⁰ Erdem İzzet Külçür, "Uluslararası Suçlar, Sınıraşan Suçlar ve Yabancılik Unsuru Kavramlarına Dar ve Geniş Anlamda Bir Bakış", *Suç ve Ceza- Ceza Hukuk Dergisi*, S. 1-2, 2016, s. 12.

onların sınıraşan özelliklerinden değil, uluslararası toplumda ortak tehlike oluşturmaktadır.⁵¹ Zira uluslararası suçların oluşması için suçun birden fazla ülkenin sınırları içerisinde işlenmesine gerek yoktur. Aynı ülke içerisinde de ilgili suçlar işlenebilir fakat işlenen suçun niteliği tüm uluslararası toplumun güvenliğini tehlikeye düşürecek cinstendir.⁵²

Uluslararası suçlara ilişkin üzerinde mutabık kalınmış net bir tanım yoktur.⁵³ Uluslararası suç tanımı zaman içerisinde uluslararası teamüller ve anlaşmalar ile ortaya çıkmış⁵⁴, statü haline getirilmiş, devletlerce benimsenmiş suçlardır. Öğretide uluslararası suçlara ilişkin iki yaklaşım mevcuttur. Birinci yaklaşım çekirdek suçlar içerisinde savaş, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçunu uluslararası suç kategorisinde kabul etmekte, bu yönü ile Nürnberg, Tokyo, Yugoslavya, Ruanda ve Roma Statülerine paralel bir sınıflandırma yapmakta iken, ikinci kısım görüşler bu suçlara ek olarak bireysel sorumlulukları sözleşmeler ile belirlenmiş terör, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, hava korsanlığı vb. gibi suçları da bu kategoriye eklemektedir.⁵⁵ Her iki yaklaşımdaki örnekler birlikte düşünüldüğünde, uluslararası suçun kabulünde uluslararası bir sözleşmenin olması veya gelenekte işlenen bu suçun uluslararası suç şeklinde benimsenmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır.⁵⁶

Her suç uluslararası ceza hukukunun kapsamına girmez. Bir suçun uluslararası ceza hukukunda önem teşkil etmesi için suçun bireysel sorumluluk ve cezaya tabi suçlardan olması, ilgili normun uluslararası hukukun bir parçasını oluşturması ve cezalandırılabilir nitelikte olması gerekmektedir.⁵⁷

Nürnberg İlkeleri'nde insanlığa karşı suçların bir uluslararası hukuk suçu olarak cezalandırılacağı belirtilmiştir. Yine 1968 tarihli Savaş Suçlarına Ve İnsanlığa Karşı Suçlara Zamanaşımı Uygulanmayacağına Dair Sözleşmenin giriş kısmında insanlığa karşı suçlar en ağır uluslararası suçlar arasında sayılmış,⁵⁸ Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun insanlığın barışı ve güvenliğine karşı suçlara ilişkin taslaklarında da

⁵¹ Külçür, a.g.m, s. 12.

⁵² Aydın, a.g.m, s. 137.

⁵³ Değirmenci, a.g.m, s. 245; Külçür, a.g.m, s. 14.

⁵⁴ Cassese'nin uluslararası suç konusunda ki yaklaşımı için bkz.: Külçür, a.g.m, s. 13.

⁵⁵ Külçür, a.g.m, s. 14-15

⁵⁶ Gündüz, a.g.e., s. 389

⁵⁷ Gündüz, a.g.e., s. 389

⁵⁸ Elif Başkaracaoğlu, *Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçların Tanımlanması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s. 41.

insanlığa karşı suçlar uluslararası suçlar içerisinde gösterilmiştir.

2. İNSANLIK KAVRAMI ÜZERİNE

İnsanlığa karşı suçlar kavramında, mevcut ifade üzerinden yola çıkılacak olunursa, kendisine karşı suç işlenen nesne insanlıktır. İnsanlık ile bir kişi mi, bir grup mu, bir düşünce mi ya da başka herhangi bir şey mi kastedilmektedir? Doktrinde bunun üzerine tartışmalar yapılmıştır.

İnsanlığa karşı suçlarda insanlık kavramı doktrinde iki şekilde yorumlanmıştır. Bu yorumlardan önce mağdur ifadesinin ceza hukuku alanındaki karşılığını tespit etmek gerekir. Buna göre mağdur, suçun zarar etkisi gösterdiği değer sahibi,⁵⁹ diğer bir ifade ile suçta korunan hukuki değer sahibidir. Birinci yorumda insanlık kavramı sadece mağdur olan insanları değil, onların yakınlarını veya ait oldukları grubu, toplumu veya bu suçun tehlikesi altında olan diğer dünya vatandaşlarını yani geneli ifade eder. İkinci yorumda ise insanlık, yaşayan insandan öte bir kavram olarak ele alınır. Bu yorumda insan, diğer canlılardan farklı kılınan ve farklı özellikler taşıyan, ortak duyguları paylaşan, niteliği niceliğinin önüne geçmiş bir değer olarak görülmekte, insanlık da bu çerçevede yorumlanmaktadır.⁶⁰ İki yaklaşımda yakından incelendiğinde, insanlığın 2 alternatifli tanımının olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki insanlık için “insanoğlu”, “insan ırkı”, “insan topluluğu” şeklinde ifadelerle muhatap olurken, diğeri insan olmanın karakteri ve kalitesini bir diğer söylemi ile “niteliğini” belirten “insana yakışır şekilde davranmak” ifadesine muhatap olmaktadır.⁶¹

İnsanlığa karşı suçlarda insanlık kavramının yaşayan geneli ifade ettiği birinci yaklaşımda, insanlığa karşı suçlar tüm yaşayanlar için bir tehdittir. İnsanlık kavramının bu şekilde ele alınması insanlığa karşı işlenen suçları ceza hukukunda bahsedilen kamu düzenine ilişkin suçlar kategorisine sokmaktadır. Yani suç fiilinin yapıldığı kişiler bu suçlardan doğrudan zarar gören bireyler olabileceği gibi bu suçlardan fiziki hiçbir zarar görmeyen toplumun diğer kesimleri de bu suçun mağduru olabilir. Bu yaklaşımda bütün insanlar bu suçtan doğrudan veya dolaylı etkilenmekte, kısaca insanlık zarar görmektedir. Aslında bir yönü ile bir arada

⁵⁹ Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2009, s. 199.

⁶⁰ Hüseyin Günel, “İnsanlığa Karşı Suçlarda “İnsanlık” Ne Manaya Gelmektedir: Felsefi Bir Analiz”, *İÜHFİM*, C: LXXII, S: 1, s. 560; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 25; Koç, *a.g.t.* s. 27.

⁶¹ Robin Coupland, “Humanity: What Is It And How Does It Influence International Law?”, *International Review Of The Red Cross*, Vol: 83, No: 844, December, 2001, s. 973.

yaşama zorunluluğu bulunan, diğer bir deyişle bu konuda alternatifi bulunmayan insanların düzeni icabı insanlığa karşı suçlar sadece üzerinde işlendiği nüfus ile sınırlı olmamaktadır.⁶² Bu durum insanlığa karşı suçlardan arı, daha somut bir benzetme ile açıklanacak olunursa, en güzel örnek olarak açık denizlerdeki korsanların durumu benzetilebilir. Zira bu korsanlar yolu oradan geçsin ya da geçmesin tüm insanlar için birer tehlikedir.⁶³

Birinci yaklaşımın bir uzantısı olarak şöyle bir tespit yapılabilir: İnsanlığa karşı suçların yargılanmasında çıkarı olan taraf insanlıktır. Bu ise suçu kamusal niteliğe sokmaktadır. Nasıl ki özel ilişkilerden doğan uyuşmazlıklarda çıkarı olan taraf hakkını aramaktadır, bu tür suçlarda da bütün insanların etkilenebileceği, en azından suç tehlikesi ile karşı karşıya kalabileceği düşünüldüğünde, suçların yargılanmasında bu bütün insanların çıkarı vardır. O halde insanlığa karşı suçlarda bu suça doğrudan muhatap olan kişi veya kişiler taleplerinden vazgeçse dahi bu suçların soruşturulması ve kavuşturulması sona erdirilmeyecektir. Çünkü bu suçlar sadece mağdura değil hakları ihlal edilen tüm topluma karşı işlenmiştir.⁶⁴ Bir diğer ifade ile insanlığa karşı suçlar davası, mağduru “insanlık” olan dünyanın bir çeşit kamu davasıdır.

İkinci yorumda insanlık kavramı insanların sayısı ve niceliğinden öte onları diğer varlıklardan ayıran, ortak duyguları içinde barındıran değerler grubu olarak görmektedir. Burada suçların belirleyici özelliği zarar verdiği değerlerin insanlık olmasıdır.⁶⁵ Failin işlediği insanlığa karşı suçlarda insanlık değeri tehlike altındadır. Bu değerler sevgi, saygı, vicdan, hoşgörü, akıl yürütebilme, doğru ve yanlış ayırımı yapabilme ve diğer örnekler ile ifade edilebilir. Luban bu ikinci görüşü Hannah Arendt ve Fransa’nın Nürnberg Savcısı François De Menthon’dan aldığı insanlığa karşı suçlar tanımları ile tamamlar. Arendt, insanlığa karşı suçları, insanlık durumuna karşı, insanlık doğasına karşı işlenen suç olarak tanımlarken Menthon’da insan statüsünün belirleyici özelliğine karşı yapılmış saldırı olarak tanımlamıştır.⁶⁶

Bu yorumun bir diğer yönü ise insanlığı geçmiş ve geleceği ile bir görmesidir. Bu bağlamda insanlık ortak bir emek geçmişine sahiptir. Yani geçmişte halkların daha özgür yaşaması, onur ve haysiyetlerinin zarar görmemesi, köle yaşantılarının reddedilmesi ve insaniyet adına verilmiş diğer bütün kavgalar ve emekler gelecek

⁶² Günal, a.g.m, s. 563.

⁶³ Luban, a.g.e., s. 93.

⁶⁴ Luban, a.g.e., s. 89.

⁶⁵ Luban, a.g.e., s. 87.

⁶⁶ Luban, a.g.e., s. 88.

nesillere mirastır. O halde gelecekte bu değerlere zarar gelmesi geçmişte verilen bu emeklere karşı suç oluşturmaktadır.

İnsanlığa karşı suçlarda, “insanlık” ifadesinin kullanılması failin görünen imajına da etki etmektedir. Fail burada insanlık ortaklığına veya insanlığın ortak emeğine karşı suç işlemiş, herkese karşı tehlike arz eden, herkesin düşmanı olan bir canavar gibi algılanabilmektedir. Elbet tabii ki bu algı yukarıdaki iki yorumun ortak bir sonucudur.

3. ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA KABUL EDİLEN İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR KAVRAMI İLE İLGİLİ İLKELER

20. yüzyılın ikinci yarısı ile uluslararası hukukta sadece devletlerin değil devletlerin dışındaki faktörlerinde varlığı kabul edilmiştir. Bunun ile birlikte uluslararası hukukta özellikle ceza alanında, emredici kuralların uygulanmasına devam edilmiş, ceza hukuku kendi içerisinde bu ilkeleri kalın bir sınır olarak kabul etmiş ve ilgili statülerinde de bu ilkeleri belirtmiştir. Uluslararası ceza hukuku alanında her ilke başlı başına önemli bir konuma sahiptir. Bu bölümde insanlığa karşı suçlarda önem arz eden ve statülerde ifade edilen uluslararası ceza hukuk ilkelerine değinilmiştir.

3.1. Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz İlkesi

İlke niteliği tartışmasız olmak ile birlikte, uluslararası hukukta üzerinde en çok tartışılan ilkelere birisi kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesidir. Bu ilke uyarınca kanunlarda hangi fiillerin suç olduğu ve bu suçların hangi cezalara tabi oldukları açıkça belirtilmelidir.⁶⁷ Bu ilke failin bir suçu işlemeyen önce o suçun varlığını ve kanunlarca cezalandırılacağını önceden bilmesi ve buna rağmen o suçu işlemesi şeklinde de ifade edilebilir. Bu şekilde kişiler hareketlerini düzenleme ve suç işleme kastını belirleme fırsatına sahip olacaktır.⁶⁸

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi diğer birçok ilkeyi etkilemiştir. Bunlardan ilki suçların ve cezaların kıyas yolu ile genişletilememesidir. Aksi halde kavram yorumu açık hale gelip başta adil yargılanma hakkı olmak üzere birçok başka hakka zarar

⁶⁷ Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 11. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s. 44.

⁶⁸ M. Fatih Çınar “Ceza Hukukunun Genel Prensipleri ve Uluslararası Ceza Divanı Statüsü (General Principles of the [Turkish] Criminal Law and International Criminal Court)”, *Askeri Adalet Dergisi*, S. 124, 2006, s. 11.

verecektir. Bir diğerk etkilediğı ilke kanunların ve cezaların geçmişe yrmezliğı ilkesidir. Buna göre kanunlar ve cezalar yrrlğeg girdiğı tarihten sonra işlenen suçları kapsamaktadır. Yürürlükten nceki suçlarda ise eski ceza kanunları devrededir. Bu durumun istisnası yine bir başka ilke olan ceza kanunlarının sanık lehine yorumlanması ilkesidir.

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi uluslararası alanda ad hoc mahkemeler ve bu mahkemelerin yargılamalarında çok tartışılmıştır. Gerçekten bu mahkemelerin statüleri, statüler yrrlğeg girmeden önceki suçları değerkendiriyor, onlara sınıflandırmalar yapıyor, cezalarını belirliyordu. Ad hoc mahkeme statülerini hazırlayanlar bunları yaparken kanunların ve cezaların geri yrmezliğı ilkesini elbette bilmekte idi. Ancak ortada tüm dünyayı ilgilendiren suçlar da vardı ve bu suçları işleyenlerin cezasız kalması daha büyük bir hak ihlali idi.⁶⁹ Ad hoc mahkeme statüleri kaleme alınırken ceza hukukunun bir diğerk prensibi olan cezasızlığın önlenmesi prensibi devreye girmiş, suçlar bu çerçevede değerkendirilmiştir. Ortak bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması ile uluslararası ceza hukukundaki bu tartışmalar geçmişte kalmıştır.

3.2. Aynı Suçtan İki Ceza Verilemez İlkesi

İlke genel olarak, bir mahkemede bir suçtan yargılanan failin, mahkumiyet veya beraat kararlarından sonra aynı suçtan dolayı herhangi bir mahkemede tekrar yargılanamamasını amaç edinmiştir. Bu yönü ile ilke, aynı suçtan dolayı devam eden yargılamalarda derdest dava açılmasını, bitmiş davalarda ise yeniden dava açılmasını reddetmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi(UCM) Statüsü 20. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS) Ek 7. Protokol dördüncü maddesinde doğrudan bu ilke kastedilmektedir.

İlgili ilkenin iki yönü vardır. Buna göre aynı ülke içerisinde yargılanan kişiler aynı suçtan dolayı tekrar yine aynı ülkede yargılanamamaktadır. Bu daha çok ilkenin iç hukuk ile ilgili olan kısmıdır. İlkenin ikinci yönü ise başka ülkede veya kabul edilen bir uluslararası mahkemede yargılanan failin tekrar yargılanamaması durumudur. Bu noktada ilkeye birkaç istisna getirilmekte bu istisna uyarınca devletler kendisinin yargılamaya yetkili olduğu failin başka ülke veya mahkemelerce yargılanması durumunda, aynı suçtan tekrar yargılama yaparak mahsup işlemi uygulamaktadır. Diğerk istisna ise UCM Statüsü 20.md belirtilen Mahkemenin, ulusal

⁶⁹ M. Fatih ınar, a.g.m, s. 13-14.

mahkemede yargılanan bir kişiyi korumak amacı ile veya yargılamanın uluslararası kurallara göre tarafsız veya bağımsız olmadığı durumlarda, ulusal yargılama olmasına rağmen kendisini yargılamaya yetkili görmesi durumudur.⁷⁰

3.3. Bireysel Ceza Sorumluluğu İlkesi

Genel olarak bireysel ceza sorumluluğu, kişilerin kendi işledikleri suçlardan sorumlu olacağı, bir başkasının işlediği suçtan sorumlu olamayacağı anlamına gelmektedir. Bireysel ceza sorumluluğu işlenen suçlardan ötürü grubun tamamen sorumlu olduğu kolektif ceza sorumluluğunun karşıtı bir kavramdır.⁷¹

Uluslararası ceza hukukunun gelişimi ile bireylerin uluslararası hukuktaki haklarının gelişimi paralellik göstermiştir. Geleneksel tavrın terkinden sonra uluslararası hukukta bireyler sadece korunmamış ayrıca uluslararası hukuk kurallarına uyma yükümlülüğü de edinmiştir.⁷² Kişilerin uluslararası hukukun öznesi olma durumu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yüksek sesle dillendirilmiştir. Bu fikrin öne çıkmasında Birinci Dünya Savaşı'nda uluslararası suç işleyen kişilerin suçlarını devlet politikası ve devlet sorumluluğu savunması ile örtmeye çalışarak, bireysel sorumluluklarını kabul etmemesi hali etkili olmuştur.⁷³ Bu yönde en büyük uluslararası uzlaşısı Nürnberg Statüsünde olmuş, Statü'de bireysel ceza sorumluluğunun kabul edildiği açıkça belirtilmiştir.⁷⁴

Bireylerin uluslararası suçlara katılmaları çeşitli şekillerde olabilir. Fail asıl fail olabileceği gibi, teşebbüs eden, iştirak eden, teşvik eden, yardım eden kişilerden de olabilir.⁷⁵

Bireysel ceza sorumluluğu birkaç ceza ilkesini doğrudan etkilemektedir. Bunlardan ilki failin suç işlediği sırada devletin herhangi bir yönetim organında bulunmasının suçu hafifletici bir unsur olarak değerlendirilemeyeceği hususudur.

⁷⁰ M. Uğur Bozkurt, "Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler Ve Uluslararası Ceza Mahkemesi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 6, S. 11, s. 84.

⁷¹ M. Fatih Çınar, a.g.m, s. 8.

⁷² Aydın, a.g.m, s. 140.

⁷³ Cansu Koç, *Roma Statüsü Bağlamında İnsanlığa Karşı Suçlarda Devlet Politikası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015, s. 139; Aydın, a.g.m, s. 140-141.

⁷⁴ Alia Yılmaz, a.g.e., s. 214; M. Delmas-Marty, I. Fouchard, E. Fronza, L. Neyret, *İnsanlığa Karşı Suçlar*, Çev. Berna Ekal, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 17.

⁷⁵ William Schabas "Uluslararası Ceza Mahkemesine Giriş", Çev. Gülay Aslan, Legal Yayıncılık, İstanbul 2004, <https://docplayer.biz.tr/2035539-Uluslararası-ceza-mahkemesine-giris.html>, Erişim Tarihi: 12.12.2019, s. 128.

Özellikle 20. yy.da devlet başkanlarının uluslararası suçlar nedeni ile yargılanıp yargılanamayacağı hususu çok tartışılmıştır. İnsanlığa karşı suçların yargılanmasında bireysel sorumluluk gereği üst düzey devlet yetkililerinin yargılanması hususu Tokyo Mahkemeleri'nde dönemin Japonya Başbakanı Hideki Tojo'nun yargılanması ile önemli bir yol almış bu uygulama EYUCM'de Sırp lider Miloseviç'in yargılanması ile devam etmiştir. 20. yy.da oluşturulan bütün ad hoc mahkemelerin statülerinde bu durum madde metninde belirtilmiştir.

Yine tüm statülerde belirtilen ve bireysel ceza sorumluluğu ile doğrudan ilişkili ilkelere, komutanların astların eylemlerinden sorumlu olacağı ilke ve amirin emri sebebi ile failin cezadan kurtulamayacağı ilkesi örnek gösterilebilir. Bu iki ilkede statülerde detaylı şekilde belirtilmiştir. Komutanların astlarının yaptığı fiillerden sorumlu olması ve astların amirlerin verdikleri emirlerden dolayı sorumlu olmaları bir yönü ile benzer ilkelerdendir. Öncelikle komutanların/amirlerin emirleri altındaki kişilerin eylemlerinden sorumlu olması bireysel cezai sorumluluk kavramına zıt bir durumdur. Bu zıtlık UCM Statüsünde de dikkate alınmış olup sınırlandırılmıştır. Buna göre amirin işlenmesi muhtemel suç bilmesi veya bilmesinin gerektiği durumlarda, amirin işlenmesi muhtemel suçun önlenmesi veya durdurulması için gerekli önlem ve şartları almaması, durumu soruşturmak ve yargılamak için gerekli yerlere iletmemesi hallerinde sorumluluğu doğacaktır.⁷⁶ Amirin sorumluluğu suç işlendiği tarihte devletin yönetiminde olan kişilerin sorumlulukları ile birlikte düşünülmelidir.⁷⁷ Bir diğer durum ise amirin emrini ifanın cezadan kaçınmak için savunma sebebi olamayacağı hususudur. Buna göre emir altında olan kişiler amirlerinin suç teşkil eden emirlerini yerine getirmemekle yükümlüdür. Bu konuda Nürnberg Mahkemesi kararları öğreti niteliğindedir. Mahkeme'ye göre bir asker öldürme veya işkence etme emrini almış olsa dahi uluslararası savaş hukuku kurallarını çiğnememelidir. Mahkeme bu kararı ile tutumunu açıkça ifade etmiştir.⁷⁸ UCM Statüsü istisnai olarak üç şartın bir arada olması halinde amirin emrini bir hukuka uygunluk nedeni olarak görmektedir. Buna göre failin amirin emrine uymasının kanuni bir zorunluluk olması, failin emrin hukuka uygun olmadığını bilmiyor olması ve emrin açıkça hukuka aykırı olmaması şartlarının birlikte bulunması halinde fail cezai sorumluluktan kurtulacaktır.

⁷⁶ Koç, *a.g.t.* s. 147-148.

⁷⁷ Schabas, *a.g.e.*, s. 133.

⁷⁸ Aydın, *a.g.m.*, s. 143.

3.4 Diğer İlkeler

Elbette uluslararası ceza hukukunda insanlığa karşı suçları ilgilendiren ilkeler yukarıda bahsedilenler ile sınırlı değildir. Kanun önünde eşitlik, doğal hakim ilkesi, adil yargılanma hakkı, kusursuz suç ve ceza olmaması ilkesi, masumiyet karinesi, uluslararası suçlarda zamanaşımı işlememesi ilkesi, ceza sorumluluğundan kurtulma ilkesi, soruşturma ve kovuşturmayla ilişkin ilkeler ve benzerleri ilgili ilkelerin başında gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

İnsanlığa karşı suçlar ifadesinin modern terminolojik anlamı ile ilk kullanımı 20. yüzyılın ortalarıdır. Ancak bu bilgi kavramın daha önce kullanılmadığı anlamına gelmemektedir. Zira tarihte insanlığa karşı suçlarda dahil olmak üzere birçok uluslararası suç geçmişte kendisine savaş suçları kavramı içerisinde yer bulmuştur. Gerçekten de savaş suçlarına ilişkin gelişmeler kendisi ile beraber diğer uluslararası suçları da etkilemiştir.

1. I. DÜNYA SAVAŞI'NDAN ÖNCE İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

Uluslararası belgelere baktığımızda insanlığa karşı suçlar kavramının günümüz anlamındaki ilk tanımının Nürnberg Mahkemesi Şartı'nda yapıldığını görmekteyiz⁷⁹. Ancak tarihi belgeler kurcalandığında insanlığa karşı suçlar kavramının hem lafzen hem de öz olarak daha geçmiş dönemlerde de kullanıldığı görülmektedir. İnsanlığa karşı suçlar ifadesi benzer söylemleri ile sadece hukuk alanında değil, edebi ve diplomatik retorikle ilişkili olarak da kullanılmıştır.⁸⁰ Tarihe insanlığa karşı suçlar kavramının ceza hukuku anlamında ve kendi ruhu perspektifinde bakıldığında, milattan önce V. yüzyılda eski Yunan komutanların savaş esirlerine insanlık dışı muamelelerde bulundukları gerekçesiyle bundan sorumlu tutularak yargılandıkları ve cezalandırıldıkları davaları görmekteyiz.⁸¹

Ortaçağ Avrupası kaynaklarında insanlığa karşı suçlar kavramının kullanımına ilişkin önemli bir yargılama bulunmaktadır: 1474 yılında Avusturya Arşidükü tarafından dönemin Breisach Valisi Peter Von Hagenbach'ı yargılamak üzere kurulan Roma Germen Mahkemesi.⁸² Mahkeme müttefik şehirlerin yargıçlarından

⁷⁹ Durmuş Tezcan, "Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Divanı", <http://www.ankarabaru.org.tr/Siteler/1940-2010/Kitaplar/pdf/until2007/00-01.pdf>, Erişim Tarihi: 20.12.2020, s. 285.

⁸⁰ Delmas-Marty vd., *a.g.e.*, s. 9.

⁸¹ Hamza İlbeği, *Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Görevine Giren Suçlar*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2014, s. 13.

⁸² Tezcan, "Uluslararası Suçlar ve ...", s. 285.

oluşmaktadır.⁸³Peter Von Hagenbach dönemin Breisach kenti valisidir⁸⁴ ve masum sivil halkın ırzına geçmek, işkence etmek, öldürmek, mallarını yağmalamak ve bu yönleri ile “tanrıya ve insanlığın kurallarına karşı suç işlemek” ile itham edilmiş, bunlardan dolayı suçlu bulunarak idam edilmiştir.⁸⁵

Mahkeme belirli bir zamanda belirli bir suçu yargılamak için geçici olarak kurulduğundan ‘ad hoc’ niteliğe sahiptir. Ayrıca Peter Von Hagenbach’ı yargılayan kişilerin galip devletlerden seçilen üyelerden oluşması sebebi ile de Mahkeme uluslararası mahkeme niteliğindedir.⁸⁶Bu yönleri ile Mahkeme Avrupa’da uluslararası suçları yargılayan, bilinen ilk ad hoc mahkeme olma özelliğine sahiptir.⁸⁷Yine Hagenbach’ın yargılanmasında önem teşkil eden bir diğer husus, Hagenbach’ın hakkındaki iddialara karşı bu fiilleri dönemin Burgonya Dükü’nün emri ile yerine getirdiği savunmasıdır. Bu da tarihte, suçlamalara karşı yapılan amirin emri savunmasının ilklerindendir.⁸⁸Hagenbach toplumu kontrol altına almak için yasadışı yollara başvurmuştur. Hagenbach’ın hedefinde bir askeri nüfus değil sivil halk vardır. Yine işlediği fiiller aniden gelişen ve bir kişiye mahsus fiiller de değildir, geniş halk kesimlerine ulaşan sistematik fiillerdir.⁸⁹ Kendisine atfedilen suç fiilleri de başta öldürme, işkence ve tecavüz gibi insanlık dışı fiillerdir. Bu yönleri ile düşünüldüğünde itham, savunma ve yargılama perspektifinde Hagenbach’ın orta çağda bir insanlığa karşı suç faili olarak değerlendirildiği görülmektedir.

İnsanlığa karşı suçlar kavramının fikri gelişimine baktığımızda, her ne kadar bu kavramı doğrudan kullanmasa da uluslararası hukukun ve savaş hukukunun yaratıcılarından kabul edilen Hugo Grotius ilk incelenmesi gereken isimlerdendir. Grotius, 17. yüzyılın başında savaşın bir hukuk dalı olması gerekliliğinden

⁸³ “15. yüzyılın ortalarında, Bourgogne Dükü Charles the Bold (Cesur Charles), Von Hagenbach’ı, Almanya’nın Yukarı Ren Bölgesi’nde bulunan Breisach şehrinin valisi olarak atamıştı. Yeni vali, hükmettiği bölgelerde korku ve zulme dayalı bir düzen kurmuştu. Breisach ve Frankfurt Fuarına gidebilmek için oradan geçmesi gerekenler bu düzenin ağır şartlarına katlanmak zorunda kalıyorlardı. Maruz kalınan olağan davranışlar arasında keyfi adam öldürme, ırza geçme, yasa dışı vergilendirme, özel mülkiyete el koyma gibi eylemler yer alıyordu.” bkz.: Beyazıt, a.g.m, s. 318; yine Hagenbach için bkz.: Gökhan Güneysu, “Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach’ın Yargılanmasının Önemi ve Anlamı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı*, C. 25, S. 2, s. 836-837.

⁸⁴ Gökhan Güneysu, a.g.m., s. 834.

⁸⁵ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 285; R. Murat Önok, *Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı*, Turhan Kitapevi, Ankara 2003, s. 23; Hamza İlbeği, a.g.t. s. 13.

⁸⁶ Beyazıt, a.g.m, s. 318.

⁸⁷ Yasin Poyraz, Vehip Önen, “Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y. 4, S. 1, 2019, s. 192.

⁸⁸ Güneysu, a.g.m, s. 834.

⁸⁹ Güneysu, a.g.m, s. 843.

bahsetmiş⁹⁰, haklı ve haksız savaş ayrımı yaparak savaşta kimlerin düşman kabul edileceğini, haklı bir savaşın nasıl yürütüleceğini, savaşta hangi davranışların meşru olacağını açıklamış,⁹¹ uluslararası alanda işlenen suçlara karşı müeyyide ve yargılama yolu önermiştir.⁹² Savaş ve Barış Hukuku eserinin üçüncü kitap kısmında savaş sırasında uyulması gereken kurallar, savaşçıların ve sivillerin durumu gibi konularda takındığı insancıl tavır Grotius’u insancıl hukukun önderlerinden yapmıştır.⁹³ Grotius, savaşan veya savaşmayan, düşman dahil herkesi bir insanlık toplumu mensubu olarak görür ve bu çerçevede hakları olduğunu savunur.⁹⁴ Grotius’un insan haklarının pek revaçta olmadığı bir dönemde adil olmayan devlet başkanlarının hükümdarlığında haksızlığa uğrayan halkların kurtarılması için açılacak bir savaşın haklı bir savaş olduğu düşüncesi ve bu zorba hükümdarlara yapılacak müdahalenin insani amaçla müdahale olacağı doktrini, geleceğe ışık tutacak niteliktedir.⁹⁵ Elbette sadece Grotius değil birçok yazar ve düşünür insanlığa karşı suçlar kavramının gelişimine katkıda bulunmuştur. Bunlardan bazıları Fransız düşünür Maximillien Robespierre gibi dönemin Fransız hükümdarı XVI. Louis’i ‘insanlığa karşı suçlu’ sıfatıyla niteleyerek insanlığa karşı suçlar ifadesini doğrudan kullanmış⁹⁶, bazıları da Montesquieu, Rousseau, Pufendorf, Locke, 19. yy.da bir uluslararası ceza mahkemesi tasarısı ile Gustavo Moynier⁹⁷ ve diğer düşünürler gibi kavramın ruhunun gelişmesine katkı sağlamıştır.

19. yüzyılda insanlık adına uluslararası alanda önemli gelişmeler yaşandı. Napolyon’un yenilmesinden sonra 1814-1815 tarihlerinde Viyana’da yapılan Kongre’de ele alınan konulardan biri de bu önemli gelişmelerden biri olan köle ticaretinin yasaklanması idi. Bu Kongre kölelik hakları alanında uluslararası hukukta milat olarak kabul edilmektedir.⁹⁸ Şubat 1815 tarihinde bir araya gelen devletler,

⁹⁰ Özdemir, a.g.m, s. 90.

⁹¹ Hakkı Hakan Erkiner, “Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel’e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 3, s. 57.

⁹² Aydın, a.g.m, s. 137.

⁹³ Hugo Grotius, *Savaş Ve Barış Hukuku*, Çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no:222-204, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967, s. 179-311.

⁹⁴ Grotius, *a.g.e.*, s. 257; Erkiner, a.g.m, s. 62.

⁹⁵ Cenap Çakmak, *a.g.e.*, s. 202.

⁹⁶ Murat Şimşek, “Uluslararası Suçlarda İnsanlığa Karşı Suçlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 44, s. 510

⁹⁷ Avcı, *a.g.t.* s. 11.

⁹⁸ Ali Bal, “Kölelik, Zorla Çalıştırma Ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk Ve AİHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi(YBHD)*, S. 2, s. 59.

köleliği “insanlığa ve uluslararası ahlak ilkelerine” karşı olarak nitelemiştir.⁹⁹1884-1885 tarihli Berlin, 1890 tarihli Brüksel Konferansları’nda da kölelik aleyhine beyanlarda bulunulmuş ancak bunlar da dahil 20. yüzyılın ortalarına kadar kölelik konusu ile ilgili yapılan 300’e yakın ikili veya çok taraflı antlaşmalarda istenilen kalıcı çözümler elde edilememiştir.¹⁰⁰

22 Ağustos 1868 tarihli Saint Petersburg Sözleşmesi savaş kuralları ve araçlarını belirleyen ilk uluslararası savaş hukuku belgesi olarak kabul edilir.¹⁰¹11 Aralık 1868 yılında Rusya’da deklare edilen Saint Petersburg Bildirgesinde¹⁰² de savaşta özellikle patlayıcı ve yangın çıkarıcı silahlar gibi belli tür silahların kullanılmasının ‘insanlık yasalarına aykırı’ olacağı belirtilmiştir.¹⁰³

1890 yılında dönemin Amerika Birleşik Devletleri Bakanlarından George Williams Kongo’ya gerçekleştirdiği ziyaretin ardından Kongo Kralı’nı insanlığa karşı suç işlemekle itham etmiş, hem kendi hükümetine bildirdiği raporda hem de ziyaret sonrası Krala yazdığı mektupta bunu belirtmiştir.¹⁰⁴

1899 yılında Rus Çarı II. Nicholas’ın teklifi üzerine¹⁰⁵ 26 devletin katılımı ile La Haye Barış Konferansı düzenlenmiş, akabinde “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümüne İlişkin La Haye Sözleşmeleri” imzalanmıştır.¹⁰⁶Birinci La Haye konferansının ardından barışçıl çözümlere ilişkin eksik kalan hususların aydınlığa kavuşturulması adına 2. La Haye Konferansı toplanmış¹⁰⁷ve 1907 tarihli La Haye IV. Sözleşmesi ortaya çıkarılmıştır¹⁰⁸Her iki sözleşmenin giriş kısmında insanlık

⁹⁹ İlgili deklarasyon için bkz.: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:oht/law-oht-63-CTS-473.regGroup.1/law-oht-63-CTS-473?prd=OHT>, Erişim Tarihi: 05.03.2020.

¹⁰⁰ Bal, a.g.m, s. 60.

¹⁰¹ Elvan Çokişler, “Silahlı Çatışmalar Sırasında Kültürel Malların Korunması Rejimi: Tarihsel Gelişimin Analizi”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, C. :6, S. 61, s. 60; M. Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *Türkiye Barolar Birliği(TBB) Dergisi*, S. 79, 2008, s. 237.

¹⁰² Orjinal adı ‘Saint Petersburg Declaration of 1868’ olan bu bildirge Rusya İmparatorluğunda hazırlanmış olup Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere yirmi ülke tarafından imzalanmıştır. Ayrıca devamında gelen 1907 La Haye Sözleşmelerine öncülük etmiştir.

¹⁰³ Canan Ateş Ekşi, *Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi*, Seçkin Yay., Ankara 2004, s. 81-82; Ayrıca, Başkaracaoğlu, a.g.t. , s. 9 ; Ayrıca bildirge için bkz.: <https://ihl.databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=568842C2B90F4A29C12563CD0051547C>, Erişim: 18.12.2019.

¹⁰⁴ Ekşi, a.g.e., s. 81; Ayrıca ilgili mektup için bkz, <https://www.blackpast.org/global-african-history/primary-documents-global-african-history/george-washington-williams-open-letter-king-leopold-congo-1890/>, Erişim Tarihi: 19.12.2019.

¹⁰⁵ Beyazıt a.g.m, s. 320.

¹⁰⁶ Koç a.g.t., s. 5.

¹⁰⁷ Beyazıt a.g.m, s. 321.

¹⁰⁸ Her iki sözleşmenin tek amacı vardır; savaş sırasında uyulması gereken kuralları belirlemek ve sivil nüfus koruma altına alabilmek. 2. La Haye Konferansı sonucu ortaya çıkan antlaşma metni için

yasalarından bahsedilmektedir.¹⁰⁹1907 tarihli IV. Sözleşme savaş kanunu ve gümrüklere ilişkin hükümlerin yanında aile saygınlığı ve haklarına, kişilerin yaşam haklarına, özel mülkiyete, dini inançlara ve ibadete saygıyı düzenlemektedir.¹¹⁰1907 tarihli IV. Sözleşme 1899 tarihli II. Sözleşmede belirtilen ve Martens Kaydı olarak bilinen dibace kısmını alıntılararak insanlığın yasaları ve kamuoyunun vicdanını, “... ikamet eden halkın ve muhriplerin/savaşanların, uygar insanlar arasında yerleşik olan kullanımdan, insanlık yasalarından ve kamu vicdanının sesinden kaynaklanan milletler hukuku ilkelerinin koruması ve hakimiyeti altında olmaya devam edeceği ...” cümlesi ile ifade etmiştir.¹¹¹Bu ifade özelinde La Haye Sözleşmeleri modern insanlığa karşı suçlar kavramının çıkış noktası olarak da görülmektedir.¹¹² İki sözleşmenin de dibace kısmında yer alan *insanlık yasaları* ifadesi modern anlamdaki insanlığa karşı suçlar kavramına köken kabul edilebilecek sayılı referanslardandır.¹¹³La Haye Sözleşmeleri’nin önemine atfedilebilecek bir diğer husus ise sözleşmelerin kendisinden sonra düzenlenecek savaş kanunlarına ve uluslararası yargılamalara temel kaynak olması niteliğidir.¹¹⁴

Gerek La Haye Sözleşmeleri’nde gerekse La Haye Sözleşmeleri’nden önceki kullanım alanlarında insanlığa karşı suçlar kavramının modern anlamda kullanılmadığı aşikardır. Kavram kendisine savaş suçları arasında yer bulmaktadır. Ancak bu kullanımlara baktığımızda öz olarak insanın ve insanlık kavramının koruma altına alınması, bunun da ayrıca dillendirilmesi modern insanlığa karşı suç kavramının oluşmasında büyük öneme sahiptir.

1.1. 1915 Deklarasyonu’nda İnsanlığa Karşı Suçlar Kavramı

24 Mayıs 1915 tarihinde Rusya, Fransa ve Büyük Britanya hükümetleri ortak bir bildirge yayımlayarak Osmanlı Devleti’nin tebaasında bulunan Ermeni nüfusa karşı

bkz.: http://www.opbw.org/int_inst/sec_docs/1907HC-TEXT.pdf, Erişim Tarihi:27.03.2020.

¹⁰⁹ Hüseyin Günel, *Hannah Arendt Düşüncesinde İnsanlığa Karşı Suçların Temellendirilmesi*, , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2013, s. 11.

¹¹⁰ Schabas, *a.g.e.*, s. 16.

¹¹¹ Schabas, *a.g.e.*, s. 16; Koç, *a.g.t.* s. 5; Ayrıca bkz.: Yukarıdaki sözleşme metni

¹¹² Ezeli Azarkan “Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(AÜHFD)*, C. 52, S. 3, s. 276; Luban, *a.g.e.*, s. 17(Editör Kısmı); Delmas-Marty vd., *a.g.e.*, s. 16.

¹¹³ Bazı kaynaklarda tek referans olarak geçmektedir, bkz.: Luban, *a.g.e.*, s. 17(Editör Kısmı).

¹¹⁴ Schabas, *a.g.e.*, s. 16-17 (Schabas buna 1913 Balkan Savaşını, Nürenberg ve Yugoslavya yargılamalarını örnek göstermiştir.)

suç işlediğini, bunun insanlığa karşı suç oluşturduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁵ Deklarasyon Amerika'nın The New York Times gazetesinde de yayınlanmıştır.¹¹⁶

Bildirinin ilk taslağında 'insanlığa karşı suç işlemek' atfına yer verilmeyip 'Hristiyanlığa ve medeniyete karşı suç işlemek' ifadesine yer verilmişti. Ancak Fransız hükümeti temsilcisi hem kendi devletlerinin hem de Britanya'nın sömürgesi altındaki Müslüman halkın olası tepkisini göz önünde bulundurarak 'Hristiyanlığa ve medeniyete karşı suç işlemek' söylemi yerine 'medeniyete ve insanlığa karşı suç işlemek' söyleminin tercih edilmesini önermiş ve diğer devletlerce bu kabul edilmiştir.¹¹⁷ Deklarasyonda Ermeni halka karşı işlenen suçlarda Osmanlı Hükümeti'nin yanında yetkili kişilerinde şahsi sorumluluklarının doğacağı belirtilmiştir.¹¹⁸ Bu ifadeler ile 'insanlığa karşı suç' kavramı ilk defa bir uluslararası belgede uluslararası suç sıfatıyla nitelendirilmiştir.¹¹⁹ Ancak bu nitelemeye rağmen, insanlığa karşı suçların savaş suçları dışında gösterilmesi barış görüşmelerinde diğer devletlerin itirazları ile karşılaşmıştır. Zira 1907 tarihli La Haye Sözleşmelerinde -her ne kadar dibace kısmında insanlık yasalarından bahsedilse de- insanlığa karşı suç diye bir suçtan bahsedilmemiş insanlığa karşı suç anlamına gelebilecek suçlar savaş suçları içerisinde değerlendirilmiştir. Dolayısı ile 1915 tarihinde Osmanlı Devleti'nin işlediği iddia edilen suçlara ilişkin sonradan oluşturulan bu deklarasyonun suç ve cezanın geriye yürümezliği ilkesi gereği değerlendirilemeyeceği dillendirilmiş¹²⁰, zaten buna ilişkin de uluslararası bir kovuşturma yapılmamıştır.¹²¹

Her ne kadar Schabas 1915 Bildirgesi'ni 'insanlığa karşı suç' kavramının çağdaş anlamda ilk kullanımı olarak nitelesede¹²² 1915 Bildirgesinde bahsedilen 'insanlık kavramı ile 'insanlığa karşı suç' kavramındaki insanlık kavramının birebir örtüşmediği açıktır. Bildirgenin hazırlanışında ve ilk halinde 'insanlık' ifadesi yerine 'medeniyet ve Hristiyanlık' ifadesinin geçmesi, 'insanlık' ifadesinin çıkarılan 'Hristiyanlık' ifadesi yerine gelmesi münzî hükümetlerin burada sömürgelerden

¹¹⁵ Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 276; Beth Van Schaack, "The Definition of Crimes Against Humanity: Resolving the Incoherence", *Columbia Journal of Transnational Law*, 37(3), August, 2007, s. 796.

¹¹⁶ Ayşe Semen Çakar, "İnsanlığa Karşı Suçlar" *TBB Dergisi*, 2012(103), s. 171-172

¹¹⁷ Günal, *a.g.t.* s. 12; Çakar, *a.g.m.*, s. 172.

¹¹⁸ Schabas, *a.g.e.*, s. 60; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 10.

¹¹⁹ M. Cherif Bassiouni, *Crimes Against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*, Cambridge University Press, New York 2011, s. 88.

¹²⁰ Schabas, *a.g.e.*, s. 60.

¹²¹ Koç, *a.g.t.* s. 6.

¹²² Schabas, *a.g.e.*, s. 60.

gelecek tepkiye karşı siyasi çözümün yanında¹²³ ‘insanlık’ kavramına din eksenli ontolojik ve felsefik bir anlam verdiğini göstermektedir. Yine ‘medeniyet’ ifadesine dokunulmaması taraf hükümetlerin henüz ‘insanlık’ kavramına bütüncül ve kapsayıcı yaklaşmadıklarını göstermektedir.

2. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEM

1. Dünya Savaşı’nın Almanya ve müttefiklerinin mağlubiyeti ile sona ermesinin ardından başta İngiltere olmak üzere kamuoyu savaştan sorumlu kişiler ile ilgili yapılacak cezai kovuşturmaları merakla beklemekteydi.¹²⁴ Galip devletler 1919 yılında mağlup devletlerin ve savaştan sorumlu kişilerin akıbetlerini belirlemek üzere Paris Barış Konferansı’nı başlattı. Konferans birden çok komisyon ile birden çok oturum yaparak çeşitli anlaşmalar ve kararlara ev sahipliği yaptı.¹²⁵

25 Ocak 1919 tarihindeki oturumda savaşa neden olanların sorumluluklarını ve bunlara uygulanacak yaptırımını araştırmak üzere “Savaş Yetkililerinin Sorumlulukları ve Cezalar Uygulaması Komisyonu”¹²⁶ oluşturuldu.¹²⁷ Komisyon yaptığı incelemelerin ardından bir taslak rapor hazırladı. Raporda Almanya ve müttefiklerinin ‘savaş kural ve teamüllerinin’ yanında “insanlığın temel yasalarını” da¹²⁸ ihlal ettiği ithamı mevcuttu.¹²⁹ Yine birçok yerde insanlık yasaları ve aynı anlama gelecek söylemler kullanılmıştı.¹³⁰ Ancak bu ifadelerin kullanılması Komisyon’un Amerikan delegelerinin muhalefeti ile karşılaştı.¹³¹ Amerikan delegeler, suçlamaların savaş suçları içerisinde kalmasını, “insanlığın temel yasaları” ifadesinin ahlaki bir yorum ile değerlendirileceğini, bu kavramın kullanılmasının savaş sorumluluğunu genişleteceğini, bunun da bu komisyonun yetkisinin üzerinde olduğunu, komisyonun ahlaki yorum gibi sübjektif ve değişken değerlendirmelere

¹²³ Luban, *a.g.e.*, s. 19(Editör Kısmı).

¹²⁴ Schabas, *a.g.e.*, s. 17.

¹²⁵ Almanya ile Versailles, Osmanlı Devleti ile Sevres, Macaristan ile Trianon, Avusturya ile Saint-Germain En Laye, Bulgaristan ile Neuilly Sur Seine Antlaşmaları imzalandı, bkz.: İlhan Lütem, *Harp Suçları ve Devletlerarası Hukuk*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1951, s. 26.

¹²⁶ Bazı kaynaklarda farklı isimlendirilmektedir ‘Sorumluluk Komisyonu’ olarak adlandırılması için bkz.: Muntasser Muhammed Jasim AL-MASHHADANI, *Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2017, s. 6; Ayrıca ‘Onbeşler Komisyonu’ olarak adlandırması için bkz.: Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 10.

¹²⁷ Koç, *a.g.t.* s. 6.

¹²⁸ Orijinal kullanımı ‘laws of humanity’.

¹²⁹ Ekşi, *a.g.e.*, s. 82; Koç, *a.g.t.* s. 6; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 10.

¹³⁰ Bassiouni, *a.g.e.*, s. 89.

¹³¹ Amerikan delegeleri Robert Lansing ve James Brown Scott’ın itirazlarının ayrıntıları için bkz.: Beth Van Schaack, *a.g.m.*, s. 797.

yol açacak kavramları kullanmaktan kaçınması gerektiğini belirterek itiraz etti.¹³² Amerikan delegasyonunun bu itirazı taraf diğer devletlerce kabul edildi ve ‘insanlığın temel yasaları’ ifadesi rapordan çıkarıldı. Amerikan delegasyonunun komisyonda tek itiraz ettiği konu bu değildi. Komisyon çalışmalarında öne sürülen sürekli bir ceza mahkemesi kurulması fikrine de Amerikan delegasyonu karşı çıkmıştı.¹³³

Konferansın sonunda galip devletler Almanya ile 28.06.1919 tarihinde Versailles Antlaşması’nı imzaladı.¹³⁴ Antlaşmanın 227. maddesi Almanya Eski İmparatoru II.Wilhelm’i 1914’de vuku bulan savaştan sorumlu tutuyordu. Yine aynı madde İmparator’un “sözleşmelerin kutsal gücüne ve uluslararası ahlaka acımasız saldırı” suçundan uluslararası bir mahkemede yargılanmasının önünü açmaktaydı.¹³⁵ Ancak II.Wilhelm’in Hollanda’ya sığınması ve Hollanda’nın eski imparatoru iade etmemesi sebebi ile bu hüküm uygulanamaz olmuştur.¹³⁶ Yine antlaşma uyarınca Leipzig’de Alman savaş suçlularının yargılanmaları gerekmekteydi. Ancak yargılamalar göstermelik olmanın ötesine geçememiş daha da kötüsü Alman sağını yükselişe geçirmişti.¹³⁷ Fransa ve İngiltere elinde esir bulunan Alman subayları kendi mevzuatlarıncı yargılamış, Almanya’nın savaş suçlularını yargılamak için yaptığı iade taleplerini de reddetmişlerdi.¹³⁸

Paris Barış Konferansı’nda Komisyonu’nun ilk hazırladığı raporda “insanlığın temel yasaları” kavramının savaş suçlarının yanında ayrıca zikredilmesi insanlığa karşı suçlar kavramının bağımsız olarak kullanılması düşüncesinin uluslararası alanda daha da kuvvetleneceğine işaret eder. Yine II.Wilhelm’in yargılanması talebi de galip devletlerin uluslararası bir ceza mahkemesi yargılamasına olan eğilimini göstermektedir.

2.1. 1918 Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemeleri’nde İnsanlığa Karşı Suçlar

Osmanlı Devleti’nin 1. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkmasının ardından 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mutabakatı icabı uyarınca İtilaf Devletleri İstanbul’da

¹³² Schabas *a.g.e.*, s. 17; Şimşek, *a.g.m.*, s. 510; Ekşi, *a.g.e.*, s. 82-83; Günal, *a.g.t.* s. 14.

¹³³ Ezeli Azarkan, *Nürnberg’ten La Haye’ye Uluslararası Ceza Mahkemeleri*, Beta Basım Yayım, Ankara 2003, s. 116.

¹³⁴ Lütem, *a.g.e.*, s. 26.

¹³⁵ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 273.

¹³⁶ İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2008, s. 330; Al-Mashhadani, *a.g.t.* s. 6; Koç, *a.g.t.* s. 7.

¹³⁷ Luban, *a.g.e.*, s. 22-23(Editör Kısmı).

¹³⁸ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 273.

etkinliğini iyice arttırmıştı. Başta İngiltere olmak üzere galip devletler dönemin Sultanı Vahdettin'e ve Osmanlı Hükümeti'ne, 1915 tarihinde vuku bulan Ermeni tehciri ve bu tehcir sırasında işlenen suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturma yapılması yönünde baskılarda bulunuyordu.¹³⁹ 13 Ekim 1918'de göreve gelen Ahmet İzzet Paşa Ermenilerin tehcir döneminde kaybettikleri bazı haklarının iadesi için tebliğ yayınladı.¹⁴⁰ Daha sonra göreve gelen Tevfik Paşa'nın girişimleri ile 1915 tarihinde vuku bulan suçları soruşturmakla görevli komisyon oluşturuldu.¹⁴¹ Komisyonun amacı işlendiği iddia edilen bu suçlar ile ilgili kamuoyunu aydınlatmak, delil toplayabilmek ve bunları adli makamların önüne getirebilmektir. Ancak Osmanlı Devleti'nin anayasası olarak kabul edilen Kanun-u Esasi'nin 23. maddesinde, hiç kimsenin kanunen bağlı bulunduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gönderilemeyeceği, yine 89. maddesinde, her ne isimde olursa olsun olağanüstü mahkeme ve komisyonların kurulmasının yasak olduğuna dair hükümler mevcuttu. Bu da oluşturulmak istenen mahkeme için yasal engel oluşturuyordu. Bu engel de yine Kanun-i Esasiye'nin 113. maddesindeki örfi idare ilan etme hakkı kapsamında, olağanüstü durumlarda yasaların aşılarak örfi makamlar kurulmasına izin veren hüküm ile çözülmüş, bu şekilde örfi mahkemelerin kurulmasının önü açılmıştı. Bu dönemlerde kurulan mahkemelere Divan-ı Harb-i Örfi adı verilmekte idi.¹⁴²

Divan-ı Harb-i Örf-i Mahkemeleri yukarıda bahsedildiği üzere yasal kaynağını Kanun-i Esasiye'deki 113. maddeden almaktadır. Asıl amacı kanunen yönetilmesi imkansız hale gelen vilayetlerde yönetimin askeriyeğe geçmesi ile örfi uygulamanın anayasal uygulama yerini almasıdır.¹⁴³ İlk yasal kaynağı 2 Ekim 1877 tarihinde çıkarılan İdare-i Örfiye kararnamesidir. Bu tarihten sonra bu kararnameye ve Kanun-i Esasi'ye dayanılarak birçok örfi idare kurulmuş, Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemeleri faaliyete geçirilmiştir.¹⁴⁴ Ermeni tehcirine ilişkin 1918 yılında kurulması kararlaştırılan Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemeleri de bu yasal dayanaklar ile

¹³⁹ Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1951, s. 166-168.

¹⁴⁰ Ferudun Ata, *Divan-ı Harb-i Örfiler Ve Ermeni Tehciri Yargılamaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri Ve İnkılapları Tarih Bilim Dalı, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Konya, 2003, s. 15.

¹⁴¹ Ata, *a.g.t.* s. 52.

¹⁴² Osman Köksal, *Tarihsel Süreci İçinde Bir Özel Yargı Organı Olarak Divan-ı Harb-i Örfiler (1877-1922)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara 1996, s. 38.

¹⁴³ 1895 Trabzon yine aynı tarihli Beyrut, 31 Mart vakasına müteakip İstanbul, bkz.: Köksal *a.g.t.* s. 36-37.

¹⁴⁴ Köksal, *a.g.t.* s. 45.

oluşturulmuştur.

14 Aralık 1918’de Ermenilere karşı işlendiği iddia edilen suçları araştırmak ve kovuşturmak üzere özel amaçlı Divan-i Harb-i Örfi Mahkemeleri’nin kurulması kağıt üzerinde kararlaştırılmıştır. İlgili kararda mahkemenin görev alanı, seferberlik sırasında uygulanan tehcir muamelesinden istifade ederek, ihtilal kastı ile işlenen haksızlık ve tecavüze ait suçlarda payı olanları yargılamak olarak belirlenmiş¹⁴⁵ ve 20 Ocak 1919’de 1915 Ermeni tehcirine ilişkin suç işledikleri iddia edilen kişileri yargılanması için Osmanlı’nın çeşitli vilayetlerinde Divan-i Harb-i Örfi Mahkemeleri kurulmuştur.¹⁴⁶Birçok kişi bu suçlamalardan dolayı soruşturmalar geçirip, tutuklanmıştır.¹⁴⁷Tutuklu şahıslar tehcir sırasında görevi kötüye kullanmak, Ermenileri öldürmek, mallarını alıkoymak suçlarından yargılanmış¹⁴⁸, bu yargılamalar sonucunda birçok eski yönetici idam cezası almış yine bazıları uzun süreli hapis, sürgün, kürek ve benzeri cezalar ile karşılaşmışlardır.¹⁴⁹

Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemeleri ‘ad hoc’ niteliğinde mahkemeler miydi? Ad hoc kelimesi Latince kökenli olup; duruma özgü, amaca özel, daha önceden planlanmamış anlamlarına gelmektedir.¹⁵⁰ Ad hoc mahkemeler hukuk literatüründe, belirli bir olayı soruşturmak ve kovuşturmak üzere belli süreli şekilde kurulan özel mahkemeler olarak geçmektedir. Ulusal mevzuatlar ile oluşturulabileceği gibi uluslararası mutabakat ile de oluşturulduğu bilinmektedir. Yine bu mahkemelerin kararlarında ulusal mevzuatların yanında uluslararası kabul gören teamüller ve hukuk değerlerine önem verildiği bilinmektedir. Amaçlarının Ermeni Tehciri döneminde işlenen suçları araştırmak olması ve bir süre sonra kendisini lağvetmesi yönleri ile kurulan Divan-ı Harb-i Örf-i Mahkemelerinin ad hoc niteliğinde olduğu söylenebilir. Mahkemelerin dış ülkelerin baskısı ile kurulması, kuruluşunun meşruiyetini geçmişten gelen bir siyasi tasarruftan almış olması, yargılamaların tamamen ulusal mevzuatlar çerçevesinde değerlendirilmesi, yargılamalarda ve kararların uygulanabilmesinde kendisinden çok sonra kurulacak Nürnberg, Yugoslavya ve

¹⁴⁵ Ata, *a.g.t.* s. 62; Köksal, *a.g.t.* s. 52.

¹⁴⁶ Ata, *a.g.t.* s. 68.

¹⁴⁷ Günel, *a.g.t.* s. 16; 9 Ocak 1919 tarihi itibarı ile 130 kişi tutuklanmıştır. bkz.: Rıdvan Akın, “İttihad Ve Terakki Hükümetleri’nin Divan-ı Harb-i Örfi’de Yargılanması ve Malta Sürgünleri”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014/1, s. 67, 70.

¹⁴⁸ Akın, *a.g.m.* s. 78-79; Ata, *a.g.t.* s. 128.

¹⁴⁹ Bassiouni, *a.g.e.*, s. 93.

¹⁵⁰ Ad hoc anlamları için bkz.: <http://www.learnersdictionary.com/qa/what-does-ad-hoc-mean>, Erişim Tarihi: 05.03.2020; yine, <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/ad-hoc> Erişim Tarihi:05.03.2020.

Ruanda Ceza Mahkemeleri gibi bir ulusal ve uluslararası denetiminin ve takibinin olmaması gibi sebepler Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemeleri'nin şekli anlamda 'ad hoc' niteliğini etkilemese de, mahkemelerin bağımsızlığı değerlendirmesinde unutulmamalıdır.

1918 tarihli kurulan Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemeleri'nin 'insanlığa karşı suç' kavramı ile olan ilişkisi bu Mahkemelerde Osmanlı yöneticilerine itham edilen suçlamalar ve Mahkeme kararlarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Suçlamalarda ve kararlarda teknik anlamda bir 'insanlığa karşı suçlar' ifadesi görülmesi de 1915 Bildirgesini anımsatan Mahkeme kararları mevcuttur.¹⁵¹ Mahkemeler kararlarında, 1915 yılında Ermeni nüfusunun tehcir sırasında ölüm, yaralanma, malvarlıklarının kaybı, zor şartlar altında yaşama zorlanması gibi insanlığa karşı suçların seçimlik hareketlerine maruz kaldığını kaydedilmiştir. Ancak Mahkemeler "özel-genel kast", "yaygınlık ve sistematiklik"¹⁵², "devlet politikasının varlığı" gibi yönlerden tatmin edici değerlendirmelerde bulunmayıp, olayları ve cezaları genellikle yerel idareciler üzerinde, somut ve bireysel olaylar çerçevesinde yorumlamıştır. Yine bahsedildiği üzere Mahkemeler yargılamalarını ulusal mevzuatları içerisinde adli vaka şeklinde değerlendirmiştir. Zaten daha sonra birçok sanığa karşı infaz uygulamaları akim kalmıştır.¹⁵³ Bu da Tehcir olayı ve davalarının bir iç hukuk meselesi olarak kaldığı yönünde değerlendirilebilir.

3. II. DÜNYA SAVAŞINA GİDEN SÜREÇ VE SONRASINDA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR KAVRAMI

3.1. Genel Olarak

İnsanlığa karşı suçlar kavramı uluslararası hukuk metinlerine 2. Dünya Savaşı'ndan sonra girmiştir.¹⁵⁴ İki dünya savaşı arasında geçen süreçte dünya devletleri savaşların barışçıl yollar ile çözümlenmesi, uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulması, savaş suçlarının tanımlanması gibi alanlarda girişimlerde bulunmuşlardır.

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerekliliği ve saldırı

¹⁵¹ Luban, *a.g.e.*, s. 25 (Editör Kısmı).

¹⁵² Savcı tarafından dönemin üst düzey Osmanlı yetkilileri için Ermenilerin başına gelen bu felaketin münferit eylemler neticesinde gerçekleşmeyeceği sanıklar tarafından önceden planlanmış olduğu iddia edilmiştir, bkz.: Luban, *a.g.e.*, s. 25 (Editör Kısmı).

¹⁵³ Günel, *a.g.t.* s. 16-17.

¹⁵⁴ Çakar, *a.g.m.* s. 175.

savaşının bu dayanışmaya zarar vereceğinden bahisle 1924 tarihli Cenevre Protokolü imzalanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Belçika'da kimyasal silahların kullanılması bunun neticesinde binlerce ölüm, yaralanma ve hastalık vakalarının ortaya çıkması üzerine yine Cenevre'de 17 Haziran 1925 tarihinde “Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Protokol ” imzalanmıştır.¹⁵⁵

1926 yılında imzalanan 1927 yılında yürürlüğe giren Köleliğe İlişkin Konvansiyon da köleliğin tanımı ilk defa yapılmıştır.¹⁵⁶ İlgili tanımda kölelik, mülkiyet hakkına bağlanan yetkilerin herhangi birinin veya tamamının üzerinde uygulandığı kişinin statüsü veya koşulu olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁷ Aynı maddenin ikinci fıkrasında köle ticareti açıklanmış, konvansiyonun devamında da taraf devletlere köle ticaretini önlemek ve her türlü köleliği ortadan kaldırmak için yükümlülükler yüklenmiştir.

Milletler Cemiyeti Genel Kurulu 24..09.1927 tarihli kararı ile saldırı savaşının uluslararası bir savaş suçu olması gerektiği kararını almıştır.¹⁵⁸

Uluslararası anlaşmazlıklarda artık savaş açmanın yasak olduğu ve çözümlerin savaş dışında siyasi politikalar ile yapılması gerektiğini vurgulayan Briand-Kellogg Paktı 27.08.1928 tarihinde imzalanmıştır. Paktın birinci maddesi devletlerin savaşa müracaat etmesini önlemeyi ve savaşın bir ulusal politika olmasından devletlerin feragat etmesi gerekliliğini belirtirken ikinci maddesi her türlü anlaşmazlığın barışçıl yollar ile çözülmesini vurgulanmaktaydı.¹⁵⁹ Yine aynı yıl içerisinde Amerikan Devletleri Altıncı Uluslararası Konferansı'nda saldırı savaşları “uluslararası bir cinayet” olarak nitelendirilmiştir.¹⁶⁰

1930 tarihinde Uluslararası Çalışma Örgütü Cenevre'de 14. toplantısını gerçekleştirmiş ve toplantıda cebri ve zorla çalıştırma konusunda “29 No'lu Zorla

¹⁵⁵ Meltem Sarıbeyoğlu, “Kitle İmha Silahlarının Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, S. 5, s. 28.

¹⁵⁶ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 98.

¹⁵⁷ 1926 tarihli Kölelik Konvansiyonu için bkz.:

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>, Erişim Tarihi: 05.03.2020.

¹⁵⁸ Durmuş Tezcan, “Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku”, *AÜSBF Dergisi İlhan Öztrak'a Armağan*, C. 49, S. 1, s. 357.

¹⁵⁹ Briand-Kellogg Paktı metni için bkz.: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

¹⁶⁰ Türkaya Ataöv , “Savaş Suçları Uluslararası Mahkemesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 22 , S. 01, s. 245.

Çalıştırma Sözleşmesi” kabul edilmiştir.¹⁶¹ Sözleşmenin amacı istisnalar hariç her ne şart altında olursa olsun cebri ve mecburi çalışmanın kaldırılmasıdır. Sözleşmede mecburi çalışma, bir kişinin ceza tehdidi altında veya tam isteği olmadan bir işi veya hizmeti ifa etmeye mecbur bırakılması şeklinde ifade edilmiştir.¹⁶²

9 Ekim 1934 yılında Fransa’da resmi ziyaretlerde bulunan Yugoslavya Kralı 1.Alexander ile dönemin Fransa Dışişleri Bakanı uğradıkları suikast neticesinde öldürülmüştür. Tarihte bu suikast Marsilya suikastı olarak geçmektedir.¹⁶³ Akabinde Fransa’nın öncülüğünde 16.11.1937 tarihinde Milletler Cemiyeti’nde “Tedhişçiliğin Önlenmesi Ve Cezalandırılması Dair Sözleşme” ile bunun eki niteliğinde “Uluslararası Tedhiş Suçlarını Cezalandırmakla Görevli Uluslararası Ceza Divanı Kurulmasına Dair Antlaşma” kabul edilmiştir.¹⁶⁴ Ancak bu anlaşma uluslararası mecrada pek ilgi görmemiş¹⁶⁵ sadece Hindistan tarafından onaylanmıştır.¹⁶⁶

17 Nisan 1940 tarihinde Büyük Britanya, Fransa ve Polanya, Kral III.Reich’e suçlamalar ile dolu Dünya Vicdanına Çağrı Bildirisi’ni hazırlamış bu çağrı da Almanya güçlerini savaş kurallarına uymamak ve 1907 La Haye Sözleşmeleri’ni ihlal etmekle suçlamışlardır.¹⁶⁷

13 Ocak 1942’de Saint-James Bildirisi imzalanmış, bildiride her ne olursa olsun sivil nüfusa karşı girişilen eylemlerin savaş hukuku ve suçları ile açıklanamayacağı belirtilmiştir. Bu bildiri de sivil nüfusa karşı işlenen suçların artık savaş suçlarının ötesinde farklı bir kavram ile açıklanması gerekliliği anlamındaki ifadeler dikkat çekmektedir. İleride bu kavram insanlığa karşı suçlar adını alacaktı.¹⁶⁸ Yine bildiride savaşta işlenen suçların emrini verenlerin ve bunları hazırlayanların cezalandırılması için organize uluslararası bir kanalın kurulmasının öncelikli hedef olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁹

20 Ekim 1943’de Birleşmiş Milletler Savaş Suçları Komisyonu

¹⁶¹ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 99.

¹⁶² Zorla Çalıştırma Sözleşmesi için bkz.: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377244/lang--tr/index.htm, Erişim Tarihi: 05.03.2020.

¹⁶³ Gülşah Kurt Güveloğlu, “Marsilya Suikastı (Yugoslavya Kralı Aleksander’in Öldürülmesi) ve Türkiye’deki Yankıları-9 Ekim 1934”, *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. 34, S. 57, s. 255.

¹⁶⁴ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 273

¹⁶⁵ Arzu Alibaba, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu”, *AÜHF Dergisi*, C. 49, S. 1, s. 184; Hakan Karakehya, “Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Uygulanabilir Hukuk”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 2, s. 137.

¹⁶⁶ Beyazıt, a.g.m, s. 324.

¹⁶⁷ Koç, a.g.t. s. 10.

¹⁶⁸ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 12; Koç, a.g.t. s. 10.

¹⁶⁹ Mehmet Şahin, “Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 51.

kurulmuştur.¹⁷⁰Komisyon Müttefik Devletler'in temsilcilerinden oluşmakta, başkanlığını da Birleşik Krallık'tan Sir Cecil Hurst yürütmekteydi.¹⁷¹ Komisyon Londra Konferansı'nda ele alınacak 2. Dünya Savaşı'nda yaşanan siyasal, dini, ırki hak ihlalleri üzerinde önemli çalışmalar yaptı.¹⁷²

30 Ekim 1943'de Müttefik Devletler A.B.D., Birleşik Krallık, Rusya ve Çin Rusya'da toplanarak Dört Millet'in Genel Güvenlik Deklarasyonu'nu yayınlamışlardır.¹⁷³Deklarasyonda savaş suçlularının cezalandırılması¹⁷⁴ ,savaş sonrası yargılamalar, silahsızlanma, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gibi hususlar belirtilmiştir.

26 Haziran 1945 Müttefik Devletler A.B.D, Rusya, Büyük Britanya, Fransa hükümetleri temsilcileri Londra' da Londra Konferansı'nda bir araya geldiler. Konferans insanlığa karşı suç kavramı için tarihi bir öneme sahiptir. İleride anlatılacağı üzere insanlığa karşı suç ifadesi ilk olarak uluslararası bir belgeye bağımsız bir suç şeklinde bu konferansın sonucunda girecektir.

Konferansın önemli özelliklerinden birisi galip devletlerin mağlup devletlere karşı sadece savaş suçları kapsamında değerlendirmelerde bulunmamasıdır. Özellikle 1907 La Haye Sözleşmelerinden Londra Konferansı'na kadar geçen süreçte Müttefik Devletlerin ve fikri camianın insan haklarına verdikleri değer artmakta idi. Öyle ki yukarıda belirtildiği gibi bu alanda birçok adım atılmıştı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da Müttefik Devletlerin kamuoyunda savaşta ağır suçlar işleyen veya işlenmesine göz yuman kişilerin yargılanmaları yönünde bir görüş oluşmuştu.¹⁷⁵Londra konferansta bu birikimin yansıması olarak galip devletler, Almanya'nın ve Japonya'nın kendi vatandaşlarına ve işgal ettikleri yerlerdeki sivil halklara karşı yaptığı haksızlıkların yargılanması konusunu öncelikle tartışmışlardı.¹⁷⁶Gerçekten kendi vatandaşlarını toplama kamplarında, ölüm

¹⁷⁰ Ataöv , a.g.m, s. 240.

¹⁷¹ Schabas, a.g.e., s. 20.

¹⁷² Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 277.

¹⁷³ Dört Millet'in Genel Güvenlik Deklarasyonu metni için bkz.:

<https://www.officialgazette.gov.ph/1943/10/30/declaration-of-four-nations-on-general-security-october-30-1943/>, Erişim Tarihi: 29.03.2020 .

¹⁷⁴ Aydın, a.g.m, s. 141; Schabas, a.g.e., s. 20.

¹⁷⁵ Ezeli Azarkan, *Nuremberg'ten La Haye'ye ...*, s. 121

¹⁷⁶ Yusuf Aksar, *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003, s. 21; Türkan Melis Parlak, "Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri" *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi(ABMYOD)*, S. 38, 2015, s. 40.

odalarında vahşice yok eden bir gürhün işlediği suç artık bir iç hukuk meselesi olamazdı.¹⁷⁷

Konferans öncesinde yapılan çalışmalar ve sunulan raporlarda insanlığa karşı suç kavramından söz edilmemiştir. Konferans süresince de sunulan taslaklarda insan haklarından bahsedilse de insanlığa karşı suç ifadesi aktif kullanılmamıştır.¹⁷⁸ Ancak Nazilerin kendi sivil halkına karşı işlediği suçlara bir ad koymak gerekiyordu. Çünkü bu suçlar savaş suçu adı altında değerlendirilemezdi.¹⁷⁹ Konferansın Fransız temsilcisi, oluşan ve adlandırılmayan bu suçları “sivil nüfusa karşı acımasızlık ve zulüm siyaseti” şeklinde nitelendirmeyi önerdi. Bu ilk kez görülen suç tipine¹⁸⁰ 31 Temmuz 1945 tarihinde Amerika “insanlığa karşı suçlar” ismini önerdi ve bu kabul edildi.¹⁸¹

Konferansın sonunda 8 Ağustos 1945 tarihinde “Avrupa Ekseninde Büyük Savaş Suçlularının Kovuşturulması ve Cezalandırılması Antlaşması(Londra Sözleşmesi)” imzalandı.¹⁸² Anlaşmanın ikinci maddesinde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi’nin kurulduğu belirtilmiş, buna ilişkin Statü bu anlaşmaya eklenen¹⁸³ Uluslararası Askeri Mahkeme Şartı’nda(Nürnberg Statüsü)¹⁸⁴ yer almıştır.

3.2. Nürnberg Askeri Mahkemesi Şartı’nda(Nürnberg Statüsü) ve Yargılamalarında İnsanlığa Karşı Suçlar

Nürnberg Statüsü meşru dayanağını Londra Antlaşması’nın 2. maddesinden alan, bu antlaşmaya ek olan hükümler içeren bir belgedir. Yukarıda belirtildiği gibi insanlığa karşı suçlar kavramı ilk defa bu şart ile uluslararası hukuk belgelerine bağımsız bir suç olarak girmiştir.¹⁸⁵

Statü yedi bölüm otuz maddeden oluşmaktadır. Statü’nün birinci bölümü Mahkeme’nin hakimlerinin seçilmeleri, toplanma nisapları, karar alma sayıları gibi

¹⁷⁷ Çakar, a.g.m, s. 176.

¹⁷⁸ Azarkan, “Uluslararası Hukukta ...”, s. 277.

¹⁷⁹ Beth Van Schaack, a.g.m, s. 789-790.

¹⁸⁰ Beth Van Schaack, a.g.m, s. 798.

¹⁸¹ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 12; Azarkan, Uluslararası Hukukta ..., s. 277.

¹⁸² Zeki Mesud Alsan, “Bir Milletlerarası Ceza Divanı Kurulması ile İlgili Fikirler ve Teşebbüsler”, *AÜHFD*, C. 8, S. 1-2, s. 4; Rona Aybay, “Uluslararası Mahkemeler ve Bireylerin Ceza Sorumluluğu”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Köksal Bayraktara Armağan*, C. 1, 2010/1, s. 134.

¹⁸³ Günel, a.g.t. s. 23.

¹⁸⁴ ‘Londra Şartı’, ‘Nürnberg Şartı’, ‘Nürnberg Mahkemesi Şartı’, ‘Nürnberg Askeri Mahkemesi Şartı’, ‘Uluslararası Askeri Mahkemenin Statüsü’, ‘Nürnberg Mahkemesi Statüsü’ isimleri ile de adlandırılır.

¹⁸⁵ Çakar, a.g.m, s. 176; Beth Van Schaack, a.g.m, s. 789.

konulardan bahsetmekte. İkinci bölüm de uluslararası suç kategorisinde görülen suçlar, barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olarak belirlenmiş devamında suçluların sorumlulukları üzerine düzenlemeler yapılmıştır. Aşağıda belirtileceği üzere Statü ilk defa uluslararası suçlarda sadece devletin değil bireylerinde sorumluluğunu tanımıştır. Yine Statü'nün getirdiği yeniliklerden biri suç kategorilerindedir. Zira barışa karşı suç ve insanlığa karşı suç kavramları ilk defa bu Statü ile yeni bir suç olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁶ İkinci bölüm yedinci maddede hükümet sorumlularının alınan kararlar için siyasi tasarruf beyanında bulunmalarının onları sorumluluktan kurtarmayacağı ve bunun bir hafifletici sebep olamayacağı belirtilmiştir. Sekizinci maddede amirin emri savunmasının bir hukuka uygunluk sebebi olmayacağı ifade edilmiştir. Bu iki madde de Statünün getirdiği yeniliklerdendir.¹⁸⁷ Üçüncü bölümde iddia makamı düzenmiş, dördüncü bölümde sanık haklarına yer verilmiştir. Beşinci ve altıncı bölümlerde Mahkeme'nin yetkileri, davanın yürütülmesi, duruşmanın düzeni, tanıkların dinlenmesine ilişkin hükümler belirtilmiş olup, yedinci bölümde yargılama giderleri düzenlenmiştir.¹⁸⁸

Statünün 6/II-c maddesinde insanlığa karşı suçlar kavramı açıklanmıştır. Buna göre insanlığa karşı suçlar:

*“Mahkemenin görevine giren her bir cürmün icrası için veya bu cürüm ile ilgili olarak, savaştan önce veya savaş sırasında, herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenmiş adam öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer tüm insanlık dışı eylemler veya siyasal, dinsel veya ırksal sebeplerle yapılan zulümler, ika edildikleri ülkenin iç hukukunun bir ihlalini oluştursun veya oluşturmamasın insanlığa karşı işlenmiş suçları teşkil ederler.”*¹⁸⁹

şeklinde tanımlanmıştır. Statü barışa karşı suçları barış döneminde haksız saldırı veya saldırı planları ile tanımlarken, savaş suçunu da savaş döneminde savaş yasaları ve teamüllerinin ihlali olarak belirtmiştir. Yine Statü, işgal altındaki sivil nüfusa karşı girişilen öldürme, kötü muamele, tehcir, yağma, işgal altındaki kentlerin tahribi ve

¹⁸⁶ Alibaba, a.g.m, s. 185

¹⁸⁷ Tezcan, “Saldırgan Savaş ...”, s. 360

¹⁸⁸ Nürnberg Statüsü metni için bkz.:

<https://ghum.kuleuven.be/ggs/events/2013/springlectures2013/documents-1/lecture-5-nuremberg-charter.pdf>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

¹⁸⁹ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 28; Benzer tanım için bkz.: Çakar, a.g.m, s. 178; Faruk Erem, *İnsanlığa Karşı Cürümler*, AÜHF Yayını, Ankara 1948, s. 8; Bir başka tanım için bkz.: “İnsanlığa karşı suçlar: yani, savaştan önce ya da savaş sırasında herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen öldürme, toplu yok etme/(öldürme) köleleştirme, tehcir etme ve diğer insanlık dışı fiiller yahut bunların işlendiği ülkenin iç hukukunu/(yasalarını) ihlal edip etmediğine bakılmaksızın, siyasal, ırksal ya da dinsel nedenlere dayalı olarak icra edilen ya da Mahkemenin yargı yetkisine giren herhangi bir suçla bağlantılı olarak yapılan, zulüm” Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Genişletilmiş 8. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 448.

yine bunlarla sınırlı olmayacak diğer fiilleri de savaş suçları içerisine eklemiştir.¹⁹⁰Altıncı maddenin son fıkrasında bu suçların işlenmesinde, hazırlanmasında, planlanmasında etkisi olan yalnızca devletlerin değil herkesin bireysel sorumlu olacağı belirtilmiştir.¹⁹¹Bu bireysel sorumluluk yukarıda bahsedildiği gibi Statünün en büyük yeniliklerinden biri olarak görülmektedir.¹⁹²

Statü’de ifade edilen insanlığa karşı suç kavramının içeriğine bakıldığında:

Mahkemenin görevine giren her bir cürmün icrası için veya bu cürüm ile ilgili olarak, ifadesi Statünün insanlığa karşı suçları tam bağımsız işlenebilen suçlar arasında tanımlamadığını göstermektedir. Bu ifade ile insanlığa karşı suçların savaş suçu veya barışa karşı suçlardan en az biri ile veya bunlarla bağlantılı şekilde işlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁹³

... savaştan önce yada savaş sırasında, ifadesinde Statü’nün insanlığa karşı suçların oluşması için bir savaş hali öngörüp, öngörmediği net olarak belirtilmemiştir. Her ne kadar Statü savaş öncesini de suçun işlenmesinde yeterli görse de bu savaş öncesi durumun savaş ile bağlantılı bir savaş öncesi durum mu, yoksa herhangi bir barış zamanını içeren savaş öncesi durum mu, olduğu net olarak ifade edilmemiştir. İfade ile ilgili bir belirsizlik hakimdir. Bu belirsizlik daha sonraki yargılamalarda aşılmış savaştan önce ifadesi savaş ile bağlantılı olmak şartı şeklinde yorumlanmıştır.¹⁹⁴Mahkeme insanlığa karşı suçların değerlendirilmesi için genel olarak İkinci Dünya Savaşı’nın resmi başlangıç tarihi olan 1 Eylül 1939 tarihini referans almış, bu tarihten sonra işlenen suçlar ile kendini sınırlamıştır.¹⁹⁵Mahkeme’nin yargı yetkisi bu savaş çevresinde geçerlidir. Bu durum ileride Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun Nürnberg Mahkemesi içtihatlarını ilkeleştireceği 1950 tarihli çalışmanın kabulünde de belirtilmiştir.¹⁹⁶

... herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenmiş olan, Statü suçun mağduru unsurunda sivil nüfus olma zarureti aramıştır. Burada önemli bir nokta ise kullanılan nüfus kelimesidir. Bu kelime ile Statü, suçun mağduru olarak bir grup veya kesim veya

¹⁹⁰ Şahin, a.g.m, s. 54-57.

¹⁹¹ Çakar, a.g.m, s. 176; Alibaba, a.g.m, s. 185.

¹⁹² Elif Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, s. 28; Alsan, “Bir Milletlerarası Ceza ...”, s. 5.

¹⁹³ Ekşi, a.g.e., s. 88.

¹⁹⁴ Ekşi, a.g.e., s. 87-88; Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 76.

¹⁹⁵ Günal, a.g.t. s. 26; Başkaracaoğlu, a.g.m, s. 77; Beth Van Schaack, a.g.m, s. 804.

¹⁹⁶ Koç, a.g.t. s. 35.

birden fazla kişi aramaktadır.¹⁹⁷ Ayrıca ‘herhangi’ ifadesi ile mağdurda özellikle bir kimlik, aidiyet veya başka anlamda bir sıfat aranmadığı vurgulanmıştır. Statüyü hazırlayan devletleri nüfusun ‘sivil’ olması ayrıntısına iten en büyük sebep şüphesiz ki Almanların, müttefiki olan devletlerin vatandaşlarına ve kendi vatandaşları olan Yahudiler, Polonyalılar, çingeneler, özürlüler, yaşlılar, eşcinseller vd. gruplara yaptığı zulümlerdir. Yukarıda belirtildiği gibi bu konu Londra Antlaşması’ndan öncede tartışılmıştı. Almanların işgal ettiği bölgelerde işledikleri suçlar savaş suçları içerisinde yer bulabilirdi. Ancak kendi vatandaşlarına veya müttefiki olduğu devletlerin vatandaşlarına karşı işlenen suçlar isimlendirilememiştir. İşte bu Statü’nün en büyük özelliklerinden biri insanlığa karşı suç kavramı ile bu eksikliği gidermesidir.¹⁹⁸ Statü’nün sivil nüfusta bir farklılık veya özellik aramaması, insanlığa karşı suçlar kavramında önemli bir yere sahiptir..

Statüde açıkça belirtilmese de yargılamalarda Mahkeme, herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen suç fiillerinde yaygınlık ve sistematiklik değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁹⁹ *Frank Kararı*’nda mahkeme terör siyasetinin belli bir genişlikte uygulandığını saptamış bunu da sanığı insanlığa karşı suçlardan dolayı cezalandırırken gerekçede göstermiştir.²⁰⁰

... adam öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer tüm insanlık dışı eylemler, Statü “diğer insanlık dışı eylemler” ifadesi ile suçu oluşturacak seçimlik fiillerde sınırlamaya gitmemiş, örneklendirme yolu ile suç fiillerini saymıştır. Nürnberg Statüsünde savaş suçlarını oluşturan fiillerin sınırlı sayıda sayılmamasından ve yine insanlığa karşı suçların mevzuatlara yeni giren suçlardan olmasından kaynaklı verilecek cezalara gelebilecek itirazlara karşı insanlığa karşı suçlardaki seçimlik sayılan bu fiillerin birçoğu insanlığa karşı suçların yanında savaş suçları içerisinde de değerlendirilmiştir.

Mahkeme yargılamalarda soykırım suçunun fiillerini de insanlığa karşı suçlar içerisinde değerlendirmiştir. Mahkemenin insanlığa karşı suçları oluşturan seçimlik fiillere ilişkin dikkat çeken kararlarından biri *Göring Kararı*’dır. Göring’in esirleri zorla çalıştırması fiilinde Mahkeme Göring’in mağdurların kendileri aleyhine çalışmalarını engellemek için böyle bir yola başvurduğu savunmasını kabul

¹⁹⁷ Koç, a.g.t. s. 32.

¹⁹⁸ Günel a.g.t. s. 24.

¹⁹⁹ Azarkan a.g.m, s. 286.

²⁰⁰ International Military Tribunal (Nuremberg) Judgment of 1 October 1946, <https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/>, Erişim Tarihi: 05.03.2020, s. 115-116.

etmeyerek bunu kölelik faaliyeti içerisinde değerlendirmiştir.²⁰¹Yine benzer bir değerlendirme *Von Schirach Kararı*'nda verilmiş, Von Schirach sadece insanlığa karşı suçları işlemekten dolayı hüküm almıştır.²⁰² Sürgün fiiline ilişkin Mahkeme *Ribbentrop Kararı*'nda değerlendirmelerde bulunmuş Ribbentrop'un Yahudilerin Avrupa ülkelerinden sınır dışı edilmesi için giriştiği çabaları suç fiilleri içerisinde değerlendirmiştir.²⁰³*Keitel Kararı*'nda Mahkeme Keitel'in birçok asker ve sivilin öldürülmesi kararında imzası olduğu gerekçesiyle hem savaş suçlarından hem de insanlığa karşı suçlardan ayrıca diğer eylemleri için Statüde kalan diğer suçlardan hüküm kılmıştır.²⁰⁴ İleride yapılacak statülerde insanlığa karşı suçlar kavramına bu ifadeler temel alınarak, yeni eklemeler yapılacaktır.

... *siyasal, dinsel veya ırksal sebeplerle yapılan zulümler*, Statü zulüm fiilini diğerlerinden ayrı kendisine has bir üslup ile aktarmıştır. Statü bu ayrım ile şunu amaçlamıştır: Öldürme, imha, köleleştirme, tehcir ve diğer insanlık dışı fiiller suç fiillerinin öldürme biçiminde olanlarını veya kendince ağır olanları temsil ederken siyasal, dinsel veya ırksal sebepler ile zulüm, bunlar dışında kalan aşırılık içeren ayrımcı kast ile işlenen fiilleri temsil etmektedir.²⁰⁵ Bir başka ifade ile öldürme tipindeki suçların arka planında gaddarlık ve barbarlık varken, zulüm fiilinde arka planda sert, onur kırıcı, haysiyete dokunan davranışlar vardır.²⁰⁶ Statü zulüm fiili için manevi unsur olarak saik şartı koşmuştur. O halde failin zulüm fiilini gerçekleştirirken siyasal, ırksal veya dinsel bir ayrımcı amaç güdüyor olması gerekir. Statüye konulan bu özel kast ile Nazi yönetiminin muhaliflerine karşı işledikleri suçların siyasal saiki, çingeneler, Polonyalıları, Yahudiler, özürlüler başta olmak üzere ari ırkın dışında gördükleri ırklara karşı işledikleri suçların ırksal saiki, başta Yahudiler olmak üzere farklı din gruplarına karşı işledikleri suçların ise dinsel saiki ifade ettiği düşünülebilir.

Mahkeme insanlığa karşı suç olarak nitelediği ancak diğer fiiller içerisinde değerlendirmede birçok eylemi ayrımcılık kastı bulunması halinde zulüm fiili içerisinde değerlendirmiştir. Yahudilere ait dükkanların yağmalanması, Yahudilere fahiş para cezaları kesilmesi, önemli Yahudi iş adamlarının tutuklanması, iş ve

²⁰¹ International Military Tribunal(Nuremberg) ... s. 102.

²⁰² International Military Tribunal(Nuremberg) ... s. 136.

²⁰³ International Military Tribunal(Nuremberg) ... s. 107.

²⁰⁴ International Military Tribunal(Nuremberg) ... s. 109-110.

²⁰⁵ Luban, *a.g.e.*, s. 106-108.

²⁰⁶ Luban, *a.g.e.*, s. 114.

seyahat özgürlüklerinin sınırlandırılması bunlardan bazılarıdır.²⁰⁷ *Streicher Kararı* 'nda Mahkeme Nazi Partisi üyesi ve antisemitik bir yayın organının kurucusu ve yayıncısı olan Streicher'i, geçmiş dönemde gerçekleştirilen bir Sinagog yangınından sorumlu tutmuş, özellikle Streicher'in gazetedeki yazılarında Yahudilerin öldürülmesi, yok edilmesi gerektiği yönündeki kışkırtıcı ve teşvik edici söylemlerini ve yazılarını delil göstererek bunun savaş suçları ile bağlantılı zulüm fiili ile gerçekleşen insanlığa karşı suçlar olduğuna karar vermiştir ve sadece bu suçtan hüküm kurmuştur.²⁰⁸

... ika edildikleri ülkenin iç hukukunun bir ihlalini oluştursun veya oluşturmamasın, metnin bu kısmında dikkat çeken husus Statü'nün mevcut düzenlemeyi ulusal mevzuatların üzerinde tutmasıdır. Zira Statü yetkisine giren suçlarda, bu suçların işlendiği ülkelerin yasal mevzuatlarında suç olup olmadığına bakılmaksızın kendi hükümlerinin uygulanacağını ifade etmiştir.

Nürnberg Mahkemesi(Mahkeme) sadece büyük Nazi savaş suçlularını yargılamak için kurulmuştur.²⁰⁹ Dört asil dört yedek olmak üzere sekiz üyeden oluşmakta, her müttefik devlet bir asil bir de yedek üye Mahkemeye sunmaktadır.²¹⁰ Mahkeme çalışmalarına 1945 yılı Ekim ayında iddianame hazırlıkları ile başlamıştır. Toplamda 24 sanık için Statü'nün altıncı maddesindeki çeşitli suçları işlemekten ceza isteminde bulunulmuştur. İlk celse 20 Kasım 1945'de yapılmış, yargılamalar 1 Ekim 1946'da sona ermiştir.²¹¹ Mahkeme 24 sanıktan 22'sini yargılayabilmiştir.²¹² Yargılanan 12 sanık idam, 3 sanık müebbet hapis, 3 sanık beraat, geri kalanlar ise on yıl ile yirmi yıl arasında süreli hapis cezalarına çarptırılmıştır.²¹³

Mahkeme 24 sanıktan 18'ini insanlığa karşı suç işlemekten yargılanmakta idi.²¹⁴ Bunlardan ikisi beraat etmiş kalanlarında insanlığa karşı suç işlediği sabit görülmüştür. Mahkeme, insanlığa karşı suç işlemekten hüküm alan 16 sanıktan 14'ünün, Statü'nün altıncı maddesinde sayılan diğer suçlar ile birlikte insanlığa karşı suçları işlediğine kanaat getirmiştir. İki sanık için bağımsız olarak sadece insanlığa

²⁰⁷ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 135-136.

²⁰⁸ International Military Tribunal(Nuremberg) ... s. 120-122; Beth Van Schaack, a.g.m, s. 805-806.

²⁰⁹ Günal, a.g.t. s. 28.

²¹⁰ Günal, a.g.t. s. 28.

²¹¹ Şahin, a.g.m, s. 58.

²¹² Parlak a.g.m, s. 43; Yargılanamayan iki sanıktan biri akıl sağlığını kaybetmiş diğeri de yargılama sürecinde intihar etmiştir, bkz.: Günal a.g.t. s. 28 (58 numaralı dipnot).

²¹³ Aybay, a.g.m, s. 136.

²¹⁴ Günal a.g.t. s. 28.

karşı suç işlemek eylemlerinden hüküm oluşturulmuştur.²¹⁵ Bu hükmün gerekçesinde de Mahkeme sanıkların işledikleri suçları Statü’de sayılan diğer suçlar ile ilişkilendirerek ve tam bir ayırım yapmadan açıklamıştır. Cassese’e göre Mahkeme’nin on dört sanığa insanlığa karşı suçları işlemenin yanında savaş suçları ve barışa karşı suçlardan da cezalar vermesi yargılamalara karşı belirtilen ‘kanunsuz suç ve ceza olmaz’ ilkesine aykırılık iddiasıydı.²¹⁶ Gerçekten de Nürnberg Statüsü için yapılan en büyük eleştiri Statü’nün, o güne kadar bağımsız bir suç tipi olarak değerlendirilmeyen “insanlığa karşı suç” kavramı ile geçmiş dönemde yaşanan suçları yargılamasıdır. Bu durum suçta ve cezada kanunilik ilkesi yönünden eleştirilmiştir.²¹⁷Yukarıda bahsedildiği üzere yargılamaları yapan Mahkeme’de bunu göz önünde bulundurarak insanlığa karşı suçları işlemekte sabit gördükleri sanıkların çoğuna ayrıca savaş suçlarından ve barışa karşı suçları işlemekten hüküm vermiştir. Sadece insanlığa karşı suçları işlemekten verilen hükümlerde de gerekçe savaş suçu veya barışa karşı suçlar ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır.²¹⁸

Mahkeme insanlığa karşı suçları da bir savaş hali suçu olarak değerlendirmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere insanlığa karşı suçları incelerken İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı tarihi dikkate almıştır. Öyle ki Mahkeme savaştan önce işlenen insanlığa karşı suçlar için ellerinde yeterli delil olmadığı gerekçesiyle inceleme yapmamıştır.²¹⁹Her ne kadar Mahkeme bu döneme ilişkin değerlendirme yapmaktan kaçınsa da kararlarında bu dönemde de insanlığa karşı suçların işlendiği anlaşılmaktadır. Mahkeme savaştan önce yaşanan bu suçların savaşla ilgili olmasını da şart koşmuştur.²²⁰

Statüde insanlığa karşı suçların seçimlik hareketlerinin benzerlerinin savaş suçlarında da olması Mahkeme’yi insanlığa karşı suçları oluşturan durumlarda savaş suçundan referans alma seçeneğine itmiştir. Mahkeme kararlarında yeni bir suç tipi olan insanlığa karşı suçlar için bir geçmişlik ve kanunilik tartışması yapmaktan kaçınmıştır.²²¹ Mahkeme insanlığa karşı suçlar için bağımsız bir tartışma yapmadığı için bu örneklendirme ve ilişkilendirme yolunu sıklıkla kullanmıştır. Ancak aynısını

²¹⁵ Streicher ve Baldur Von Schirach bir tek insanlığa karşı suç fiilinden cezalandırılmıştır. Bkz.: Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 77.

²¹⁶ Antonio Cassese , *International Criminal Law*, Oxford University Press, New York 2008, s. 103.

²¹⁷ Şimşek, *a.g.m.* s. 511; Günal *a.g.t.* s. 25.

²¹⁸ Cassese , *a.g.e.*, s. 103; Benzer bir yorum için bkz.: Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 9.

²¹⁹ Cassese , *a.g.e.*, s. 103; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 76-77.

²²⁰ Al-Mashhadani, *a.g.t.* s. 23.

²²¹ Luban, *a.g.e.*, s. 37(Editör Kısım).

barışa karşı suçlar da yapmamış, kararlarında barışa karşı suçların kanuniliğini tartışmıştır.²²² Mahkemenin insanlığa karşı suçları diğer suçlar ile ilişkilendirmesinin bir diğer sebebi de Mahkeme'nin askeri mahkeme olma niteliğidir.²²³

Nürnberg Mahkemeleri'ne birçok yönden eleştiriler gelmiştir. Her ne kadar Nürnberg Mahkemeleri uluslararası bir yargılama mercii olarak görülse de Mahkeme üyelerinin galip müttefik devletlerden seçilmesi Mahkeme'nin tarafsızlığı yönünden şüphelerin dile gelmesine, Mahkeme için “galipler adaleti” nitelendirmesinin yapılmasına sebep olmuştur.²²⁴ Yine en büyük eleştirilerden biri yukarıda zikredilen Mahkeme'nin sanıkları suç işledikleri dönemde bağımsız suç olarak bilinmeyen daha sonradan bağımsız suç olarak kabul edilen barışa karşı suçlar ve insanlığa karşı suçlardan hükümlü tutması hususunun “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ve “suçun geriye yürümezliği” ilkelerine aykırılığıdır.²²⁵ Ancak ortada işlenmiş, sonucu vahim birçok suçun bulunması bu suçların işlendikleri dönemde isimlendirilmemesi Mahkeme'nin kararlarını etkilememiş, Mahkeme yeni bir suç oluşturma kastından öte var olan suçu ilan etmiştir. Bu durum uluslararası örf ve adetlerin bu tür suçların cezasız kalmaması için kullanıldığını göstermektedir.²²⁶ Bir diğer eleştiri ise Mahkeme'nin “doğal hakim ilkesine” uymadığı itirazıdır. Gerçekten herkes suç işlediği zaman kanunen hangi mahkemede, veya hangi hakimlik tarafından yargılanacağını bilme hakkına sahiptir. Nürnberg Mahkemelerindeki yargılamalar işlenen suçların işlenme yerlerine ve hukuki yönlendirmelerine bakılmaksızın Almanya'nın Nürnberg şehrinde yapılmıştır.²²⁷ Ancak bu Mahkemelerin olağanüstü statüde olmaları, yargıladığı kişilerin sıfatları ve yargılanan suçların niteliğine bakıldığında bu eleştirinin pek de yerinde olmadığı anlaşılmaktadır.

3.3. Almanya İçin 10 Sayılı Kontrol Konseyi Kanunu(10 Sayılı Kanun) ve İnsanlığa Karşı Suçlar

Londra Antlaşması'nın ardından Müttefikler Nürnberg Mahkemeleri'nde

²²² Cassese , *a.g.e.*, s. 103.

²²³ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 77.

²²⁴ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 28; Orçun Ulusoy, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ed.: Utku Kılınç, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Etki Matbaacılık, İzmir 2008, s. 13; Şahin, *a.g.m.*, s. 59-60; Beyazıt *a.g.m.*, s. 328; Alibaba, *a.g.m.*, s. 185; Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 20.

²²⁵ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 29; Ulusoy, *a.g.e.*, s. 13.

²²⁶ Tezcan, “Saldırgan Savaş ...”, s. 362; Luban, *a.g.e.*, s. 34(Editör Kısmı); Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 18.

²²⁷ Beyazıt, *a.g.e.*, s. 328; Ayrıca 1946 yılının sonuna kadar bu Mahkemelerde 1100'den fazla kişinin yargılandığı bilinmektedir, bkz.: Şahin, *a.g.m.*, s. 59.

yargılanmayan Alman askerleri ve diğer kişileri yargılamada kullanılacak yol haritasını gösteren bir kanun daha çıkardılar. Kanunun esas amacı Nürnberg Mahkemesi'nde yargılanmayan kişilerin yargılanması olmak ile birlikte bir diğer amacı da işgal altında bulunan Alman topraklarının üzerindeki Müttefik Devletler'in, burada bulunan savaş suçlularını yargılamalarında içtihat birliği oluşturmaktır.²²⁸ Bu belge 20 Aralık 1945'de "Müttefik Kontrol Konseyi No.10" adıyla çıkarıldı.²²⁹

10 Sayılı Kanun genel hatları ile Nürnberg Statüsü hükümlerine benzemektedir. Toplamda 5 maddeden oluşmuş, giriş kısmında kanunun 30 Kasım 1943 tarihli Moskova Deklarasyonu'na ve 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Anlaşması'na olan bağlılığı dile getirilmiştir. İkinci maddede Kanun tıpkı Nürnberg Statüsünde olduğu gibi yargılanacak suçları tanımlama yoluna gitmiştir. Burada barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar tanımlanmış, ikinci maddenin devamında suçların bireyselliğinden ve amirin emrinin bir hukuka uygunluk sebebi olmayacağından yine zamanaşımı def'inin kabul edilmeyeceğinden bahsedilmiştir. Üçüncü maddede işgalci olan yargılama yapacak devletlere bir kısım usul yolları gösterilmekte, ceza infazına yönelik bilgilere yer verilmektedir. Dördüncü ve beşinci maddelerde yakalanan kişilerin ve tanıkların mahkemeye teslimi, yargı yeri tayini gibi konular ele alınmıştır.²³⁰

Nürnberg yargılamalarından sonraki bu yargılamalar "Sonraki Nürnberg Yargılamaları" adı ile bilinir. On iki büyük dava içeren bu yargılamalarda Nazi döneminin diğer sorumluları gruplar halinde yargılanmıştır.²³¹ En dikkat çekenleri Nazi döneminin önde gelen doktorlarının yargılandığı "Doktorlar Davası" ve yine Nazi döneminin hukukçularının yargılandığı "Hakimler Davasıdır".

10. Sayılı Kanun'un 2. maddesinin birinci fıkrasının c bendinde insanlığa karşı suçlar,

*"insanlığa karşı suçlar, işlendiği ülkenin ulusal hukukunun ihlalini oluştursun yada oluşturmazın sınırlı sayıda olmaksızın sivil nüfusa karşı işlenmiş, adam öldürme, imha, kulluk, sürgün, hapis, işkence, tecavüz veya diğer tüm insanlık dışı eylemler ve siyasal, ırksal ve dinsel sebeplerle yapılan zulümleri içeren tüm acımasızlıklar ve cürümler"*²³²

şeklinde tanımlanmıştır.

²²⁸ Şimşek, a.g.m, s. 511; Günel, a.g.t. s. 29.

²²⁹ Gemalmaz, a.g.e., s. 448- 449.

²³⁰ Müttefik Kontrol Konseyi No.10(10 Sayılı Kanun) metni için bkz.: <https://www.legal-tools.org/doc/ffda62/pdf/> , Erişim Tarihi: 06.03.2020.

²³¹ Beth Van Schaack, a.g.m, s. 809.

²³² Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 28.

Görüldüğü üzere bazı farkları olmakla birlikte genel olarak Nürnberg Statüsü ile paralel bir söylem kullanılmıştır.²³³ Madde içeriği daha da yakından incelendiği zaman:

... *işlendiği ülkenin ulusal hukukunun ihlalini oluştursun yada oluşturmamasın*, ifadesi Kanun'un uluslararası özelliğine dikkat çekmekte ve bu kanunun ulusal mevzuatlar ile çelişmesi durumunda keza çelişmese dahi uygulama önceliği olduğunu vurgulamaktadır.

... *sınırlı sayıda olmaksızın sivil nüfusa karşı işlenmiş*, ifadesi anlam yönünden Nürnberg Statüsünde yer aldığı gibi 10 Sayılı Kanun'da da almıştır. Genel olarak ifade mağdurun savaşan statüsünde olmaması ve bir kişi değil birden çok kişi olması gerekliliği anlamında beyan edilmiştir.

... *adam öldürme, imha, kulluk, sürgün, hapis, işkence, tecavüz veya diğer tüm insanlık dışı eylemler*, 10 Sayılı Kanun suçun seçimlik hareketlerinde Nürnberg Statüsünde de olduğu gibi örneklendirici sayım ile birlikte herhangi bir sınırlamaya gitmemiştir. Ancak Kanun Nürnberg Statüsünden farklı olarak hapis, işkence ve tecavüz fiillerini madde metninde özellikle vurgulamıştır. Uluslararası belgelerde bu fiiller ilk defa insanlığa karşı suçlar tanımında yer almıştır. Şurası bir gerçektir ki, 10 Sayılı Kanun'un yargıladığı kişi sayısı Nürnberg Statüsünün yargıladığı 24 önde gelen Nazi yetkilisi sayısından daha çoktur. Dolayısı ile oluşabilecek suç hareketleri ve ortaya çıkacak suçlar da daha fazladır. 10 Sayılı Kanun bunu düşünmüş olacak ki suç fiillerinde önemli gördüğü birkaç fiili ayrıca belirtmek gereksinimi duymuştur. Suç fiillerine yapılan bu eklemeler, Nürnberg Statüsündeki sayımın sınırlı bir sayım olmadığını, 10 Sayılı Kanun'da yapılan yeni eklemeler gibi örnek eklemeler ile bu fiillerin sayılarının arttırılabileceğini, bu yönü ile insanlığa karşı suçlar tanımının yavaş yavaş olgunlaştığını bize göstermiştir.²³⁴

... *siyasal, ırksal ve dinsel sebeplerle yapılan zulümleri içeren tüm acımasızlıklar ve cürümler*, 10 Sayılı Kanun zulüm fiilinin manevi şartında özel niyet aramış, suçun işlenmesi için siyasal , ırksal ve dinsel saik ile bu fiilin birlikte olması gerektiğini belirtmiştir.

10 Sayılı Kanun'un Nürnberg Statüsünden en büyük farkı madde metninde

²³³ Çakar, a.g.m, s. 177.

²³⁴ Cengiz Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2003, s. 118-119.

suçun işlenmesi için bir savaş bağlantısı belirtmemiş olmasıdır.²³⁵ Gerçekten Nürnberg Statüsünde “... *savaştan önce veya savaş sırasında* ...” ifadesini Nürnberg Mahkemesi dar yorumlayarak bir savaş/çatışma bağlantısı aramıştır. Ancak belirtildiği gibi 10 Sayılı Kanun’un madde metninde bu ibare yer almamaktadır. Buna göre insanlığa karşı suçların oluşabilmesi için bir savaş hali veya bir çatışma haline gerek yoktur. Fakat bu durum genel olarak 10 Sayılı Kanun’un uygulandığı davalarda Nürnberg Yargılamalarında olduğu gibi değişmemiş, bu kanunu uygulayan Mahkemeler de suç ile bir savaş hali bağlantısı aramıştır.²³⁶ Ancak özellikle Yahudilere ve özürllülere karşı işlenen suçlarda bu şartın aranmadığı kovuşturma örnekleri de mevcuttur.²³⁷

Yine 10 Sayılı Kanun’un dikkat çeken bir farkı da, madde metninde insanlığa karşı suçların herhangi bir başka uluslararası suç ile birlikte veya ilişkili olarak işlenmesi zorunluluğunun şart koşulmamış olmasıdır. Gerçekten Nürnberg Statüsünde insanlığa karşı suçların savaş suçları veya barışa karşı suçlar ile birlikte veya ilişkili olarak işlenmesi gerekmekte iken 10 Sayılı Kanun’un madde metninde böyle bir şarta yer verilmemiştir.

10 Sayılı Kanun’u Statüden ayıran bir diğer farklılık ise, ikinci maddenin devamında 30.01.1933 ile 01.07.1945 yılları arasında işlenen kanunda yazılı suçlar için zamanaşımı işlemeyeceği ibaresidir. Ayrıca Kanun ceza çeşitlerini tek tek belirtmiştir.²³⁸

Nürnberg Mahkemelerine yapılan “kanunsuz suç ve ceza olmaz”, “cezaların geri yürümezliği”, “mahkemelerin tarafsızlığı” eleştirileri 10 Sayılı Kanun’un uygulandığı yargılamalarda da dile getirilmiştir.

3.4. Uzakdoğu İçin Uluslararası Mahkeme (Tokyo Mahkemesi) Şartı ve İnsanlığa Karşı Suçlar

II. Dünya Savaşı’nın tek kaybedeni Almanya değildi. Japonya da bu savaşta mağlup olan devletlerdendi.²³⁹ Japonya’nın mağlubiyeti kabul etmesinin ardından savaşın suçlarını yargılamak üzere bir mahkeme kurulması gerekiyordu. Amerikan Generali Douglas MacArthur’un emirnamesi ile ‘Uzak Doğu İçin Uluslararası Askeri

²³⁵ Günal, *a.g.t.* s. 30.

²³⁶ Günal, *a.g.t.* s. 30.

²³⁷ Schabas, *a.g.e.*, s. 22.

²³⁸ Al-Mashhadani, *a.g.t.* s. 12.

²³⁹ Suhad Othman Qasim, *Savaş Suçları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazimagosa, KKTC, Şubat 2014, s. 23.

Mahkeme Şartı'(Tokyo Şartı)²⁴⁰ oluşturularak 19 Ocak 1946 tarihinde Tokyo Mahkemeleri kuruldu.²⁴¹ Tokyo Şartı'nın oluşumu Nürnberg Statüsündeki gibi Müttefik Devletlerin bir konferansı sonucu değil, dönemin Müttefik Devletler Yüksek Komutanı General Douglas MacArthur'un kararnamesi ile olmuştur. İçerik olarak Nürnberg Statüsü ile paralel hükümler içermekte, ufak farkları bulunmaktadır.²⁴²

Tokyo Şartı beş bölüm on yedi maddeden oluşmaktadır. Şartta maddelere başlanmadan önce bir özel açıklama bölümüne yer verilmiş, burada Japonya'nın savaştan mağlup çıkmasına, bir anayasa mahkemesinin kurulmasına ve bu mahkemenin meşruiyetine değinilmiştir. Birinci bölümde mahkemenin yapısı, üyeleri, toplanma ve oy nisaplarına değinilmiş, ikinci bölümde yargılanacak suçlar ve suçluların sorumluluğu belirtilmiştir. Burada dikkat çeken husus ise Tokyo Şartı'nın Nürnberg Statüsünden farklı olarak suça katılış biçimlerini detaylı olarak belirtmesidir. Buna göre liderler, organizatörler, kışkırtıcılar(teşvik edenler) ve suç ortakları bu suçun işlenmesinde failin yanında sorumludur. Üçüncü bölümde adil yargılanma için iddianame oluşturulması, kullanılacak dil, suçlara ilişkin kanıtların toplanması gibi hususlar açıklanmış, dördüncü bölümde mahkemenin yetkileri, duruşma düzeni, davanın usulüne etki edecek durumlar belirtilmiş son bölümde de karara değinilmiştir.²⁴³

Tokyo Mahkemesi 11 yargıçtan oluşmakta, yargıçların dokuzu galip Müttefik Devletlerden²⁴⁴ seçilirken sadece ikisi bu devletler dışında Hindistan ve Filipinler tarafından görevlendirilmiştir. Bu yönü ile Mahkemenin oluşumu Nürnberg Mahkemeleri'ne göre daha kozmopolittir.²⁴⁵ Mahkeme iddianamesi 29 Nisan 1946 hazırlanmıştır.²⁴⁶

Tokyo Şartı 5/2-c maddesi uyarınca insanlığa karşı suçlar:

“Mahkemenin yargılama yetkisi altında olan her bir cürmün icrası için veya bunlarla ilişkili olarak, savaştan önce veya savaş sırasında herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen adam öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer insanlık dışı eylemler veya siyasal ya da ırksal sebeplerle yapılan zulümler, ika edildikleri

²⁴⁰ “Tokyo Şartı”, “Tokyo Statüsü”, “Uzakdoğu Statüsü”, “Uzakdoğu Şartı” olarak da adlandırılır.

²⁴¹ Karakehya, a.g.m, s. 138; Günel, a.g.t. s. 31; Beyazıt, a.g.m, s. 328.

²⁴² Alibaba, a.g.m, s. 185.

²⁴³ Uzak Doğu İçin Uluslararası Askeri Mahkeme Şartı(Tokyo Şartı) metni için bkz.:

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf , Erişim Tarihi:07.03.2020.

²⁴⁴ ABD, Fransa, Birleşik Krallık, SSCB, Çin,Yeni Zelanda, Avustralya, Kanada, Hollanda.

²⁴⁵ Schabas, a.g.e., s. 22.

²⁴⁶ Günel, a.g.t. s. 32.

ülkenin iç hukukunun ihlali olsun veya olmasın insanlığa karşı suç teşkil ederler”²⁴⁷

şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanım Nürnberg Statüsünde ve 10 Sayılı Kanun’da ifade edilen insanlığa karşı suç tanımı ile ufak farklar hariç paraleldir. Tanımın içeriğine bakılacak olursa:

*... Mahkemenin yargılama yetkisi altında olan her bir cürmün icrası için veya bunlarla ilişkili olarak, ifadesi Nürnberg Statüsünde olduğu gibi insanlığa karşı suçların bağımsız olarak işlenemeyeceği, Şartta belirtilen savaş suçları veya barışa karşı suçlardan en az biri ile beraber veya bunlarla bağlantılı olarak işlenebileceği anlamına gelmektedir.*²⁴⁸

*... savaştan önce veya savaş sırasında, ifadesi Şartın insanlığa karşı suçların oluşması için tıpkı Nürnberg Statüsünde olduğu gibi bir savaş/çatışma hali öngördüğünü göstermektedir.*²⁴⁹ Mahkemenin yargı yetkisi yukarıda belirtildiği gibi İkinci Dünya Savaşı ile sınırlıdır.

... herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen, Şart burada Nürnberg Statüsü ile aynı ifadeyi kullanmıştır. Şart, sivil nüfusu belirli bir grup olarak değil herhangi bir grup olarak değerlendirmiş, suçun üzerinde işlendiği mağdur nüfusa belirli bir sıfat öngörmemiştir. Yine ‘nüfus’ kelimesi ile mağdurun birden fazla kişi olması gerekliliği anlaşılmaktadır.

... adam öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer insanlık dışı eylemler, yine Şart esinlendiği kaynaklardan bu ifadede de kopmamış, suçun seçimlik hareketlerinde birkaç örnek verdikten sonra ‘diğer insanlık dışı eylemler’ ibaresi ile suçu serbest hareketli suç kılmıştır.

*... siyasal ya da ırksal sebeplerle yapılan zulümler, Tokyo Şartı’nın esinlendiği Nürnberg Statüsü ve 10 Sayılı Kanun’dan tanım yönü ile farklarından biri buradadır. Tokyo Şartı diğerlerinden farklı olarak zulüm fiilinde ‘dinsel’ saik seçeneğini tanımın dışında bırakmıştır. Bunun sebebi olarak, önceki Statülerde Almanların Yahudi halka ve diğer gruplara karşı giriştiği dinsel kastın vurgulanması amacı ile bu ifadenin yer aldığı belirtilmekte, Japonların Yahudi nüfusa veya herhangi bir dinsel gruba karşı böyle bir girişiminin olmaması sebebi ile tanımda dinsel saike yer verilmesine gerek duyulmadığı şeklinde değerlendirilmektedir.*²⁵⁰ Şart mevcut hali ile

²⁴⁷ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 29.

²⁴⁸ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 75.

²⁴⁹ Koç, *a.g.t.* s. 35.

²⁵⁰ Luban, *a.g.e.*, s. 109; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 128; Günel, *a.g.t.* s. 31.

zulüm olarak nitelendirilecek fiillerde özel kast aramıştır.

....ika edildikleri ülkenin iç hukukunun ihlali olsun veya olmasın, ifadesi ile Tokyo Şartı'nın pozitif hukuk bakımından suçların ika edildikleri ülkelerin mevzuatlarının üzerinde olduğu hatta 'ihlal olsun ya da olmasın' ifadesi ile iç mevzuatta ihlal olsa dahi iç mevzuatın ötesinde Tokyo Şartı maddelerince bu ihlalin değerlendirileceği anlaşılmaktadır.

Tokyo Mahkemesi'nde 28 sanık hakkında iddianame hazırlanmış. İddianamede özet ile Müttefik Devletlere savaş açmak suçunun yanında diğer insanlara insanlık dışı muameleyi önermek, uygulamak, bu suç için yetki vermek, zulümlerin önlenmesinde kasten ve aleni olarak ihmali tavır sergilemek gibi ithamlarda bulunulmuştur.²⁵¹Yedi sanık ölüm cezası, on altı sanık müebbet hapis, kalanlar süreli hapis cezalarına çarptırılmıştır.²⁵²Diğer üç sanıktan ikisi yargılamalar sırasında ölmüş kalan bir sanık ise akli dengesini yitirmiştir.

Nürnberg Mahkemeleri ve 10 Sayılı Kanun'un uygulandığı mahkemelere yapılan "kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi", "suçların ve cezaların geri yürümezliği ilkesi", "doğal hakim ilkesi"²⁵³, "mahkemelerin meşruiyeti"²⁵⁴ eleştirileri Tokyo Mahkemeleri'ne de yapılmıştır.²⁵⁵ Mahkeme savunmanın yukarıdaki ilkeler yönünden yaptığı başvuruları Nürnberg Mahkemeleri'nin kararlarına benzer şekilde, kararlarının uluslararası hukuk anlayışının bir yansıması olduğu şeklinde cevaplamış yine Mahkemenin tarafsız ve adil olmayacağı yönündeki itirazları da reddetmiştir.²⁵⁶Bunların yanında Tokyo Mahkemeleri'nin Nürnberg Mahkemeleri gibi uluslararası bir karar ile değil de bir General kararnamesi şeklinde idari işlem ile kurulması da Mahkeme'nin meşruiyeti yönünden yapılan değerlendirmelerde eleştirilmiştir. Ayrıca Tokyo Mahkemeleri'nde dönemin en üst düzey siyasi yetkililerinin yargılanmasına rağmen yine dönemin Japon İmparatoru'nun yargılanmaması ve dokunulmazlık ile korunması suçların ve cezaların genelliği ilkesi çerçevesinde ayrıca eleştirilmiştir.²⁵⁷

²⁵¹ Parlak, a.g.m, s. 44.

²⁵² Günal, a.g.t. s. 32; Aybay, a.g.m, s. 137.

²⁵³ Özellikle 'kanunların ve cezaların geri yürümezliği' ve 'tabii hakim ilkesi' ile ilgili bkz.: Avcı, a.g.t. s. 20.

²⁵⁴ Özellikle Mahkeme'nin kuruluşuna ilişkin eleştiriler için bkz.: Poyraz, Önen, a.g.m, s. 193.

²⁵⁵ Beyazıt, a.g.m, s. 329.

²⁵⁶ Günal, a.g.t. s. 32-33.

²⁵⁷ Luban, a.g.e., s. 43(Editör Kısım).

4. 1945-1993 TARİHLERİ ARASINDA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR KAVRAMINA ETKİ EDEN ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR

Gerek Nürnberg gerekse Tokyo Mahkemeleri uluslararası alanda insanlığa karşı suçların ne kadar vahim, canavarca ve insanlık dışı olabileceğini göstermiş, bunun yanında bunların yargılanmasının da zaruretini ortaya koymuştur. Bu yargılamalardan sonra dünya kamuoyu ve birleşik örgütler insanlığa karşı suçların pozitif hukuktaki tanımına, etki alanına ve bu suçları işleyenlerin yargılanmasına katkıda bulunacak birçok adım atmıştır. Öyle ki ileride bahsedileceği üzere, örneğin soykırım ile ilgili bir tasarıda bu suçun yargılamasında insanlığa karşı suçlara değinildiği gibi bir başka tasarıda da eziyet ve işkencenin yasaklanmasına ilişkin hükümlerde yine insanlığa karşı suçların tanımına etki edecek ifadeler kullanılmıştır. Yine bu dönem içerisinde insanlığa karşı suçlar kavramı sınıflandırılmaya çalışılmış, günümüz tanımına kaynak olabilecek girişimlerde bulunulmuştur.²⁵⁸

4.1. 1948 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme(Genocide)²⁵⁹

1948 Soykırım Sözleşmesi'nde soykırım suçu hukuki bir söyleme konu olsa da soykırım BM Genel Kurulu'nun 1946 yılında aldığı bir karar ile uluslararası suç sayılmış, yine Genel Kurul'un 1947 tarihli kararı ile soykırımın uluslararası sorumluluk gerektiren bir uluslararası suç olduğu tekrar belirtilmiştir.²⁶⁰ Bu tip uluslararası suçların tüm toplumu ilgilendirdiği kabul edilmiştir.²⁶¹ 1948 tarihli Sözleşme soykırım suçu için ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Zira burada kullanılan ifadeler elli yıl sonra daimi bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmasına yönelik oluşturulan Statü'de aynen tekrar edilecektir.²⁶²

1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin insanlığa karşı suçlar açısından iki önemli noktası bulunmaktadır. Birincisi bu sözleşmenin giriş kısmında belirtilen, soykırımın insanlığın kurtarılması gereken bir musibet olarak görülmesi, diğer önemli noktası

²⁵⁸ İleride değineceğimiz sözleşmelerin hemen her biri alanında kaynak teşkil edecek niteliğe sahiptir. Ancak bu sözleşmelere ilişkin detaylı bilgiler vermektense bu sözleşmelerin genel anlatımlarına ve özellikle bu sözleşmelerin insanlığa karşı suçlar kavramı ile olan ilişkilerine değinildi.

²⁵⁹ Kısaca '1948 Soykırım Sözleşmesi' olarak adlandırılacaktır. Genocide kullanımı için bkz.: Alsan, "Bir Milletlerarası Ceza ...", s. 7.

²⁶⁰ Aydın, a.g.m, s. 160; Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 280.

²⁶¹ Alibaba, a.g.m, s. 186.

²⁶² Semih Töner Şen, *Uluslararası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı*, 12 Levha Yayınları, İstanbul 2010, s. 110.

ise sözleşmenin soykırım suçu ile insanlığa karşı suçlar arasındaki farkın belirginleşmesine sunduğu katkıdır.

1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi giriş kısmında,

“Sözleşmeci Taraflar,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 11 Aralık 1946 tarihli ve 96(I) sayılı kararında soykırımın, Birleşmiş Milletlerin ruhuna ve amaçlarına aykırı olan ve uygar dünya tarafından lanetlenen, Uluslararası hukuka göre bir suç olarak beyan edilmesini dikkate alarak,

Tarihin her döneminde soykırımın insanlık için büyük kayıplar meydana getirdiğini kabul ederek,

İnsanlığı bu tür bir iğrenç musibetten kurtarmak için Uluslararası işbirliğinin gerekli olduğuna kanaat getirerek ...”²⁶³

ifadelerinde insanlık ifadesi²⁶⁴ açıkça kullanılarak soykırımın insanlığı ilgilendiren bir suç hatta bir musibet olduğu belirtilmiştir. Yine bu ifadelerden anlaşılacağı üzere sözleşme tarafı olan ülkeler soykırım suçunun mağduru olarak, geniş anlamda insanlık kavramını göstermektedir. Taraf ülkeler, soykırımı, mağduru insanlık olan bir çeşit suç türü olarak değerlendirmişlerdir.

Yine sözleşmenin ikinci maddesinde soykırımı oluşturan kasıt ve eylemler sayılmıştır:

“Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;²⁶⁵”

Soykırımın bu şekilde tanımı ile ilgili sözleşmenin insanlığa karşı suçları ilgilendiren ikinci önemli noktası ortaya çıkmıştır. Zira insanlığa karşı suçlara ilişkin daha önce yapılan tanımlarda failin insanlığa karşı suçları işlerken özel bir kastının olup olmamasına yönelik bir ifade bulunmamakta²⁶⁶ sivil nüfusa karşı sayılan fiillerin yapılması yeterli kabul edilmekte iken soykırım suçunda ilgili sözleşme belli bir

²⁶³ Bahsedilen sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz.:

<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/113-soykrmn-onlenmesi-ve-cezalandrmas-hakknda-sozlesme/>, Erişim Tarihi: 06.03.2020.

²⁶⁴ Metnin orijinalinde insanlık ifadesi ‘humanity’ ve ‘mankind’ ifadeleri kullanılmıştır. Metnin orijinali için bkz.: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

²⁶⁵ İlgili Türkçe çeviri.

²⁶⁶ Günel, a.g.t. s. 39.

grubu kısmen veya tamamen yok etme kastı ve mağdurda ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir farklılık aramıştır.²⁶⁷

Anlatılanlar çerçevesinde şöyle bir değerlendirme yapılabilir: 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi giriş kısmında mümzi devletler soykırımı insanlıkla ilişkili bir suç saymak ile birlikte sözleşme maddelerinde bu suça özel kast gerektiren eylemler katarak soykırımı insanlığa karşı suçlardan ayırmaya çalışmıştır. Ancak her ne kadar bu yönde söylemler olsa da böyle bir ayrıma ilişkin net bir ifade kullanılmamıştır. Zira 1948 tarihli Sözleşmeden çok daha sonra bu sözleşme bir insanlığa karşı suça ilişkin sözleşmede referans olarak kullanılacaktır.²⁶⁸

Sözleşmenin üçüncü maddesinde soykırım suçunda cezalandırılacak eylemler sayılmış dördüncü maddede sorumluluklara değinilmiştir. Beşinci maddede taraf ülkelere sözleşme hükümlerinin tatbiki için gerekli kanuni tedbirleri almaları taahhüdü belirtilmiştir.²⁶⁹ Sözleşmenin altıncı maddesinde Sözleşmenin üçüncü maddesinde sayılan eylemlerin yargılanmasına ilişkin bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması öngörülmüş²⁷⁰, ancak bu maddede bahsedilen mahkemenin kurulması gerçekleşmemiştir.²⁷¹

1948 tarihli antlaşmadan yola çıkarak varılabilecek bir diğer kanı ise, bu anlaşma ile soykırım ve onun gibi diğer uluslararası suçların önlenmesi ve yargılanması uluslararası cenahta daha da kabullenilmiş, bu yönde daha somut iradeler ortaya konulmaya başlanmıştır.²⁷²

4.2. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ekleri

İkinci Dünya Savaşından sonra dünya devletleri savaş hukukunu yeniden gözden geçirmek üzere 1949 yılında Cenevre’de toplandı. 12 Ağustos 1949 tarihinde Cenevre Sözleşmeleri olarak bilinen savaş ile ilgili dört farklı konuyu içeren dört sözleşme imzalandı. Savaş suçları ağır ihlaller olarak bu Sözleşmelerde yasaklandı.²⁷³

²⁶⁷ Çakar, a.g.m, s. 181-182.

²⁶⁸ Gerçekten de 1974 tarihli İnsanlığa Karşı Suçlarda ve Savaş Suçlarında Yasal Sınırlama Uygulanmamasına Dair Avrupa Sözleşmesi’nde insanlığa karşı suç kavramına ilişkin bu sözleşme referans alınmıştır.

²⁶⁹ Alsan, “Bir Milletlerarası Ceza ...”, s. 8.

²⁷⁰ Beyazıt, a.g.m, s. 326.

²⁷¹ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 274.

²⁷² Alibaba, a.g.m, s. 186.

²⁷³ Avcı, a.g.t. s. 140.

Sözleşmelerin giriş kısımları ortak hükümler içermektedir. Birinci Sözleşmede kara askeri birliklerindeki hasta ve yaralıların durumlarına ilişkin hükümler yer alırken İkinci Sözleşmede aynı konunun deniz askeri birliklerindeki durumu değerlendirilmiştir. Üçüncü Sözleşmede savaş esirleri ve onlara ilişkin durumlar konu edilirken Dördüncü Sözleşmede siviller konusu ele alınmıştır.²⁷⁴

Cenevre Sözleşmeleri sadece savaş hukuk açısından değil insani hukuk açısından da son derece önemlidir. Şurası bir gerçektir ki Cenevre Sözleşmeleri'nin hepsinde 1907 tarihli La Haye Sözleşmesi'nin etkisi vardır. Bu tip suçların işlenmesi halinde bireysel sorumluluğun esas alınacağı belirtilmiştir.²⁷⁵

Yukarıda bahsedildiği gibi 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin dördünde de ortak maddeler bulunmaktadır. Ortak maddelerin uygulanması dört sözleşme içinde geçerlidir. Cenevre Sözleşmeleri'nin insanlığa karşı suçlar kavramı ile olan ilişkisi diğer maddeler ile birlikte bu ortak maddelerde daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Ortak üçüncü madde de:

“Milletlerarası bir mahiyet arz etmeyen ve akit taraflardan birinin arazisi üzerinde zuhur eden bir silahlı ihtilâf vukuunda anlaşmazlıkta taraf bulunanların her biri asgari şu hükümleri tatbik ile mükelleftir:

1) Muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen eşhas ile silahlı kuvvetlerin silâhını terk etmiş olan üyeleri ve hastalık, yaralanma, tutulma veya herhangi diğer bir sebeple savaş dışı edilmiş şahıslar ye ırk, renk, din veya iman, cins, doğuş veya servet veya herhangi bir kıstas gibi gayri müsait bir tefrika tabi olmadan bütün ahvalde insanca muamele göreceklidir.

Bu cümleden olmak üzere her zaman ve her yerde yukarıda bahsi geçen eşhas hakkında şu hususlar yasak edilmiştir:

a) Hayata ve vücuda tecavüzler, ezcümle bütün şekilleri ile katil, sakat bırakma, zalimane muameleler, işkence, eziyetler.

b) Rehine alınması,

c) Şahısların haysiyetine tecavüzler, ezcümle utandırıcı ve alçaltıcı muameleler.

d) Medeni milletlerce vücutları elzem addedilen adli teminata malik ve nizamı bir şekilde kurulmuş bir mahkemece muhakeme safhasına başvurulmadan verilen mahkûmiyet hükümleri ve infaz edilen cezalar

2) Yaralı ve hastalar toplanıp tedavi edileceklerdir. Milletlerarası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız bir insani teşekkül anlaşmazlıkta taraf olanlara hizmetlerini arz edebilir. Diğer taraftan anlaşmazlığa taraf olanlar hususî anlaşmalar yolu ile işbu sözleşme hükümlerinin tamamını veya bir kısmını yürürlüğe koyabilirler. Bu hükümlerin tatbikatının anlaşmazlıkta taraf olanların hukukî statüsü üzerinde tesiri olmayacaktır.”²⁷⁶

hükümleri konu edilmektedir.

Görüldüğü üzere ortak kısım üçüncü maddede ağır ihlallerden bahsedilmiş, sözleşmeye taraf olan devletlere uluslararası olmayan çatışma hallerinde insanlığa

²⁷⁴ Alibaba, a.g.m, s. 186; Qasim, a.g.t. s. 42.

²⁷⁵ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 30; Avcı, a.g.t. s. 145.

²⁷⁶ Alsan, “1949 Cenevre Sözleşmeleri”, AÜHFD, C.7, S. 3, s. 41-42.

karşı suç ve soykırım suçunun unsurları olan fiillerin işlememesi yönünde hükümler konulmuştur.

Birinci ve İkinci Sözleşme, özellikle yaralı olan askerlere karşı taraf devletlere insani haklara riayet ederek muamele etme ve onlara karşı imkanlar doğrultusunda her türlü tıbbi müdahalenin yapılması yükümlülüğü yüklerken, yine bu kişilere karşı devletlerin itlaf, tecavüz, işkence gibi suç teşkil edecek fiillerde bulunmasını yasaklamıştır.²⁷⁷ Harp esirlerine ilişkin Üçüncü Sözleşme 13. maddesinde harp esirlerine daima insanca muamele edileceği belirtilmiştir. Özellikle kadınlara yönelik ayrıca saygı gösterilmesi de ilgili sözleşmede belirtilmiş, harp esirlerinin başına gelebilecek her türlü mağduriyette esirleri elinde bulunduran devletin mesuliyetinin olacağı ifade edilmiştir. Harp esirlerinin şahsi kullanımı zorunlu olan her türlü eşyalarının kendilerine bırakılması, esirlerin çalıştırılabileceği iş kolları, asgari yaşam standartlarının sağlanması gibi konularda Üçüncü Sözleşmedeki diğer konulardandır. Dördüncü Sözleşmedeki harp sırasında sivillerin korunması hususu sadece savaş hukuku için değil insan hakları adına da önemli bir yere sahiptir.²⁷⁸ Dördüncü Sözleşme'nin dördüncü maddesi, bir savaş veya işgal halinde sivillerin korunmasını amaçlamış, bu sözleşmeyi de bu haldeki sivillerin hamisi olarak ifade etmiştir. Sözleşme sivillerin tecavüz, eza, işkence, rehin, sürgün, yargılanmadan ceza infazı gibi durumlara maruz kalmasını yasaklamıştır. Yine sivillerin emniyetli yerlerde muhafazası, sivil hastanelerde tedavi görmesi, çocuklara ilişkin özel tedbirler, ailelerin haberleşmelerinin sağlanması gibi haklarda Dördüncü Sözleşmede düzenlenmiştir.²⁷⁹

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri savaş suçları ve savaş hukuku ile ilgili bir sözleşmedir. Ancak Cenevre Sözleşmeleri insanlığa karşı suçlar kavramının olgunlaşmasında da ele aldığı konular ve hükümler yönünden muteber sayılabilecek bir yere sahiptir. Zira bu sözleşmelerin imzalandığı dönemde insanlığa karşı suçlar uluslararası alanda sadece Nürnberg Mahkemeleri(10 Sayılı Kanun'un uygulandığı mahkemelerde dahil olmak üzere) ile Tokyo Mahkemelerinde değerlendirilmişti . Burada ki uygulanmalarında da insanlığa karşı suçlar net olarak savaş suçlarından ayrılmamıştı. Hatta Nürnberg Mahkemeleri'nde insanlığa karşı suçlardan ceza alan iki kişi hariç hepsi aynı zamanda savaş suçlarından da cezalandırılmıştı. Yine

²⁷⁷ Alsan, "1949 Cenevre Sözleşmeleri", s. 46-47.

²⁷⁸ Alsan, "1949 Cenevre Sözleşmeleri", s. 53.

²⁷⁹ Alsan, "1949 Cenevre Sözleşmeleri", s. 55.

Mahkemeler insanlığa karşı suçların oluşması için insanlığa karşı suçlar ile statülerindeki diğer uluslararası suçlar arasında bağlantı bulunmasını zorunlu görmekteydi. Yani savaş suçları ile insanlığa karşı suçlar arasında keskin bir ayrım yapılmamıştı. Cenevre Sözleşmeleri ile savaş suçları ve savaş hukuku kavramı daha da münhasır bir hal almaya başladı.

1977 tarihinde Cenevre Sözleşmelerine iki protokol daha eklendi. Ek 1. Protokol uluslararası çatışmalarda mağdurların ve çevrenin korunmasına ilişkin ve sivillerin aç bırakılması, yaşam kaynaklarının tahribi, radyoaktif nükleer santral ve barajlara saldırmanın yasaklanması gibi maddeler içermekteydi.²⁸⁰ Cenevre Sözleşmeleri Ek II. Protokol de insanlığa karşı suçlar için önem teşkil etmektedir. Bu Ek Protokol uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda mağdurların korunmasını amaçlamaktadır. Ek II. Protokol giriş kısmında 1949 tarihli Sözleşmelerin ortak 3. maddesine vurgu yapılarak, burada yazılı insancıl kuralların uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda da insana karşı saygının temelini oluşturacağı hatırlatılmıştır.²⁸¹

Her ne kadar Cenevre Sözleşmeleri'nde açıkça insanlığa karşı suç ifadesi terminolojik anlamı ile geçmese de özellikle sözleşmelerin, ortak üçüncü maddelerinde belirtilen eylemlere karşı tavrı ve yine devletlerin bu sözleşmeyi tek taraflı fesihleri halinde bu sözleşmeye denk olarak gösterilen “*uluslararası kamu vicdanının gerekleri ve insanlık kanunlarına dayanan devletler hukuku kurallarınca hareket edebileceği*”²⁸² yönündeki ifadeleri sözleşmenin insanlık kavramı ile olan ilişkisini göstermektedir. Bu yönleri ile sözleşmenin insanlık kanunlarına karşı işlenen suçlarda bir koruyucu olduğu anlaşılmaktadır. Sözleşmede özellikle siviller ve esirlere tanınan haklar, devletlere verilen yükümlülükler, yasaklamalar ve sıralanan suçlar ileri dönemlerde insanlığa karşı suçlara ilişkin düzenlemelerde devletleri daha da hassas olmaya itecektir.

4.3. 1950 Tarihli Nürnberg Mahkemesi İlkeleri

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1947 yılının Kasım ayında aldığı karar ile Nürnberg Mahkemesi'nde alınan kararların uluslararası kalıcı bir statü kazanması için formüle edilerek Genel Kurula getirilmesi görevini bünyesindeki Uluslararası

²⁸⁰ Aydın, a.g.m, s. 153.

²⁸¹ Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarcan, Bleda Kurtarcan, Mehmet C. Uzun *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri Ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:42, İstanbul 2008, s. 265.

²⁸² Tüm sözleşmeler md. 63, md. 142 için bkz.: T.C. Resmi Gazete 30 Ocak 1943 s. 8322.

Hukuk Komisyonu'na(Komisyon) vermiştir.²⁸³ Genel Kurul'un Komisyon'dan böyle bir çalışma talep etmesindeki sebeplerden biri de uluslararası suçlara ilişkin bu sürece kadar geçen uluslararası yargılamalardaki kargaşayı kaldırarak formüle edilmiş ve genel kabul görmüş normlar oluşturulmasını istemesidir. Komisyon da 1950 tarihine kadar yaptığı inceleme ve elemelerle Nürnberg Mahkemesi İlkeleri'ni hazırlayıp Genel Kurula sunmuştur. Komisyon çalışmasında Nürnberg Mahkemesi Statüsü ve Nürnberg Yargılamalarını referans almış 10 Sayılı Kanun, Tokyo Şartı ve Tokyo Mahkemeleri kararlarını dikkate almamıştır.²⁸⁴

Nürnberg Mahkemeleri İlkesi çalışması yedi temel ilkeden oluşmaktadır. Komisyon ilk dört ilkede sorumluluğa değinmiş, suç işledikleri ülkelerin mevzuatlarında fiillerin suç olup olmadığına bakılmaksızın bu fiillerin suç kabul edileceği, suç işleyenlerin suç tarihindeki görev ve rütbelerine bakılmaksızın sorumlu olacağı yine bu suçu işleyenlerin amirin emri sebebine sığınmalarının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Beşinci ilkede yargılamalarda adil yargılama hakkına değinilmiş altıncı ilkede uluslararası cezalandırma gerektiren barışa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar tanımlanmıştır. Yedinci maddede altıncı maddedeki suçların uluslararası birer suç olduğu vurgulanmıştır.²⁸⁵

Nürnberg Mahkemesi İlkeleri'nin insanlığa karşı suçlar yönünden önemli olan kısmı, altıncı maddesinde bu suça ilişkin getirdiği tanımdır. Altıncı maddeye göre insanlığa karşı suçlar:

*“...barışa karşı bir suç ya da herhangi bir savaş suçu işlenirken yapılmış olduğunda yahut, bu tür zulüm, barışa karşı bir suç ya da herhangi bir savaş suçu ile bağlantılı olarak icra edildiği takdirde (olmak kaydıyla), herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen öldürme, toplu yok etme, köleleştirme, sınır dışı etme ve diğer insanlık dışı fiiller, yahut siyasal, ırksal ya da dinsel nedenlere dayalı olarak yapılan zulüm.”*²⁸⁶

şeklinde açıklanmıştır.

Komisyon'un insanlığa karşı suçların tanımında Nürnberg Statüsünden faydalandığı açıktır. Ancak Komisyon bu tanımda farklılığa gitmiştir. Öncelikle Komisyon önceki statüler ve mahkeme uygulamalarından farklı olarak, insanlığa karşı suçların işlenmesi için suçun “savaştan önce veya savaş sırasında” olması

²⁸³ Schabas, *a.g.e.*, s. 23; Koç, *a.g.t.* s. 35; Günel, *a.g.t.* s. 34; Alsan, “Bir Milletlerarası Ceza ...”, s. 9; Ataöv , *a.g.m.*, s. 241; Parlak, *a.g.m.*, s. 47.

²⁸⁴ Günel, *a.g.t.* s. 35.

²⁸⁵ Nürnberg Mahkemesi İlkeleri metni için bkz.:

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf , Erişim

Tarihi:10.04.2020.

²⁸⁶ Gemalmaz, *a.g.e.*, s. 460.

şartını aramamıştır. Yani bu suçun oluşması için bir savaş hali öngörülmemiştir.²⁸⁷ Komisyon “savaştan önce veya savaş sırasında” ifadesinin kullanılmamasına sebep olarak, savaş kavramı ile Nürnberg Statüsünde 1939 tarihli belirli bir savaşın kastedildiğini bu sebeple bu çalışmada savaş hali aranması şartının kullanılmadığını belirtmiştir.²⁸⁸ Uluslararası Hukuk Komisyonu ilgili dönem yıllığı incelendiğinde bu konu üzerinde durulduğu, ilgili yorumların da Genel Kurul’a sunulduğu görülecektir.²⁸⁹ Uluslararası Hukuk Komisyonu 1950 Yıllığı’nın insanlığa karşı suçlar ile ilgili bölümünde (122. ve 123. Paragraflarda) Komisyon böyle bir savaş şartı aramadığını açıklamaya çalışmıştır. Özellikle 121. paragraflarda geçmiş dönemde Almanya’sının savaştan önce işlediği suçlardan bahsedilmiş, suçların vahşet boyutu belirtilmiş ancak bu suçlara karşı dönemin Mahkemesinin “insanlığa karşı suçlar yönünden bu suçlara dair genel bir beyanda bulunulamayacağı” kararı hatırlatılmıştır. 122. paragrafta da her ne kadar genel bir beyanda bulunulmasa da aynı Mahkemenin insanlığa karşı suçların savaştan önce de işlenme ihtimalini dışlamadığı belirtilmiştir. İşte Komisyon, Nürnberg Mahkemesi’nin bu birbiri ile çelişik duran kararını ve yukarıda 122. paragrafta belirtilen ihtimali değerlendirerek ilgili yorumların 123. paragrafında böyle bir çatışma şartının aranmadığını, insanlığa karşı suçların oluşabilmesi için savaş haline gerek olmadığını²⁹⁰, insanlığa karşı suçların savaştan önce de barışa karşı suçlar ile birlikte de işlenebileceğini belirtmiştir.²⁹¹ Bu yönü ile insanlığa karşı suçlarda bir ilerleme olduğu açıktır.

Nürnberg Mahkemesi İlkeleri’ndeki bir diğer yenilik ise Komisyon’un devletlerin insanlığa karşı suçları kendi nüfusuna karşı da yapabileceğinin vurgulanmasıdır.²⁹² Bu vurgu madde metninde ‘herhangi bir sivil nüfus’ olarak tanımlansa da ilgili yorumlar 124. paragrafta bu sivil nüfusun bu suçu işleyen devletlerin kendi nüfusu olmasının bu suçun işlendiği gerçeğini değiştiremeyeceği ayrıca belirtilmiştir.²⁹³

²⁸⁷ Koç, *a.g.t.* s. 36.

²⁸⁸ Günel, *a.g.t.* s. 36

²⁸⁹ Principles of International Law recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with commentaries 1950 Vol: II, için bkz.: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_1_1950.pdf, Erişim Tarihi: 11.01.2020.

²⁹⁰ Koç, *a.g.t.* s. 36.

²⁹¹ Principles of International Law recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with commentaries 1950 Vol: II, s. 377.

²⁹² Günel, *a.g.t.* s. 36.

²⁹³ Principles of International Law recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with commentaries 1950 Vol: II, s. 377.

4.4. Uluslararası Hukuk Komisyonu 1954 Tarihli İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Tasarısı

Uluslararası Hukuk Komisyonu Genel Kurul'un 1947 yılındaki isteği üzerine, İnsanlığın Barışı Ve Güvenliğine Karşı Suçlar Tasarısı'nı hazırlamıştır.²⁹⁴ Ancak şunu belirtmek gerekir ki Komisyon bu çalışmayı tamamen bitirememiştir. Hatta bu sebepten ve saldırı suçunun tanımlanmasının gerçekleşmemesinden dolayı Genel Kurul Komisyondan çalışmalarına bir süre ara vermesini istemiştir.²⁹⁵

Tasarının ilk maddesinde bu Tasarıda bahsedilen suçların insanlığın barış ve güvenliğini tehdit eden uluslararası suçlar olduğu belirtilmiştir. İkinci maddede tehdit görülen bu suçlar açıkça yazılmıştır. Bu suçlar içerisinde saldırı suçu ve bunun ile bağlantılı olarak saldırı tehdidi, saldırı hazırlığı, saldırı teşviki gibi diğer suçlar yine devletlerin tehdit niteliğinde silahlanması, ülkelerin ilhak yolu ile ele geçirilmesi, bir başka devletin iç ve dış işlerine karışma ve buna yönelik zorlayıcı ekonomik ve politik yaptırımlar sayılmıştır. İkinci maddenin onuncu fıkrası açıkça belirtmese de soykırım, on birinci fıkrası insanlığa karşı suçlar ve on ikinci fıkrası savaş suçlarından bahsetmekte, devamı maddelerde bu suçlardan dolayı bireysel sorumluluk ilkesinin geçerliliği ve amirin emrinin hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmeyeceği gibi konular belirtilmiştir.²⁹⁶

Komisyon insanlığa karşı suçları:

*“Bir devletin makamları veya onların kışkırtması veya toleransı ile özel kişiler tarafından herhangi bir sivil nüfusa karşı sosyal, politik, ırksal, dini veya kültürel gerekçelerle yapılan cinayet, imha, köleleştirme, sınır dışı veya zulüm gibi insanlık dışı davranışlar.”*²⁹⁷

şeklinde tanımlanmıştır.

Komisyon'un insanlığa karşı suçlar tanımının kendisinden önceki tanımlardan daha farklı olduğu anlaşılmaktadır. Komisyon'un bu suçun işlenmesinde herhangi bir savaş hali öngörmemesi bu suçun her dönemde işlenebileceği anlamına gelmektedir. Komisyon 1954 yılığında insanlığa karşı suçlara ilişkin yaptığı yorumlarda tanımın kendisinden önceki Nürnberg Statüsünden özellikle iki konu bakımından daha geniş

²⁹⁴ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 32; Alsan, “Bir Milletlerarası Ceza ...”, s. 9.

²⁹⁵ Alibaba, a.g.m, s. 188.

²⁹⁶ İlgili tasarı için bkz.: Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_3_1954.pdf, Erişim Tarihi:07.03.2020.

²⁹⁷ Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954, (Kendi Çevirim).

kapsamlı olduğunu belirtmiştir.²⁹⁸ Bunların ilki Komisyon'un getirdiği suçun failinde bu suçu işlerken olması gereken saik şartıdır. Daha önceki Statülerde faile herhangi bir ayrımcı saik şartı koşulmamıştır. Tasarı bu saikleri sosyal, politik, ırksal, dini veya kültürel gerekçeler olarak sıralamıştır. Bu sebepten olacak ki Komisyon bu Tasarıda önceki statülerden farklı olarak zulüm fiili için de ayrıca saik şartı koşmamıştır. Zira tasarıda saik şartı tüm fiiller için geçerlidir. Bu saiklerde de dikkat çeken husus daha önceki çalışmalarda bahsedilmeyen kültürel saik kavramının Tasarı metninde ifade edilmesidir. Komisyon yorumlarında kültürel sebepler ile bu suçun işlenmesinin de yasaklandığı ve ayrıca suç olarak nitelendirildiğini belirtmiştir.²⁹⁹ Tasarının Nürnberg Statüsünden daha geniş yorumlanan ikinci önemli konusu da her ne kadar metinde açıkça belirtilmese de Komisyon'un insanlığa karşı suçların savaş suçları veya barışa karşı suçlar ile bağlantılı işleme zorunluluğunun bu Tasarıda genişletilerek bu Tasarının ikinci maddesinde tanımlanan diğer tüm suçlarla birlikte veya bağlantılı işlenmesi şeklinde yorumlanmış olmasıdır.³⁰⁰

Komisyonun tanıma getirdiği bir diğer farklılık ise bu suçların devlet gözetiminde özel kişiler tarafından işlenmesinin Tasarı metnine eklenmesidir. Komisyon madde yorumunda bu duruma da değinmiş bir devletin teşviki veya kışkırtması veya göz yumması gereğine dikkat çekmiştir.³⁰¹

Görüldüğü üzere 1954 tarihli Taslakta Komisyon insanlığa karşı suçları daha da karakterize ederek etki alanını genişletmeye çalışmıştır. Her ne kadar mevcut çalışma bir taslak olma keyfiyetinin ilerisine geçemese de Tasarı Komisyon'un ileri tarihlerde benzer konularda yapacağı çalışmalara etki edecektir.³⁰²

4.5. BM 1956 Tarihli Köleliğin Yasaklanmasına Dair Ek Sözleşmesi ve 1957 Tarihli Zorla Çalıştırılmanın Önlenmesi Sözleşmesi

BM tarafından 7 Eylül 1956 tarihinde 1926 tarihli Köleliğe İlişkin Konvansiyon'a ek olarak Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme(Ek Sözleşme) kabul

²⁹⁸ Yearbook Of The International Law Commission 1954 Volume: II, (Documents of the sixth session including the report of the Commission to the General Assembly) https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_3_1954.pdf, Erişim Tarihi:07.03.2020.

²⁹⁹ Yearbook Of The International Law Commission 1954 Volume: II, s. 150.

³⁰⁰ Alsan, "Bir Milletlerarası Ceza ...", s. 18.

³⁰¹ Yearbook Of The International Law Commission 1954 Volume: II, s. 150.

³⁰² Gerçekten de Tasarı'da bahsedilen saik şartlarının bir benzeri ileride RUCM Statüsünde de sayılacaktır.

edilmiştir. Ek Sözleşme'nin giriş kısmında, hürriyetin her insanın doğuştan kazandığı bir hak olduğu ifade edilmiş, bu Ek Sözleşme'nin 1926 yılındaki Sözleşmenin tamamlayıcısı niteliğinde olduğu vurgulanmış ancak 1926 yılından Ek Sözleşme'nin düzenlendiği tarihe kadar geçen süreçte yeni gelişmelerin olduğu, dünya genelinde köleliğin, köle ticaretinin ve köleliğe benzer uygulamaların henüz bertaraf edilmediği gibi hususlar vurgulanmıştır.³⁰³

Ek Sözleşmenin tamamlayıcısı olduğu 1926 Sözleşmesi'nden ana farkı kapsayıcılığıdır. Ek Sözleşmenin birinci maddesi 1926 Sözleşmesinde ayrıntılı olarak bahsedilmeyen kölelik tiplerine yer verir. Bir kimsenin, borcunun teminatı olarak şahsen hizmetini veya emri altındakileri hizmet ettirmesini ifade eden borca karşı kölelik, bir kimsenin bir başka kimsenin arazisi üzerinde zorla çalıştırılması anlamında, serflik köleliği, bir kadının zorla evlendirilmesi veya bir şeye karşılık olarak sunulması veya kocasının ölümü üzerine miras yolu ile bir başkasına devrini kapsayacak, uygulama ve geleneklerin köleliği, yine 18 yaşını doldurmamış çocukların bedel mukabilinde veya bedelsiz olarak şahsını veya işini istismar maksadıyla bir başkasına devrini ifade eden çocuk köleliği kavramları ve bunların yasaklanması birinci maddede belirtilmiştir. Ek Sözleşme genel olarak tanımları, taraf devletlere yüklediği sorumlulukları ve diğer yönleri ile 1926 Sözleşmesine paraleldir.

1957 tarihli BM Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması Sözleşmesi 1930 tarihli 29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi'ni esas almış, yine 1926 tarihli Kölelik Sözleşmesi ve bunun 1956 tarihli Eki ile 1949 tarihli Ücretlerin Korunması Sözleşmeleri bu Sözleşmenin hazırlanmasında nazarı itibara alınmıştır. Birinci maddede açıkça cebri ve mecburi çalıştırma yasaklanmakta, siyasi bir cebir veya eğitim tedbiri olarak veya el emeğinden faydalanma metodu olarak veya çalışma disiplini olarak veya grevlere iştirak edenleri cezalandırmak amaçlı, ırki, içtimai, milli veya dini bir ayırım sebebi olarak cebri veya mecburi çalıştırma yapılmayacağı taahhüt edilmektedir.³⁰⁴

³⁰³ BM 1956 Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme için bkz.: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11599.pdf> , Erişim Tarihi: 07.03.2020.

³⁰⁴ 1957 tarihli Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması Sözleşmesi Türkçe çevirisi için bkz.: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377271/lang--tr/index.htm , Erişim Tarihi: 07.03.2020.

Her iki sözleşmede hem insan hakları hem de insanlığa karşı suçlar adına önemli bir yere sahiptir. İnsanlığa karşı suçlar kavramının nihai tanımlarında köleleştirme fiili açıkça bu suçun işleneceği fiiller arasında gösterilmektedir. Zorla çalıştırma fiili ise hem kölelik hem de zulüm fiili içerisinde değerlendirilmektedir. Bu fiillerden kaynaklanan insanlığa karşı suçlar davalarında yargılamayı yapan mahkemelerin hüküm gerekçelerine bakıldığında her iki sözleşmeden de izler bulunabilmektedir.

4.6. BM 1965 ve 1973 Tarihli Irk Ayrımcılığına(Apartheid) İlişkin Sözleşmeleri

21 Aralık 1965 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme” kabul edilmiş, 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁰⁵Yine devamında Birleşmiş Milletler aynı konuyu 1973 tarihli bir başka Sözleşmede daha da tafsilatlı değerlendirmiştir. Her iki sözleşmede de Birleşmiş Milletleri bu yönde çalışma yapmaya iten ana sebep Güney Afrika Cumhuriyeti’nde uzun yıllardır beyazlar tarafından siyahilere yapılan ayrımcılıktır.³⁰⁶

1965 tarihli Sözleşme genel anlamda ırk ayrımcılığını temel insan haklarının ihlali olarak görmekte, maddelerinde ırk ayrımcılığına sebep olabilecek durumlar anlatılıp, bunlar kınanmakta ve yine ırk ayrımcılığının önlenmesi için alınması gereken tedbirlere değinilmektedir.³⁰⁷

1965 tarihli Sözleşmenin giriş kısmında taraf devletlerce bu Sözleşme ile tabiiyetlerindeki tüm insanlara ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımcılığı yapılmaksızın, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterileceği taahhüt edilmiş, üye devletlerce bunların korunmasının teşvik edilmesi ve geliştirilmesi bir görev addedilmiştir.

Sözleşmenin birinci maddesinde ırk ayrımcılığı:

“...”ırk ayrımcılığı” terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamının herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip olan veya bu sonuçları doğuran ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayanarak herhangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma anlamına gelir.”³⁰⁸

³⁰⁵ Çakar, a.g.m, s. 182.

³⁰⁶ Aydın, a.g.m, s. 162.

³⁰⁷ 1965 tarihli Sözleşmenin Türkçe metni için bkz.:

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin135.pdf, Erişim Tarihi:11.01.2020.

³⁰⁸ İlgili sözleşme Türkçe metin.

şeklinde tanımlanmıştır. Devam eden maddelerde ırk ayrımcılığının tasfiyesi için alınması gereken tedbirlere, ırk ayrımcılığının yasaklanmasına ilişkin politikalara yer verildiği gibi, Birleşmiş Milletler nezdinde ırk ayrımcılığını takip için bir Komite oluşturulması şeklinde idari düzenlemelere de yer verilmiştir. 1965 tarihli bu sözleşme gerek içerik olarak gerek ise katılımcı devlet sayısının genişliği bakımından alanında döneminin en kapsamlı çalışmasıdır.³⁰⁹

İlgili metin incelendiğinde açıkça insanlığa karşı suçlar ifadesinin kullanılmadığı görülecektir. Ancak ilgili Sözleşme kendisini takip eden 1973 tarihli Sözleşme ile birlikte modern insanlığa karşı suçlar kavramındaki ırk ayrımcılığı fiilinin temelini oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na 30 Kasım 1973 tarihinde ırk ayrımcılığına ilişkin "İrk Ayrımının Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme(Apartheid)" kabul edilmiş, ilgili Sözleşme 1976 yılında yürürlüğe girmiştir.³¹⁰

Bu Sözleşmenin de 1965 tarihli Sözleşme ile paralel şekilde düzenlendiği söylenebilir. Ancak hem içerdiği hükümler hem de ırk ayrımcılığına yaklaşımı açısından 1973 tarihli Sözleşmenin 1965 tarihli Sözleşmeye göre çok daha ileri seviyede modern hükümler içerdiği anlaşılabacaktır.³¹¹ Genel olarak bakıldığında, Sözleşmenin ikinci maddesinde suçun seçimlik hareketlerine değinilmiş; herhangi bir ırksal grubun sistematik olarak bir başka ırksal grup üyelerine, yaşam ve özgürlük hakları üzerinde öldürme yaralama işkence ve diğer zulümler gibi tasarruflarda bulunma, keyfi tutuklama ve hapsetme, yaşam koşullarını zorlaştırma, eğitim, çalışmak vb. gibi temel haklardan yoksun bırakma, bu grupları kentsel ve bireysel dışlama, mülklerini kamulaştırma, evliliklerini sınırlandırma, emeklerini sömürme gibi seçimlik suç hareketleri gerçekleştirerek egemenliğini sürdürme çabası, bu suçun oluşmasında yeterli görülür. 1975 tarihli Sözleşmede ırk ayrımcılığı suçunda, suçun devlet politikası şeklinde işlenmesi(apartheid), sistematik bastırma ve boyunduruk kavramları ayrıca vurgulanmıştır.³¹²

³⁰⁹ Çakar, a.g.m, s. 182.

³¹⁰ Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 281.

³¹¹ 1973 tarihli "İrk Ayrımının Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi(Apartheid)" için bkz.:

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201015/volume-1015-I-14861-English.pdf>,

Erişim Tarihi:11.04.2020.

³¹² Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 281.

Apartheid suçu bir diğer deyişle, devletin yönetimini elinde bulunduran bir etnik veya ırksal grubun devlet içerisindeki diğer etnik veya ırksal gruplar üzerinde onları tamamen veya kısmen yok etme seviyesine varmayacak derecede ayrımcı veya baskıcı politikalar yürütmesidir.³¹³ Bu politikaların diğer grupları kısmen veya tamamen yok etme kastına ve seviyesine varması halinde soykırım suçu oluşmaktadır. Aşağıda belirtileceği üzere bu Sözleşmenin giriş kısmında ırk ayrımcılığının bir insanlığa karşı suç olduğu açıkça yer almıştır.

1973 tarihli Sözleşmenin giriş kısmında 1965 tarihli Sözleşme gibi üye devletlerin ırk ayrımcılığına karşı taahhütlerinden bahsedilmektedir. İnsan hakları konusunda İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin referans alındığı vurgulanmaktadır. Giriş kısmında ırk ayrımcılığı kınanmış, devletlere ırk ayrımcılığını önleme, yasaklama ve ortadan kaldırma taahhüdü şart koşulmuştur. Yine giriş kısmında ırk ayrımcılığının insanlığa karşı suç oluşturması hususunda daha önceki tarihli “Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlarda Yasal Sınırlandırmaların Uygulanmaması Hakkında Sözleşme”nin referans alındığı da belirtilmiştir.

1973 tarihli Sözleşmenin birinci maddesinde ırk ayrımcılığının insanlığa karşı işlenmiş uluslararası bir suç olduğu tekrar belirtilmiştir. İkinci maddede insanlık dışı, ırk ayrımı olarak kabul edilecek fiillere değinilmiş devam eden maddelerde ilgili suça ilişkin kişilerin sorumluluğu, devletlerin ırk ayrımcılığını önlemek için alması gereken tedbirler, ırk ayrımcılığı suçunun yargılamasına ilişkin bazı hükümler yer almıştır.

1973 tarihli Sözleşme modern insanlığa karşı suçlar kavramında önemli bir yer tutmaktadır. Bunun temel sebebi ise ırk ayrımının Sözleşmede açıkça insanlığa karşı suç olarak gösterilmesidir.³¹⁴ İleride değinileceği gibi belli şartlar ile birlikte gerçekleşmesi halinde ırk ayrımcılığı günümüz anlamında bir insanlığa karşı suç kabul edilmektedir. İşte bu kabulde 1973 tarihli Sözleşmenin katkısı çok büyüktür.

4.7. 1968 Tarihli Birleşmiş Milletler ve 1974 Tarihli Avrupa Konseyi Tarafından Kabul Edilen Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlarda Yasal Sınırlandırmaların Uygulanmaması Hakkındaki Sözleşmeler

Birleşmiş Milletler tarafından 26 Kasım 1968 tarihli 2391 (XXIII) sayılı kararınca “Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlarda Yasal Sınırlandırma

³¹³ Aydın, a.g.m, s. 163.

³¹⁴ Çakar, a.g.m, s. 182-183.

Uygulanmaması Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Sözleşme 11 Kasım 1970 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İlgili sözleşmenin giriş kısmında ve birinci maddesinde savaş suçları ve insanlığa karşı suçların yargılandığı davalarda zamanaşımının uygulanmayacağını belirtildiği için bu Sözleşme savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarda zamanaşımı sürelerinin uygulanmaması hakkında yapılmış bir sözleşme olarak da bilinmektedir.³¹⁵

İlgili Sözleşmenin giriş kısmında Sözleşmenin referans alındığı önceki tarihli Genel Kurul kararlarından bahsedilmekte, savaş suçlarının ve insanlığa karşı suçların cezalandırılmasının insan hak ve hürriyetlerinin korunması, uluslararası barış ve güvenliğin tesisi, uluslararası işbirliğinin ilerlemesi gibi konulara etkisi belirtilmektedir. Yine giriş kısmında savaş suçu ve insanlığa karşı suçlarda zamanaşımı uygulanmaması ve buna karşı evrensel bir tavır alınması gereği belirtilmektedir. Birinci maddede ayrıca belirtilen suçlar için zamanaşımı uygulanmayacağı vurgulanmıştır. Burada insanlığa karşı suç kavramı için önemli olan noktalar; Sözleşmece insanlığa karşı suçlar kavramı olarak 8 Ağustos 1945 tarihli Nürnberg Askeri Mahkemesi Şartının(Nürnberg Statüsü) referans alınması ve insanlığa karşı suçların savaş zamanında veya barış zamanında işlenmiş olabileceği hususunun ayrıca belirtilmesidir. Yani 1968 tarihli Sözleşme insanlığa karşı suçların işlenmesi için bir savaş hali öngörmemektedir. Bu belirtme kavramın bu yöndeki gelişim eğilimini desteklemektedir.³¹⁶ İkinci maddede bunlara ilişkin sorumluluklar ifade edilmiştir. Yine Sözleşme devamında bu suçlarda zamanaşımı uygulanmamasına yönelik ve faillerin iadesine ilişkin devletlere iç hukuklarında gerekli tedbirleri almaları hususu belirtilmiştir.³¹⁷

Her ne kadar etraflı hükümler içermese de 1968 tarihli Sözleşme insanlığa karşı suçların zamanaşımı hükümleri uygulanmayacak kadar vahim bir suç olduğunu dünya kamuoyuna bildirmiş, insanlığa karşı suçlarda zamanaşımı uygulanamaması bu yönü ile uluslararası bir güvence altına alınmıştır.

1968 tarihli Sözleşme pek çok devlet tarafından yürürlüğe girdiği tarihten önceki suçlara uygulanabilme ihtimali nedeniyle eleştirilmiş, bu sebepten ötürü pek çok

³¹⁵ Bahsedildiği şekli ile ifade edilmesi örneği için bkz.: Koç, *a.g.t.* s. 16.

³¹⁶ Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 24.

³¹⁷ 1968 tarihli “Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlarda Yasal Sınırlandırma Uygulanmaması Sözleşmesi” için bkz.: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1970/11/19701111%2002-40%20AM/Ch_IV_6p.pdf, Erişim Tarihi: 11.04.2020.

devlet tarafından imzadan imtina edilmiştir.³¹⁸ Bu gelişmeler üzerine Avrupa Konseyi tarafından 25.01.1974 tarihinde “İnsanlığa Karşı Suçlarda ve Savaş Suçlarında Yasal Sınırlama Uygulanmamasına Dair Avrupa Sözleşmesi” kabul edilmiştir.

1974 tarihli Sözleşme giriş kısmında insanlığa karşı suçlara değinilmiş ve ‘savaş sırasında veya barış zamanında’ ibaresi insanlığa karşı suçlar ile birlikte kullanılarak bu suçun oluşması için sadece bir savaş hali öngörülmediği belirtilmiştir.

Giriş kısmında savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarda Avrupa’nın ortak bir tavır sergilemesi hususu vurgulanmıştır. Sözleşmenin birinci maddesinde insanlığa karşı suçlar kavramı için Birleşmiş Milletlerin 9 Aralık 1948 tarihinde oluşturduğu Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi referans alındığı belirtilmiştir. Buradan şu anlaşılmaktadır ki: Avrupa Konseyi bu Sözleşmede insanlığa karşı suçları bağımsız tanımları ile ele almamış daha önce sözleşmeye konu olmuş soykırım suçunun maddi hareketleri yoluyla tanımlamıştır. Konsey bu madde ile insanlığa karşı suçlar ile soykırım suçunu açıkça ayırmamış, bir bütün olarak değerlendirmiştir. Sözleşmenin ikinci maddesinde ilgili hükümlerin uygulanmasının bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra işlenecek suçlarda geçerli olduğu, ancak bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden evvel işlenmiş ve yasal sınırlama süresi henüz sona ermemiş olan suçlar içinde Sözleşmenin geçerli olacağı belirtilmiştir. Devam eden maddelerde imza ve onaya değinilmiştir.³¹⁹

1974 tarihli Sözleşme ile 1968 tarihli Sözleşmenin genel anlamda amaçları aynıdır: İnsanlığa karşı suçlarda zamanaşımı süresinin uygulanmaması. İki Sözleşmenin de içerikleri dar kapsamda tutulmuş ve zamanaşımı hassasiyeti özellikle vurgulanmıştır. Her iki Sözleşmede de insanlığa karşı suçların işlenmesi için bir savaş, çatışma halinin olması zorunlu görülmemiş bu suçun barış zamanında da işlenebileceği vurgulanmıştır.

³¹⁸ Fahri Gökçen Taner, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Ceza ve Ceza Usulü Hukuku) Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisan Tezi), Ankara 2007, s. 58.

³¹⁹ 1974 tarihli “İnsanlığa Karşı Suçlarda ve Savaş Suçlarında Yasal Sınırlama Uygulanmamasına Dair Avrupa Sözleşmesi” için bkz.: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007617f>, Erişim Tarihi:11.04.2020.

4.8. Birleşmiş Milletler 1975 Tarihli İşkence Beyannamesi ve 1984 Tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ve Diğer Sözleşmeler

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 9 Aralık 1975 tarihinde "Tüm Kişilerin İşkence ve Diğer Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Korunmasına İlişkin Beyanname" kabul edilmiştir. Beyannamenin birinci maddesinde işkence tanımlanmış hemen ardından işkencenin cezaların ağırlaştırılmasının kasıtlı bir hali olduğu belirtilmiştir. İkinci maddede işkencenin insanlık onuruna karşı bir suç olduğu belirtilmiş, insan temel hak ve özgürlüklerinin ihlali olması yönüyle de işkence kınanmıştır. Devamında devletlerin bu suçun oluşmaması için alması gereken tedbirler sayılmıştır. Beyannamenin on birinci maddesinde mağdurun işkence veya diğer zalimane muamelelere maruz kaldığının kanıtlanması halinde tazminat hakkı kazanacağı vurgulanmıştır. Son maddesinde ise işkence veya diğer yasaklı şekillerde mağdurdan edinilecek bilgilerin delil olarak kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir.³²⁰

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 10 Aralık 1984 tarihinde İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'yi kabul etmiş, Sözleşme 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³²¹

Sözleşmenin giriş kısmında 1984 tarihli Sözleşmenin hazırlanmasında 1975 tarihli Beyannamenin ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin dikkate alındığı belirtilmiştir. Sözleşmede işkence:

*".....bir şahsa veya bir üçüncü şahsa bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetken herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir."*³²²

şeklinde tanımlanmıştır. Tanım 1975 tarihli Beyanname ile paralel şekilde düzenlenmiştir. Sözleşmenin ikinci maddesinde, herhangi bir olağanüstü halin işkenceyi haklı kılamayacağı vurgulanmış yine Nürnberg Mahkemeleri ve Tokyo

³²⁰ 1975 tarihli "Tüm Kişilerin İşkence ve Diğer Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Korunmasına İlişkin Beyanname" için bkz.: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/DeclarationTorture.aspx>, Erişim Tarihi:11.04.2020.

³²¹ Çakar, a.g.m, s. 183.

³²² SözleşmeninTürkçe metni için bkz.:

http://www.danistay.gov.tr/upload/iskence_ve_diger_zalimane_gayri_insani_veya_kucultucu_muamel_e_veya_cezaya_karsi_sozlesme.pdf, Erişim Tarihi: 12.01.2020.

Mahkemesi'nde sıkça dile getirilen amirin emri sebebiyle hukuka uygunluk savunmasının bu suçta da geçerli olmayacağı belirtilmiştir. Dördüncü maddede devletlere işkence suçunun ulusal mevzuatlarda suç sayılması yükümlülüğü getirilmiş yine bu suça teşebbüs, iştirak veya başka türlü suç ortaklığının da suç sorumluluğunda olacağı belirtilmiştir. Sözleşmenin devamı maddelerinde devletlerin işkence suçuna karşı alması gereken tedbirlere yer verilmiş, yine bu suçun işlenmesi halinde devletlerin izleyeceği yasal prosedürlere ilişkin bilgiler verilmiştir. Birleşmiş Milletler nezdinde işkence suçlarını takip için 'İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin kurulacağı da belirtilmiştir. Yine bu Sözleşmede 1975 tarihli Beyannamedeki gibi mağdura tazminat hakkı verilmekte, mağdurdan işkence veya diğer kötü muameleler yoluyla elde edilen bilgilerin herhangi bir kovuşturmada delil olarak kabul edilmeyeceği de ifade edilmektedir.

İşkence ve diğer zalimane yöntemlere ilişkin uluslararası sözleşmeler elbette bunlar ile sınırlı değildir. 9 Aralık 1985 tarihli Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi de işkence alanında referans kabul edilecek sözleşmelerdendir. Bu Sözleşmede işkence fiilinin insanlığa karşı suçlar ile olan ilişkisi giriş kısmında belirtilmiştir. Buna göre tüm işkence veya diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezalar, doğrudan insan onuruna karşı işlenen suçlardan kabul edilmiş, ayrıca bu fiiller beyannamelerde belirtilen temel insan hak ve özgürlüklerinin ihlali olarak değerlendirilmiştir.³²³Yine 1987 tarihli İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinde de benzer hükümler mevcut olup, işkence konusunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3. maddesine atıf yapılmış, İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesi için bir Avrupa Komitesi oluşturulması kabul edilmiştir.

Modern insanlığa karşı suçlar kavramında işkence fiili insanlığa karşı suçların işlenmesinde failin gerçekleştirebileceği seçimlik hareketlerden birisidir. Bu yönüyle işkence fiili insanlığa karşı suçlarda önemli bir yer tutmaktadır. 1975 tarihli Beyanname ve 1984 tarihli Sözleşme modern insanlığa karşı suç kavramındaki işkence fiiline kaynak teşkil etmektedir.

³²³ İlgili sözleşme için bkz.: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-51.html> Erişim Tarihi: 07.03.2020.

4.9. BM 1992 Bütün Kişilerin Zorla Kaybetmeden Korunmasına Dair Deklarasyonu, 1994 Tarihli Kişilerin Zorla Kaybedilmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme

BM Genel Kurulu’nca 1992 yılında 47/133 sayılı karar ile “Bütün Kişilerin Zorla Kaybetmeden Korunmasına Dair Deklarasyon” kabul edilmiştir. Bildiri zorla kaybetme fiilinin bir insanlığa karşı suç olduğunu açıklamaktadır. Giriş kısmında zorla kaybetmenin sistematik bir şekilde uygulanmasının insanlığa karşı suç oluşturacağı ifade edilmiş, birinci maddesinin ilk cümlesinde herhangi bir zorla kaybetmenin insanlık onuruna karşı işlenen bir suç olduğu belirtilmiş, devamında zorla kaybetme insan hak ve özgürlüklerinin ciddi bir ihlali olması nedeniyle kınanmıştır.³²⁴Bu Deklarasyon 2006 tarihli BM “Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme”nin temelini oluşturmaktadır.

“Kişilerin Zorla Kaybedilmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme” 1994 yılında kabul edilmiştir. Ancak zorla kaybetme suçunun Amerika kıtasında insanlığa karşı suç olarak görülmesinin tarihi 1994’den çok daha öncedir. 1983 yılından beri Amerika Devletleri Örgütü Genel Kurulu zorla kaybetmeyi yaygınlık ve sistematiklik şartlarını aramadan insanlığa karşı suç ilan etmiştir. Benzer bir uygulamayı daha sonra Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi de yapmıştır. Yine Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesi zorla kaybetmeyi önceleri doğrudan daha sonra yaygınlık ve sistematiklik unsurları ile birlikte insanlığa karşı suç olarak nitelmiştir.³²⁵ 1994 Tarihli Sözleşme bu altyapı üzerine inşa edilmiş Sözleşmede zorla kaybetme suçu insanın doğuştan gelen onuruna karşı işlenen ciddi ve iğrenç bir suç olarak nitelendirilmiş ve 1992 Deklarasyonu’nda olduğu gibi zorla kaybetmenin sistematik şekilde işlenmesinin insanlığa karşı suç teşkil edeceği belirtilmiştir.³²⁶

³²⁴ Bütün Kişilerin Zorla Kaybetmeden Korunmasına Dair Deklarasyon için bkz.: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/EnforcedDisappearance.aspx> Erişim Tarihi: 09.03.2020.

³²⁵ Amerika Devletleri Örgütü Genel Kurulu, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi ilgili konu hakkında bilgi ve kararlar için bkz.: International Commission of Jurists(ICJ), *Zorla Kaybetme ve Hukuk Dışı İnfaz: Soruşturma ve Yaptırımlar, Uygulayıcı Rehberi No.9*, Ed.: Halit Bingöllü, Çev. Feride Eralp ve Burcu Eren Hakikat, Adalet Ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, 2017, İstanbul, s. 118.

³²⁶ ICJ, *a.g.e.*, s. 117; 1994 tarihli Kişilerin Zorla Kaybedilmesi Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme için bkz.: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-60.html> Erişim Tarihi: 09.03.2020.

4.10. İnsanlığa Karşı Suç Kavramına Etki Eden Diğer Belgeler

Elbette 1945-1993 tarihleri arasında insanlığa karşı suçlar kavramını doğrudan veya dolaylı yoldan ilgilendirecek uluslararası sözleşmeler, bildiriler veya belgeler yukarıda belirtilenlerden ibaret değildir. Yukarıda bahsedilen ve insanlığa karşı suçlar ile bağlantısı anlatılmaya çalışılan sözleşmelerin dışında da bu konuyu ilgilendiren birçok sözleşme veya taslak imzalanmıştır. Bunlara örnek olarak: 1954 tarihli Silahlı Çatışmalarda Kültürel Değerlerin Korunmasına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1959 tarihli BM Çocuk Hakları Bildirisi, BM 1974 Tarihli Saldırının Tanımına İlişkin Karar, 1980 tarihli Fark Gözetmeyen Etkileri Olan ve Aşırı İzdıraba Yol Açan Silahların Kullanılmasına Dair Sınırlar veya Yasaklara İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler 1990 tarihli Tutuklulara Uygulanacak Muameleler İçin Temel İlkeler Beyannamesi, , BM Olağanüstü Durumlarda Ve Silahlı Çatışma Halinde Kadınların Ve Çocukların Korunmalarına İlişkin Bildiri, Uluslararası Hukuk Komisyonu 1959 Ve 1991 Tarihli Raporları, 16 Aralık 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi , BM Şartı, 22 Kasım 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, BM 1979 tarihli Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 26 Haziran 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 20 Kasım 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1993 İnsan Hakları Dünya Konferansı Viyana Beyannamesi³²⁷ ve benzer diğer belgeler gösterilebilir.

³²⁷ “1993 tarihli Viyana Beyannamesi uzlaşılan 30. Paragrafta ağır ve sistematik engeller ile insan haklarının kullanılmasının önünde ciddi engeller oluşturan dünyanın farklı bölgelerinde hala mevcut olan ihlal ve engeller sayılmış: işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele veya cezalandırma, özet(seri) ve keyfi infazlar, ortadan kaybolmalar, keyfi gözaltılar, her türlü ırkçılık, ırk ayrımcılığı ve apartheid, yabancı işgali ve yabancı egemenliği, yabancı düşmanlığı, yoksulluk, açlık ve diğer ekonomik inkar yolları, sosyal ve kültürel haklar(ihlali), dini hoşgörüsüzlük, terörizm, kadınlara karşı ayrımcılık ve hukukun üstünlüğünden yoksunluk.” 1993 Viyana Beyannamesi ve Eylem Planı için bkz.: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> Erişim Tarihi: 09.03.2020.

5. 1990 VE 1998 TARİHLERİ ARASINDA İNSANLIĞA KARŞISUÇLAR KONUSUNDAKİ GELİŞMELER

5.1. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ve Mahkeme Kararlarında İnsanlığa Karşı Suçlar

5.1.1. Genel Olarak

Yugoslavya içerisinde Hırvatistan, Sırbistan, Bosna, Makedonya, Slovenya, Karadağ olmak üzere altı cumhuriyet, Kosova ve Voyvodina olmak üzere iki büyük eyaleti barındıran bir devlet iken İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından oluşan soğuk savaş dönemi, Sovyet Rusya'nın parçalanması, doğu bloğunun yıkılması ve kendi içerisindeki milliyetçi çekişmelerin ardından 1991 tarihinde parçalanmıştı.³²⁸ Öncelikle 25.01.1991 tarihinde Slovenya ve Hırvatistan³²⁹ ardından aynı yılın sonuna doğru Makedonya³³⁰ 1992 yılında ise Bosna bağımsızlıklarını ilan etti.³³¹ Yugoslavya'nın mirasçısı olarak kendisini gören Sırbistan bu dağılışlara askeri müdahale ile çözüm bulmaya çalışmıştı. Bu çalışmanın en trajiği Bosna'da yaşandı. Gerçekten de Sırp yönetimi diğer kopuşlarda Bosna gibi davranmamıştı. Bunda ki en büyük sebep Bosna halkının içerisindeki hatırı sayılır Sırp nüfus idi.³³² Sırbistan yönetimi, Bosna'da bulunan Sırları da kontrolüne alarak Müslüman Bosna halkına ve bir kısım Bosnalı diğer halklara karşı tarihe kanlı katliamların, işkencelerin ve diğer insanlığa karşı suçların dönemi olarak hatırlanacak bir döneme imza attı.³³³

Bosna'da yaşanan bu hadiseler uluslararası kamuoyu sessiz kalmadı.³³⁴ Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği durumu kontrol altına almak için çabalasa da

³²⁸ Ezeli Azarkan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Karşılaştırmalı Analizi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Prof. Dr. Sevin Toluner'e Armağan, S. 1-2, Y. 24, 2004, s. 215-216; Avcı, a.g.t. s. 22; Beyazıt, a.g.m, s. 331.

³²⁹ Elif Uzun, "Eski Yugoslavya İçin Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin Bonoviç Davası Kararının İncelenmesi", *MHB Dergisi*, Y. 25-26, 2005-2006, İstanbul, s. 709.

³³⁰ Ümmühan Elçin Ertuğrul, "Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi", *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi*, C.10, S. 2, s. 130.

³³¹ Fatih Halil Kaplan, "Ruanda Ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu" *Ulusal Hakemli Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 3, 2014, s. 111.

³³² Dönemin Bosna'sında halk %43 Bosnalı Müslümanlardan, %33 Bosnalı Sırlardan, %17 Bosnalı Hırvatlardan, %7 ise diğer halk gruplarından oluşmakta idi bkz.: Kaplan, a.g.m, s. 111; Azarkan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya ...", s. 216.

³³³ Al-Mashhadani, a.g.t. s. 13.

³³⁴ Karakehya, a.g.m, s. 139-140.

bu çaba ilk başta karşılık görmedi.³³⁵ Birleşmiş Milletler 08.01.1992 tarihinde eski Yugoslavya içerisinde işlenen suçları araştırmak için bir Komisyon kurdu. Komisyon çalışmasının sonunda eski Yugoslavya sınırları içerisinde ağır hak ihlallerine dayalı suçlar işlendiğini belirtip, bunları yargılamak üzere özel bir mahkemenin kurulmasını tavsiye etti.³³⁶ Bu tavsiye üzerine Güvenlik Konseyi BM Sekreterliği'nden bu yönde çalışma yapmasını istedi.³³⁷ Sırp yönetiminin baskıyı daha da arttırması sonucu Birleşmiş Milletler Güvenli Konseyi 22.02.1993 yılında 808 sayılı karar ile BM Sözleşmesi VII. Bölüm hükümlerine dayanarak³³⁸ 1991 tarihinden itibaren Yugoslavya sınırları içerisinde işlenen ağır hak ihlallerinin yargılanmasına ilişkin bir Mahkeme kurulması kararını aldı. Yine 25.05.1993 tarihinde Güvenlik Konseyi aldığı 827 sayılı karar ile 808 sayılı kararı 'teyit' ederek bu Mahkemenin Statüsünü tanıdı.³³⁹ Dikkat edileceği üzere Mahkeme uluslararası bir antlaşma ile değil Güvenlik Konseyi'nin kararı ile kurulmuştur.³⁴⁰

Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi(EYUCM) Statüsünün giriş kısmında, Mahkemenin Birleşmiş Milletler Şartının VII. bölümüne göre, 1991 yılından beri eski Yugoslavya bölgesinde işlenen, insancıl hukuku hiçe sayan ağır hak ihlallerinden sorumlu kişilerin yargılanması amacı ile kurulduğu belirtilmiştir. Birinci madde Mahkemenin yetkisini tanımaktadır. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci maddelerde sırası ile Mahkemenin yargılamada kabul ettiği uluslararası suçlar tanımlanmaktadır. Buna göre Mahkeme 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ciddi ihlali, savaş yasaları ve teamüllerinin ihlalleri, soykırım suçu ve insanlığa karşı suçlar kapsamında yargılamalarını yapacaktır. Altıncı maddede yargı yetkisinin gerçek kişiler üzerinde cereyan edeceği belirtilmiş, yedinci maddede bireysel sorumluluklara değinilmiştir. Sekizinci maddede zamansal yargı yetkisi olarak Mahkemenin 01.01.1991 tarihinden itibaren işlenen suçları dikkate alacağı ifade edilmiştir. Devamı maddelerde Mahkemenin teşkili, hakimlerin ve savcının seçimi, görev ve

³³⁵ M. Fatih Çınar, *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı*(Çanakkale 2014), Kazancı Hukuk Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 20; ,Beyazıt, a.g.m, s. 331-332; Azarkan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya ...", s. 216-217.

³³⁶ Avcı, a.g.t. s. 22.

³³⁷ Azarkan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya ...", s. 219-220.

³³⁸ Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2012, s. 163.

³³⁹ Aydın, a.g.m, s. 159; Uzun, "Eski Yugoslavya İçin ...", s. 709; Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...", s. 29.

³⁴⁰ Alibaba, a.g.m, s. 189.

yetkileri, duruşma düzeni, sanık ve mağdur hakları, delillerin değerlendirilmesi, pişmanlık ve işbirliği gibi usuli konular ele alınmıştır.³⁴¹

EYUCM Statüsü özellikle suçlara yaklaşımı ve usul konuları bakımından kendisinden önceki ad hoc mahkemelerin Statülerinden daha kapsamlıdır.

EYUCM’de toplam olarak 161 kişi yargılanmıştır.³⁴² Bunların yarısından fazlası Sırp kalanlar Hırvat, Makedon, Bosna, Arnavut ve diğer ırklardandır. Toplam 90 kişi hakkında altısı müebbet olmak üzere farklı suçlardan farklı süreler ile hapis cezaları verilmiştir. 17 sanık soruşturma ve kovuşturma aşamasında vefat etmiştir. 19 sanık ise suçlamalardan beraat etmiştir. 20 kişinin iddianamesi daha sonra geri çekilmiştir. Mahkemede yargılanan 13 kişinin dosyası da kendi ülke mahkemelerine sevk edilmiştir.

5.1.2. EYUCM Statüsü ve Mahkeme Kararlarında İnsanlığa Karşı Suçlar

EYUCM Statüsü kendisinden önceki Statülere göre çok daha kapsamlı olmasına rağmen, tek başına Mahkeme kararlarını besleyememiştir. Zira mevcut hali yeterli olmayacak ki Statü’nün bazı maddeleri Mahkeme kararları ve temyiz içtihatları ile genişletilecek, madde metninden farklı yorumlanacaktı. EYUCM Statüsü EYUCM karar ve içtihatlarından bağımsız düşünülemezdi. Bu yönü ile Statü ve Mahkeme kararları birbirini tamamlayan unsurlar olarak görülmelidir.

Statünün 5. Maddesinde insanlığa karşı suçlar:

“Mahkeme, herhangi bir sivil halka/nüfusa yönelik olarak ve uluslararası ya da iç silahlı çatışma esnasında işlenen aşağıdaki suçlardan sorumlu tüm kişileri yargılamakla yetkilidir:

- (a) Öldürme
- (b) Yok etme
- (c) Köleleştirme
- (d) Tehcir
- (e) Hapsetme
- (f) İşkence
- (g) Tecavüz
- (h) Siyasi, ırksal, dini nedenlerle zulmetme
- (i) Diğer insanlık dışı fiiller/suçlar.”³⁴³

şeklinde tanımlanmıştır. Madde ruh olarak Nürnberg Statüsünden esinlenmiştir.³⁴⁴

³⁴¹ Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi(EYUCM) Statüsü metni için bkz.: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, Erişim Tarih:11.04.2020

³⁴² Uzun, “Eski Yugoslavya İçin ...”, s. 710.

³⁴³ Günel, a.g.t. s. 41(Kısmen değiştirilmiştir); Benzer çeviri için bkz.: Gökçen Alpkaya, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Turhan Kitapevi, Ankara 2002, s. 126.

³⁴⁴ Delmas-Marty vd. a.g.e., s. 22

Mahkeme *Kunarac, Kovac ve Vukovic Kararı*’nda insanlığa karşı suçları beş unsura ayırmış, bunları; silahlı bir çatışma haline ek olarak, bir saldırının olması, failin eyleminin bu saldırının bir parçası olması, saldırının herhangi bir sivil nüfusa karşı yapılması, saldırının yaygın ve sistematik nitelikte olması ve failin eyleminin bu saldırıların bir parçası olduğunu bilmesi şeklinde belirtmiştir.³⁴⁵

Madde metnine ve bunlara ilişkin Mahkeme kararlarına daha yakından bakılacak olunursa:

... herhangi bir sivil halka/nüfusa yönelik/karşı olarak, Statü ve Mahkeme kararları insanlığa karşı suçların mağduru olarak sivil halkı öngörmüştür. Mahkeme *Kunarac, Kovac ve Vukovic Kararı*’nda “karşı” ibaresi ile, sivil nüfusun saldırının birinci nesnesi olması gerektiğinin anlaşılmasını ifade etmiştir.³⁴⁶ Burada Statünün belirttiği sivil halk kavramı Mahkeme kararları ile detaylandırılmıştır. Özellikle bu konuda içtihat niteliğinde olan *Tadic Davası*’nda Savcı sivil halk kavramı ile kastedilenin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak üçüncü maddesinde kastedilen siviller olduğunu belirtmiş, İlk Derece Dairesi bu kavramın ancak kıyas yolu ile uygulanabileceğini ifade etmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Cenevre Sözleşmelerinde sivil kişiler, kısaca çatışmaya doğrudan katılmayan kişiler, silah bırakan askerler ve çeşitli sebepler ile çatışma dışı kalan kişiler olarak ifade edilmiştir.³⁴⁷ *Tadic Kararı*’nda geçen ifadesinde sivil halk/nüfus, fail ile aynı ulustan veya farklı ulustan veya hiçbir uyruğa bağlı olmayan kişiler şeklinde belirtilmiştir.³⁴⁸ Yine *Jelusic Kararı*’nda Mahkeme daha geniş yorumda bulunarak suç işlendiği sırada çatışma dışında kalan herkesi sivil halk olarak nitelemiştir.³⁴⁹

Statü mağdur olan sivil halkta bir sıfat aramamış bu sivil halkın herhangi bir sivil halk olmasını yeterli görmüştür. O halde Statü sivil halka herhangi bir özellik kesbetmeyerek failde de bu suçu işlemesi için bir kast şartı koşmamıştır. Yani failin bu suçu işlerken mağdurun içinde bulunduğu veya ait olduğu grubun niteliğini önemseyip önemsemediği suçun oluşmasına etki etmeyecektir. Güvenlik Konseyi’nin kararı ile oluşturulan Komisyon raporunda “herhangi” ibaresinin

³⁴⁵ The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22 February 2001, <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2020, P. 410.

³⁴⁶ The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22 February 2001, P. 90.

³⁴⁷ Azarkan, “Uluslararası Hukukta ...”, s. 288.

³⁴⁸ Şimşek, a.g.m, s. 515.

³⁴⁹ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 58.

kullanımının gerekçesinde, sivil nüfusun hiçbir parçasının insanlığa karşı işlenen suçların yasaklanması ile sağlanan korumanın dışında tutulamayacağı hususunun vurgulanması için seçildiği belirtilmiştir.³⁵⁰

Statü ‘halk’ veya ‘nüfus’ kelimesi ile mağdurun birden fazla kişi olması gerekliliğini ifade eder. Aksi halde eylemlerin bireye karşı işleneceği dolayısıyla bireysel nitelik taşıyacağı ve bireye karşı işlenmiş suçlar kategorisinde değerlendirileceği anlaşılmaktadır. Mahkeme içtihatlarında nüfus kavramı ile saldırının gerçekleştiği yerdeki tüm insanların kastedilmediği yeterli sayıda kişinin hedef alınmasının yeteceği belirtilmiştir.³⁵¹*Kordic ve Cerkez Kararı*’nda Mahkeme sivil nüfus kavramı ile içinde sivil olmayanlar mevcut olsa dahi basitçe sivil ağırlıktan oluşan nüfusun sivil nüfus olarak kabul edileceğini belirtmiştir.³⁵²Yine *Jelusic Kararı*’nda sivil tanımına uymayan kişilerin sivillerin içerisinde yer almasının o grubun sivil niteliğini etkilemeyeceği vurgulanmıştır.³⁵³Aynı kararın devamında madde ruhuna atıf yapılarak sivil nüfus kavramının geniş yorumlanması gerektiği belirtilmiştir.³⁵⁴Sivil halk ifadesine Mahkemenin getirdiği bir diğer içtihat ise saldırı gerçekleştirilen halkın sivil veya askeri olması şüphesi halinde, Mahkemece sivil halk karinesinin kabul edileceğinin belirtilmesidir. Mahkeme bu içtihadı sivil halkın insanlık dışı fiillerden korunması maksadıyla oluşturmuştur.³⁵⁵

EYUCM Statüsünün maddelerinde ifade edilmese de Mahkeme içtihadı ile ortaya çıkan ve ‘herhangi bir sivil halka yönelik olarak’ ifadesi içerisinde kendisine yer bulan suçun “yaygın ve/veya sistematik saldırı” ile işlenmesi hususu da *Tadic Kararı*’nda³⁵⁶ ve diğer Mahkeme kararlarında ifade edilmiştir. Gerçekten de madde metninde bu suçun işlenmesinde yaygın ve sistematik bir saldırıdan bahsedilmemiştir. *Kunarac, Kovac ve Vukovic Kararı*’nda Mahkeme insanlığa karşı suçlar bakımından sanığın bireysel eylemlerinin değil yalnızca yaygın veya

³⁵⁰ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 55.

³⁵¹ The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22 February 2001, P. 90; Günel, *a.g.t.* s. 53.

³⁵² The Prosecutor Vs. . Dario Kordic ,Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2020, P. 180.

³⁵³ The Prosecutor Vs. Goran Jelusic, Judgement, 14 December 1999, <https://www.icty.org/x/cases/jelusic/tjug/en/jel-tj991214e.pdf>, Erişim Tarihi:10.02.2020, P. 54.

³⁵⁴ The Prosecutor Vs. Goran Jelusic, Judgement, 14 December 1999, P. 54.

³⁵⁵ Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 34.

³⁵⁶ Şimşek, *a.g.m.* s. 514.

sistemantik saldırı niteliğinde olanlarının önemli olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁷ *Tadic Kararı*’nda Mahkeme yaygın veya sistemantik olma şartlarından birinin olmasını suçun oluşmasında yeterli görmüştür. *Naletilic ve Martinovic Kararı*’nda da Mahkeme saldırının ya yaygın ya da sistemantik olması gerektiğini belirtmiştir.³⁵⁸ Yaygınlık kavramı ile suçun etki alanına ve mağdur sayısına dikkat çekildiği açıktır. *Blaskic Kararı*’nda Mahkeme yaygınlık kavramını işlenen fiilin ağırlığı ve mağdur sayısı ile açıklamıştır.³⁵⁹ Mahkeme sistemantik olma kavramını da suçun bir plan veya şekil içerisinde icra edilmesi olarak ifade etmiştir. *Blaskic Kararı*’nda Mahkeme sistemantiklik kavramını, bir plan çerçevesinde siyasi hedefleri gerçekleştirmek için gerekli askeri ve siyasi teçhizatı hazır ederek, sivil nüfusa karşı tekrarlanan eylemlere girişme hali olarak detaylandırır. Mahkeme özellikle sistemantiklik unsurunda plan kavramı üzerinde durmaktadır.³⁶⁰ *Kunarac, Kovac ve Vukovic Kararı*’nda eylemin tekrarlanması hususu vurgulanmış,³⁶¹ *Naletilic ve Martinovic Kararı*’nda da eylemlerin rastgele gerçekleştirmelerinin olanaksızlığı üzerinde durulmuştur.³⁶²

Tadic Kararı’nda planlı işlenen suçların doğası gereği bir politika ürünü olması hususu belirtilmiştir.³⁶³ Aynı kararda bu suçun bir devlet politikası sonucu resmi görevlilerce işlenebileceği gibi devlet içinde ‘de facto’ faaliyet gösteren resmi veya uluslararası tanınması olmayan bir grubun adına yada terörist bir grupça veya herhangi bir örgütçe de işlenebileceği belirtilmiştir.³⁶⁴ Ancak bu politika şartında Mahkeme kendi içerisinde farklı içtihatlarla sahiptir. 2002 yılında Temyiz Kurulu insanlığa karşı suçların bir politika çerçevesinde işlenmesinin saldırının kanıtlanmasında kolaylaştırıcı faydasını kabul etmekle birlikte bu suçun işlenmesi için bulunmasının zorunlu olmadığı kanısına varmıştır.³⁶⁵ Yine *Kordic ve Cerkez*

³⁵⁷ The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22 February 2001, P. 431.

³⁵⁸ Prosecutor Vs. Mladen Naletilic, And Vinko Martinovic, 31 March 2003, https://www.icty.org/x/cases/naletilic_martinovic/tjug/en/nal-tj030331-e.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2020, P. 236.

³⁵⁹ The Prosecutor Vs. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000, <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>, Erişim Tarihi:10.02.2020, P. 206.

³⁶⁰ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 62-63; The Prosecutor Vs. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000, P.203.

³⁶¹ The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22 February 2001, P. 94.

³⁶² The Prosecutor Vs. Mladen Naletilic, And Vinko Martinovic, 31 March 2003, P. 236.

³⁶³ Koç, a.g.t. s. 121.

³⁶⁴ Schabas, a.g.e., s. 64.

³⁶⁵ Gerçekten Kordic ve Cerkez Kararlarında politikanın suçun oluşmasında ana unsur olarak görülmemekte suçun sistemantik işlenmesinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir, b.k.z. Koç, a.g.t. s. 122; Yine Kunarac Davasına ilişkin farklı görüş için bkz.: Schabas, a.g.e., s. 65.

Kararı'nda, bir plan veya siyasetin varlığının suçun unsuru olarak değil sistematiklik şartının bir göstergesi olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağı ifade edilmiştir.³⁶⁶

Yine madde metninde açıkça belirtilmeyen ve içtihatlar ile geliştirilmiş bir kavram olarak, Mahkeme suçun oluşmasında bir “saldırının” olması gerekliliğini de belirtmiştir. Mahkeme saldırıyı şiddet eylemine yol açan bir davranış çeşidi olarak incelemiştir.³⁶⁷ *Kunarac, Kovac ve Vukovic Kararı'nda* Mahkeme saldırıyı insanlığa karşı suçların oluşması için bir unsur olarak göstermiştir.³⁶⁸ Mahkeme bu saldırıyı silahlı çatışmalar ile ilişkilendirmiştir.³⁶⁹ Ancak Temyiz incelemesinde Mahkeme bu saldırının silahlı çatışmalardan önce başlayabileceği gibi silahlı çatışmalardan daha da uzun sürebileceğini belirtmiş, devamında saldırının çatışmanın bir parçası olmasına gerek olmayacağına karar vermiştir.³⁷⁰ Mahkemeler de Temyiz kararından daha sonraki kararlarında bu içtihat ile hareket etmişlerdir.³⁷¹ Sonuç olarak Mahkeme yukarıda belirtildiği gibi saldırının sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik olarak yapılmasını suçun oluşmasında yeterli görmüştür.

... *uluslararası ya da iç silahlı çatışma esnasında*, Statü bu ifadeler ile insanlığa karşı suçların oluşmasında bir savaş veya çatışma hali öngörmektedir.³⁷² Yani Statüdeki ifadesi ile insanlığa karşı suçlar barış zamanında ya da çatışma hali olmayan herhangi bir dönemde işlenmemektedir. Statü çatışma halini bağımsız değerlendirmiş, insanlığa karşı suçların savaş suçları veya barışa karşı suçlarla bağlantılı şekilde işlenmesi zorunluluğunu şart koşmamıştır.³⁷³ Ayrıca Statüde ifade edilen *iç silahlı çatışma* tabiri ile iç silahlı çatışmaların uluslararası bir ceza hukukunun konusu olacağı da bir uluslararası belgede ilk defa yer almıştır.³⁷⁴

Mahkeme *Tadic Kararı'nda* uluslararası çatışma halini bu suçun işlenmesi için zorunlu görmemiş, uluslararası olmayan çatışma hallerinde de Statünün

³⁶⁶ Günal, a.g.t. s. 53; Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf>, Erişim Tarihi:10.02.2020, P. 98.

³⁶⁷ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 53.

³⁶⁸ The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22 February 2001, P. 410.

³⁶⁹ Azarkan, “Uluslararası Hukukta ...”, s. 286.

³⁷⁰ Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 86.

³⁷¹ Prosecutor Vs. Mladen Naletilic, And Vinko Martinovic, 31 March 2003, P. 233.

³⁷² Şimşek, a.g.m, s. 514.

³⁷³ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 30; Azarkan, “Uluslararası Hukukta ...”, s. 285.

³⁷⁴ M. Fatih Çınar, a.g.e., s. 23.

uygulanabileceğini belirtmiştir.³⁷⁵ Mahkeme aynı kararda çatışmayı devletler arasında veya devlet içerisindeki otoriter hükümet gücü ile silahlı gruplar arasında ya da bu grupların kendi içerisinde olan uzun süreli çatışma halleri şeklinde kabul etmiştir.³⁷⁶ Daha sonra *Tadic Kararı'nın* temyiz incelemesinde Temyiz Mahkemesi suçun işlenmesi ile silahlı çatışma arasında bir bağlantı olmasına gerek olmadığını ifade etmiştir.³⁷⁷ Temyiz Mahkemesi bu çatışma halini yargılama yetkisini kullanmak için bir şart olarak değerlendirmiş, yukarıda belirtildiği gibi insanlığa karşı suçların oluşmasında zorunluluk olarak görmemiştir.³⁷⁸ *Kordic ve Cerkez Kararı'nda* Mahkeme, konu ile ilgili olarak Statünün beşinci maddesinde belirtilen insanlığa karşı suçlara ilişkin kendi yetkisinin ister uluslararası isterse iç savaş niteliğinde olan silahlı çatışmalarda işlenen tüm insanlığa karşı suçları kovuşturmak olduğunu belirtmiş, silahlı çatışmayı suç ile değil Mahkemenin yetkisi ile ilişkilendirmiştir.³⁷⁹ Burada dikkat çeken olay failin eylemi ile silahlı çatışma arasındaki bağın nasıl kurulacağı hususudur. *Tadic Kararı'nda* İlk Derece Mahkemesi eylemin silahlı çatışma sırasında veya silahlı çatışma sürecinde bununla bağlantılı olarak işlenmesinin yeterli olduğunu belirtmiş, Temyiz Dairesi ise eylem ile silahlı çatışma arasında bir bağın olmasına gerek olmadığını, sadece silahlı çatışmanın varlığının kanıtlanmasının bu unsurda yeteceğini belirtmiştir.³⁸⁰

... *aşağıdaki suçlardan sorumlu tüm kişiler*, ifadesi ile Statü suçlarda ve cezalarda bireysel sorumluluk ilkesini kabul ettiğini ifade etmektedir. Bireysel sorumluluk ilkesi insanlığa karşı suçlarda uluslararası mevzuatlara Nürnberg Statüsü ile girmiştir. EYUCM Statüsünde bu durum aynı şekilde korunmuştur.³⁸¹ Statünün yedinci maddesinin ilk fıkrasında suça katılım şekilleri sayılmış buna göre, bir suçun planlanması, hazırlanması veya yürütülmesini, yerine getirilmesi veya uygulanmasını planlayan, teşvik eden(kışkırtan), emir veren, işleyen veya başka türlü suça yardım veya yataklık eden kişiler bu bireysel sorumluluğun içerisinde yer almaktadır. *Blaskic Kararı* ve *Kordic ve Cerkez Kararı'nda* Mahkeme suçun işlenmesinde zihinsel durum olarak

³⁷⁵ Koç, *a.g.t.* s. 19; Azarkan, “Uluslararası Ceza Mahkemesi İle Eski Yugoslavya ...”, s. 234-236.

³⁷⁶ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 78.

³⁷⁷ Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs Dusko Tadic, Judgement, 15 July 1999, <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2020, P. 251.

³⁷⁸ Schabas, *a.g.e.*, s. 62; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 77.

³⁷⁹ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic And Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 23.

³⁸⁰ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 82.

³⁸¹ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 30.

sanıkta suç işleme niyetinin olmasını gerekli görmüştür.³⁸² Ortaya çıkabilecek suçların içtiması durumlarında Mahkeme somut olaylar üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur. Bir suçun işlenmesinde önce plan yapılıp daha sonra suç işlenmesi halinde ayrıca plan yapmaktan hüküm kurulmamış, sanığın eylemi suç işlemekten ibaret sayılmıştır.³⁸³ *Kordic ve Cerkez Kararı*'nda Mahkeme sadece emri veren amiri değil kışkırtan amiri de sorumlu tutmuştur.³⁸⁴ Statüde yedinci maddenin üçüncü fıkrasında komutanın sorumluluğuna dikkat çekilmiştir. *Kordic ve Cerkez Kararı*'nda bir üstün altların işlediği suçlardan sorumlu olması için üç ana şart sayılmıştır. Buna göre, sanık ile fail arasında bir astlık üstlük ilişkisi olmalıdır, amir astın suç işleyeceğini veya işlemiş olduğunu bilmeli yada astın en azından suç işleyebileceğini bilecek bir nedene sahip olmalıdır. Üçüncü olarak ise amirin astın suç işlemesini engellemek, durdurmak veya faili cezalandırmak için yapması gerekenleri yapmaması hallerinde sorumluluğu doğacağı kararda belirtilmiştir.³⁸⁵ *Kunarac, Kovac ve Vukovic Kararı*'nda Mahkeme amir ile ast arasındaki astlık üstlük ilişkisinin resmi bir ilişki olmasına gerek olmadığını zımni bir kabulünde buna yeteceğini ifade etmiştir.³⁸⁶ Mahkeme *Celebici Davası*'nda sanığın suç işlediği dönemde emir komuta zincirinde alt sırada olmasının düşük ceza alacağı -veya hiç ceza almayacağı- anlamına gelmeyeceğini sanığın suça katılım şekli ve derecesi kadar olayın sonucunda ortaya çıkan durumun ağırlığının da cezalandırılmaya etki edeceğini belirtmiştir.³⁸⁷

... öldürme, yok etme, köleleştirme, tehcir, hapsetme, işkence, tecavüz, siyasi, ırksal, dini nedenlerle zulmetme, diğer insanlık dışı fiiller, Statü suçu oluşturan maddi eylemlerde sınırlayıcı sayım yerine örneklendirici sayımı kullanarak suçun serbest fiiller ile işlenmesini tercih etmiştir.

Mahkeme *öldürme* eyleminde, icrai davranışların yanında ihmali davranışlar ile de öldürme fiilinin gerçekleşeceğini kabul etmiştir. Bu ihmali davranışta makul olarak öngörülebilmeyle kıstas almıştır.³⁸⁸ *Kupreskic ve Diğerleri Kararı*'nda Mahkeme kasten öldürme fiilini oluşturan unsurları, sanığın kasıtlı olarak bir kişiyi

³⁸² The Prosecutor Vs. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000, P. 278; The Prosecutor Vs. . Dario Kordic And Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 386.

³⁸³ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic And Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 386.

³⁸⁴ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic And Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 367.

³⁸⁵ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic And Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 401.

³⁸⁶ The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22 February 2001, P. 397.

³⁸⁷ Uzun, "Eski Yugoslavya için ...", s. 717.

³⁸⁸ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 92.

öldürmek veya ölümüne yol açacağını bilecek şekilde ağır zarar vermek için yasadışı şekilde icrai veya ihmali davranışlar ile mağdurun yaşamına son vermesi şeklinde ifade etmiştir.³⁸⁹Yine *Blaskic Kararı*'nda da benzer bir tanım yapılmıştır.³⁹⁰*Jelusic Kararı*'nda ise Mahkeme daha sade bir tanım ile öldürme eylemini, ulusal mevzuatlara atıf yaparak, failin öldürme kastı ile mağdurun ölümüne yol açacak hareketlerde bulunması ve bunun sonucunda mağdurun ölmesi şeklinde kabul etmiştir.³⁹¹*Kordic Ve Cerkez Kararı*'nda öldürme fiilinin insanlığa karşı suçlar anlamında değer ifade edebilmesi için yaygın veya sistematik bir saldırının sonucu olması hususu vurgulanmıştır.³⁹²*Jelusic Kararı*'nda bu öldürme fiilinde Statünün İngilizce çevirisi kabul edilmiş ve öldürme fiili için önceden bir tasarlamanın gerekmediği belirtilmiştir.³⁹³

Yok etme/imha fiilinde öldürme fiilinin ötesinde birden çok kişinin yok edilmesi kastedilmiştir.³⁹⁴ Mahkeme *Krstic Kararı*'nda imha fiilinin öldürme fiili ile aynı manevi unsuru barındırdığını belirtmiş³⁹⁵, imha suçunun unsurlarını insanlığa karşı suçun diğer unsurlarını da barındırmak şartıyla belli bir nüfusun hedef alınması, bu nüfusun öldürülmesi veya ölümüne yol açacak yaşam şartlarına zorlanması olarak belirlemiştir.³⁹⁶*Vasilyevic Kararı*'nda imha, birden çok kişiyi ortadan kaldırılmaya yönelik ağır muamelelerde bulunma veya ağır zararlar verme şeklinde açıklanmış, *Stakiç Kararı*'nda da imha, birden çok kişinin ölümüne yol açacak yaşam koşullarının yaratılması kastı olarak değerlendirilmiştir.³⁹⁷

Mahkeme imha edilen nüfusa ilişkin sayısal olarak önemli bir kısmın imha şartlarına tabi tutulmasını yeterli bulmuştur.³⁹⁸*Vasiljevic Kararı*'nda Mahkeme imhanın tek tek bireylere yönelik olmaması gerektiğini, doğası icabı kolektif/toplu yapılara yönelik olması gerektiğini belirtmiştir.³⁹⁹ Aynı kararda imha/yok etme fiili

³⁸⁹ The Prosecutor Vs. Zoran Kupreskic et al., Judgement, 14 January 2000, <https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2020, P.560; Ezeli Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 291.

³⁹⁰ The Prosecutor Vs. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000, P. 217.

³⁹¹ The Prosecutor Vs. Goran Jelusic, Judgement, 14 December 1999, P. 35.

³⁹² The Prosecutor Vs. . Dario Kordic ,Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 236.

³⁹³ The Prosecutor Vs. Goran Jelusic, Judgement, 14 December 1999, P. 51.

³⁹⁴ Schabas, *a.g.e.*, s. 70.

³⁹⁵ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 96.

³⁹⁶ The Prosecutor Vs. Radislav Krstic, Judgement, 2 August 2001, <https://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2020, P. 503.

³⁹⁷ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 96-97.

³⁹⁸ The Prosecutor Vs. Radislav Krstic, Judgement, 2 August 2001, P. 502.

³⁹⁹ The Prosecutor Vs. Mitar Vasiljevic, Judgement, 29 November 2002, <https://www.icty.org/x/cases/vasiljevic/tjug/en/vas021129.pdf>, Erişim Tarihi:10.02.2020, P. 227.

için failin bu planlı imha/yok etme fiilini biliyor olması veya öngörebiliyor olması ile bunda istekli olması şart koşulmuştur.⁴⁰⁰

Mahkeme *köleleştirme* fiilini *Kunarac Kararı'nın* Temyiz incelemesinde mülkiyet/sahiplik hakkına bağlı yetkilerin kişiler üzerinde kullanılması şeklinde formüle etmiş,⁴⁰¹ bunun belirtileri arasında mağdurun seçme ve seyahat özgürlüklerinin sınırlandırılması, zorla çalıştırılması, kişisel özerkliğinin kabul edilmemesi,⁴⁰² birinin hareketlerinin kontrolü, çevre kontrolü, kaçmayı önlemek, kuvvet ile tehdit , zalimce muamele, istismara maruz bırakma, cinsel kontrol gibi fiilleri saymıştır.⁴⁰³Yine aynı Temyiz incelemesinde Mahkeme köleleştirme için süre şartı öngörmemiş, süre kavramının suçun işlendiğine dair bir kanıt olabileceğini, sürenin uzunluğunun suçun vehametini arttıracak olduğunu belirtmiş, ancak sürenin köleleştirme fiilinde kurucu bir unsur olmadığını da açıkça ifade etmiştir.⁴⁰⁴

Tehcir fiilinde Mahkeme bir ayrıma gitmiştir. Mahkeme, kararlarında tehcir fiilini nüfusu zorla ulusal sınırların dışına çıkarma olarak, diğer adı ile sürgün şeklinde yorumlamıştır. Buna benzer anlamda olan ve ülke sınırları içerisinde zorla yer değiştirme anlamına gelen zorla nakil kavramını ise beşinci maddenin (h) veya (i) bendinde ki diğer muameleler arasında saymıştır. Mahkeme *Stakic Davası'nda* tehcir fiili ile bireylerin kendi topraklarında oturma hakkına karşı yapılan müdahaleyi, korunması gereken hukuki yarara yapılmış bir müdahale olarak değerlendirmiştir.⁴⁰⁵

Hapsetme fiilinde Statü, 10 Sayılı Kanun'un yolunu izleyerek fiili insanlığa karşı suçlarda suçun işlenebildiği fiiller arasında saymıştır. *Kordic ve Cerkez Davası'nda* Mahkeme hapsetmeyi, keyfi olarak hukuki prosedürlerin ve kuralların ihlal edilerek, kişilerin özgürlük haklarından mahrum bırakılmaları şeklinde tanımlamıştır.⁴⁰⁶ Mahkemece hapsetme fiili için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerini baz alınmış, keyfi hapsetmede IV. Cenevre Sözleşmesinin 42. ve 43. maddelerinde belirtilen, otoriter gücün hapsetmeyi gerektirecek ciddi sebeplerinin olmaması veya başta yapılan tutuklamalarda Sözleşmenin 43. maddesinde belirtilen güvencelerin sivil

⁴⁰⁰ The Prosecutor Vs. Mitar Vasiljevic, Judgement, 29 November 2002, P. 228-229.

⁴⁰¹ Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 116.

⁴⁰² Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 101.

⁴⁰³ Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 119.

⁴⁰⁴ Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 121,326.

⁴⁰⁵ Şimşek, a.g.m, s. 516; Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 104.

⁴⁰⁶ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic ,Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 302-303.

tutuklulara uygulanmaması hallerinde hapsedme fiili ile insanlığa karşı suçların oluşacağı belirtilmiştir.⁴⁰⁷

Mahkeme *işkence* fiilindeki görüşünü *Delalic ve Furundzija Kararları* başta olmak üzere birçok kararında belirtmiş, bu kararlarda yukarıda belirtilen 1984 tarihli *İşkence Sözleşmesi*'nin kıtas alınacağı vurgulanmıştır. Hatta *İşkence Sözleşmesi*'ndeki tanımın uluslararası örf ve adet hukukunu yansıttığı ifade edilmiştir.⁴⁰⁸ *Kunarac Kararı* Temyiz incelemesinde *işkence* fiilinin kurucu unsurları belirtilmiştir. Buna göre: Mağdura karşı yapılan hareket veya ihmâl kasıtlı olmalıdır. Bu hareket veya ihmâl mağdurda fiziksel veya zihinsel bir acı veya ızdıraba yol açmalıdır. Fail *işkence* fiili ile mağdurdan bir bilgi veya itiraf elde etmeye veya mağdur veya üçüncü bir kişiyi cezalandırmaya, korkutmaya veya ayrımcılık uygulamaya niyetli olmalıdır.⁴⁰⁹ EYUCM son kararlarında *işkence* suçunun faili olarak resmi sifata sahip olma şartının artık aranmadığını belirtmiştir.⁴¹⁰

Tecavüz fiilinde, Mahkeme sadece uluslararası belgeleri veya sözleşmeleri incelememiş ulusal mevzuatları da incelemiştir. Bunun neticesinde *Furundzija Kararı*'nda tecavüzü, mağdurun veya üçüncü bir kişinin vajinasına veya anüsüne penisin veya failin kullandığı bir nesnenin, yine mağdurun veya üçüncü kişinin ağzına penisin zorla duhulü olarak tanımlamıştır.⁴¹¹ Mahkeme tecavüz için mağdurun rızasının olmamasını asli unsur olarak kararda belirtmiştir.⁴¹² Yine benzer tanımlama *Kunarac Kararı* Temyiz incelemesinde de yapılmıştır.⁴¹³ Hatta *Kunarac Davası*'nda mahkeme cinsel şiddetin fiziksel veya ruhsal bir acıya ve ızdıraba yol açtığını karine olarak kabul ederek, bu acının veya ızdırabın görünür delillerinin mağdur tarafından gösterilmesinin gerekmediğini, bunun zaten varsayılabilirliğini de eklemiştir.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 110.

⁴⁰⁸ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 117-118.

⁴⁰⁹ Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 142.

⁴¹⁰ Schabas, *a.g.e.*, s. 71; The Prosecutor Vs. Miroslav Kvočka et al., 2 November 2001, <https://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2020, P. 139; Yine benzer karar için bkz.: Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 148.

⁴¹¹ Schabas, *a.g.e.*, s. 67.

⁴¹² Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 124.

⁴¹³ Şimşek, *a.g.m.*, s. 516; Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 127-132.

⁴¹⁴ Schabas, *a.g.e.*, s. 67.

Kvocka Kararı 'nda da Mahkeme Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde görülen *Akayesu Davası* kararına atıf yapmıştır.⁴¹⁵

Siyasi, ırksal, dini nedenlerle zulmetme fiili Statüde suçun işlenmesinde özel kast gerektiren tek fiildir. Mahkeme içtihatlarında ise zulüm kavramı birçok davaya konu olmuştur. *Naletilic ve Martinovic Kararında* Mahkeme zulüm fiilinin unsurlarını saymıştır. Buna göre; failin kasıtlı icrai veya ihmali bir davranışı olmalı, bu davranış veya ihmal uluslararası gelenekler veya antlaşmalar uyarınca bireyin temel bir hakkını ihlal etmeli, failin eylemi veya ihmali siyasi, ırksal veya dini ayrımcılık nedenlerine dayanmalı ve Statünün beşinci maddesinde belirtilen diğer şartlar fiilde gerçekleşmelidir.⁴¹⁶ *Tadic Kararı* 'nda zulüm, bireyin temel haklarının kabul edilmeyerek ona karşı yapılan bir tür ayrımcılık şeklinde tanımlanmış , *Kupreskic Kararı* 'nda Mahkeme zulmü geniş yorumlayarak, temel bir hakkın ayrımcı nedenlere dayanarak beşinci maddede sayılan fiiller ile aynı ağırlıktaki fiiller ile ihlali olarak değerlendirmiştir. ⁴¹⁷ Mülkiyet hakkına zarar vermenin dahi belli ölçülerde mala bağlı zulüm suçunu oluşturacağı da bu kararda belirtilmiştir.⁴¹⁸ Mahkemece zulüm fiilini oluşturan eylemler Statüde sayılan insanlığa karşı suçları oluşturan fiillerden biri şeklinde işlenebileceği gibi bağımsız farklı şekillerde de işlenebilmektedir.⁴¹⁹ Mahkeme birçok kararında zulüm kabul edilecek fiillerin asgari ağırlığının beşinci maddede sayılan diğer fiiller boyutunda olmasına dikkat çekmiştir.⁴²⁰ Hatta *Kordic ve Cerkez Kararı* 'nda Mahkeme siyasi gerekçelerle nefreti özendirmek ve teşvik etmek ile Bosnalı Müslümanları hükümetten çıkarmak fiillerinin beşinci maddede sayılan fiiller ile aynı ağırlıkta olmaması sebebi ile zulüm fiili içerisinde değerlendirilemeyeceğine hükmetmiştir.⁴²¹ Mahkemece diğer şartların varlığı halinde, ayrımcılık kastının kanıtlanması şartıyla tek bir eylemin dahi zulüm fiilinin oluşmasında yeterli olacağını kararlarda belirtilmiştir.⁴²²

Zulüm fiilinin bir grubu kısmen veya tamamen yok etme kastı ile yapılması durumunda soykırım suçu gündeme gelecektir.⁴²³ Zulüm fiilinde önemli içtihatlardan

⁴¹⁵ The Prosecutor Vs. Miroslav Kvocka et al., 2 November 2001, P. 175.

⁴¹⁶ The Prosecutor Vs. Mladen Naletilic, And Vinko Martinovic, 31 March 2003, P. 634.

⁴¹⁷ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 131-136.

⁴¹⁸ The Prosecutor Vs. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000, P. 234.

⁴¹⁹ The Prosecutor Vs. Mitar Vasiljevic, Judgement, 29 November 2002 ,P.246.

⁴²⁰ Bkz.: The Prosecutor Vs. Miroslav Kvocka et al., 2 November 2001, P.185; The Prosecutor Vs. Zoran Kupreskic et al., Judgement, 14 January 2000, P.618-619.

⁴²¹ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic and Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 208-210.

⁴²² The Prosecutor Vs. Zoran Kupreskic et al., Judgement, 14 January 2000, P. 624.

⁴²³ The Prosecutor Vs. Zoran Kupreskic et al., Judgement, 14 January 2000, P. 636.

biri de *Bonoviç Davası*’nda verilmiştir.⁴²⁴Bonovic her ne kadar basit bir gardiyanda olsa ve yaptığı her fiili emir ile yaptığını iddia etse de Mahkeme kamp sakinlerini ziyaretçilere sunma yoluyla dövdürtme, kamp içerisindeki nüfusu insanlık dışı şartlarda tutma, taciz, psikolojik şiddet gibi fiilleri zulüm fiili içerisinde saymış ve hükümde bunları esas almıştır. Yine *Kupreskic Kararı*’nda mağdur köylülerin evlerinin yakılmasını ve hayvanlarının telef edilmesini Mahkeme zulüm olarak nitelemiştir.⁴²⁵*Blaskic Kararı*’nda Mahkeme İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 3., 4., 5. ve 9. maddelerine atıf yaparak işkence, zalimane onur kırıcı davranışlar, yasadışı gözaltında tutulma, sivillerin zorla nakli gibi fiilleri de zulüm fiili içerisinde değerlendirmiştir.⁴²⁶*Kordic ve Cerkez Kararı*’nda zulüm fiiline somut örnekler gösterilmiştir. Buna göre yaşam alanlarına saldırmak, hendek kazmak, insanları kalkan olarak kullanmak, bina, işyeri ve hayvanların yağmalanması, dini veya eğitim kurumlarının tahribi gibi eylemlerin ayrımcılık kastı ile işlenmesi halinde zulüm fiili oluşmaktadır.⁴²⁷ Statü suçun oluşmasında suçun ayrımcı temele dayanmasını yalnızca zulüm fiili için öngörmüş, bu saiki genele teşmil etmemiştir. *Tadic Davası*’nda İlk Derece Mahkemesi maddede tanımlanan insanlığa karşı suçun oluşması için bu ayrımcı temeli şart görmüş sadece zulüm fiilinde değil diğer tüm fiillerde de failin bu suçu işlerken bu saiklerden birine sahip olması gerektiğini kararda belirtmiştir. Ancak İlk Derece Mahkemesinin bu kararı temyizden geçememiş, Temyiz Dairesi sadece zulüm suçu için bu saiklerin olması gerektiğini diğer fiiller için bu saiklerin aranmasına gerek olmadığı kararını vermiştir.⁴²⁸

Mahkeme insanlığa karşı suçları oluşturan fiilleri sayarken faillerin kanuni boşluklardan yararlanmaması için suç oluşturabilecek ancak madde metninde yer almayan fiiller için *diğer insanlık dışı fiiller/suçlar* ifadesini kullanmıştır. *Naletilic ve Martinovic Kararı*’nda diğer insanlık dışı fiiller ifadesi ağırlıklı olarak Statü’nün beşinci maddesinde sayılan fiiller ile özdeş, Mahkemece sınıflandırılarak

⁴²⁴ Predrag Bonovic 1992 yılında Sırp tarafından kurulan Kraterm kampında gardiyan olarak görev yapmaktadır. Bu dönemde özellikle kampın sakini olan Bosna’lı Müslüman, Bosna’lı Hırvatlar ve diğer Bosna’lılara karşı işlenen öldürme, yaralama, onur kırıcı kötü muameleler, zor koşullarda yaşamı sürdürme gibi suçlamalardan dolayı hakkında insanlığa karşı suçtan dava açılmış, pişmanlık hükümleri ve savcı ile anlaşma yoluna gitmesi sebebiyle dini ve ırksal saikler ile zulüm fiilini işlemekten 8 yıl hapis cezası almıştır, bkz.: Uzun, “Eski Yugoslavya için ...”, s. 711-724.

⁴²⁵ Ertuğrul, a.g.m, s. 142.

⁴²⁶ The Prosecutor Vs. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000, P. 234.

⁴²⁷ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic ,Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 202-207.

⁴²⁸ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 85.

numaralandırılmamış artık bir madde olarak nitelendirilmiştir.⁴²⁹ Bu ifade ile suç tam anlamıyla serbest hareketli hale getirilmiştir. Madde suç fiillerini kapsamı bakımından bir torba maddedir. *Vasiljevic Kararı*’nda Mahkeme diğer insanlık dışı suçlarda kanıtlanması gereken hususları açıklar. Buna göre: Suç hareketinin veya ihmalinin etkisi ve ağırlığı madde metninde sayılan diğer fiillerin etkisi ve ağırlığı ile eş olmalıdır. Bu hareket veya ihmal mağdurda ciddi bir zihinsel veya fiziksel acıya veya yaralanmaya veya insan onurunun ciddi bir saldırıya uğramasına neden olmalıdır ve sanık eylemini kasten gerçekleştirmelidir.⁴³⁰ Mahkeme *Kordic ve Cerkez Kararı*’nda saldırının mağdurdaki ciddi etkisinin münferit koşullar dikkate alınarak, somut olaya göre değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴³¹ *Vasiljevic Kararı*’nda Mahkeme daha somut açıklamalar yaparak ciddiyet değerlendirmesinde bulunmuş, fiilin veya ihmalin niteliği, mağdurun yaşı ve kişisel koşulları, cinsiyet ve sağlık durumu , fiilin mağdur üzerindeki fiziksel, zihinsel ve ahlaki etkileri gibi kalemlerde değerlendirmeler yapılabileceğini belirtmiştir.⁴³² Mahkeme *Blaskic Kararı*’nda da bedensel ve ruhsal bütünlüğe verilen ağır zararları (öldürme hariç) oluşturan fiilleri diğer insanlık dışı suçlar içinde değerlendirmiştir.⁴³³ Mahkeme kişilerin zorla başka gruplara naklini, zorla fahişeliği ve kişilerin zorla kaybını diğer insanlık dışı suçlar içerisinde değerlendirmiştir.⁴³⁴

5.2. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi(RUCM) Statüsü ve Mahkeme Kararlarında İnsanlığa Karşı Suçlar

5.2.1. Genel Olarak

Ruanda 19. yüzyılın ikinci yarısının sonlarında Almanya, 20. yüzyılın ilk yarısında Belçika sömürgesinde olan, uzak tarihine ilişkin kısıtlı bilgilere ulaşılabilen bir sahra altı Afrika ülkesidir. Ruanda tarihinin insanlığa karşı suçlar konusunu ilgilendiren kısmı ise ülkede 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra beliren ve 1990’lı yıllarda zirveye çıkan iç çatışmalar neticesinde oluşan uluslararası suçlar ve bu uluslararası suçlara karşı uluslararası cenahın tavrı ve yaptırımlarıdır.

⁴²⁹ The Prosecutor Vs. Mladen Naletilic, And Vinko Martinovic, 31 March 2003, P. 247.

⁴³⁰ The Prosecutor Vs. Mitar Vasiljevic, Judgement, 29 November 2002, P. 234.

⁴³¹ The Prosecutor Vs. . Dario Kordic ,Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001, P. 271-272.

⁴³² The Prosecutor Vs. Mitar Vasiljevic, Judgement, 29 November 2002, P. 235.

⁴³³ The Prosecutor Vs. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000, P. 239.

⁴³⁴ Schabas, *a.g.e.*, s. 69; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 150-151; The Prosecutor Vs. Miroslav Kvocka et al., 2 November 2001,P. 208.

Ruanda'da 1990'larda iki büyük etnik grup halkın çoğunluğunu oluşturmaktaydı. Buna göre ülke yaklaşık olarak %85 Hutu kabilesi bireylerinden, %14 Tutsi kabilesi bireylerinden ve %1 de pigme kökenli Twa bireylerinden oluşmaktaydı.⁴³⁵ Her ne kadar Tutsiler ülkede azınlıkta ise de geçmişten gelen bir aristokrat bilinç ile ülkenin yönetimini 20. yüzyılın ortasına kadar ellerinde bulundurmaktaydı.⁴³⁶ Bu dönemde Tutsiler, Hutulara karşı baskıcı ve şiddete varan bir yönetim sergilemişlerdi.⁴³⁷ 1957 yılında Tutsi kökenli kral öldükten sonra çıkan iç çatışmalarda binlerce insan ölmüş, neticesinde 1962 yılında Ruanda Belçika sömürgesini reddederek bağımsızlık kazanmıştı. Yönetim de çoğunluğu teşkil eden Hutulara geçmişti.⁴³⁸ İki büyük etnik grup arasında geçmişten gelen iç çekişmelerin neticesinde oluşan husumet kendini sürekli ortaya çıkarmaktaydı.⁴³⁹ 20. yüzyılın başlarında başlayan aynı yüzyılın ortasında 20.000 Tutsinin öldürülmesi ile alevlenen, kısa bir sessizlikten sonra 1970'den sonra tekrar harlanan⁴⁴⁰ bu Hutu-Tutsi çekişmesi, 1990 ve sonrası dönemde zirveye çıkarak uluslararası siyasi boyuta taşınmıştı. Bu dönemde Tutsilerin Uganda üzerinden Ruanda topraklarını işgale girişmesi bir iç savaş başlatmıştı.⁴⁴¹ 1990-1993 tarihleri arasında Ruanda içerisinde 2000 kadar Tutsi cinayete kurban gitmişti.⁴⁴² Yine bu sayının çok üzerinde Tutsi kökenli birey hapislerde tutulmuştu. 1993 tarihinde taraflar arasında demokratikleşme adına Arusha Barış Mutabakatı

⁴³⁵ Orhan Önder, *Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu, Yapısı Ve Yargı Yetkisi* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004, s. 19; Ayrıca %84 Hutu, %15 Tutsi, %1 pigme için bkz.: Kaplan, a.g.m, s. 109.

⁴³⁶ Diren Çakmak, "Soykırım Suçu: Suçun Gerçekleştiği Ruanda Örneği (1994) Ve Suçun Gerçekleşmediği Ermeni Tehciri (1915)", *Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu 38. İcanas (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, 10-15.09.2007, Uluslararası İlişkiler II. C. , Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 510; Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...", s. 30

⁴³⁷ Ebru Çoban Öztürk , "Toplumsal Yapılar ve Şiddet: Ruanda Örneği", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi* ,C. 1, S. 1, s. 67-68.

⁴³⁸ Diren Çakmak, a.g.m, s. 511.

⁴³⁹ Tutsi ve Hutu kavramları ülkeye 20. yüzyılın başında gelen Belçikalıların halka çıkardıkları kimlik kartlarında bireylerin ırklarını da yazması ile toplumda daha da dikkate alınmaya başlandı. Aslında Tutsiler Ruanda da hayvancılık ile uğraşan, Hutular da tarım ile geçinen kabileler idi. Ayrım sosyal statü ve ekonomik faaliyeti belirten, ırksal temelleri olan siyasi bir ayrımdı. Tutsilerin hayvancılık ile uğraşmalar onları daha zengin yapmış Hutulara göre kendi aristokrat sınıfını çok daha önceden oluşturmuşlardı. Hatta Hutularda tarımdan hayvancılığa geçen ve zenginleşen kişilerin Tutsilik statüsüne geçtiği söylenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Öztürk, a.g.m, s. 70.

⁴⁴⁰ Diren Çakmak, a.g.m, s. 510-511.

⁴⁴¹ Öztürk, a.g.m, s. 73.

⁴⁴² Sencerman, "Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Y. 9, S. 18, s. 50-52.

imzalanmış ancak mutabakat çok uzun sürmemiştir.⁴⁴³ 6 Nisan 1994’de Hutu kökenli Ruanda Devlet Başkanının uçağı düşürüldü.⁴⁴⁴ Bunun akabinde Hutu askeri birlikleri ve milis Hutular bundan Tutsileri sorumlu tutarak Tutsilere karşı harekete geçmiş ve yakın tarihte görülmemiş bir katliama sadece 100 gün gibi kısa bir sürede imza atmışlardır.⁴⁴⁵ Günlük ölüm miktarı Nazi dönemi katliamlarının en az beş katı idi⁴⁴⁶ ve bu 100 gün içinde ülkedeki Tutsi oranı yarı yarıya azalmıştı.⁴⁴⁷ Katliamın mağdurları sadece Tutsiler olmamış Tutsiler ile ortak yaşamayı mümkün gören ılımlı Hutular da bu katliamda mağdur olmuş binlercesi askeri birlik ve milis Hutu güçleri tarafından öldürülmüştü. 1994 yılında devreye Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin girmesi ve diğer ülkelerdeki Tutsilerin örgütlenmesi ile Ruanda’da Hutular iktidarı kaybetti. İçlerinde katliamlarda yüksek görevlerde olan kişilerde olmak üzere iki milyondan fazla Hutu bireyi Ruanda’dan kaçtı.⁴⁴⁸

Başkanın uçağının düşürülmesi, bu eylemden yalnızca 45 dakika sonra Hutular tarafından yollara barikatlar çekilerek etnik kimlik kontrolü yapılması, aynı dönemde Ruanda radyolarında ırkçılığı ve soykırımı destekleyen yayınların yapılması, milis güçlerin Tutsilere karşı bir elden yönetiliyor gibi örgütlenerek harekete geçmesi işlenen suçların planlı ve sistematik olduğunu göstermekteydi.⁴⁴⁹

Uluslararası cenah Ruanda’da olan bu katliama müdahalede geç, etkisiz ve yetersiz kalmıştır. Aslında Arusha Mutabakatı hazırlanması ve uygulanması döneminde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Uganda ve Ruanda sınırına bir

⁴⁴³ Önder, *a.g.t.* s. 26; Diren Çakmak, *a.g.m.*, s. 512.

⁴⁴⁴ Bu uçağın kim tarafından düşürüldüğü bilinmemektedir. Her ne kadar uçağın Tutsiler tarafından düşürüldüğü söylene de uçağın bulunduğu bölgenin aşırı Hutuların kontrolünde olması ve ölen devlet başkanının Tutsiler ile barış görüşmesi yapmasının bu aşırı Hutularca hoş karşılanmaması sebepleriyle uçağın onlar tarafından düşürüldüğü de paylaşılmaktadır, bkz.: Önder, *a.g.t.* s. 27; Diren Çakmak, *a.g.m.*, s. 512.

⁴⁴⁵ Ruanda’nın Ankara Büyükelçisi Williams Nkrunziza’nın beyanı ile “1.047.017 kişi öldürülmüştür. Öldürülenlerin 934.128’i Tutsi’dir. Ölümünün %59,3’ü açık alanda, %12’si kiliselerde gerçekleşmiştir. Öldürülenlerin %53,8’i 0-24 yaş arası çocuklardır. Öldürülenler 527 toplu mezar, nehir ve göllere atılmıştır.” Tutsilere karşı işlenen soykırımın 22nci yıldönümünde Ruanda’nın Ankara Büyükelçisi Williams Nkrunziza’nın yaptığı konuşma için bkz.: İstanbul Aydın Üniversitesi Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezi Etkinlik Konuşma Metinleri, <https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/arastirma/arastirmamerkezleri/afrikam/Documents/Ruanda%20Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1.pdf>, Erişim Tarihi:01.02.2020.

⁴⁴⁶ Beyazıt, *a.g.m.*, s. 334; Önder, *a.g.t.* s. 28.

⁴⁴⁷ Diren Çakmak, *a.g.m.*, 513.

⁴⁴⁸ Diren Çakmak *a.g.m.*, s. 513.

⁴⁴⁹ Ebru Çoban, “Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği”, *Uluslararası İlişkiler(Akademik Dergi)*, C. 5, S. 17, s. 64-65(İlgili atıfta Başkanın uçağının düşürülmesinden 30 dk sonra kimlik sorma faaliyetinin başladığı yazmaktadır); Önder, *a.g.t.* s. 29-30.

gözlemci askeri birliğin gönderilmesi yönünde karar almıştı.⁴⁵⁰ Arusha Mutabakatı'nı takip için BM tarafından görevlendirilen birlik yaklaşık dokuz ay bu görevi yaptı.⁴⁵¹ Ancak Hutuların katliamlara başladığı dönemin ortasında görev yerlerinden ayrılarak geri döndüler.⁴⁵² Hutu birliklerinin Tutsilere karşı harekete geçmesinin ardında BM İnsan Hakları Komisyonu acil toplandı, Güvenlik Konseyi de Ruanda'da olanları raporlamak için bir Komisyon atadı. Komisyon açıkça Ruanda'da uluslararası suçların işlendiğini 31 Mayıs 1994 tarihinde rapor etti⁴⁵³ ve Ruanda'da işlenen suçları işleyenler ve planlayanların yargılanmasına yönelik bir mahkeme kurulmasını önerdi.⁴⁵⁴ Ruanda hükümetinin de istemi üzerine Güvenlik Konseyi 8 Kasım 1994 tarihli 955 sayılı kararı ile BM Sözleşmesinin VII. Bölümü'ne dayanarak Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin(RUCM) kurulmasını ve Statüsünün tanınmasını kararlaştırdı.⁴⁵⁵ RUCM de tıpkı EYUCM gibi Güvenlik Konseyinin kararı ile kurulmuş oldu. 1995 tarihli 977 sayılı kararda da bu Mahkemenin yeri Tanzanya'nın Arusha kenti olarak belirlendi.⁴⁵⁶

RUCM Statüsünün giriş kısmında Mahkeme'nin Ruanda'da 01.01.1994 ile 31.12.1994 tarihleri arasında işlenen soykırımdan ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri suçlarından ve diğerlerinden sorumlu kişilerin yargılanması için, BM Antlaşmasının VII. Bölümüne dayanılarak kurulduğu belirtilmiştir. Birinci maddede giriş kısmı tekrar edilmiş Mahkemenin yetkisi ve yetki alanı tanımlanmıştır. İkinci madde de soykırım suçu tanımlanmış faillerin bu tanıma göre suça, bizzat işlemek, komplo kurmak, teşvik etmek, teşebbüs etmek, ortak olmak gibi şekillerde katılacağı belirtilmiştir. Üçüncü maddede insanlığa karşı suçların tanımı yapılmış, dördüncü maddede Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak üçüncü maddesinin ihlalleri ve Ek Protokol II'nin ihlalleri Mahkemenin yargılaması kapsamında olacağı ifade edilmiştir. Beşinci madde de Mahkemenin gerçek kişiler üzerindeki yargılama yetkisi kabul edilmiş, altıncı madde de bireysel ceza sorumluluğu suça katılım biçimleri, suç sırasında failin devlet içerisindeki rolünün şahsi cezasızlık sebebi olamayacağı, suç teşkil eden amirin emrini ifanın ise maddede sayılan şartların oluşması haricinde failleri cezai

⁴⁵⁰ Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...", s. 30.

⁴⁵¹ Önder, *a.g.t.* s. 26.

⁴⁵² Diren Çakmak, *a.g.m.* s. 512.

⁴⁵³ Sencerman, *a.g.m.* s. 62.

⁴⁵⁴ Beyazıt, *a.g.m.* s. 334; Önder, *a.g.t.* s. 41.

⁴⁵⁵ Tezcan, "Uluslararası Suçlar ve ...", s. 275; Schabas, *a.g.e.*, s. 27; Aydın, *a.g.m.* s. 159; Alibaba, *a.g.m.* s. 189-190; M. Fatih Çınar, *a.g.e.*, s. 24.

⁴⁵⁶ Sencerman, *a.g.m.* s. 68; Önder, *a.g.t.* s. 49.

sorumluluktan kurtaramayacağı belirtilmiş, yedinci maddede suçlarda Mahkemenin yer, zaman ve kişi bakımından yargı yetkisine değinilmiş yer, zaman ve kişi olarak 01.01.1994-31.12.1994 tarihleri arasında Ruanda'da veya Ruanda'ya komşu devletlerin topraklarında Ruanda vatandaşları tarafından işlenen suçlarda, Mahkemenin değerlendirme yapabileceği ifade edilmiştir. Sekizinci madde de kurulan uluslararası Mahkemenin aynı konuyu kovuşturmak üzere kurulacak ulusal mahkemelerden daha üstün nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Devamı maddelerde Mahkemenin idari yapısı, odaların oluşturulması, hakimlerin seçimi, karar ve toplanma sayıları ve biçimleri, soruşturma usulü, savcının seçimi, görevi ve yetkileri, mahkeme düzeni, delillerin değerlendirilmesi, itiraz ve temyiz, yargılama giderleri gibi idari ve usulü konular ele alınmıştır.⁴⁵⁷

RUCM'de üç adet İlk Derece Mahkemesi, bir adet Temyiz Mahkemesi ve Savcılık Bürosu vardır.⁴⁵⁸ Savcılık 1994 yılında yaşananlara ilişkin iddianameyi 22 Kasım 1995 tarihinde Mahkemeye sundu.⁴⁵⁹ RUCM yargılamaları Ocak 1997'de başladı. Maddi olanakların yetersizliği, personel ihtiyacının karşılanamaması, duruşmalar için yer sorunu, tutuklama, gözaltı vb. güvenlik tedbirleri için yer temininin sağlanmaması gibi problemler dolayısı ile duruşmalar geç başlamıştı. Yine Mahkemenin Tanzanya'da olmasına rağmen delillerin ve tanıkların Ruanda'da olması, fail sayısının çokluğu gibi sebeplerden dolayı suça karışan düşük rütbeli veya rütbesiz kişilerin ulusal mahkemelerde yargılanması BM tarafından kabul edildi.⁴⁶⁰

RUCM de şimdiye kadar 96 kişi yargılandı bunlardan dördü kaçak konumundaydı, 61 kişi suçlu bulundu ve bunlar ölüm cezası, müebbet hapis cezası da dahil olmak üzere çeşitli sürelerle hapis cezalarına çarptırıldılar. 14 kişi beraat etti 10 kişinin de dosyası ulusal mahkemelere intikal ettirildi.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ RUCM Statüsü metni için bkz.: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_EF.pdf, Erişim Tarihi:12.04.2020.

⁴⁵⁸ Avcı, *a.g.t.* s. 25; Beyazıt, *a.g.m.* s. 335.

⁴⁵⁹ Diren Çakmak, *a.g.m.* s. 514; Önder, *a.g.t.* s. 77.

⁴⁶⁰ Diren Çakmak, *a.g.m.* s. 514; Ruanda da işlenen suçları soruşturmak ve kovuşturmak üzere 1996 tarihinde kurulan mahkemelere ilişkin bkz.: Önder, *a.g.t.* s. 137-147; "Yine daha sonra Gacaca adı verilen yerel mahkemeler oluşturuldu. Bu mahkemeler on yıl kadar yürürlükte olup 2012 yılında sona erdi. On bir bin yerel mahkeme bu kovuşturmaları yapmak için tesis edildi. Yüz altmış bin yerel hakim yargılamalarda görev aldı. Yaklaşık iki milyon kişi dinlendi. Dört yüz binden fazla mahkumiyet verildi. Altmış milyon sayfa mahkeme kaydı oluşturuldu" bkz.: Ruanda Büyükelçisi Konuşması.

⁴⁶¹ RUCM Yargılamaları bilançosu için bkz.:

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Criminal_Tribunal_for_Rwanda, Erişim

Tarihi:12.04.2020, yine <https://www.hrw.org/news/2015/12/23/rwanda-international-tribunal-closing-its-doors> Erişim Tarihi: 12.04.2020.

5.2.2. RUCM Statüsü ve Yargılamalarında İnsanlığa Karşı Suç Kavramı

RUCM Statüsünün 3. maddesinde insanlığa karşı suçlar, Mahkemenin yargı yetkisi içinde olan suçlar arasında gösterilmiş ve tanımı yapılmıştır. 3. maddeye göre insanlığa karşı suçlar:

“Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, ulusal, siyasi, etnik, ırksal ya da dini aidiyet nedeniyle herhangi bir sivil halka karşı yaygın ve sistematik bir saldırı çerçevesinde gerçekleştirilen aşağıdaki suçlardan sorumlu kişileri yargılama yetkisine sahiptir:

- (a) Öldürme*
- (b) Yok etme*
- (c) Köleleştirme*
- (d) Tehcir*
- (e) Hapsetme*
- (f) İşkence*
- (g) Tecavüz*
- (h) Siyasi, ırksal, dini nedenlerle zulmetme;*
- (i) Diğer insanlık dışı suçlar”⁴⁶²*

şeklinde tanımlanmıştır. İleride anlatılacağı üzere Roma Statüsü ile kabul edilen modern insanlığa karşı suçlar tanımına saik kısmı hariç en yakın tanım RUCM Statüsündeki tanımdır.

Her ne kadar Statü’de insanlığa karşı suçlara ilişkin tanım yapılmış olsa da, suç ve suçun görünümleri ile ilgili açıklanması ve aydınlatılması gereken hususlar burada da olmuştur. İşte bu aydınlanma bekleyen hususlar RUCM içtihatları ile çözülmüştür. O halde RUCM Statüsündeki tanım ve Mahkeme içtihatları tıpkı EYUCM kararlarında olduğu gibi birlikte düşünülmeli ve birbirini tamamlayan unsurlar olarak görülmelidir.

RUCM Statüsünde tanımlanan insanlığa karşı suçlar kavramının önceki Statülerden en büyük farkı suçun oluşması için herhangi bir çatışma ortamının olmasına gerek olmamasıdır.⁴⁶³ Bunun yanında Statü insanlığa karşı suçları bağımsız suç olarak tanımlamış başka suçlar ile ilişkili veya bağlantılı şekilde işlenmesi zorunluluğunu şart koşmamıştır. Yine bir diğer önemli yenilik ise suçun işlenmesinde Statünün getirdiği saik şartıdır. Buna göre failde ulusal, siyasi, etnik, ırksal ya da dini aidiyet nedeniyle bu suçu işleme saiki oluşmalıdır.

Mahkeme *Akayesu Kararı*’nda insanlığa karşı suçlar kavramını dört unsura ayırmış ve bu unsurların varlığı halinde bu suçtan bahsedileceğini belirtmiştir. Mahkeme öncelikle eylemin insanlık dışı olması ve mağdurda bedensel veya ruhsal bir acı, elem oluşturmaması veya eylemin mağdurda fiziksel yaralanmaya yol açması

⁴⁶² Günal, a.g.t. s. 42.

⁴⁶³ Azarkan, a.g.m, s. 285; Başak, a.g.e., s. 122.

gerektiğini ifade etmiştir. Yine Mahkemece eylem yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenmelidir. Hedef olarak herhangi bir sivil nüfus seçilmeli, eylem ulusal, siyasi, etnik, ırksal ya da dini aidiyet saiklerinden biri veya birkaçının ayrımcılığı nedenine dayanmalıdır.⁴⁶⁴

... *ulusal, siyasi, etnik, ırksal ya da dini aidiyet nedeniyle*, Statü kendisinden önceki Nürnberg, Tokyo ve Yugoslavya Statülerinden farklı olarak faillere saik şartı getirmiştir.⁴⁶⁵ Aslında uluslararası kamuoyu insanlığa karşı suçlardaki bu saik şartını Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1954 tarihli İnsanlığın Barışı Ve Güvenliğine Karşı Suçlar Tasarısı çalışmasında görmüştür. Bu çalışmadaki saik şartı insanlığa karşı suçları içeren herhangi bir uluslararası Statüye dahil olamamıştır. Ancak RUCM Statüsünde saik şartı önemsenmiştir. Buna göre bu suçu işleyen kişiler suçun fiillerinde bulunurken mağdurdaki ulusal, siyasi, etnik, ırksal ya da dini aidiyet nedeniyle bir saik gütmeli ve buna göre hareket etmelidir. Önceki Statülerde insanlığa karşı suçların sadece zulüm fiili ile işlenmesi halinde siyasal, ırksal veya dini bir saik aranmakta iken RUCM Statüsünde bu saik şartı genele teşmil edilmiştir. Bu hali ile Statü suç işleme kastının bir ayrımcı temele dayanmasını istemektedir.⁴⁶⁶ Mahkeme, *Akayesu Kararı'nın* soykırım suçu ile ilgili değerlendirmeler yapıldığı ilgili bölümünde ulusal grubu, hak ve görevlerin karşılıklılığı ile ortak vatandaşlığa dayalı yasal bir bağı paylaşan topluluk olarak tanımlamıştır.⁴⁶⁷ Etnik grubu ise üyelerinin ortak bir dili ve kültürü paylaştığı grup olarak tanımlamıştır.⁴⁶⁸ Irksal grupta ise Mahkeme dil, kültür, ulus ve din faktörüne bakmaksızın coğrafi bölge ile tanımlanan kalıtsal fiziksel özelliğe dayalı benzerlikten oluşan grup yorumunda bulunmuştur.⁴⁶⁹ Mahkeme dini grubu, üyeleri aynı dini, mezhebi veya ibadet tarzını paylaşan grup olarak tanımlamıştır.⁴⁷⁰

⁴⁶⁴ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20JUDGEMENT.pdf>, Erişim Tarihi:08.02.2020, P. 578.

⁴⁶⁵ Önder, *a.g.t.* s. 70.

⁴⁶⁶ Şimşek, *a.g.m.* s. 515.

⁴⁶⁷ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 512.

⁴⁶⁸ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 513; Yine aynı söylem için bkz.: Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, Judgement, 21 May 1999, http://www.worldcourts.com/ictt/eng/decisions/1999.05.21_Prosecutor_v_Kayishema_1.pdf, Erişim Tarihi. 08.02.2020, P. 98.

⁴⁶⁹ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 514; Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, Judgement, 21 May 1999, P. 98.

⁴⁷⁰ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 515.

Rutanganda ve Musema Kararları'nda Mahkeme insanlığa karşı tüm suçların ayrımcılık kastıyla işlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. *Akayesu Kararı'nda* Mahkeme saldırının ayrımcılık sebepleri ile başlamasını şart tutmuştur.⁴⁷¹ Ancak Mahkeme'de *Akayesu Kararı'nın* Temyiz incelemesinden sonra bu şartın genele teşmilinin uluslararası örf ve adete uygun olmayacağı içtihadından sonra farklı kararların verildiği de görülmüştür.⁴⁷² *Semanza Kararı'nda* da Mahkeme zulüm dışındaki fiiller için ayrımcılık şartı öngörmediğini açıkça belirtmiştir.⁴⁷³

... herhangi bir sivil halka/nüfusa karşı, Statü bu suçun mağduru olarak sivil halkı göstermiştir. İlgili madde cümleciği detaylı incelendiğinde Statü kendisinden önceki Statüler gibi mağdurun sivil olmasını önemsemektedir. Aksi takdirde suçun savaş suçuna evrilme ihtimali vardır.⁴⁷⁴ Genel olarak savunmada sivil sıfatının tüm çarpışmayanları kapsadığı kabul edilmektedir.⁴⁷⁵ *Akayesu Kararı'nda* Mahkeme 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. maddesine paralel olarak silahlarını bırakan silahlı kuvvetler mensupları, herhangi bir sebepten çarpışma dışında kalanlar ve çarpışmaya doğrudan doğruya katılmayan kişilerin sivil kişiler olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁶ Yine İlk Derece Mahkemesi *Kayishema Kararı'nda*, kamu düzenini yürüten silahlı kuvvetlerin dışında kalan herkesin sivil kavramı kapsamında olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁷ *Semanza Kararı'nda* sivil nüfusun saldırıda birincil nesne olması gerekliliği vurgulanmaktadır.⁴⁷⁸ Statü halk/nüfus kelimesini kullanarak mağdurun birden fazla kişi olması gerekliliğini belirtmiştir. Bu fazlalık suçun toplu işlenebilen suçlar arasında gösterilmesi yönünden önemlidir. *Bagilishema Kararı'nda* Mahkeme nüfus kavramı ile belli bir bölgede yaşayanların tamamının kastedilmediğini ifade etmiştir.⁴⁷⁹ Benzer ifadeler *Semanza Kararı'nda* da vardır.⁴⁸⁰ Yine Statü, kendisine suç fiilleri yöneltilen sivil halkta bir sıfat aramamakta bütün sıfatları kapsayan 'herhangi bir' ifadesini kullanmaktadır.

⁴⁷¹ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 578,595.

⁴⁷² Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 86.

⁴⁷³ Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 332.

⁴⁷⁴ Schabas, *a.g.e.*, s. 63.

⁴⁷⁵ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 55.

⁴⁷⁶ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 57.

⁴⁷⁷ Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 288; Şimşek, *a.g.m.*, s. 515.

⁴⁷⁸ Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 330.

⁴⁷⁹ Ignace Bagilishema Vs The Prosecutor, Judgement, 7 June 2001, http://www.worldcourts.com/ictj/eng/decisions/2001.06.07_Prosecutor_v_Bagilishema_1.pdf, Erişim Tarihi:08.02.2020, P. 80.

⁴⁸⁰ Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 330.

... yaygın ve/veya sistematik bir saldırı çerçevesinde gerçekleştirilen, bu ibare RUCM Statüsünü önceki Statülerden ayırın en büyük farklardan biridir. Çünkü yaygın ve sistematik saldırı kavramı -her ne kadar Nürnberg yargılamaları ve EYUCM kararlarında ismen geçse de- daha önceki Statülerde ve uluslararası mevzuatlarda açıkça kullanılmamıştı.

RUCM yaygın ve/veya sistematik saldırı kavramının öncelikle birlikte mi yoksa ayrı ayrı mı değerlendirilmesi gerektiğini incelemiş ve yaygınlık ile sistematiklik unsurlarının birlikte olmasına gerek olmadığını, suçun yaygın veya sistematik şekillerden biri ile işlenmesinin yeterli olacağını *Akayesu Kararı*'nda belirtmiş bu karışıklığın metnin Fransızca çevirisinin yanlışlığından kaynaklandığını da ifade etmiştir.⁴⁸¹

Mahkeme *Akayesu Kararı*'nda yaygınlık kavramını çok sayıda mağdura karşı doğrudan ağır bir şekilde⁴⁸² yapılan, sıklıkla tekrarlanan geniş kapsamlı eylemler olarak tanımlamıştır.⁴⁸³ Yine RUCM 2. Dava Dairesi de yaygınlık terimini çok sayıdaki mağdura karşı doğrudan yapılan bir saldırı, şeklinde tanımlamıştır.⁴⁸⁴ *Kayishema Kararı*'nda Mahkeme yaygın saldırıyı çok sayıda kurbanı hedef alan saldırı olarak tanımlamıştır.⁴⁸⁵ Mahkeme kararlarından anlaşılacağı üzere yaygınlık ibaresi hem mağdur sayısının çokluğu hem de suçun etki alanının genişliği ile ifade edilmektedir.

Sistematik olma unsuru ise yaygınlık kavramından daha kompleks ve kavrayıcı bir unsurdur. Mahkeme *Akayesu Kararı*'nda sistematik olmayı kamusal ve özel araçları kullanarak planlanmış bir siyaseti uygulama, düzenli bir örneğe göre özenle örgütlenmiş bir eyleme girişme şeklinde ifade etmiştir.⁴⁸⁶ Yine RUCM 2. Dava Dairesi insanlığa karşı suçların işlenmesinde sistematiklik kavramını bir plan veya program izlenerek uygulanan eylemler şeklinde ifade etmiştir.⁴⁸⁷ *Kayishema Kararı*'nda sistematik saldırı önceden tasarlanmış bir politika veya plan gereği gerçekleştirilen bir saldırı olarak tanımlanmıştır.⁴⁸⁸ Her ne kadar yaygınlık kavramına

⁴⁸¹ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 579; Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 61.

⁴⁸² Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 580; Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 62.

⁴⁸³ Şimşek, a.g.m, s. 514; Azarkan, Uluslararası Hukukta..., s. 286.

⁴⁸⁴ Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 286.

⁴⁸⁵ Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, 21 May 1999, P. 123.

⁴⁸⁶ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 62.

⁴⁸⁷ Azarkan, "Uluslararası Hukukta...", s. 286.

⁴⁸⁸ Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, 21 May 1999, P. 123.

eş olarak da kullanılsa da⁴⁸⁹ sistematiklik kavramı, daha çok suçun bir politika veya bir siyaset çizgisinde işlenmesi şeklinde değerlendirilebilirken, yaygınlık kavramında fiilin etki alanı ve mağdur sayısı dikkate alınmaktadır.

Statü yaygınlık ve/veya sistematikliğin suçta kullanılması için, bunların bir saldırının sıfatı olması gerekliliğini belirtmiştir. O halde Statü saldırıyı suçun bir unsuru olarak görmektedir. Mahkeme *Kayishema Kararı*'nda saldırıyı, maddede yazılı eylemlerin bağlanabileceği bir olay(bir davranış biçimi) olarak açıklamış, *Semanza Kararı*'nda da hukuka aykırı eylem , olay veya olaylar dizisi ile aynı nitelikte maddede sayılan eylemlerin(eylemlere yol açan davranışların) tipi olarak tanımlamıştır.⁴⁹⁰ Mahkeme saldırı için silah şartı öngörmemiştir.⁴⁹¹ *Akayesu Kararı*'nda, ırk ayrımcılığını⁴⁹² ve nüfusu herhangi bir şekilde yönlendirmek için yapılan kamusal baskıyı da saldırı olarak tanımıştır.⁴⁹³ Yine EYUCM Statüsünde saldırı kavramı bir silahlı çatışma hali ile ilişkilendirilirken RUCM Statüsünde böyle bir bağlantı aranmamıştır.⁴⁹⁴ Mahkeme -daha sonra Temyiz incelemesinde farklı yorumlar çıksa da- *Akayesu Kararı*'nda saldırının ayrımcı gerekçeler ile yani ulusal etnik, ırksal, dini veya siyasal gerekçeler ile başlaması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁹⁵

Kayishema Kararı'nda Mahkeme herhangi sivil nüfusa karşı ayrımcılık niyetiyle yapılan yaygın ve sistematik saldırının dışında kalan saldırıları kendine özel unsurları içeren bireysel suçlar olarak değerlendirmiştir.⁴⁹⁶

Yaygın ve sistematik saldırı kavramı, Statüde açıkça belirtilmese de Mahkeme kararlarında bir politika çerçevesinde suçun işenmesi şeklinde değerlendirilmiştir. Aslında Mahkeme sistematiklik kavramını açıklarken politika unsuruna da yer vermiş, sistematik olma unsuru açıklanırken, *planlanmış bir siyaseti uygulama*, *örgütlenmiş bir eyleme girişme*..., ibareleri ile suçun işlenmesinde bir politika unsuru arandığını belirtmiştir.⁴⁹⁷ *Kayishema ve Ruzindana Kararı*'nda büyük ölçekli zulüm fiillerinde bir politikanın varlığının kanıtlanmasının gerekli olduğu belirtilmiş,

⁴⁸⁹ Koç, *a.g.t.* s. 115.

⁴⁹⁰ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 52-53.

⁴⁹¹ Şimşek, *a.g.m.* s. 515; Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 286;

Yine *Semanza Kararı*nda saldırı için silah şartı bulunmadığı belirtilmiştir. Bkz.: Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 53.

⁴⁹² Günel, *a.g.t.* s. 53.

⁴⁹³ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 581; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 53.

⁴⁹⁴ Azarkan, "Uluslararası Hukukta ...", s. 286.

⁴⁹⁵ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 595.

⁴⁹⁶ Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, 21 May 1999, P. 135.

⁴⁹⁷ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 67.

Bagilishema Kararı'nda politikanın varlığı saldırının bir unsuru olarak kabul edilmiştir.⁴⁹⁸ Mahkemenin politika şartını bir unsur olarak görmesindeki temel sebep suçu rastlantısal ve bireysel eylemlerden ayırma çabasıdır. Mahkemenin sonraki kararlarında politika şartının kurucu nitelikte bir unsur olmadığı görüşü benimsenmiştir.⁴⁹⁹ *Kayishema ve Ruzindana Kararı'nda* Mahkeme insanlığa karşı suçlarda politika şartının sadece devlet tarafından değil herhangi bir grup veya örgüt tarafından da yönlendirilebileceğini belirtmiştir. Mahkemenin yargı yetkisinin sadece devletler için değil devlet dışı aktörler için de kullanabileceği aynı kararda vurgulanmıştır.⁵⁰⁰

... aşağıdaki suçlardan sorumlu kişileri, Statü yargılamalarda bireysel cezai sorumluluğu kabul etmiştir. Statünün beşinci maddesinde Mahkemenin yargı yetkisinin gerçek kişiler üzerinde uygulanabileceği belirtilmiştir. Statü bu konuda önceki Statülerin çizdiği sınırlar içerisinde kalmış, devlet tüzel kişiliğini suçlamalarda fail olarak değerlendirmemiştir. Altıncı maddede ise bireysel sorumluluğa ilişkin özel durumlara yer verilmiştir. Altıncı maddenin ilk fıkrasında suçun planlanması, hazırlanması, yürütülmesinde ve yerine getirilmesinde planlayan, teşvik eden(kışkırtan), emir veren, işleyen veya başka türlü yardım ve yataklık eden herkes bireysel sorumludur. *Rutaganda Kararı'nda* sanıkların, bu tür suçların işleminde planlayıcı, kışkırtıcı, emredici veya yardım edici şekilde davranması durumunda failer tarafından işlenen suçlarda cezai sorumluluklarının olacağı belirtilmiştir.⁵⁰¹ Planlama eylemi bir veya birden çok kişi tarafından yapılabilir, planlayan kişi ile suçun faili aynı kişiler olmayabilir.⁵⁰² Kışkırtma fiilinde Mahkeme kışkırtma ile işlenen suç arasında bir bağ olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁰³ Yardım etme eyleminde Mahkeme yardımın önemine dikkat çekmiş ve yardımın niteliğinin suçun gerçekleşmesine önemli ölçüde kolaylaştırıcı etki sunmasını unsur olarak aramıştır.⁵⁰⁴ Altıncı maddenin üçüncü fıkrasında üstün sorumluluğuna değinilmiştir. Buna göre üstün astın yaptığı fiillerden sorumlu olması için birinci olarak üst ile ast

⁴⁹⁸ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 67.

⁴⁹⁹ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 67.

⁵⁰⁰ Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, 21 May 1999, P. 125-126

⁵⁰¹ Georges Rutaganda Vs. The Prosecutor, Judgement, 6 December 1999, <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-96-3/trialjudgements/en/991206.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2020, P. 35.

⁵⁰² Ignace Bagilishema Vs The Prosecutor, Judgement, 7 June 2001, P. 30; Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 380.

⁵⁰³ Ignace Bagilishema Vs The Prosecutor, Judgement, 7 June 2001, P. 30.

⁵⁰⁴ Georges Rutaganda Vs. The Prosecutor, Judgement, 6 December 1999, P. 43.

arasında resmi veya gayri resmi hiyerarşik bir bağ olması gerekmektedir.⁵⁰⁵ *Bagilishema Kararı*’nda üstün emir yetkisinin belirli bir coğrafya veya bölge ile değerlendirilmeyeceği suçu işleyen fail üzerinde otorite ve etkin kontrolünün olup olmadığı yönü ile değerlendirileceği ifade edilmiştir.⁵⁰⁶ *Musema Kararı*’nda bireysel sorumluluğun sadece ordu için değil sivil otoriteyi amir olarak kullanan kişiler içinde geçerli olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰⁷ Mahkemenin üstün sorumluluğu için aradığı ikinci unsur, amirin astın yapacağı suç fiilini bilmesi veya biliyor olması gerektiği hususudur. *Kayishema Kararı*’nda Mahkeme amirin altındakilerin işlediği suç faaliyetlerini bilmesini veya bilmesini gerektirecek bir nedenin olmasını üstün sorumluluğunda şart kabul etmiştir.⁵⁰⁸ Üçüncü şart ise amirin suçun önlenmesi veya durdurulması veya failin cezalandırılması için gerekli önlemleri almaması hususudur.⁵⁰⁹ Bu üç şartın birlikte gerçekleşmesi durumunda sadece suçu işleyen fail değil onun amiri de bu suçlardan sorumludur. Altıncı maddenin son fıkrasında ise bu suçların bir hükümet veya üstün emri uyarınca işlenmesinin suçu işleyen faili sorumluluktan kurtaramayacağı belirtilmiştir.

... öldürme, yok etme, köleleştirme, tehcir, hapsetme, işkence, tecavüz, siyasi, ırksal, dini nedenlerle zulmetme, diğer insanlık dışı suçlar, Statü suçun maddi hareketlerini oluşturan fiillerde EYUCM Statüsünün yolunu izlemiş aynı metinleri kendinde de ihtiva etmiştir. Buna göre Statü sınırlı hareketle suçun işlenmesi yerine suçu serbest hareketli hale getirecek *diğer insanlık dışı suçlar* ibaresini kullanmıştır.

Statüde yer alan *öldürme* fiili Mahkeme tarafından kararlarda detaylıca açıklanmıştır. *Akayesu Kararı*’nda Mahkeme öldürme fiili için mağdurun ölmesini, ölümün failin veya onun sorumlu olacağı başka birinin hareketi ile ortaya çıkmasını ve faildeki doğrudan veya ihmali öldürme kastını unsurlar olarak belirlemiştir.⁵¹⁰ *Kayishema ve Ruzindana Kararı*’nda Mahkeme daha sade ifadeler kullanarak öldürme fiilini, herhangi bir kişiyi öldürmek veya başkaca ağır zararlar vermek niyetiyle kasten yapılan icrai veya ihmali hareketlere bağlı olarak mağdurun

⁵⁰⁵ Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 401.

⁵⁰⁶ Ignace Bagilishema Vs The Prosecutor, Judgement, 7 June 2001, P. 45.

⁵⁰⁷ Alfred Musema Vs. The Prosecutor, Judgement, 27 January 2000, P. 148.

⁵⁰⁸ Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, 21 May 1999, P. 225.

⁵⁰⁹ Ignace Bagilishema Vs The Prosecutor, Judgement, 7 June 2001, P. 38.

⁵¹⁰ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 589; Azarkan, “Uluslararası Hukukta ...”, s. 290; Kararın ilgili kısmının Türkçe çevirisi için bkz.: Günel, *a.g.t.* s. 56

yaşamını yitirmesi şeklinde belirtmiştir.⁵¹¹ Yine aynı kararda tıpkı yaygın ve/veya sistematik saldırı kavramında yapılan tartışma gibi metnin Fransızca çevirisindeki öldürme eyleminin tasarlayarak öldürme şeklinde çevrilmesinin yanlış olduğu metnin İngilizce çevirisinin Mahkemece kabul edileceği belirtilmiştir.⁵¹² Ancak burada da Mahkeme aynı tavırda direnmemiş başka kararlarında bazı öldürme fiililerinde daha ağır kast olan tasarlama sıfatını aramıştır.⁵¹³

İmha/ yok etme, RUCM kararlarında değerlendirilmiş en kapsamlı suç fiillerinden biridir. Mahkeme genel olarak imha/yok etme fiilini öldürme fiilinin toplu hali olarak ele almış ancak öldürme fiilinden kesin çizgilerle ayırmıştır. *Akayesu Kararı* 'nda imha fiilinin kasten adam öldürmeden nicelik olarak daha büyük ölçekte olması yönüyle ayrılacağı belirtilmiştir. *Niyitegeka Kararı* 'nda da Mahkeme suçun maddi unsurunu çok sayıda bireyin ölümüne katkıda bulunulan fiiller olarak açıklamıştır.⁵¹⁴ *Akayesu Kararı* 'nda failin veya sorumlu olduklarının imha suçundan suçlanabilmeleri için bu kişilerin imha kastının olması, buna ilişkin icrai veya ihmali harekette bulunmaları ve maddede yazan diğer şartların sağlanması hususları ifade edilmiştir.⁵¹⁵ Aynı kararda eylemin veya imhaya yol açacak ihmali bir hareketin fail veya astı tarafından bu kasıtlı işlenmesi kurucu unsur kabul edilirken, öncesinde de mağdurun isim olarak belirlenmiş veya betimlenmiş bazı kişiler olması gerektiği - farklı kararlarda mevcuttur- belirtilmiştir.⁵¹⁶ *Semanza Kararı* 'nda Mahkeme, imha/yok etme fiili için kastı şart koşmuş bu fiil için yalnızca kast ile işlenen eylemlerin değerlendirilmesi gerektiği ifade etmiştir.⁵¹⁷ *Kayishema ve Ruzindana Kararı* 'nda mağdur için özel olarak belirlenmeye gerek olmadığı ifade edilmiştir.⁵¹⁸ Aynı kararda imha/yok etme fiiline örnek olarak açlığa mahkum etme, ihtiyaç duyulan asgari sağlık hizmetlerini kısıtlama, yaşamaya imkan verecek barınma imkanından mahrum bırakma gibi hareketlerde imha/yok etme fiilinin görünümleri

⁵¹¹ Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, 21 May 1999, P. 136-140.

⁵¹² Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 5898; Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 90.

⁵¹³ Semanza Kararında Mahkemenin tavrı için bkz.: Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 334-339; Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 91.

⁵¹⁴ Eliezer Niyitegeka Vs. The Prosecutor, Judgement, 16 May 2003, <https://www.refworld.org/pdfid/48abd5a3d.pdf>, Erişim Tarihi:08.02.2020, P. 450.

⁵¹⁵ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P. 591-592; Şimşek, a.g.m, s. 515.

⁵¹⁶ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 94-95.

⁵¹⁷ Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 341

⁵¹⁸ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 95.

arasında sayılmıştır.⁵¹⁹*Niyitegeka Kararı*’nda Mahkeme toplu halde bulunan Tutsi kökenli mültecilere öldürme kastı ile açılan ateşinde imha/yok etme niteliğine haiz olduğu belirtilmiştir.⁵²⁰

Köleleştirme, sürgün, hapsetme konusunda Statü kendisinden önceki Statülere benzer bir şekilde fiilleri diğer şartlarında varlığı halinde insanlığa karşı suçları oluşturan fiiller arasında saymıştır.

RUCM *işkence* konusunda EYUCM’de olduğu gibi uluslararası sözleşmeleri referans olarak açıklamalarda bulunmuştur. *Akayesu Kararı*’nda Mahkeme, failin mağdurdan veya üçüncü bir kişiden bilgi elde etmek veya bu kişileri işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir suçtan dolayı cezalandırmak veya bu kişileri yıldırma veya bunlar üzerinde baskı uygulamak veya herhangi bir ayrımcılığa dayalı olarak bu kişilere karşı bedenlen veya ruhen zarar verici faaliyetlerde bulunmak eylemlerini işkencenin hareketlerinden kabul etmiştir. Mahkeme aynı kararda failin resmi sıfatlı kamu görevlisi olması gerektiğini veya bir kamu görevlisinin teşviki, onayı veya rızası ile hareket eden herhangi bir kişi olması gerektiğini belirtmiştir.⁵²¹ Ancak daha sonra Mahkeme *Semanza Kararı*’nda failin kamu görevlisi olması gerektiği şartından vazgeçmiştir.⁵²²

Mahkemenin tafsilatlı biçimde ele aldığı bir diğer suç fiili de *tecavüzdür*. Mahkeme *Akayesu Kararı*’nda cinsel saldırıyı kişi üzerinde zorlama ile yapılan tüm cinsel nitelikteki eylemler olarak nitelemektedir.⁵²³ Mahkeme bu fiile yönelik ‘cinsel bir doğaya fiziksel bir tecavüz’ ibaresini kullanmıştır.⁵²⁴ Aynı kararda tecavüzün fiziksel olduğu kadar ruhsal zarara da yol açtığı belirtilmiştir.⁵²⁵ Yine 2. Dava Dairesi tecavüzün saldırının bir parçası olduğunu kararlarında belirtmiştir.⁵²⁶ *Musema Kararı*’nda Mahkeme tecavüzün özünü basit bir dille açıklamış ve zorlama yoluyla yapılan cinsel saldırganlığı tecavüzün özü olarak ifade etmiştir.⁵²⁷

⁵¹⁹ Halil Murat Berberer, *Soykırım Suçu*, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2007, s. 50.

⁵²⁰ Eliezer Niyitegeka Vs. The Prosecutor, Judgment, 16 May 2003, P. 454.

⁵²¹ Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgment, 2 September 1998, P. 593-595, 681; Elif Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 117.

⁵²² Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgment., 31 May 2000, P. 342-343.

⁵²³ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 123.

⁵²⁴ Schabas, a.g.e., s. 67.

⁵²⁵ Süheyla Işıktaç, *Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2015, s. 53.

⁵²⁶ Azarkan, “Uluslararası Hukukta ...”, s. 292-293.

⁵²⁷ Alfred Musema Vs. The Prosecutor, Judgment, 27 January 2000,

Siyasi, ırksal, dini nedenlerle zulmetme ifadesi EYUCM Statüsündeki ifade ile birebir aynıdır. Aslında RUCM Statüsündeki suçun işlenebileceği fiiller kısmının tamamı EYUCM ile birebir aynıdır. *Semanza Kararı*'nda zulüm fiili için mutlaka fiziksel bir eylem gerekmediği belirtilmiştir.⁵²⁸ Zulüm fiilinde Mahkeme'nin içtihatlarının oluşmasında *Nahimana, Barayagwiza ve Ngeze Davası* etkili olmuştur. Bu davanın kararında zulüm fiili için siyasi, ırksal veya dini bir saik olması şart koşulmuştur.⁵²⁹

Mahkeme bir kalıba sokamadığı suç fiillerini *diğer insanlık dışı suçlar* kategorisinde değerlendirmiştir. *Kayishema ve Ruzindana Kararı*'nda diğer insanlık dışı suçlar ile ilgili bir tanım yapılmıştır. Buna göre kasıtlı şekilde madde metnindeki diğer eylemlere benzer bir ağırlıkta olan, mağdurda bedensel veya ruhsal zararlar oluşturan eylemler veya ihmaller bu kategoride değerlendirilmiştir.⁵³⁰ Aynı kararda insanlık dışı eylem ile mağdurun fiziksel veya zihinsel sağlığında büyük acı veya elemin olduğunu Savcılığın kanıtlaması gerektiği ifade edilmiş, yine bir fiilin insanlık dışı eylem niteliğinde olup olmadığı veya bu eylemin ağırlığının bu niteliği taşıyıp taşımadığı sorusunun somut olaya göre belirlenmesi gerektiği de devamında belirtilmiştir.⁵³¹ *Akayesu Kararı*'nda Mahkeme insanlık dışı herhangi bir davranışın diğer şartlarında oluşması ile insanlığa karşı suç oluşturabileceği ifade edilmiş,⁵³² yine aynı kararda fiziki bütünlüğe verilen zararın kalıcı veya iyileştirilemez olmasına gerek olmadığı da belirtilmiş,⁵³³ devamında Mahkeme Tutsili kadınların çırılçıplak soyunmaya zorlanmalarını bu madde bendi ile açıklamıştır.⁵³⁴ *Niyitegeka Kararı*'nda da kişilerin kafatasının sivri bir cisimle delinmesi, kişilerin hadım edilmesi, ölü kadın cesedi üzerinde cinsel şiddet gibi fiiller insanlık dışı fiiller olarak nitelendirilmiştir.⁵³⁵

http://www.worldcourts.com/ictj/eng/decisions/2000.01.27_Prosecutor_v_Musema.pdf, Erişim Tarihi:08.02.2020, P. 220-221.

⁵²⁸ Laurent Semanza Vs. The Prosecutor, Judgement., 31 May 2000, P. 347.

⁵²⁹ Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza ve Hassan Ngeze Vs. The Prosecutor, Judgement, 3 December 2003, <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictj-99-52/trial-judgements/en/031203.pdf>, Erişim Tarihi: 08.02.2020, P. 1071.

⁵³⁰ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 150.

⁵³¹ Clement Kayishema and Obed Ruzindana Vs. The Prosecutor, 21 May 1999, P. 148-151.

⁵³² Jean-Paul Akayesu Vs. The Prosecutor, Judgement, 2 September 1998, P.585.

⁵³³ Berberer, *a.g.t.* s. 46; Işıktaç, *a.g.t.* s. 55.

⁵³⁴ Schabas, *a.g.e.*, s. 69.

⁵³⁵ Eliezer Niyitegeka Vs. The Prosecutor, Judgement, 16 May 2003, P. 465,467.

5.3. 1996 Tarihli Uluslararası Hukuk Komisyonu İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu Tasarısı

Yugoslavya ve Ruanda deneyimlerini yaşayan Birleşmiş Milletler, Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan barışa ve güvenliğe karşı işlenen suçları içeren bir çalışma yapmasını istemiş, Komisyon 1996 tarihli İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu Tasarısı'nı/Taslağı'nı hazırlayarak Genel Kurula sunmuştur. Daha önce de Komisyon benzer çalışmaları 1954 ve 1991 tarihlerinde yapmış ancak hiçbirisinde 1996 tarihli Tasarı gibi suçlar bakımından detaylı bir çalışma ortaya çıkmamıştır.

Tasarının ilk maddesinde Tasarının kapsamı ve uygulanması belirtilmiş, ikinci maddesinde cezai sorumluluk ayrıntılı şekilde ele alınmış yedinci maddeye kadar sorumluluk ile ilgili durumlara yer verilmiştir. Önceki tasarılarından farklı olarak yargı yetkisi, suçluların iadesi, yargılama garantileri ve yargılamadaki uluslararası kurallar gibi önemli noktalar Tasarının ortasında belirtilmiş, on altıncı maddeden sonra Tasarıda uluslararası suç kabul edilen suçlar açıklanmıştır. Bunlar sırası ile saldırı suçu, soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, BM personeline karşı işlenen suçlar ve savaş suçlarıdır.⁵³⁶

Tasarı insanlığa karşı suçlar bakımından ayrıcalıklı öneme sahiptir. Tasarı, insanlığa karşı suçları oluşturan fiiller bakımından ileride bahsedileceği üzere Roma Statüsüne kaynak teşkil edecek sayımlar yapmıştır.

İgili Tasarıda insanlığa karşı suçlar:

“İnsanlığa karşı suç, bir Hükümet veya herhangi bir kuruluş veya grup tarafından sistematik veya büyük çapta (yaygın) doğrudan başlatılan veya kışkırtma veya yönlendirmeye başlayan aşağıdaki eylemlerden herhangi birinin işlenmesi anlamına gelir.

- (a) cinayet;
- (b) imha/yok etme
- (c) işkence
- (d) köleleştirme
- (e) siyasi, ırksal, dini veya etnik nedenlerle zulüm
- (f) temel insan haklarının ve özgürlüklerinin ihlalini içeren ve nüfusun bir kısmının ciddi şekilde dezavantajlı olmasına neden olan ırksal, etnik veya dini gerekçelerle kurumsallaşmış ayrımcılık
- (g) haksız/keyfi sınır dışı etme veya nüfusun zorla aktarılması
- (h) haksız/keyfi hapis cezası
- (i) kişilerin zorla kaybedilmesi
- (j) tecavüz, zorla fuhuş ve diğer cinsel istismar biçimleri

⁵³⁶ 1996 tarihli İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu Tasarısı metni için bkz.: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2020.

(k)sakatlama ve ağır bedensel zararlar gibi fiziksel veya zihinsel bütünlüğe, sağlığa veya insan onuruna ciddi zarar veren diğer insanlık dışı davranışlar”
537

şeklinde tanımlanmıştır.

Madde metni üzerinden yola çıkılarak Tasarı ikiye ayrılabilir. Birinci kısım maddenin insanlığa karşı suçları oluşturan fiillerden önce belirttiği suçun iskeleti görevini gören ilk kısmıdır. Tasarı burada RUCM Statüsünde olanın aksine faile bir saik şartı koşmamıştır. EYUCM Statüsünden de farklı olarak suçun işlenmesi için bir çatışma hali olması zorunluluğunu öngörmemiştir. Madde metninde bağımsız bir sivil nüfus kavramından bahsedilmemektedir. İkinci kısımda suçu oluşturan fiiller vardır. Burada da dikkat çeken husus Tasarının getirdiği yeni açıklamalar ve yeni fiillerdir. Gerçekten kurumsal ayrımcılık kavramı(apartheid) önceki Statülerde kendisine yer bulamamıştı. Yine kişileri zorla nakil, kişilerin zorla kaybedilmesi, zorla fuhuş ve diğer cinsel istismar fiilleri de Tasarıdaki yeniliklerdendir.

1996 tarihli UHK yıllıkının Tasarının 18. maddesinin değerlendirildiği kısmında, Tasarıdaki insanlığa karşı suçlar tanımında Nürnberg Mahkemesi İlkeleri’nden kaynak alındığı belirtilmiştir.⁵³⁸Yıllığın madde yorumlarında suçun sistematik veya yaygın işlenmesi bir zorunluluk olarak görülür. Sistematiklik ve yaygınlık birbirinin alternatififi olarak gösterilmiştir. Sistematiklik kavramı ile suçun bir plan veya politika çerçevesinde işlenmesi gerekliliği belirtilmiştir. Bu yönü ile fiillerin rastgele işlenen suçlardan ayrılacağı da ifade edilmiştir. Yaygınlık ifadesi ile de çok sayıda kurbanın hedef alınmasının kastedildiği belirtilmiştir. Yine yorumlarda, hükümet veya herhangi bir kuruluş veya grup tarafından kısıktırılan veya yönlendirilen ifadesinin suçun bireysel nitelikte işlenmesini dışlamak maksatlı koyulduğu ifade edilmiştir.⁵³⁹Tasarı’nın yorumlanmasında insanlığa karşı suçlarla ilgili bu suçun savaş suçları veya barışa karşı suçlarla birlikte işlenmesi zorunluluğu olmadığı vurgulanmış ve önceki Statüler buna örnek gösterilmiştir.⁵⁴⁰Yıllığın ilgili bölümünün devamında fiillere ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. İmha fiiline ilişkin yorumlarda imhanın doğası gereği birden fazla insana yöneltilmiş bir eylem olduğu,

⁵³⁷ Kendi çevirim; Benzer çeviri için bkz.: Gemalmaz, a.g.e., s. 528.

⁵³⁸ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996 https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf , Erişim Tarihi:10.02.2020, s. 47.

⁵³⁹ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 48 P. 5.

⁵⁴⁰ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 48 P. 6.

cinayetden farkının bir grubu hedef alması olduğu, imha fiili ile soykırım suçu arasında da önemli bağlar olduğu, imha fiilinde ortak özellikleri paylaşmayan bir grubun da hedef alınabileceğı belirtilmiştir.⁵⁴¹İşkence fiilinde bu fiilin sadece hükümetlerce değil kuruluşlar veya gruplar tarafından da işlenebileceğı ifade edilmiştir.⁵⁴²Zulüm fiilinde gereken siyasal, ırksal, dini veya etnik saikin soykırımdan ayrılması için failde grubu tamamen yok etme kastının olmaması gerekliliğı belirtilmiştir.⁵⁴³Apartheid eylemine ilişkin Komisyon yorumlarında bu eylemin önceki Statülerde yer almadığı belirtilmiş apartheid fiili üç unsur ile formüle edilmiştir. Komisyon bunları ırksal, etnik veya dinsel bir gruba üye olanlara karşı işlenen ayrımcı eylemler, bu eylemlerin temel insan hak ve özgürlüklerini ihlal edecek nitelikte olması ve gruplara üye olmanın kişilere ciddi bir dezavantaj olması şeklinde ifade etmiştir.⁵⁴⁴Yine Taslakta belirtilen keyfi sınır dışı etme ve nüfusun zorla aktarılmasına ilişkin Komisyon açıklama yoluna gitmiş, keyfi sınır dışı etme fiili ulusal bölgeden yani devlet sınırları içerisinde bir başka yere gönderilme şeklinde açıklanırken, nüfusun zorla nakli devletin sınırları içerisinde yer değiştirme şeklinde açıklanmıştır. “Keyfi” ifadesinin kullanılması ile uluslararası hukukun dışlandığı karar ve uygulamaların kastedildiğı de bu yorumlarda belirtilmiştir.⁵⁴⁵Keyfi hapis eylemi yasal bir süreç olmadan bireyin özgürlüğünden mahrum bırakılması şeklinde açıklamış devamında özgürlükten yoksun bırakılma şartlarını içeren İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine atıf yapılmış, toplama kampları, gözaltı kampları ve diğer uzun süreli gözaltı biçimleri de bu fiil içerisinde değerlendirilmiştir.⁵⁴⁶Zorla kaybolmaya yönelik yorumlarda 1992 tarihli bildiri referans alınmış cinsel istismar biçimlerinde ise Yugoslavya ve Haiti de yaşanan olaylar vurgulanarak cinsiyete dayalı ayrımcılığında insanlığa karşı suç teşkil ettiğı belirtilmiştir.⁵⁴⁷Diğer insanlık dışı davranışlar

⁵⁴¹ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 48, P. 8.

⁵⁴² Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 48, P. 9.

⁵⁴³ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 48-49, P. 11.

⁵⁴⁴ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 49, P. 12.

⁵⁴⁵ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 49, P. 13.

⁵⁴⁶ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 49-50, P. 14.

⁵⁴⁷ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 49-

hakkında Komisyon insanlığa karşı suçları oluşturan fiil suçlarının tek tek yazılmasının imkansız olduğunu bu sebepten böyle bir maddeye ihtiyaç duyulduğunu belirtip diğer insanlık dışı davranışlarda iki unsur aramıştır. Birincisi yapılacak insanlık dışı davranışın madde de belirtilen diğer fiiller ile aynı ağırlıkta olması, ikincisi ise madde metnindeki diğer şartların sağlanmasıdır.⁵⁴⁸Yorumlanan bütün fiiller de geçmiş Statüler ile bu fiillere ilişkin uluslararası sözleşmeler örnek gösterilmiştir.

Her ne kadar suçun fiil kısmı dışında yapılan tanımda belirsizlikler olsa da özellikle suçu oluşturan fiillere getirdiği yenilikler ile Tasarı insanlığa karşı suçların gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Ancak Tasarı Genel Kurulda kabul edilmemiştir.⁵⁴⁹

50, P. 15-16.

⁵⁴⁸ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries, 1996, s. 49-50, P. 17.

⁵⁴⁹ Günal, *a.g.t.* s. 35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR KONUSUNDA KURULAN SON DÖNEM

MAHKEMELERİ

1. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ’NİN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ VE ROMA STATÜSÜNDE İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

1.1. Genel Olarak

Bir milletlerarası ceza mahkemesi kurma fikri 20. yüzyılın başlarından itibaren dünyanın gündemiydi. Şöyle ki 1920 tarihinde o zamanki adı ile Milletler Cemiyeti’nde böyle bir mahkeme kurulması fikri öne sürülmüş ancak fikir yeterince olgunlaşmamıştı.⁵⁵⁰Devamında yukarıda belirtildiği gibi 1937 tarihli “Tedhişciliğin Önlenmesine Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme” ve bunun eki niteliğinde “Uluslararası Tedhiş Suçlarını Cezalandırmakla Görevli Uluslararası Ceza Divanı Kurulmasına Dair Antlaşma” ile bir uluslararası ceza divanı kurulması hususu dillendirilmiş,⁵⁵¹ ancak bu görüş uluslararası mecrada yankı bulamamıştı.⁵⁵²BM Genel Kurulu 1948 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu’ndan bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması hakkında verimlilik çalışması yapmasını istemiş, 1951 tarihinde Komisyon böyle bir mahkemeye olumlu baktığını raporunda belirtmiştir.⁵⁵³Yine Komisyon 1954 tarihli İnsan Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Tasarısı çalışması ile birlikte bir uluslararası yargı merci oluşturulmasına yönelik çalışmalarda bulunmuş ancak çeşitli sebeplerden dolayı Komisyon’un çalışmaları nihai hedefine ulaşamamıştır.⁵⁵⁴1989 yılında BM Genel Kurulu yine aynı istek ile Komisyon’dan çalışma yapması talebinde bulunmuştur.⁵⁵⁵

1989 yılına kadar böyle bir mahkemenin kurulması fikri ikinci planda kalmıştır. 1989 yılında Trinidad ve Tobago ülkesinin uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının

⁵⁵⁰ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 32.

⁵⁵¹ Bkz.: Bu tez 2. Dünya Savaşı sonrası dönem.

⁵⁵² Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 273.

⁵⁵³ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 273.

⁵⁵⁴ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 33; Arzu Alibaba, a.g.m, s. 188.

⁵⁵⁵ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 275.

kovuşturmasının uluslararası mahkemelerce yapılması talebi üzerine BM Genel Kurulu UHK'dan bu talep yönünde bir çalışma yapmasını istemiştir.⁵⁵⁶ Diğer ülkelerde bu mahkemenin yetkilerinin uluslararası terörizm yönünden genişletilmesini talep etmişlerdir.⁵⁵⁷ BM Genel Kurulu'nun bu talebi üzerine Uluslararası Hukuk Komisyonu 1990 yılında ilk raporunu sunmuş, raporda böyle bir mahkemenin yetkisinin sadece uyuşturucu kaçakçılığı ile sınırlı kalmaması gerekliliği ifade edilmiş⁵⁵⁸, raporun Genel Kurulun ilgisini çekmesi üzerine Genel Kurulca çalışmalara devam edilmesi talimatı verilmiştir.⁵⁵⁹ Komisyonun rapor çalışmaları sırasında Yugoslavya'da meydana gelen iç savaş ve neticesinde işlenen uluslararası suçlar dünya devletlerinin dikkatini çekmiş, 1992 yılında BM Genel Kurulu tarafından UHK'ya tasarının ivedilikle hazırlanması talep edilmiştir.⁵⁶⁰ 1994 tarihinde UHK uluslararası ceza mahkemesi oluşturulmasına yönelik taslağını Genel Kurula sunmuştur.⁵⁶¹ Taslakta uluslararası suçlar kategorisinde önceki Statülerde olan suçların yanında uyuşturucu kaçakçılığı ve uluslararası terörizm de sayılmıştır.⁵⁶² Ortaya çıkan Tasarının daha da şekillenmesi ve tartışmaların giderilmesi için BM Genel Kurulu'nca tasarıyı geliştirmek üzere bir 'ad hoc' Komite atanmıştır. Daha sonra bu Komite yerine aynı görevle ancak daha kapsamlı katılım sağlanarak Hazırlık Komitesi oluşturulmuştur.⁵⁶³ Komitenin nihai hedefi bir uluslararası ceza mahkemesi statüsü hazırlamaktır. Hazırlık Komitesi Tasarı için son oturumunu 16 Mart- 3 Nisan 1998 tarihlerinde yaparak Tasarıyı BM değerlendirmesine sunmuştur.⁵⁶⁴

UHK'nın Tasarısını değerlendirmek üzere BM üye devlet temsilcileri 15 Haziran 1998'de İtalya'nın başkenti Roma'da toplandı. Çeşitli toplantı ve görüşmelerin ardından 17 Temmuz 1998 tarihinde bir daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin oluşumunun kabulüne ilişkin Roma Statüsü ezici bir çoğunluk ile kabul edildi.⁵⁶⁵ Akabinde Statü devletlerin kabulü ve yürürlük için imzaya açıldı.

⁵⁵⁶ Avcı, *a.g.t.* s. 32; Alibaba, *a.g.m.* s. 188; Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...", 33.

⁵⁵⁷ Günal, *a.g.t.* s. 45.

⁵⁵⁸ Avcı, *a.g.t.* s. 32.

⁵⁵⁹ Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...", s. 33.

⁵⁶⁰ Tezcan, "Uluslararası Suçlar ve ...", s. 276.

⁵⁶¹ Schabas, *a.g.e.*, s. 29.

⁵⁶² Günal, *a.g.t.* s. 45.

⁵⁶³ Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...", s. 33; Schabas, *a.g.e.*, s. 30.

⁵⁶⁴ Avcı, *a.g.t.* s. 35.

⁵⁶⁵ Katılan 148 üye ülkeden 120 kabul 21 çekimser 7 red oyu çıkmıştır. bkz, Günal, *a.g.t.* s. 46; Avcı, *a.g.t.* s. 38; Alibaba, *a.g.m.* s. 197; Schabas, *a.g.e.*, s. 34; Karakehya, *a.g.m.* s. 140.

Altmışınıc onay imzasının verilmesinden altmış gün sonraki ayı izleyen ayın ilk günü 1 Temmuz 2002’de Statü resmen yürürlüğe girmiş bulundu.⁵⁶⁶

UCM’nin kurulmasının birçok amacı vardır. Bunlardan ilki uluslararası düzeyde işlenen suçlara karşı uluslararası adaleti sağlamaktır.⁵⁶⁷ Bir diğer amaç yargılanamaz denilen devlet yöneticilerini yargılayabilmektir. Zira ulusal yasalar, bürokratik teşkilatlar ve devletlerin iç dinamikleri bu suçları işleyen kişilerin yargılanmasını engelleyebilmektedir.⁵⁶⁸ Bir diğer amaç suç mağdurlarının zararlarını en aza indirmektir.⁵⁶⁹ Yine Mahkemenin kurulmasında suçlara karşı ortak tavır sergilemek, daha yaşanabilir bir dünya oluşturabilmek, uluslararası barışı sağlamak, uluslararası suçlara ilişkin mevzuat birliği sağlamak gibi amaçlarda etkili olmuştur.

Roma Statüsü 13 bölüm 128 maddeden oluşmaktadır. Şu açıkça söylenebilir ki bu Statü kendisinden önceki uluslararası ceza hukuku konusu içeren bilgi, belge, statü, taslak, antlaşma, bildirge ve benzerlerinin çoğundan faydalanmıştır. Statü öncekiler gibi geçici değil sürekli bir ceza mahkemesinin varlığı üzerine inşa edilmiştir.⁵⁷⁰ Statünün giriş kısmı, Nürnberg Statüsü gibi uluslararası kriminal olaylardan duyulan endişe ile başlamaktadır. Yine giriş kısmında Statünün amacına dair ifadeler yer almaktadır. Buna göre uluslararası toplumu yakından ilgilendiren çok ciddi suçların cezasız kalmaması, ulusal ve uluslararası işbirliği ile bu suçların kovuşturulmalarının yapılmasının Statü ile güvence altına alınacağı belirtilmiştir. Devamında uluslararası suçlara ilişkin sorumlulara karşı yargı yetkisinin kullanılmasının her devletin görevi olduğu ifade edilmiştir. Yine giriş kısmında bu Statüdeki hiçbir maddenin bir devletin iç işlerine karışma veya silahlı çatışmalarına karışma yetkisi vermediği vurgulanmıştır. Devamında Statüdeki yargı mekanizmasının ulusal mahkemeleri tamamlayıcı nitelikte olduğu belirtilmiştir,

Statünün birinci bölümünde Mahkemenin yargı yetkisi, BM ile ilişkisi, merkezi ve hukuki statüleri açıklanmıştır. İkinci bölümde Mahkemenin yargı yetkisine giren uluslararası suçlar sayılmış, maddelendirilmiş ve teker teker açıklanmıştır. Buna göre Mahkeme soykırımı, insanlığa karşı suçları, savaş suçlarını ve saldırı suçunu yargı yetkisi kapsamında değerlendirebilecektir.⁵⁷¹ On birinci madde de Statünün zaman

⁵⁶⁶ Uzun, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi ...”, s. 34; Karakehya, a.g.m, s. 135.

⁵⁶⁷ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 276.

⁵⁶⁸ Poyraz, Önen, a.g.m, s. 195-197.

⁵⁶⁹ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 276.

⁵⁷⁰ Enver Bozkurt, M. Akif Kütükçü ve Yasin Poyraz, *Devletler Hukuku*, 7. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 172.

⁵⁷¹ Bozkurt, Kütükçü, Poyraz, a.g.e., s. 172.

bakımından yetkisi Statünün yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenen suçlar olarak belirlenmiştir. On üçüncü madde de yargı yetkisinin kullanılması düzenlenmiştir. Buna göre bir suça ilişkin soruşturma üç şekilde başlayabilir, savcı re'sen harekete geçebilir, Güvenlik Konseyinin başvurusu üzerine Savcı harekete geçebilir veya taraf devletlerden biri tarafından suç veya suçların ihbarı ile savcıya başvurulması ile Mahkeme yargı yetkisi kullanmaya başlar. İkinci bölümün devamında yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin detaylara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ceza hukukunun temel ilkeleri suçta kanunilik, cezada kanunilik, kişi bakımından suç ve cezanın geri yürümezliği, cezaların şahsiliği, amirin emrini ifanın cezadan kaçınma sebebi olacağı ve olamayacağı durumlar(madde 33 ile birlikte), suçlara ilişkin yasal sınırlama(zamanaşımı) uygulanmaması gibi hususlar düzenlenmiş, bölümün devamında suçların manevi unsuru belirtilmiş ve cezai sorumluluktan kurtulma halleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Divanın oluşumu ve idari işler düzenlenmiş, beşinci bölümde soruşturma ve kavuşturma aşaması, şüpheli hakları, koruma tedbirleri açıklanmış, altıncı bölümde yargılama hususu, sanık hakları, duruşma düzeni, delillerin değerlendirilmesi ve diğer usul konuları ele alınmış, cezalar ise yedinci bölümde ifade edilmiş, sekizinci bölümde temyiz ve karar düzeltme yargı yolları açıklanmıştır. Sonraki bölümlerde uluslararası adli yardımlaşma ve işbirliği, cezaların infazı, Mahkemenin durumunu gözetleyen Taraf Devletler Kurulu, mali konular değerlendirilmiş son bölümde ise Statüye dair bir kısım konular ele alınmıştır.⁵⁷²

1.2. Roma Statüsünde İnsanlığa Karşı Suçlar

Statüdeki insanlığa karşı suçlar maddesi ve devamındaki açıklamalar başlı başına içtihat niteliğindedir. Yukarıda belirtildiği gibi Roma Statüsündeki insanlığa karşı suçlar tanımı adeta kendisi ile ilgili kendisinden önceki tüm birikimi madde metninde toplamıştır.⁵⁷³ Sekizinci maddede insanlığa karşı suçlar aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

“1. Bu tüzüğün amaçları bakımından “insanlığa karşı suçlar”, herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

- (a) öldürme;*
- (b) imha;*

⁵⁷² Roma Statüsü metni için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2020.

⁵⁷³ Delmas-Marty vd. a.g.e., s. 14.

- (c) köleleştirme;
- (d) nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli;
- (e) uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme;
- (f) işkence;
- (g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri;
- (h) herhangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı, bu paragrafta atıf yapılan herhangi bir eylemle veya Mahkemenin yetki alanındaki herhangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, paragraf 3'te tanımlandığı şekliyle cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm;
- (i) zoraki kayıplar;
- (j) ırk ayrımcılığı (apartheid) suçu;
- (k) kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler.
2. 1. paragrafın amaçları bakımından:
- (a) "Herhangi bir sivil topluluğa yönelmiş saldırı", devlet ya da kurumsal bir politikanın uzantısı ya da bu politikanın daha da ileri götürülmesine yönelik olarak 1. paragrafta belirtilen eylemlerin herhangi bir sivil topluluğa karşı müteaddit kereler yapılması anlamına gelir;
- (b) "Toplu yok etme", nüfusun bir bölümünü yok etmek amacıyla, yiyecek ve ilaca erişimden mahrum bırakmanın yanı sıra, yaşam koşullarını kasten kötüleştirmeyi de içerir;
- (c) "Köleleştirme", kadın ve çocuklar başta olmak üzere, bir kişi üzerinde sahiplik hakkına dayalı yetkilerin, insan ticareti dahil kullanılması anlamına gelir;
- (d) "Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli", uluslararası hukukta izin verilen gerekçeler olmaksızın, belli bir yerde, hukuka uygun olarak ikamet eden insanların sürülmesi ya da başka zorlayıcı fiillerle zorla yer değiştirilmeleri anlamına gelir;
- (e) "İşkence", yasal yaptırımlardan kaynaklanan, kaza eseri ya da yaptırımın doğasından kaynaklanan acı ve ıstırap hariç olmak üzere, gözetiminde bulunan veya sanığın gözetiminde bulunan bir kişinin, fiziksel ya da ussal olarak şiddetli acı veya ıstırap çekmesini bilerek sağlama anlamına gelir;
- (f) "Zorla hamile bırakma", uluslararası hukukun ciddi bir şekilde ihlali veya bir topluluğun etnik bileşimini değiştirme amacıyla, bir kadının arzusu hilafına, zorla hamile bırakılması anlamına gelir; ancak bu tanım, hiçbir şekilde hamileliğe ilişkin ulusal yasaları etkileyecek şekilde yorumlanamaz;
- (g) "Zulüm", bir grubun veya topluluğun, kimliğinden dolayı, uluslararası hukuka aykırı olarak, temel haklardan ağır bir şekilde mahrum bırakılması anlamına gelir;
- (h) "İrk ayrımcılığı (apartheid)", bir ırkın, başka bir ırk grubu veya grupları üzerinde, sistematik hakimiyet ve baskı kurmaya yönelik kurumsal bir rejim çerçevesinde ve bu rejimi koruma amacıyla işlediği ve 1. paragrafta sözü edilen insanlık dışı fiiller anlamına gelir;
- (i) "Zoraki kayıplar", bir devlet veya siyasi bir örgüt tarafından ya da onların yetkisi, desteği ve bilgisi dahilinde, kişilerin gözetimine alınması, tutuklanması veya kaçırılmasını takiben, bu kişilerin uzunca bir süre, kanun korumasından uzak tutulması amacıyla, nerede oldukları ve akıbetleri hakkında bilgi vermeyi reddetme ve bu kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları bilgisini inkar anlamına gelir;
3. Bu tüzüğün amacına uygun olarak, "cinsiyet" toplumsal bağlamda, kadın ve

*erkek olmak üzere iki cinsiyete atıf yapmaktadır. “Cinsiyet” terimi, yukarıda açıklanandan başka bir anlam taşımamaktadır.”*⁵⁷⁴

Görüldüğü üzere Statü aynı konu ile ilgili önceki Statülere göre daha açıklayıcı ve detaylı bir tanım yapmıştır. İnsanlığa karşı suçlar tanımına ilişkin Roma sürecinde, Çin temsilcileri tarafından maddedeki insanlığa karşı suçlar tanımının uluslararası örf ve adet hukukunda kabul edilenden daha geniş hükümler içerdiği bununda ceza hukuku anlayışına ters düştüğü gerekçesiyle itiraz şerhi düşülmüştür.⁵⁷⁵ ABD tarafından da tanıma itiraz edilmiş, ilgili yetkililerince suçun hem barış zamanında hem de savaş zamanında işlenmesinin tanımı çok genişlettiği eleştirilerinde bulunulmuştur. Yine Hindistan temsilcisinden insanlığa karşı suç kavramının Mahkemenin görev alanına dahil edilmesinin bir anlam taşımadığı zira bu tanımın insanlığın 2/3 tarafından kabul edilmediği görüşü şerh düşülmüştür.⁵⁷⁶

UCM Statüsü kendisinden önceki Statülerden ayrılarak, insanlığa karşı suçlara ilişkin madde metninde belirtilen tanımdaki bazı kavramları yine madde metninin ikinci ve üçüncü fıkralarında açıklamıştır. Yine madde metninin ve fiillerin daha iyi anlaşılması için UCM tarafından Suçun Unsurları adlı bir belge yayınlanmıştır.⁵⁷⁷ Suçun Unsurları adlı belge Roma Statüsü için önemli bir yere sahiptir. 3-10 Eylül 2002’de düzenlenen New York toplantısı sonrası kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Belge Statüde belirtilen suçları daha da detaylı ele alarak bunları unsurlaştırmış, bu da Mahkemeye yardımcı bir kaynak olmuştur.⁵⁷⁸

Statüye göre insanlığa karşı suçlar kavramı daha yakından incelenecek olunursa:

Statünün insanlığa karşı suçlarda aradığı manevi unsur genel kasttır. Yani failin suçu bilerek ve isteyerek işlemesi yetmekte bunun haricinde özel bir kasta sahip olması gerekmemektedir.⁵⁷⁹ Failin işlediği suçun işlenilen suç planında hangi aşamayı oluşturduğunu veya saldırının ayrıntılarını bilmesine gerek yoktur, bilerek ve isteyerek, saldırı amacı ile suçu işlemesi diğer şartların varlığı halinde suçun oluşmasında yeterlidir.⁵⁸⁰ Her ne kadar madde metninde doğrudan geçmese de

⁵⁷⁴ Madde metnin Türkçe çevirisi için bkz.:

<http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM%20MEV/Roma%20Stat%C3%BCs%C3%BC.pdf>, Erişim Tarihi:12.04.2020(Metnin 1. fıkrasının (h) bendi kendi çevirimdir).

⁵⁷⁵ Tezcan, “Uluslararası Suçlar ve ...”, s. 277.

⁵⁷⁶ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 75.

⁵⁷⁷ Element Of Crimes, Published by the International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf>, Erişim Tarihi: 14.02.2020.

⁵⁷⁸ Karakehya, a.g.m, s. 148-149.

⁵⁷⁹ Avcı, a.g.t. s. 64.

⁵⁸⁰ Günal, a.g.t. s. 56.

insanlığa karşı suçlarda iki temel ögeden biri failin bu suçu oluşturan saldırının bilincinde olması şartıdır. Suçun Unsurları isimli belgede bu durum açıkça belirtilmiş, failin suçun oluşmasında suçun tüm unsurlarını veya devlet veya örgüt politikasının detaylarını bilmesine gerek olmadığı şeklindeki yorumun kabul edileceği belirtilmiştir. Aynı belge suçun ikinci kurucu unsurunu da sivil nüfusa karşı yapılan yaygın ve sistematik saldırı olarak göstermektedir.⁵⁸¹

... *herhangi bir sivil nüfusa karşı*, ifadesinde Statü önceki Statülerde olduğu gibi suçun mağdurunu çoğulluğu temsil eden nüfus/halk/popülasyon kelimesi ile ifade etmiştir. Bu yönü ile suçun oluşması için suçun bir kişiye karşı değil bir sivil halk kitlesine karşı işlenmesi gerekmektedir.⁵⁸²Yine bu nüfus savaşa katılmayan kişilerden, yani sivillerden oluşmalıdır.⁵⁸³Maddenin bu yönü suçu savaş suçundan ayırmaktadır.⁵⁸⁴ Madde de geçen “herhangi” sıfatı ile sivil nüfusta bir ayırım yapılmadığı, savaştan kişiler hariç kalan insan kitlesinden rastgele seçilebilecek bir gruba karşı dahi bu suçun işlenebileceği anlaşılmaktadır.

... *yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen*, ifadesi Nürnberg Statüsü, Tokyo Statüsü ve EYUCM Statüsünde açıkça geçmemekte RUCM Statüsünde ifade edilmektedir. Ancak her ne kadar diğer Statülerde adı geçmese de insanlığa karşı suçları değerlendiren mahkeme kararlarında yaygınlık ve sistematiklik bir unsur olarak yerini almıştır. Hazırlık aşamasında tartışma konusu olmuş olan⁵⁸⁵ yaygınlık ve/veya sistematiklik kavramlarının birlikte mi yoksa ayrı ayrı mı olması gerektiği hususunda UCM Statüsü, ‘veya’ ibaresini kullanarak iki unsurdan birinin olmasının yeteceğini belirtmiştir.

Statü sivil nüfusa yapılan saldırıya md.7/2-a bendinde değinmiştir. Bu bentteki tanım ile Statü’de suça ilişkin yeni bir unsur ortaya çıkmıştır. Gerçekten ilgili bentte geçen ‘ *devlet ya da kurumsal bir politikanın uzantısı ya da bu politikanın daha da ileri götürülmesine yönelik olarak 1. paragrafta belirtilen eylemlerin herhangi bir sivil topluluğa karşı müteaddit kereler yapılması...*’ ifadesinde bu saldırının bir politika ile gerçekleşmesi ve devamında saldırının defalarca yapılmasının herhangi bir sivil topluluğa yapılan saldırı anlamına geleceği açıklanmıştır. Saldırı hareketinin

⁵⁸¹ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 5.

⁵⁸² Çakar, *a.g.m.* s. 188.

⁵⁸³ Koç, *a.g.t.* s. 101; Çakar, *a.g.m.* s. 188.

⁵⁸⁴ Schabas, *a.g.t.* s. 63.

⁵⁸⁵ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 61-62; Schabas, *a.g.t.* s. 63.

askeri bir saldırı oluşturmasına gerek yoktur.⁵⁸⁶ Daha önceki Statülerin hiçbirinde yer almayan ancak Mahkeme kararları ve içtihatlarla insanlığa karşı suç müktesebatında kendisine yer bulan “politika” kavramı UCM Statüsünde doğrudan yer almıştır. Esasında UHK’nın 1996 yılındaki Tasarı da hiç şüphesiz politika unsurunu dolaylı yoldan da olsa barındırmaktaydı, ancak ilgili Tasarı bir Statü haline gelememiş devamındaki çalışmalara esin kaynağı olmuştur. Schabas’a göre saldırı kavramına getirilen bu tanım saldırı kavramına hem yaygın hem de sistematik özellikler katmaktadır.⁵⁸⁷ Statü suçun rastgele işlenen suçlardan ayrılması için bir politika şartı öngörmüştür. Bu politikanın sadece devlet tarafından değil devlet dışı aktörler tarafından da işlenebileceği bentteki tanımdan çıkarılabilecek diğer sonuçtur.

... öldürme, toplu yok etme, köleleştirme, sürgün veya zorla nakil, hapsedme veya fiziksel özgürlükten mahrumiyet, işkence, cinsel şiddet, zulüm, zoraki kayıp, ırk ayrımcılığı ve diğer insanlık dışı suçlar, Statünün insanlığa karşı suçlar müktesebatına getirdiği en büyük yeniliklerden biri de suçu oluşturan fiillerin sayısını önceki Statülere göre daha geniş tutmasıdır. Yine Statü suçun madde metnindeki fiillerin dışında başka bir fiil ile işlenmesi durumuna karşın torba madde niteliğindeki “diğer insanlık dışı suçlar” terimini maddeye eklemiştir. Ayrıca Statü bunun ile yetinmeyerek kullanımda muğlaklık gördüğü bazı fiilleri de ikinci fıkrada açıklamıştır.

Öldürme fiili istisnasız konu ile ilgili tüm statü ve tasarlarda insanlığa karşı suçların işlenmesinde ilk fiil olarak gösterilmektedir. Statü burada RUCM ve EYUCM’de düşülen şüpheyeye düşmeden hem İngilizce hem de Fransızca öldürme anlamına gelen kelimeler kullanmış öldürme fiili için bir tasarlama ön şartı aramamıştır.⁵⁸⁸ Suçun Unsurları’nda öldürme fiili için 3 unsur belirtilmiş, buna göre; failin yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olduğunu bilerek mağdurun ölümüne yol açacak hareketlerde bulunması öldürme fiilini oluşturmaktadır.⁵⁸⁹

Toplu yok etme fiilinde Statü, EYUCM ve RUCM kararlarında olduğu gibi suçun bir kesime veya topluma yönelmesi gerekliliğini kastetmektedir.⁵⁹⁰ Statü toplu yok etme fiilindeki toplu ölçeği için ikinci fıkrada ‘nüfusun bir bölümü’ ifadesini kullanmış bunun ile hedef alınan sivil nüfusun tamamı değil de bir bölümünün de bu

⁵⁸⁶ Element Of Crimes, a.g.b. s. 5.

⁵⁸⁷ Schabas, a.g.t. s. 63.

⁵⁸⁸ Başkaracaoğlu, a.g.t. s. 91.

⁵⁸⁹ Element Of Crimes, a.g.b. s. 5.

⁵⁹⁰ Bkz.: Eliezer Niyitegeka Vs. The Prosecutor ,Judgement, 16 May 2003, P.450.

suça muhatap olmasının suçun oluşmasında yeterli olacağı belirtilmiştir. Yine Statü madde metninin ikinci fıkrasında toplu yok etme kavramını oluşturan seçimlik hareketleri örnek vererek yorumlamış ve ‘... yiyecek ve ilaca erişimden mahrum bırakmanın yanı sıra, yaşam koşullarını kasten kötüleştirmeyi de içerir’ ifadesi ile en sık görülen imha fiili hareketlerine örnekler vermiştir. Bu tanım Statünün yürürlüğe girmesinden önceki EYUCM ve RUCM kararlarının bir sonucu olduğu gibi sonraki EYUCM ve RUCM kararlarını da etkilemiştir.⁵⁹¹Roma görüşmeleri sırasında yiyecek ve ilaca erişimin madde metninde vurgulanması hususu Küba temsilcilerinin talebi ile sağlanmışır.⁵⁹² Suçun Unsurları’nda toplu yok etme fiilinin unsurları, sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırı olması, failin toplu yok etme fiilinde yaygın ve sistematik bir saldırının bir parçası olduğunu bilmesi, saldırıda sivil nüfusun toplu olarak veya bir parçasının öldürülmesinin amaçlanması ve sonucun gerçekleşmesi olarak sayılmışır.⁵⁹³

Köleleştirme fiili de Statüde ikinci fıkra açıklaılmış özetle, sahiplik hakkına ait yetkilerin insanlar üzerinde kullanılması köleleştirme olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre kişiler suç işleyenler tarafından bir nesne olarak görülmektedir.⁵⁹⁴ Statünün bu tanımını EYUCM ve RUCM kararları etkilemiş *Kunarac Kararı’nın* Temyiz incelemesinde benzer bir tanımda bulunulmuştur.⁵⁹⁵Suçun Unsurları’nda köleleştirme suçunun unsurları failin mülkiyet haklarından kaynaklı haklarını bir veya birçok kişi üzerinde yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olduğunu bilerek kullanması olarak sayılmışır. Belgede örneklendirme yoluna da gidilmiş kişi veya kişileri satın almak, satmak, ödünç vermek, takas etmek veya özgürlükten yoksun bırakmak gibi fiiller köleleştirme tipleri arasında belirtilmiştir.⁵⁹⁶

Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakil, ifadeleri de Statüdeki yeniliklerden biridir. Zira önceki Statülerde İngilizce metinlerde tehcir/sürgün anlamına gelen ‘*deportation*’ ifadesi yalnızca kullanılırken UCM Statüsünde ‘*deportation*’ fiiline ek nüfusun zorla transferi/nakil edilmesi anlamına gelen ‘*forcible transfer of population*’ ibaresi kullanılmışır. İkinci fıkra, fiilin açıklamasında, sürgün veya

⁵⁹¹ İlgili kararlar için bkz.: The Prosecutor Vs. Radislav Krstic, Judgement, 2 August 2001, P. 503; Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 95.

⁵⁹² Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 92-93.

⁵⁹³ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 6.

⁵⁹⁴ Çakar, *a.g.m.* s. 189.

⁵⁹⁵ Temyiz Mahkemesi kararı için bkz.: In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June 2002, P. 116.

⁵⁹⁶ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 6.

zorla nakil için mağdur nüfusun belirli bir yerde hukuka uygun bir şekilde ikamet ediyor olması gerekmektedir. Yine failin bu eylemi işlerken uluslararası hukuk açısından kabul edilir bir gerekçesinin olmaması da fiilin unsurları arasındadır. Suçun Unsurlarında sürgün ve zorla nakile ilişkin unsurlar belirtilmiştir. Buna göre fiilin uluslararası hukuk tarafından izin verilmeyen bir sebebe dayanarak, fail tarafından yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olduğunu bilerek, failin mağdur olan bir veya birden çok kişiyi bir devlete veya başka bir yere sınır dışı etmesi veya zorla nakletmesi suçun unsurları olarak gösterilmiştir. Maddeye ilişkin dipnotta zorla kavramının sadece fiziksel gücü temsil etmediği, şiddet korkusu, alıkonma, psikolojik baskı, zorlayıcı bir ortamdan yararlanarak çeşitli eylemde bulunma gibi baskı ve tehditlerinde bu kapsama girdiği ifade edilmiştir.⁵⁹⁷

Statü önceki Statülerde olduğu gibi (Nürnberg ve Tokyo hariç) haksız gerekçelerle nüfusun *hapsedilmesi* fiilini suç fiilleri arasında göstermiştir. Bununla da yetinmeyen Statü, hapsedmenin dışındaki olası fiziksel özgürlüğü engelleyen durumlara karşı “*fiziksel özgürlükleri başkaca mahrum etme*” ibaresini ekleyerek suç fiillerinde ortaya çıkabilecek olası açıklığı doldurmak istemiştir. Suçların Unsurlarında hapsedme fiili unsurları şu şekilde belirtilmiştir. Failin bir veya birden fazla kişiyi hapsedmesi veya fiziksel özgürlüğünden mahrum etmesi, bu fiilin uluslararası hukukun temel kurallarına aykırı olması, failin bu davranışının ve sonuçlarının ağırlığının farkında olması, eylemin yaygın ve sistematik bir şekilde işlenmesi ve failin de bu saldırının bir parçası olduğunu bilmesi olarak sıralanmıştır.⁵⁹⁸

Statü *işkence* fiilini birinci fıkrada suçu oluşturabilecek eylemler arasında sayıp, ikinci fıkrada ayrıca açıklamıştır. Statü yasal yaptırımlardan veya yaptırımların doğasından kaynaklanan acı ve ızdırap durumunu suçtan beri tutmuştur. Bunun dışında bir kişiye karşı fiziksel veya zihinsel acı çektilmesi durumu işkence olarak tanımlanmıştır. Statünün işkence açıklaması yeterince aydınlatıcı değildir. Zira suçun faili olarak kamu personeli olma zorunluluğunun olup olmadığı açıkça belirtilmemiştir. Yine önceki Statülerin mahkeme kararlarında belirtilen failin bir bilgi elde etme veya herhangi bir amaç ile bu fiili işlemesi hususu da Statüde belirtilmemiştir. Yine işkence sayılan veya sayılabilecek hareketlere ilişkinde bir yorumlama yapılmamıştır. Statü bu hali ile fiilin yorumlanmasını UCM’ye ve diğer

⁵⁹⁷ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 6.

⁵⁹⁸ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 7.

kaynaklara bırakmıştır. Suçun Unsurlarında işkence eylemine dair muğlak görülen hususlar açıklığa kavuşmuştur. Öncelikle ilgili eylemde işkence başlığına hitaben yazılan dipnotta bu suç için özel bir amaç aranmayacağı belirtilmiştir. Eylemin unsurları olarak ise: Failin bir veya birden fazla kişiye şiddetli zihinsel veya fiziksel acı vermesi, mağdurun veya mağdurların failin gözetimi veya denetiminde olması, ortaya çıkan acının kanunların uygulanmasının doğasından kaynaklanan bir acı olmaması, eylemin yaygın ve sistematik bir şekilde işlenmesi ve failin de bunun bir parçası olduğunu bilmesi olarak belirlenmiştir.⁵⁹⁹

Statüde (g) bendinde sayılan *cinsel şiddet* şekilleri önceki Statülerde kendisine tecavüz adı altında yer bulmakta idi. Ancak tecavüz fiili cinsel şiddet kavramını tamamen karşılamadığından dolayı bazı cinsel şiddet fiilleri ‘*diğer insanlık dışı suçlar*’ adı altında değerlendirilmişti.⁶⁰⁰ Statü bu eksikliği cinsel şiddet şekillerinden örnekler vererek gidermiş, kavrama daha güçlü bir bağımsızlık kazandırmıştır. Hatta Statü bu bağımsızlık ile yetinmemiş maddede sayılmayan ancak madde ile aynı ağırlıkta olan diğer cinsel şiddet şekillerinin de bu fıkra kapsamına gireceğini belirterek ucu açık bir madde oluşturmuştur. İkinci fıkrada madde metninde sayılan zorla hamile bırakma fiili açıklanmış diğer fiillerin değerlendirilmesi Mahkemeye ve diğer belgelere bırakılmıştır.⁶⁰¹ Zorla hamile bırakma fiilinde, fail herhangi bir nüfusun etnik yapısını değiştirmek veya uluslararası hukukun diğer ciddi ihlallerini gerçekleştirmek amacıyla bu suçu işlemelidir. Görünen o ki Statü burada Bosna’da Bosnalı Müslüman kadınlara karşı yapılan tecavüz olaylarını göz önünde bulundurmıştır.⁶⁰² Suçun Unsurları adlı belgede madde metni detaylıca ele alınmış maddede sayılan bütün suç eylemleri unsurları ile açıklanmıştır. Tecavüz fiili, mağdurun rızası olmadan failin zorlaması veya zorlama anlamına gelecek diğer zorlayıcı baskı yöntemleri ile failin cinsel organı veya herhangi bir nesne ile mağdura cinsel eylemde bulunması olarak belirtilmişken, cinsel kölelikte kısaca yukarıda belirtilen kölelik şartlarının cinsel nitelikler ile işlenmesi aranmış, yine belgeye göre zorla fuhuşta fail zorlama veya zorlama anlamına gelecek bir baskı ile mağdur veya mağdurların rızası dışında veya rıza gösterme yetersizliklerinden yararlanarak, onları cinsel nitelikte eylemlere zorlamakta ve bunun karşılığında maddi bir çıkar veya bir avantaj kazanmakta veya bunu ummaktadır. Zorla gebelikte fail herhangi bir nüfusun

⁵⁹⁹ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 7.

⁶⁰⁰ Örnek için bkz.: Schabas, *a.g.e.*, s. 69.

⁶⁰¹ Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 37.

⁶⁰² Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 126-127.

etnik yapısını etkilemek için veya uluslararası hukukun diğer ciddi ihlallerinde bulunarak bir veya birden çok kadını hamile bırakması durumu söz konusudur. Zorla kısırlaştırma, ne mağdurun gerçek rızası alınarak ne de tıbbi bir kabul hali olmaksızın bir veya birden fazla kişiyi üreme yetisinden mahrum etme şeklinde açıklanmıştır. Diğer cinsel şiddet hali ise mağdurun rızası olmadan veya rıza yetisi suiistimal edilerek zorla veya zorlama anlamına gelebilecek diğer baskı yolları kullanılarak fıkra da diğer sayılan eylemler ile aynı ağırlıkta olan suç eylemlerinde bulunmak veya mağdur veya mağdurları bu eylemlere zorlamak olarak belirtilmiştir. Belgede tüm eylemler için ayrı ayrı yaygın ve sistematik saldırı şartı ve failin bu saldırının bir parçası olduğunu bilmesi unsurları belirtilmiştir.⁶⁰³

Statünün geniş bağlamda ele aldığı bir diğer suç eylemi de *zulüm* fiilidir. Statü zulüm fiilinde tıpkı kendisinden önceki Statüler gibi ayrımcı niyet aramıştır. Hatta bu ayrımcılığı oluşturacak nedenlere önceki Statülerden daha geniş kavramlar eklemiş, madde metninin sonunda her türlü ayrımcı saiki reddedecek biçimde “*diğer nedenler*” ifadesini kullanmıştır. Statüye göre zulüm suçunun siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı olarak işlenmesi gerekmektedir. “*Diğer nedenler*” ibaresi ile zulüm fiilinin işlenmesi için dayanılabilecek sebeplerde sınırlı sayımdan vazgeçilmiştir.⁶⁰⁴ Zulüm fiili ile ilgili bir diğer dikkat çeken nokta ise Statünün zulüm suçunun bağımsız işlenebilen fiillerden kabul etmemesidir. Buna göre zulüm fiili madde metninde belirtilen herhangi bir eylem ile yada Mahkemenin yetki alanına giren diğer suçlar(soykırım suçu, savaş suçları, saldırı suçu) ile bağlantılı/ilişkili işlenmek zorundadır. Nürnberg ve Tokyo Statülerinde suçun işlenmesinde genel kaide olarak aks ettirilen bu durum UCM Statüsünde zulüm suçu için öngörülmüştür. İkinci fıkra da zulüm kavramına değinilmiş sivil bir grup veya topluluğun, kimliğinden dolayı, uluslararası hukuka aykırı olarak temel haklarından ağır bir şekilde mahrum bırakılması zulüm olarak tanımlanmıştır. Statüde kimlik kavramı ile neyin kastedildiğini ayrıca belirtilmemiştir. Tanımın geri kalan kısmı EYUCM ve RUCM kararlarında belirtilen ifade ile aynı doğrultudadır.⁶⁰⁵ Suçun Unsurlarında zulüm eyleminin unsurları şu şekilde belirtilmiştir: Fail uluslararası hukuka aykırı olarak bir veya birden fazla kişiyi temel haklarından mahrum bırakmış olmalı. Yine fail

⁶⁰³ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 8-10.

⁶⁰⁴ Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 29.

⁶⁰⁵ EYUCM kararı için bkz.: Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 131-136.

mağdur kişiyi veya grubu veya oluşumu kimliklerinden veya böyle olmalarından dolayı hedef almalıdır. Suç siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı olarak işlenmelidir. Fiilin Statüdeki veya madde metnindeki diğer suçlardan herhangi biri ile bağlantısı olmalıdır. Saldırı yaygın veya sistematik olmalı ve fail suçu oluşturan bu saldırının bir parçası olduğunu bilmelidir.⁶⁰⁶

Zoraki kayıp kavramı da Statü ile gelen yeniliklerdendir. Statü ikinci fıkrada zoraki kayıp kavramını açıklamış, bu eylemin ancak bir devlet veya siyasi bir örgüt tarafından onların yetkisi, bilgisi ve desteği ile işlenebileceğini belirtmiştir. İkinci fıkra zoraki kayıpta faile, mağduru kanuni korumadan kaçırma saiki getirmiş yine failin bu kaçırılma olayına ilişkin ise tüm bilgi taleplerini reddetmesi gerektiğini açıklamada belirtmiştir. Suçun Unsurlarında ikinci fıkrada belirtilen unsurlar tekrar belirtilmiş devamında suçun yaygın ve sistematik bir saldırı ile işlenmesi ve failinde bu saldırının bir parçası olduğunu bilmesi unsurları eklenmiştir.⁶⁰⁷

Statü 1996 tarihli UHK taslağında belirtilen *apartheid* fiilinden etkilenmiş olacak ki önceki Statülerde hiç bulunmayan *apartheid* fiilini madde metnine dahil etmiştir. İkinci fıkraya göre *apartheid* açıklamasında, *apartheid* kısaca bir ırkın bir başka ırk üzerinde sistematik baskı ve hüküm kurmak maksadıyla, kurumsal bir rejim çerçevesinde ve rejimini sürdürmek maksadıyla işlenen insanlık dışı fiil niteliğindeki suç eylemleridir.⁶⁰⁸ Tanımın benzeri yukarıda bahsedilen 1996 tarihli UHK taslağında mevcuttur.

Statünün insanlığa karşı suçları oluşturan fiillerde son olarak belirttiği fiil *diğer insanlık dışı fiillerdir*. Bu söylem insanlığa karşı suçları serbest hareketli suç haline getirmiş torba bir söylemdir. Önceki Statülerin hepsinde kullanılmıştır. Açıkça madde koyucular faillerin suçta kanunilik ilkesini öne sürerek cezalandırılmadan kaçınma şüphesini ortadan kaldırmak amacı ile bu fiili eklemişlerdir. Statüde bu fiili detaylandırarak maddeye eklemiştir. Buna göre bedensel veya zihinsel acı ve ızdıraba sebep olan veya fiziksel bir hasara yol açan benzer nitelikteki eylemler diğer insanlık dışı fiiller olarak nitelenmektedir. Suçun Unsurları belgesi bu tanıma yaygın

⁶⁰⁶ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 10.

⁶⁰⁷ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 11.

⁶⁰⁸ Benzer tanım için bkz.: Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 12.

ve sistematik saldırı ve failin bunun bilincinde olması şartlarını eklemiştir.⁶⁰⁹ Benzer tanım EYUCM ve RUCM kararlarında da mevcuttur.⁶¹⁰

Statünün üçüncü fıkrası bir not niteliğindedir. Fıkraya göre ilk iki fıkroda geçen cinsiyet kavramı kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyeti ifade etmektedir. Statü böyle bir ayırmada toplum içerisinde cinsel özgürlüğe ilişkin farklı grupları görmemezlikten gelmiştir.

Önceki Statülerin bazılarında yer alıp UCM Statünün madde metninde yer almayan suçun savaş veya çatışma dönemlerinde işlenebileceği hususu UCM Statüsünün önemli özelliklerinden biridir. Zira EYUCM ve öncesi Statülerde insanlığa karşı suçların işlenmesinde gerek uluslararası gerek iç nitelikte bir çatışma halinin olması şart koşulmaktaydı. Ancak UCM Statüsü bu konuda bir sınırlandırmaya gitmeyerek RUCM Statüsünün yolunu izlemiş ve bu suçun savaş zamanında işlenebileceği gibi barış zamanında da işlenebileceği yorumunu kabul etmiştir.⁶¹¹

Yine Statü'nün önceki Statülerin bazılarından ayrılan bir diğer özelliği ise zulüm fiili haricindeki fiillerde bu fiillerin diğer uluslararası suçlar ile birlikte veya bağlantılı şekilde işlenmesi gibi bir zorunluluk şartı öngörmemesidir. Gerçekten Nürnberg ve Tokyo Statülerinde bu şart aranmakta idi. UCM Statüsü bu şartı sadece zulüm fiili için aramış onda da insanlığa karşı suçların birlikte veya ilişkili işlenebileceği suçları geniş tutmuştur.

Statüdeki bir diğer pasif özellik de kendisine en çok benzeyen statü olan RUCM Statüsünden saik şartı ile ayrılmasıdır. Gerçekten RUCM Statüsü faile suçu işleyebileceği fiillerde ulusal, siyasi, etnik, ırksal ya da dini aidiyet nedenlerine dayanma şartı getirmişti. Ancak UCM Statüsü bu şartı kendi bünyesinde maddelendirmemiş, buna benzer bir saiki sadece zulüm suçunda dillendirmiştir.

1.3. İnsanlığa Karşı Suçlar Bağlamında UCM'de Devam Eden Soruşturma ve Kovuşturmalar

UCM fiili kuruluşunun yirminci yılı dolmadan kendisini büyük bir iş yükü içerisinde bulmuştur. 2020 yılı itibari ile UCM'de soruşturma ve kovuşturması

⁶⁰⁹ Element Of Crimes, *a.g.b.* s. 12.

⁶¹⁰ EYUM kararı için bkz, The Prosecutor Vs. Mitar Vasiljevic, Judgement, 29 November 2002, P. 234; RUCM kararı için bkz, Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 150.

⁶¹¹ Çakar, *a.g.m.* s. 189; Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 22.

devam eden ülkelere, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Kenya, Libya, Fildişi, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti II, Gürcistan, Burundi, Myanmar/Bangladeş örnek verilebilir. Yine UCM Savcılığında ön inceleme aşamasında soruşturulan ülkelere, Afganistan, Kolombiya, Gine, Irak, Nijerya, Filistin, Filipinler, Ukrayna ve Venezuela örnek verilebilir.

Uganda'nın kuzeyinde din eksenli bir ülke kurmak isteyen Joseph Kony ve aynı düşünceden kaynaklı oluşturulan LRA(Lord's Resistance Army/Tanrının Direnişi Ordusu) hareketi ile hükümet arasında çatışmalar sonucu binlerce insan öldürülmüş yine binlercesi diğer insanlık dışı fiillere maruz kalmıştır. Çatışmalar Afrika'nın en uzun süren iç çatışmalarındandır. Bunun sonucu olarak 2003 yılında Uganda Hükümeti UCM'ye başvurmuş, ülkesinde işlenen suçların araştırılmasını istemiştir.⁶¹² Bu istek UCM'ye bir devlet tarafından yapılan ilk araştırma/soruşturma isteğidir.⁶¹³ Savcılık soruşturmasında savaş suçlarının yanında öldürme, köleleştirme, cinsel kölelik, tecavüz ve diğer insanlık dışı fiiller ile insanlığa karşı suçlar işlendiği yönünde iddialarda bulunmuştur. Mahkemece henüz suçlara karıştığı iddia edilen kişilerin büyük çoğunluğu yakalanamamıştır.⁶¹⁴ Hakkında yetmiş farklı savaş suçu ve insanlığa karşı suçları işlediği iddiası ile yakalama kararı bulunan⁶¹⁵ Dominic Ongwen kendiliğinden Mahkemeye teslim olmuş ve tutuklanmıştır. Dosyası 2020 yılı itibari ile hüküm aşamasına yaklaşmıştır.⁶¹⁶

Demokratik Kongo Cumhuriyetinde(DKC) 1998 yılında başlayan ve 2004 yılına kadar devam eden çatışmalar göz önünde bulundurularak, eski adı Zaire olan DKC'de Thomas Lubanga Dyilo önderliğindeki Kongo Vatansever Birliği ile hükümet arasındaki çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalarda işlenen uluslararası suçlar Savcılık araştırmasına konu olmuştur. Bu süreçte sayısı milyonlar ile ifade edilecek insan yaşamını yitirmiştir.⁶¹⁷ UCM, DKC Hükümeti'nin talebi ile harekete geçmiştir. Mahkemede birçok soruşturma ve kovuşturma yapılmıştır. Dyilo hakkında Statü'nün savaş suçlarını ihlal ettiği gerekçesiyle hapis cezası verilmiştir. Bir diğer sanık dönemin gerilla liderlerinden Germain Katanga hakkında 2003 yılında DKC'de

⁶¹² Ulusoy, *a.g.e.*, s. 55.

⁶¹³ Günel Kurşun, *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Birinci Baskı, Ankara 2011, s. 39.

⁶¹⁴ Uganda da işlenen suçlara ilişkin UCM Kararları için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/uganda>, Erişim Tarihi: 15.02.2020; Al-Mashhadani, *a.g.t.* s. 106.

⁶¹⁵ Kurşun, *a.g.e.*, s. 39-40

⁶¹⁶ Dominic Ongwen için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶¹⁷ Kurşun, *a.g.e.*, s. 40; Ulusoy, *a.g.e.*, s. 54.

Ituru bölgesinde bir köyde savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediği yönünde iddianame hazırlanmış. Mahkeme Katanga hakkındaki kararında cinayet fiili ile insanlığa karşı suç işlendiğinin ve dört farklı eylem ile de savaş suçu işlendiğinin sabit olduğunu belirterek hapis cezasına hükmetmiştir. Bir diğer büyük davada 2002 ve 2003 yıllarında yine Ituru bölgesinde işlenen başka suçlara ilişkin Mahkeme, dönemin örgütlerinde komutanlık yapmış, Bosco Ntaganda'yı insanlığa karşı suç ve savaş suçlarını işlemekten suçlu bulmuş toplamda 30 yıl hapis cezasına hükmetmiştir. Bir başka dava olan Ruanda'nın Özgürlüğü için Demokratik Güçler adlı örgütün genel sekreteri olan Callixte Mbarushimana için iddia edilen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarını işlediği hususu Mahkeme tarafından reddedilmiş, alıkonulan sanık daha sonra serbest bırakılmıştır. Yine bir gerilla lideri olan Matthieu Ngudjolo Chui hakkında açılan savaş ve insanlığa karşı suçlar davası da Mahkemece reddedilmiştir.⁶¹⁸

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde(OAC) 2001 tarihinde gerçekleştirilen başarısız darbe girişimin ardından ülkede hakim olan siyasi çıkmaz çatışmalara dönüşmüş,⁶¹⁹ birçok masum sivil insan bu çatışmalarda ölüm de dahil olmak üzere mağdur olmuştur. 2004 yılında OAC hükümeti UCM'ye başvurarak ülkesinde işlenen suçların soruşturulmasını ve kovuşturulmasını istemiş, UCM Savcılığı da ülkede eski devlet başkanı ve yardımcısına yönelik devam eden ulusal yargı sürecinin bitmesini beklemiştir.⁶²⁰ Bu yargı süreci sonunda OAC Yüksek Mahkemesi mevcut adalet sisteminin ve şartların bu yargılamayı yapacak koşullara sahip olmadığını belirtmesi üzerine dosyalar UCM kontrolüne geçmiştir.⁶²¹ Savcılık yakalanan dönemin Başkan Yardımcısı ve Mouvement de Libération du Congo-MLC (Kongo Özgürlük Hareketi) lideri Jean-Pierre Bemba Gombo hakkında cinayet ve tecavüz fiillerini içeren insanlığa karşı suçlar ile savaş suçlarından iddianame hazırlamıştır. Yine Savcılık Bemba'nın işlediği suçlarla ilgili olan dört şüpheli hakkında da iddianame hazırlamıştır. Mahkeme Jean-Pierre Bemba Gombo'yu savaş suçları ve insanlığa karşı suçları işlediği iddialarından suçlu bulmuş 18 yıl hapis cezasına hükmetmiştir. Bemba ile yargılanan diğer sanıklarda çeşitli hapis cezalarına

⁶¹⁸ DKC de işlenen suçlara ilişkin UCM Kararları için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/drc/#cases>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶¹⁹ Ulusoy, *a.g.e.*, s. 58.

⁶²⁰ Al-Mashhadani, *a.g.t.* s. 107.

⁶²¹ Kurşun, *a.g.e.*, s. 42.

çarptırılmıştır.⁶²² Ayrıca Mahkemede Orta Afrika Cumhuriyeti(OAC) için ikinci bir dosya daha mevcuttur. Burada da 2012 yılı Ağustos ayından sonra halk arasında çıkan iç çatışma sonucu işlenen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar soruşturulmaktadır.⁶²³

UCM’de yargılaması süren önemli davalardan biri ise Sudan’da işlenen suçları konu alan Darfur,Sudan davasıdır. Darfur bölgesinde uzun sürelerden beri gelen yerel kabileler ile merkezi hükümet arasındaki iç çatışmalar 2003 yılında merkezi hükümetin Janjavid silahlı milislerini desteklemesiyle farklı bir boyuta ulaşmış, desteklenen bu silahlı milisler ile merkezi hükümet 2003 tarihinden 2006 tarihine kadar bölgede milyonlarca insanın etkilendiği ve zarar gördüğü, binlerce insanın öldürüldüğü eylemlere sebep olmuşlardır. Bu gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi bölgedeki fiilleri incelemek üzere Komisyon kurulması kararını almış⁶²⁴, Komisyon raporuna göre Güvenlik Konseyi UCM Statüsü 13/b maddesine dayanarak 31 Mart 2005 tarihinde aldığı karar ile olayları araştırmak üzere dosyayı UCM’ye intikal ettirmiştir.⁶²⁵ Sudan Devlet Başkanı, İnsani İşler/İçişler Bakanı ve Janjavid lideri hakkında Mahkemece toplamda 51 adet savaş ve insanlığa karşı suç içeren fiillerde bulundukları iddiası ile yakalama/tutuklama kararı çıkarılmıştır.⁶²⁶ Daha sonra Devlet Başkanı ElBeşir için ikinci bir tutuklama kararı çıkarılmış, burada mevcut suçlara soykırım suçu da eklenmiştir.⁶²⁷ Yine hakkında inceleme olan diğer şüpheliler ile ilgili de ihzar müzekkeresi çıkarılmıştır.⁶²⁸ Bütün bunlar olurken suçlardan sorumlu Devlet Başkanı Ömer ElBeşir hala görevdedir. Mahkemece ilk defa görevdeki bir devlet başkanı hakkında yakalama emri çıkarılmıştır.⁶²⁹ Ayrıca ElBeşir Mahkemece soykırım suçunun muhatabı kabul edilen ilk devlet başkanıdır. Yine bir başka ilk de UCM’nin Roma Statüsüne taraf olmayan bir devlet topraklarında ilk defa bir soruşturma yürütüyor olmasıdır.⁶³⁰ Eski İçişleri Bakanı, Eski Sudan Cumhurbaşkanı Darfur Özel Temsilcisi olan 2005 yılında Milli Savunma

⁶²² OAC de işlenen suçlar için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/car>, Erişim Tarihi: 15.02.2020; Jean-Pierre Bemba Gombo ve diğerleri için davalar ve kararlar için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/car/Bemba-et-al> , Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶²³ OAC 2. dosyada da işlenen suçlar için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/carII>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶²⁴ Ulusoy, *a.g.e.*, s. 56.

⁶²⁵ Koç, *a.g.t.* s. 217.

⁶²⁶ Ulusoy, *a.g.e.*, s. 57.

⁶²⁷ Koç, *a.g.t.* s. 218.

⁶²⁸ Al-Mashhadani, *a.g.t.* s. 108.

⁶²⁹ Kurşun, *a.g.e.*, s. 43-44.

⁶³⁰ Darfur soruşturması için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/darfur>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Bakanı olarak görev yapan Muhammed Hüseyin içinde savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediği iddiası ile 1 Mart 2012'de tutuklama kararı çıkarılmıştır.⁶³¹ Dönemim İnsan İşleri/İçişleri Bakanı Ahmad Harun hakkında ondan fazla insanlığa karşı suç işlediği iddiası vardır. Buna göre sanık cinayet, zulüm, nüfusun zorla nakli, tecavüz, hapis, işkence gibi suç eylemlerinden sorumludur. Janjavid lideri Ali Kushayb içinde farklı eylemlerden oluşan yirmiden fazla insanlığa karşı suç işlediği iddiası vardır. Devlet Başkanı ElBeşir'de cinayet, imha , zorla transfer, işkence ve tecavüz fiilleri ile insanlığa karşı suç işlemek iddiası ile yargılanmaktadır. Sanıklar hakkında diğer uluslararası suçları işledikleri iddiası ile de suçlamalar vardır.⁶³²ElBeşir hükümeti kaybettikten sonra Sudan'da tutuklanmış, aynı dönemde Ahmed Harun ve Muhammed Hüseyin de tutuklanmıştır. Sanıklar hakkında ulusal yargı süreci başlatılmıştır. Hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamaya göre hakkında yakalama kararı çıkarılan ElBeşir UCM'ye teslim edilecektir.⁶³³

Kenya'da UCM'de davası olan ülkelerdendir. 2007 yılının Aralık ayında yapılan seçimlerin ardından çıkan ve 2008 yılının Şubat ayına kadar devam eden iç çatışmalarda binlerce kişi ölmüş, yaralanmış yine binlerce kişi yerlerinden ve yurtlarından edilmek zorunda kalmıştır. 2009 yılında Kenya hükümetince iç savaş dönemini incelemekle görevli Komisyon elindeki tüm belgeleri UCM Savcılığına göndermiş, Savcılığın gerekli incelemeleri yapması ve ulusal yargının bu suçun yargılanmasında yetersiz kalacağı düşüncesinin ardından dosya UCM'ye taşınmıştır.⁶³⁴ Savcı iddianamesinde binden fazla kişinin öldüğünü, 900'den fazla belgelenmiş şekilde tecavüz ve diğer cinsel şiddet fiillerine maruz kaldığını, 350.000'den fazla kişinin yerinden edildiği, 3.500'den fazla kişinin de ciddi şekilde yaralandığını belirtmiştir. Soruşturmada altı şüpheli üzerinde durulmuş, bunlara nüfusun sınır dışı edilmesi veya zorla aktarılması, ölüm, tecavüz, zulüm ve diğer insanlık dışı davranışlar ile insanlığa karşı suç işlemekten iddianameler hazırlanmıştır.⁶³⁵

Libya da işlenen suçlar daha yeni tarihlidir. 2010 tarihinden sonra Mısır ve Tunus da başlayan halk ayaklanmaları 2011'de Libya'ya sıçramış, Libya Devlet

⁶³¹ Koç, *a.g.t.* s. 218.

⁶³² Darfur, <https://www.icc-cpi.int/darfur> .

⁶³³ Ömer El Beşir'in UCM ye teslimi hk. bkz.: https://www.ntv.com.tr/dunya/sudan-besiri-uluslararası-ceza-mahkemesine-teslim-edecek,mq3Lxv97rk646elQJpiv_A, Erişim Tarihi: 16.02.2020.

⁶³⁴ Kurşun, *a.g.e.*, s. 45-46.

⁶³⁵ Kenya için UCM bilgi ve kararlar için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/kenya>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Başkanı Muammer Kaddafi, oğlu Seyfül İslam Kaddafi ve diğer yetkililerce bu ayaklanmalar kanlı şekilde bastırılmaya çalışılmış, muhalif görülen yerlere orada yaşayan masum halk dikkate alınmaksızın saldırılar gerçekleştirilmiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi Libya'daki olaylar için araştırma istemiş, araştırmanın sonucuna göre Güvenlik Konseyi UCM Statüsü 13/b maddesi uyarınca dosyayı UCM Savcılığına iletmıştır.⁶³⁶ Libya Roma Statüsüne taraf olmayan ancak ülkesinde işlenen suçlar UCM tarafından soruşturulan Sudan'dan sonra ikinci devlettir. Mahkeme Muammer Kaddafi, oğul Kaddafi, suç dönemi askeri istihbarat şefi Abdullah ElSenussi için tutuklama kararı çıkarmıştır.⁶³⁷ Daha sonra Savcılık 5 kişiye karşı 3 dava oluşturmuş, baba Kaddafi'nin ölümü ile hakkındaki dava düşürülmüştür. Savcılık şüphelileri savaş suçları ve cinayet, hapis, işkence, zulüm ve diğer insanlık dışı davranışlar ile insanlığa karşı suçları işlemekten sorumlu tutmuştur. Kaddafi'nin devrilmesinin ardından oğul Kaddafi ve ElSenussi Libya'da yetkililerce yakalanıp ulusal mahkemelerce tutuklanmıştır. Oğul Kaddafi 2017 yılında af ile serbest kalmış, ancak UCM'de ki davası devam etmektedir.⁶³⁸

Fildişi Sahilleri'nde de Kenya'da olduğu gibi bir seçim sonrası iç kargaşa çıkmış, seçime giren iki cumhurbaşkanının taraftarları arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış, bu çatışmalarda bir milyondan fazla kişi yerlerinden edilmiştir. UCM Savcılığı'nca yapılan çalışmalarda keyfi tutuklama ve hapis belgeleri ile toplu mezarların varlığı belgelendirilmiştir. Şüpheliler hakkında cinayet, tecavüz, zulüm, diğer insanlık dışı davranışlar ile insanlığa karşı suçları işlemekten dolayı iddianame hazırlanmıştır. Seçimde başkanlığa aday olan Laurent Gbagho UCM'de tutuklu yargılanmış, sonunda UCM tarafından hakkında beraat kararı verilmiştir. Aynı şekilde suçlanan eşi Simone Gbagho'da beraat etmiştir.⁶³⁹

Mali'de yaşanan olayları UCM Savcılığı ikiye ayırmıştır. Buna göre 2012 yılının Ocak ayında Mali'nin kuzeyinde ortaya çıkan silahlı çatışma ve burada işlenen suçlar birinci konu olurken, 22 Mart 2012 yılında askeri cuntanın darbe ile yönetime el koyarak mevcut devlet başkanını yaklaşan seçimler öncesi görevden alması da Savcılığın incelediği ikinci konu olmuştur. Savcılık Mali'deki olaylar için genel olarak savaş suçları üzerinde durmuş, sanık Ahmed Mehdi için bu suçtan dava açılmıştır. Mahkeme'de sanığa savaş suçu işlemekten hüküm kurmuştur.

⁶³⁶ Kurşun, *a.g.e.*, s. 46-47.

⁶³⁷ Al-Mashhadani, *a.g.t.* s. 109; Koç, *a.g.t.* s. 220.

⁶³⁸ Libya için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/libya>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶³⁹ Fildişi Sahili için bkz. <https://www.icc-cpi.int/cdi>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Mahkemedeki diğer sanık dönemin polis şefi ve suç bölgesi Timbuktu'da İslam Mahkemeleri çalışmalarına katılan Abdülaziz ElHassan için ise savaş suçu işlediği iddiasının yanı sıra işkence, tecavüz, cinsel kölelik, zulüm, zorla evlendirme gibi fiiller ile insanlığa karşı suç işlediği iddiası Savcılık tarafından ifade edilmiştir. Kovuşturması 2020 yılı itibari ile devam etmektedir.⁶⁴⁰

Gürcistan'da 1 Temmuz-10 Ekim 2008 tarihleri arasında Güney Osetya ve çevresinde çıkan ve uluslararası boyuta varan silahlı çatışmaların sonucunda işlenildiğinden şüphelenilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar için UCM Savcılığı öncelikle ulusal mahkemelerin kararını beklemiştir. Gürcistan'daki davalar UCM yargılamaları lehine askıya alınmış, ancak çatışmaya taraf olan diğer devlet Rusya'nın mahkemeleri henüz bir karar verememiştir. Savcılık Gürcistan'da işlenen suçları soruşturmak niyetiyle incelemeye başlamıştır. Savcılık burada cinayet, zorla nüfus transferi ve zulüm fiilleri ile işlenen insanlığa karşı suçlar ile savaş suçları üzerine odaklanmıştır.⁶⁴¹

Burundi Roma Statüsüne taraf olmasına rağmen 27 Ekim 2017 tarihinde yürürlüğe giren karar ile Statü'den çekilmiştir. Burundi'de Cumhurbaşkanı Pierre Nkurunziza'nın üçüncü dönemde başkanlıkta kalacağını açıklaması üzerine bundan rahatsız olan iktidar partisi muhalifleri ve muhalif olduğundan şüphelenilenlerin, devlet ajanları ve Imbonerakure adı verilen iktidar yanlısı örgüt mensuplarınca hedef alındığı, bunlar tarafından muhaliflere yönelik yaygın ve sistematik saldırı girişimlerinde bulunulduğu iddia edilmiştir. Savcılık ön incelemesinde 430'dan fazla kişinin öldürüldüğü, 3400'den fazla kişinin tutuklandığını, 230.000'den fazla kişinin komşu ülkelere sığınarak yerinden edildiğini belirtmiştir. İnceleme tarih aralığı olarak 26 Nisan 2015 ile 26 Ekim 2017 üzerinde yoğunlaşmıştır. UCM tarafından savcılığa soruşturma izni verilmiştir. Savcılık öldürme, hapis, işkence, zorla kaybettirme, tecavüz, zulüm fiilleri kullanılarak insanlığa karşı suçlar işlendiği iddiası ile soruşturmaya başlamış. Soruşturma 2020 itibari ile devam etmektedir.⁶⁴²

UCM de soruşturması devam eden bir diğer dava da Bangladeş/Myanmar davasıdır. Myanmar da işlendiğinden şüphelenilen şiddet eylemleri, sınır dışı edilme, zulüm ve diğer insanlık dışı fiiller için UCM Savcılığı 4 Temmuz 2019 tarihinde UCM den soruşturma izni istedi. Mahkeme 14 Kasım 2019 da yaptığı incelemede

⁶⁴⁰ Mali için bkz.: Çevrimiçi) <https://www.icc-cpi.int/mali>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶⁴¹ Gürcistan için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/georgia>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶⁴² Burundi için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/burundi>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

soruşturma izni talebini kabul etti. Dosya halihazırda soruşturma aşamasında devam etmektedir.⁶⁴³

Afganistan⁶⁴⁴, Kolombiya, Gine, Irak, Nijerya, Filistin, Filipinler, Ukrayna ve Venezuela gibi ülkelerin dosyaları henüz savcılık aşamasında ön incelemede, bazıları soruşturma izni için UCM ilgili dairesindedir. Bu ülkelerin hemen hemen hepsine ait araştırmalarda insanlığa karşı suçlar yönünden incelemeler devam etmektedir.

2. 21. YY. DA ÖZEL STATÜLER İLE KURULAN MAHKEMELERDE İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

UCM kurulmasına rağmen bazı devletler, ülkeleri içerisinde işlenen bazı uluslararası suçları yine kendi ülkeleri içerisinde UCM'den bağımsız bir şekilde soruşturup, yargılamaktadır. Bunlar yeni tip ad hoc mahkemeler olarak nitelendirilebilir. Gerçekten İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, galip devletlerin kararı ile kurulmuş, mevzuat ve yargılama kriterleri yönünden dar kapsamlı Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri birinci nesil ad hoc yargılamalarını, 20. yüzyılın sonunda uluslararası camianın katılımı ve BM Güvenlik Konseyi kararları ile kurulan, daha geniş mevzuata sahip olan Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri ikinci nesil ad hoc mahkemeleri, ara dönemde UCM gibi suçlara ve cezalara uluslararası standartlar getiren bir yapının varlığına rağmen, özel anlaşmalar ve statüler ile kurulan konumuz mahkemeleri ise üçüncü nesil ad hoc mahkemeleri oluşturmaktadır.⁶⁴⁵ Bu mahkemelerin bazılarında tüm dünyayı ilgilendiren yargılamalar yapılırken, bazılarında da daha minimal ve yerel bazlı işlenen uluslararası suçlar yargılanmıştır.

2.1. Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri(ECCC) ve İnsanlığa Karşı Suçlar

1975 tarihinde Komboçya'da askeri yönetimi devirerek hükümete gelen Kızıl Kimerler örgütü lideri Pol Pot, 1979 yılına kendi önderliğinde, dünyada eşi az

⁶⁴³ Myanmar/Bangladeş için bkz.: <https://www.icc-cpi.int/bangladesh-myanmar>, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

⁶⁴⁴ 5 Mart 2020 yılı itibari ile UCM Temyiz Odası Afganistan'da işlenildiğinden şüphelenilen uluslararası suçların araştırılması için Savcılığın yapmış olduğu talebi oybirliği ile kabul etmiştir. Bkz.: <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>, Erişim Tarihi:14.04.2020.

⁶⁴⁵ Birinci, ikinci ve üçüncü nesil ad hoc mahkemeleri kavramı için bkz.: Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Uluslararası Hukuk Açısından Kosova Uzman Daireleri", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 1, 2018, s. 156-157.

görülmüş katliamlara sebep oldu. 1979 yılında hükümetin devrilmesi ile bilanço ortaya çıkmıştı. Milyonlarca kişinin ölümü, bir o kadar kişinin yerlerinden edilmesi, hapis, işkence, zulüm, gibi suçları içeren insanlığa karşı suçlar, soykırım suçları ve diğer suçlar. BM 1997 tarihinde Kamboçya’da işlenen suçlara ilişkin bir Uzmanlar Komisyonu oluşturdu. Komisyon raporunda Kamboçya’da yaşanan hadiseleri ve işlenen suçları belirttikten sonra, yargılamaya ilişkin tavsiyelerinde yerel kovuşturmanın siyasi baskılara müsait olması, ülkede yolsuzluğun yaygın olması gibi sebepler ile en makul seçeneğin BM nezdinde kurulacak bir uluslararası mahkeme ile bu suçların yargılanabileceği hususunu belirtti.

Her ne kadar BM tarafında bu adımlar atılsa da dönemin Kamboçya yönetimi tarafında bu durum olumlu karşılık bulmadı.⁶⁴⁶ Hükümetçe yanlış yönetilecek bir yargılama süreci halk arasında paniğe yol açabilecek, yeniden gerilla yapılanmalarına eğilimi arttırılabilecekti.⁶⁴⁷ Bunu göz önünde bulundura Kamboçya yönetimi 2001 tarihinde “Demokratik Kamboçya Döneminde İşlenen Suçların Kovuşturulması Amacıyla Kamboçya Mahkemelerinde Olağanüstü Dairelerin Kurulmasına Hakkındaki Kanun”u çıkartmış, yargılamaların daha sağlıklı yürütülmesi için de 2003 yılında BM ile işbirliği içeren bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma uyarınca suçlara ve yargılamaya ilişkin yasal mevzuatlarda Kamboçya ulusal yasaları ve onların yönlendirdiği uluslararası mevzuatlar kullanılacak, BM’nin kontrolünde Kamboçya Mahkemeleri’ne yargıç ve savcılar verilecek, yani yargılamaları Kamboçyalı ve yabancı yargıçlardan oluşan hakimler değerlendirecekti. Bu olağanüstü mahkemeler Kamboçya yargısının bir parçası ve hukuk sisteminin bir unsuru olacaktı. Buna benzer birtakım hususlar 2003 tarihli işbirliği anlaşmasında yer almıştır.⁶⁴⁸ Bu yönüyle Mahkeme karma nitelikte bir Mahkemedir.

2001 tarihinde Kamboçya Hükümetince çıkarılan “Demokratik Kamboçya Döneminde İşlenen Suçların Kovuşturulması Amacıyla Kamboçya Mahkemelerinde Olağanüstü Dairelerin Kurulmasına Hakkındaki Kanun” 17 Nisan 1975 ile 6 Ocak 1979 tarihleri arasında işlenen suçları mevcut ulusal ceza yasaları, uluslararası insancıl hukuk kuralları ve uluslararası sözleşmeler çerçevesinde yargılamak üzere

⁶⁴⁶ Suzannah Linton, “Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice”, *Criminal Law Forum (An International Journal)*, Volume: 12; Issue: 2, 2001, s. 187-188.

⁶⁴⁷ Linton, a.g.m, s. 189.

⁶⁴⁸ Terzioğlu, a.g.m, s. 159-160.

oluşturulmuştur.⁶⁴⁹ Kanunda soykırım, insanlığa karşı suçlar, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ağır ihlalleri, Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi ihlalleri, 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ihlalleri gibi antlaşmalar ulusal mevzuatın yanında Mahkemece yargı yetkisi içerisinde olan suçlar arasında sayılmıştır. Kanunun 5. Maddesinde insanlığa karşı suçların tanımı yapılmıştır. Buna göre

“Olağanüstü Daireler 17 Nisan 1975 - 6 Ocak 1979 yılları arasında insanlığa karşı suç işleyen tüm Şüphelileri yargılama yetkisine sahiptir.

İnsanlığa karşı suçlar, herhangi bir zamanaşımı süresi olmadan, yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak herhangi bir sivil nüfusa karşı ulusal, siyasi, etnik, ırksal veya dini gerekçelerle yapılan (aşağıdaki) eylemler:

- (a) Öldürme;*
- (b) Yok etme;*
- (c) Köleleştirme;*
- (d) Tehcir;*
- (e) Hapis cezası;*
- (f) İşkence;*
- (g) Tecavüz;*
- (h) Siyasi, ırksal, dini nedenlerle zulmetme;*
- (i) Diğer insanlık dışı suçlar.”⁶⁵⁰*

şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere maddede suçun oluşması için bir çatışma hali öngörülmemiştir. Yine maddede, insanlığa karşı suçları bir başka suç ile bağlı veya bağlantılı şekilde işleme zorunluluğu da şart koşulmamıştır. Tanım cümlecik kalıpları bakımından RUCM Statüsündeki insanlığa karşı suçlar tanımı ile benzerdir. Tek farkı madde tanımlamasının başında bu suça ilişkin bir zamanaşımı süresinin uygulanmayacağı ayrıntısıdır.

Mahkeme birçok sanığı insanlığa karşı suçları işlemekten sorumlu bulup cezalandırmıştır. Sanıklardan birçoğu yargılama veya infaz aşamasında ölmüştür. Ölüm cezası Kamboçya Anayasasınca kaldırıldığı için cezalar müebbet ve süreli hapis cinsindendir.

2.2. Sierre Leone Özel Mahkemesi ve İnsanlığa Karşı Suçlar

Sierre Leone’da 1991 tarihinde çıkan iç çatışmalar önü alınamaz boyutlara ulaşmış ve 2002 yılına kadar devam etmiştir. Ülke içerisindeki isyancı güçler komşu devlet Liberya yönetimi tarafından desteklenmekteydi. Bu isyancı güçlerin en büyüğü Revolutionary United Front (RUF-Devrimci Birleşik Cephe) idi.

⁶⁴⁹“Demokratik Kamboçya Döneminde İşlenen Suçların Kovuşturulması Amacıyla Kamboçya Mahkemelerinde Olağanüstü Dairelerin Kurulmasına Hakkındaki Kanun” metni için bkz.: https://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legaldocuments/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2020.

⁶⁵⁰ Kendi çevirim.

1992 yılında darbeye mevcut yönetimin düşmesi ile başa geçen cunta rejimi ülkedeki karışıklığı kısa süreliğine ateşkes ile durdurdu.⁶⁵¹ Ancak bu duraklama isyancı güçlerin daha da güç kazanarak geri dönmelerine sebep oldu. İsyancı birlikler ülkede iç savaşı daha da büyüttü. 1997 yılında RUF'un iktidara ortak olmasının uluslararası kamuoyunda kabul edilmemesinin ardından RUF ortaklığındaki yönetim başkenti ele geçirdi ve karışıklık devam etti. BM Güvenlik Konseyi'nin de araya girmesi ile 2001 yılında iyice zayıflayan RUF ateşkes anlaşması yapmak zorunda kaldı. Ardından 2002 yılında uygulanan silahsızlanma ile tamamen silah bıraktı. 2002 yılında savaşın sona erdiği resmen açıklandı.⁶⁵²

İç savaşın sona ermesinden sonra ülkenin son on yıl içerisindeki savaş bilançosu ortaya çıkmaya başlamıştı. Binlerce ölüm, amputasyon(organ veya uzuv kesme), cinsel şiddet, yerden edilme, zulüm, çocuk askerler ve diğer bir sürü suçlar. İç savaşın sonuna doğru BM'nin Sierre Leone'a müdahil olması işlenen suçlarında dünya kamuoyunda tartışılmasını sağladı. BM Güvenlik Konseyi'nin 2000 tarihli kararı üzerine yapılan müzakerelerde Sierre Leone hükümeti ile 2002 yılında özel ikili anlaşma yapılarak, karma nitelikte Sierre Leone Özel Mahkemeleri kurulması kararlaştırıldı. Mahkemenin Statüsü antlaşmanın ekinde düzenlendi.⁶⁵³

Mahkeme karma nitelikte bir uluslararası mahkemedir. Mahkeme kendisinden önceki EYUCM veya RUCM gibi Güvenlik Konseyi kararı ile kurulmamış, BM ile Sierre Leone Hükümeti arasındaki özel anlaşma ile kurulmuştur. Anlaşmanın dikkat çeken kısımlarından biri Mahkemelerin oluşumunda BM'nin de önereceği isimlerin olması ve Savcı'nın BM Sekreteri'nce atanacağı hususudur.⁶⁵⁴

Statüde⁶⁵⁵ zaman bakımında yetki birinci maddede 30 Kasım 1996 yılından Statünün kabul tarihine kadar geçen süre olarak öngörülmüştür. Oysa Sierre Leone'de iç çatışma 1991 yılında başlamıştır. Mahkemeye daha fazla iş yükü olmaması ve ülkesel boyuttaki eylemlerin 1996 tarihinde başlaması sebebiyle 1996 tarihini başlangıç tarihi olarak kabul etmiştir.⁶⁵⁶ Mahkemenin yargılayacağı suçlar arasında insanlığa karşı suçlar, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. maddesi

⁶⁵¹ Linton, a.g.m, s. 231.

⁶⁵² Ludju Kalembo Rudy, *Devlet Başkanlarının Cezai Sorumluluğu Charles Taylor Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016, s. 17-26.

⁶⁵³ Terzioğlu, a.g.m, s. 160.

⁶⁵⁴ Terzioğlu, a.g.m, s. 160-161.

⁶⁵⁵ Sierre Leone Özel Mahkemeleri Statüsü için bkz.: <http://www.rscsl.org/Documents/scsl-statute.pdf>, Erişim Tarihi: 14.04.2020.

⁶⁵⁶ Rudy, a.g.t. s. 46-47; Linton, a.g.m, s. 238.

ihlalleri ve Ek II. Protokolün ihlaline ilişkin suçlar, uluslararası hukukun diğer ciddi ihlalleri ve ulusal yasalardan kaynaklanan suçlar vardır.⁶⁵⁷ Statünün dikkat çeken bir özelliği, Mahkemenin yetkisinde 15-18 yaş arasında olan ve suç fiillerini işlediği iddia edilen çocuklarında yargılanabileceği düzenlemesiydi. Böylece ilk kez bir uluslararası mahkemede çocuklar uluslararası hukuk sanığı olarak ifade verecekti.⁶⁵⁸

2. maddede insanlığa karşı suçlar:

“Özel Mahkeme, herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik saldırı kapsamında aşağıdaki suçları işleyen kişileri kovuşturma yetkisine sahiptir:

(a) öldürme;

(b) yok etme;

(c) köleleştirme;

(d) sürme;

(e) hapsedme;

(f) işkence;

(g) tecavüz, cinsel kölelik, zorla fahişelik, zorla hamile bırakma ve cinsel şiddetin diğer her türlü şekli;

(h) siyasi, ırksal, etnik ya da dinsel nedenlerle zulüm;

(i) diğer insanlık dışı eylemler.⁶⁵⁹

şeklinde tanımlanmıştır. Statü tanımı yaparken Roma Statüsünden etkilenmiştir. Yine Statü suçun oluşması için bir çatışma hali öngörmemekle birlikte⁶⁶⁰ suçun herhangi bir suç ile ilişkili işlenmesi zorunluluğu da öngörmemiştir. Ayrıca Statü suç fiillerinin işlenmesi sırasında zulüm fiili hariç herhangi bir ayrımcı sebebe dayanma gereğine de lüzum görmemiştir.

Savcılık 13 kişi hakkında iddianame düzenledi,⁶⁶¹ birçok sanık insanlığa karşı suçlar ve diğer suçlardan süreli hapis cezalarına çarptırıldı. Bunlardan en çok dikkat çekeni dönemin Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor'dı. Taylor görevde iken 2003 yılında hakkında Sierre Leone'deki isyancı grupları destekleyerek insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve diğer ihlallerden dolayı tutuklama kararı çıkarılmıştı. Bir süre sonra görevinden istifa eden Taylor yakalanıp Sierre Leone hükümetine teslim edildi. Ancak yargılamanın selameti için yargılaması Hollanda'nın La Haye kentinde yapıldı. Mahkeme Taylor'ın isyancı birliklerin suç işleme kastı ve askeri stratejilerini bildiği ve onlara tavsiyelerde bulunduğu için ayrıca silah, lojistik, askeri ekipman ve personel gibi konularda isyancı gruplara destek olduğu için, bu

⁶⁵⁷ Linton, a.g.m, s. 232.

⁶⁵⁸ Rudy, a.g.t. s. 45.

⁶⁵⁹ Kendi çevirim.

⁶⁶⁰ Linton, a.g.m, s. 234.

⁶⁶¹ Rudy, a.g.t. s. 48.

birliklerin işledikleri savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve diğer suçlardan sorumlu olduğunu belirtip, Taylor hakkında 50 yıl hapis cezasına hükmetti.⁶⁶²

Sierre Leone iç savaşının insanlığa karşı suçlarda önemli yer tutmasındaki bir diğer neden Mahkeme kurulmadan önce Genel Sekreter'in Sierre Leone İçin Özel Mahkemenin Kurulmasına Dair Raporu'nda uluslararası suçlarda, soykırım suçunda, insanlığa karşı suçlarda veya uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerinde genel affın kesinlikle uygulanamayacağı şerhidir. Genel Sekreterlik burada hiçbir insan hayatının savaşta veya çatışmalardan sonraki uzlaşma döneminde jest olarak kullanılmasını doğru bulmamaktadır.⁶⁶³

2.3. Doğu Timor'da İşlenen Ciddi Suçlar İçin Özel Paneller ve İnsanlığa Karşı Suçlar

19. yüzyılın ikinci yarısını ve 20. yüzyılın ilk yarısını Portekiz sömürgesi olarak geçiren Uzakdoğu Asya ülkesi Doğu Timor, İkinci Dünya Savaşı'nda stratejik konumundan dolayı Japon birliklerinin dikkatini çekmiş, savaştan sonra, Japon birliklerinin çekilmesinin ardından tekrar Portekiz kontrolüne girmiştir. 1974 yılında Portekiz'de olan askeri darbenin ardından kendi siyasi faaliyetlerini yapabilecek özerkliğe kavuşmuştur. Bu dönemde halk arasında iki büyük siyasi grup oluşmuştur. Biri hiçbir ülkeye bağlı olmadan bağımsızlığı savunan ancak daha sonra Portekiz tarafından desteklenen ve silahlandırılan Bağımsızlığı Savunan Timor Devrimci Cephesi (Revolutionary Front for an Independent East Timor, FRETILIN) diğeri Endonezya destekli Timor Demokratik Halk Birliği'dir(Timorese Popular Democratic Association, APODETI).⁶⁶⁴Komşusundaki bu hareketlilik Endonezya'nın 1975 yılında Doğu Timor'u ilhak etmesi, 1976 yılında da kendi eyaleti olarak kabul etmesi sonucunu doğurmuştur.⁶⁶⁵ 1999 tarihine kadar devam eden bu durum Endonezya'nın Doğu Timor halkına referandum seçeneği sunması ile farklı bir boyut kazandı.⁶⁶⁶ Referandum öncesinde var olan iç çatışmalar referandum sonucunda %78.5 Doğu Timor'un bağımsızlığından yana oy kullanılması ile daha da

⁶⁶² Rudy, *a.g.t.* s. 63-64.

⁶⁶³ Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 42.

⁶⁶⁴ Yusuf Çınar, "Çatışma Sürecinden Devlet İnşasına: Doğu Timor", *Bilge Strateji Dergisi*, C. 8, S. 15, s. 89-90.

⁶⁶⁵ Judicial System Monitoring Programme (JSMP) Report, *Digest of the Jurisprudence of the Special Panels for Serious Crimes*, Dili/Timor, Leste, April 2007, s. 6; Linton, *a.g.m.*, s. 202.

⁶⁶⁶ JSMP Report, s. 6.

arttı.⁶⁶⁷ Doğu Timor'da cinayetler, adam kaçırma olayları, tecavüz, ev ve mülk hırsızlığı, askeri tesislere saldırılar ve daha birçok suç eylemleri işlenmekteydi. Bu gelişmeler dünya kamuoyunun dikkatini çekmişti. Öncelikle BM tarafından Doğu Timor'a Barış Gücü adı altında asker takviyesi yapıldı.⁶⁶⁸ Ardından 1999 yılının Ekim ayında BM Güvenlik Konseyi Doğu Timor'da geçici yönetim kurma kararı aldı. Doğu Timor'da 2000 yılının Mart ayında "Doğu Timor'da Mahkemelerin Örgütlenmesi Konusundaki Tüzük" daha sonra, Haziran ayında "Ciddi Suçlar Konusunda Münhasır Yetkili Panellerin Kurulması Konusundaki Tüzük" kabul edildi. 1 Ocak 1999 ve 25 Ekim 1999 tarihleri arasındaki suçları araştırmak ve kovuşturmak üzere bu şekilde Ciddi Suçlar Panelleri oluşturuldu.⁶⁶⁹

Tüzük temel suçlar kategorisinde soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve iç yasalardan kaynaklanan suçları saymış bu suçları Panellerin yargı yetkisinde görmüştür.

BM ile Doğu Timor arasında imzalanan UNTAET 2000/15 Yönetmeliği 5. Bölümde insanlığa karşı suçlar açıklanmıştır. Buna göre:

"Bu yönetmeliğin amacı doğrultusunda, insanlığa karşı suçlar saldırı bilgisiyle herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemlerden herhangi birini ifade eder:

- (a) öldürme;*
- (b) imha;*
- (c) köleleştirme;*
- (d) nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli;*
- (e) uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme;*
- (f) işkence;*
- (g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri;*
- (h) her hangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı, bu paragrafta atıf yapılan her hangi bir eylemle veya Panellerin yetki alanındaki her hangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, yönetmeliğin 5.3 bölümünde tanımlandığı şekliyle cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm;*
- (i) zoraki kayıplar;*
- (j) ırk ayrımcılığı (apartheid) suçu;*
- (k) kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler."*⁶⁷⁰

⁶⁶⁷ Yusuf Çınar, a.g.m, s. 96; JSMP Report, s. 6.

⁶⁶⁸ Yusuf Çınar, a.g.m, s. 96-97.

⁶⁶⁹ Terzioğlu, a.g.m, s. 165; Linton, a.g.m, s. 203.

⁶⁷⁰ UNTAET 2000/15 Yönetmeliği için bkz.: <https://www.legal-tools.org/doc/c082f8/pdf>, Erişim Tarihi:18.2.2020(Kendi çevirim).

şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi tanım Roma Statüsü ile neredeyse birebir aynıdır. Ayrıca tanımın devamında tıpkı Roma Statüsünde olduğu gibi birinci madde fıkraları açıklanmıştır.

İnsanlığa karşı suçların değerlendirilmesinde Paneller modern içtihatları baz alarak kararlar vermiştir. *Lino de Carvahlo Kararı*’nda Panel insanlığa karşı suçların unsurlarını, saldırının olması, saldırının yaygın ve/veya sistematik olması, saldırının herhangi bir sivil nüfusu hedef alması, suçun saldırının bir parçası olarak işlenmesi ve failin saldırı bilgisine sahip olması şeklinde saymıştır.⁶⁷¹ *Joni Marques ve Arkadaşları Kararı*’nda da Panel yaygın kavramı ile çoklu eylem birliğini, sistematiklik kavramı ile de saldırının bir politika veya plan doğrultusunda gerçekleşmesinin kastedildiğini ifade etmiştir. Yine aynı kararın devamında, herhangi bir nüfus kavramı ile mağdur sayısının çokluğu, sivil kavramı ile de savaşa katılmayanlar veya bir dönem katılsa bile suçların işlendiği sırada savaşa dahil olmayanların kastedildiği ifade edilmiştir. Kararın devamında suçların bir devlet veya başkaca otoritenin politikası çerçevesinde işlenmesi şart görülmüştür.⁶⁷² Paneller suç fiillerinin değerlendirmesinde kendisinden önceki yargı içtihatlarını uygulamış özellikle sınır dışı etme ve nüfusun zorla nakli konusunda hassas davranmıştır. *Benjamin Sarmento ve Romeiro Tilman Kararı*’nda Panel sınır dışı etme kavramını, hukuka aykırı şekilde nüfusun ülke sınırları dışarısına zorla çıkarılması olarak açıklarken, nüfusun zorla nakli fiili ülke sınırları içerisinde nüfusun hukuka aykırı şekilde, zorla yer değiştirmesi olarak ifade etmiştir.⁶⁷³ Yine bir başka dikkat çeken husus diğer insanlık dışı fiillerde Panellerin örnek olarak gösterdiği eylemlerdir. Buna göre mağdurların kulaklarını kesip onlara yedirmek, mağdurları küçük bir odada tutmak, cesetleri pala ile parçalamak, mağdurları bir evde tutarak zaman zaman sopa, tüfek vb. ile dövmek gibi eylemler diğer insanlığa karşı suç fiilleri içerisinde kabul edilmiştir.⁶⁷⁴ Yukarıda bahsedildiği gibi Paneller insanlığa karşı suçları EYUCM, RUCM ve UCM kararları çerçevesinde yorumlamıştır.

2.4. Kosova Uzman Daireleri

Kosova, Yugoslavya’nın dağılmasından önce Yugoslavya’nın büyük eyaletlerindendi. Dağılmadan sonra Sırp, Hırvatlar, Makedonlar, Slovenler ve

⁶⁷¹ JSMP Report, s. 64.

⁶⁷² JSMP Report, s. 64.

⁶⁷³ JSMP Report, s. 72.

⁶⁷⁴ JSMP Report, s. 89.

Bosnalılar kendi devletlerini kurmuş, Kosova Sırbistan kontrolünde kalmıştı. Bundan memnun kalmayan Kosova Arnavutları 1996 yılında Kosova Kurtuluş Ordusunu (UÇK) kurdu ve silahlı eylemlere başladı. Sırp yönetimi de buna silahlı birliklerinin operasyonları ile cevap verdi.⁶⁷⁵ 1998 yılında Sırp yönetiminin eylemleri ve bunlara verilen karşılık saldırılar dünya kamuoyunun dikkatini çekti . Bunun üzerine NATO Kosova'ya askeri operasyonda bulundu. Daha sonra BM Güvenlik Konseyi kararı ile Kosova'da geçici bir yönetim kuruldu. Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu(UNMIK) Kosova'da göreve başladı.⁶⁷⁶ Kosova'nın güvenliği NATO tarafından sağlanmakta idi. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve anayasanın kabulü ile geçici yönetimin(UNMIK) görev ve yetkilerinde değişiklikler yapılarak geçici yönetim daha pasif konuma getirildi. Bu tarihten sonra Kosova, Avrupa Birliği gözetiminde EULEX(The European Union Rule of Law Mission in Kosovo-Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu Kosova) sistemine geçti.⁶⁷⁷ EULEX misyonunun amacı içişleri, adalet ve gümrük işlerinde Kosova yönetimine yardım ve desteklerde bulunmak idi. EULEX baskıları ile Kosova Meclisinde 3 Ağustos 2015 tarihinde Anayasa değişikliğini gerçekleştirmiş ve “Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisi Hakkındaki Kanun” kabul edilmişti.⁶⁷⁸ Mahkeme yargılama faaliyetlerini Kosova'da değil Hollanda'nın La Haye kentinde yapacaktı. Kanunun 1. maddesinin ikinci fıkrasında Dairelerin yargı yetkisine değinilmiş, Kosova'da savaş sırasında işlenen, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 7 Ocak 2011 tarihli ilgili raporunda belirtilen ve Kosova Cumhuriyeti Özel Savcılık Ofisi (SPRK) Özel Soruşturma Görev Gücünün (SITF) ceza soruşturmalarına konu olan ciddi sınır ötesi ve uluslararası suçların iddiaları ile ilgili olarak güvenli, bağımsız, tarafsız, adil ve etkili cezai tatbikatların sağlanması, mahkemenin yargı yetkisi olarak belirlenmiştir. Bu yönü ile Kosova Uzman Daireleri bir iç hukuk mevzuatı ile kurulmuştur. Altıncı maddede yargılama konusu olarak Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 7 Ocak 2011 tarihli raporu ile ilgili 12.-16. maddelerde gösterilen suçlar ve Kosova mevzuatlarında gösterilen suçlar(md.15 çerçevesinde suç tarihinde Kosova'nın statüsüne göre uygulanan suçlar) belirtilmiş, Kosova Uzman Daireleri'nin zaman bakımından yetkisi 7. maddede düzenlenmiş ve 1 Ocak 1998 ile 31 Aralık 2000 tarihleri arasında işlenen suçlar ile sınırlandırılmıştır.. Kanunun 13. maddesi

⁶⁷⁵ Uğur Bayıllıoğlu, “Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi”, *AÜHFĐ*, C. 62, S. 2, s. 409.

⁶⁷⁶ Bayıllıoğlu, a.g.m, s. 410.

⁶⁷⁷ Terzioğlu, a.g.m, s. 150-155.

⁶⁷⁸ Terzioğlu, a.g.m, s. 168.

insanlığa karşı suçları, 14. maddesi savaş suçlarını açıklamış 15. madde de Kosova mevzuatınca değerlendirilecek suçlara yer verilmiştir.⁶⁷⁹

Kanunun 13. Maddesine göre insanlığa karşı suçlar:

Bu Kanunun amaçları çerçevesinde ,uluslararası hukuk teamülleri uyarınca Uzman Odalarının zaman bakımından yetkili olduğu süreçte ,insanlığa karşı suçlar, saldırı bilgisi ile herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemlerden herhangi birini ifade eder:

(a) öldürme;

(b) imha;

(c) köleleştirme;

(d) tehcir;

(e) Hapis

(f) işkence;

(g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma veya diğer cinsel şiddet şekilleri;

(h) siyasi, ırksal, etnik veya dini gerekçelerle zulüm

(i) kişilerin zorla kaybı

(j) diğer insanlık dışı davranışlar⁶⁸⁰

şeklinde tanımlanmıştır. Metin Sierre Leone Özel Mahkemeler Statüsü ile benzer yapıdadır. Mahkemede en dikkat çeken yargılama Kosova Eski Başbakanı Ramush Haradinaj'ın yargılanmasıdır.

Üçüncü nesil ad hoc mahkemeleri bunlar ile sınırlı değildir. 14 Şubat 2005 tarihinde Beyrut'ta Lübnan Başbakanı Refik Hariri ile birlikte toplam 22 kişinin ölümüne 226 kişinin yaralanmasına yol açan suikastı⁶⁸¹ araştırmak için Lübnan yönetiminin talebi üzerine BM Güvenlik Konseyi kararı ile Lübnan İçin Özel Mahkeme kurulması kararlaştırılmış ve taraflar bu konuda bir anlaşma imzalamışlardır.⁶⁸² Spesifik olarak Hariri'nin öldürülmesini araştırmak için kurulan bu Mahkeme Hollanda'nın La Haye kentinde yargılama yapmaktadır.⁶⁸³ Mahkeme Statüsü 14 Şubat 2005 tarihli saldırıyı sabit tutarak bu saldırı ile bağlantılı olabileceğini düşündüğü 1 Ekim 2004 ile 12 Aralık 2005 tarihleri arasındaki saldırı eylemlerini de zaman bakımından yetki sınırları içerisine almıştır. Saldırı veya saldırıya ilişkin olabilecek suçlarda Lübnan ulusal yasalarını uygulanması Statüde

⁶⁷⁹ Kanun için bkz.: <https://www.scp-ks.org/en/documents/law-specialist-chambers-and-specialist-prosecutors-office>, Erişim Tarihi:18.02.2020.

⁶⁸⁰ Kendi çevirim.

⁶⁸¹ Mehmet Dalar, "Siyaset ve Hukuk İkilemi Karşısında Lübnan Özel Mahkemesi", *VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı-Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları*, 21-22 Ekim 2015- Bursa, (Ed.: Tayyar Arı ve Barış Özdal), Dora Yayınları, Bursa 2016, s. 619.

⁶⁸² Dalar, *a.g.e.*, s. 621.

⁶⁸³ Terzioğlu, *a.g.m*, s. 162-163.

belirtlmifltir. Statüde bağımsız bir insanlığa karşı suçlar tanımı yapılmamıştır zaten mahkemenin yargılama konuları arasında da insanlığa karşı suçlar yer almamıştır.⁶⁸⁴

3. İNSANLIĞA KARŞI SUÇLARIN DİĞER BÜYÜK ULUSLARARASI SUÇLARDAN FARKI

Her ne kadar daha da fazla örnekler verilebilse de uluslararası suçlara dört büyük suç öncülük etmektedir. Bunlar savaş suçları, soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, barış aleyhine işlenen/saldırı suçları olarak sınıflandırılabilir. Bunlar dışında uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, terörizm, organ kaçakçılığı, tarihi eser kaçakçılığı, insan ticareti, parada sahtecilik, çevre suçları, uluslararası ticarete işlenen suçlar vb. gibi spesifik suçlarda uluslararası suçlara verilebilecek diğer örneklerdendir. Ancak aşağıda belirtileceği gibi ikinci grupta sayılan bu suçlar daha çok sınıraşan suçlar içerisinde değerlendirilmektedir. Her ne kadar tarih içerisinde başka uluslararası suçlar ile beraber kullanılmış olursa da bugün insanlığa karşı suçlar diğer uluslararası suçlardan farklı ve bağımsız bir suç tipi olarak uluslararası mevzuatlarda yer almaktadır.

3.1. İnsanlığa Karşı Suçların Soykırım Suçundan Farkı

İnsanlığa karşı suçlara en fazla benzeyen uluslararası suç soykırım suçudur. Bazı uluslararası belgelerde ve mahkeme kararlarında ve doktrin görüşlerinde soykırım için ağır bir insanlığa karşı suç türü olarak niteleme yapılır.⁶⁸⁵Yine bazı sözleşmelerde birbirini temsilen dahi kullanılmışlardır.⁶⁸⁶Soykırım suçunun insanlığa karşı suçlar içerisinde bir suç mu, yoksa bağımsız bir suç mu olduğu hususu da tartışmalıdır.⁶⁸⁷

Soykırım ile ilgili oluşturulan mevzuatların ve tanımların esas dayanağı 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesidir.⁶⁸⁸Soykırım suçu Nürnberg Statüsü ve Tokyo Statüsünde ayrıca yer almamıştır.⁶⁸⁹ EYUCM, RUCM, UCM Statülerinde tanımlı

⁶⁸⁴ Lübnan Özel Mahkemesi Statüsü için bkz.: <https://www.stl-tsl.org/en/documents/legal-documents/statute-of-the-tribunal>, Erişim Tarihi:19.02.2020.

⁶⁸⁵ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 40; Soykırımın insanlığa karşı suçlar içerisinde özel bir tip olduğunun kabulü görüşü için bkz.: Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 14-15.

⁶⁸⁶ Bkz.: Bu tez 1945-1993 Tarihleri Arasında İnsanlığa Karşı Suç Kavramına Etki Eden Uluslararası Gelişmeler Bölümü “Avrupa Konseyi 1974 Tarihli Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlarda Yasal Sınırlandırmaların Uygulanmaması Hakkındaki Sözleşme” başlığı.

⁶⁸⁷ Günel, *a.g.m.*, s. 556.

⁶⁸⁸ Kurşun, *a.g.e.*, s. 15.

⁶⁸⁹ Çakar, *a.g.m.*, s. 187.

yapılmıştır. Diğerlerine göre daha güncel olan UCM Statüsündeki tanımına baktığımızda soykırım:

Bu tüzüğün amaçları bakımından “soykırım”, ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek amacıyla gerçekleştirilen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

- (a) grup üyelerini öldürmek;*
- (b) grup üyelerine ciddi bedensel ya da ussal zarar vermek;*
- (c) fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak;*
- (d) grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler koymak;*
- (e) grup içindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek.⁶⁹⁰*

şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanım üzerinden insanlığa karşı suçların soykırım suçundan farkı daha net değerlendirilebilir.

Soykırım tanımından değerlendirmeler yapılacak olunursa, ...*ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu...* ifadesinde failin suçu işlemesindeki saiki mağdurların ulusal, etnik, ırki, veya dini aidiyetleridir.⁶⁹¹ Oysa insanlığa karşı suçlarda herhangi bir sivil nüfusun hedef olması suçun işlenmesinde yetecektir. Yani ayrımcılık sebebi insanlığa karşı suçlarda yoktur. Tek istisnası insanlığa karşı suçlarda siyasal, ırksal veya dini sebepler ile yapılan zulüm fiilidir.⁶⁹² Orada da soykırım suçunun bir sonraki ifadesinde belirtilen kısmen veya tamamen yok etme kastı aranmamaktadır. Aynı tanıma bakıldığında failin bu gruplar içerisinde bir kişiyi değil bu grubun tamamı veya bir kısmını yok etme niyeti vardır.⁶⁹³ Yani fail gruba karşı suç işlemek niyeti ile bireylere yönelmiştir. Asıl hedefi gruptur, bunun için grubun bireylerini hedef alır.⁶⁹⁴ Oysa insanlığa karşı suçlarda failin hedefi bireylerdir. Bireyler yolu ile bireylerin toplamı olan topluluklar hedefe alınabilir. Onların hangi grupta olduğu belki fail için önemlidir ancak ana sebep değildir. Burada bireylerin insani çıkarları ve haysiyetleri riske girmiş, korunmasızlıkları hedef alınmıştır.⁶⁹⁵ Soykırım suçunun insanlığa karşı suçlara karşı en önemli farkı, soykırım suçu tanımında açıkça faile bir özel kast öngörülmüş olmasıdır.⁶⁹⁶ Bu özel kast ...*kısmen veya tamamen yok etmek amacıyla ...*ifadesi ile belirtilmiştir. İnsanlığa karşı suçlarda faile böyle herhangi bir özel kast öngörülmemiştir. O halde fail işlediği fiil başarıya ulaşsın veya ulaşmasın

⁶⁹⁰ Roma Statüsü soykırım maddesi metni için bkz.:

<http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM%20MEV/Roma%20Stat%C3%BCs%C3%BC.pdf>,
Erişim Tarihi: 14.04.2020.

⁶⁹¹ Şen, *a.g.e.*, s. 110.

⁶⁹² Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 40.

⁶⁹³ Çakar, *a.g.m.*, s. 187.

⁶⁹⁴ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 40.

⁶⁹⁵ Luban, *a.g.e.*, s. 105.

⁶⁹⁶ Koç, *a.g.t.* s. 51; Şen, *a.g.e.*, s. 143.

hedef grubu kısmen veya tamamen yok etme kastı ile yola çıkmamış ise bu suç oluşmaz. İki suç arasındaki bir diğer fark suç fiilleridir. Gerçekten de insanlığa karşı suçlarda teferruatları ile birlikte belirtilen eylemler daha çok bireye yönelik olacak şekilde sıralanmış, bunların çoğu soykırım suçunda kendisine yer bulamamıştır. Hatta insanlığa karşı suçlar tanımlarının hemen hemen hepsinde faile, bireye karşı işleyeceği suçların savunmasında açık kapı bırakmamak için torba fiil niyetine *diğer insanlık dışı hareketler* ibaresi eklenerek suç oluşturma ihtimali olan ve madde de açıkça yazmayan fiillerde kabul edilmiştir. Oysa soykırım suçunun fiilleri sınırlı sayılmış, birey kavramı yerine her fiilde grup kavramı vurgulanmıştır.

3.2. İnsanlığa Karşı Suçların Savaş Suçlarından Farkı

Savaş suçları bilinen, kovuşturulan en eski uluslararası suçtur.⁶⁹⁷ Kendisini takip eden diğer uluslararası suçlara kaynak teşkil etmektedir. Özellikle 19. yüzyılın sonunda 20. yüzyılın başında adı duyulmaya başlanan insanlığa karşı suçlar ve barışa karşı suçlar kavramları da bu tarihlerden önce savaş suçları içerisinde kendisine yer bulmaktaydı.⁶⁹⁸ 20. yüzyılın ortalarında diğer suçlar daha da karakterize olmuş ve savaş suçlarından ayrılmıştır.

Modern savaş suçları kavramının temelinde 1899 ve 1907 tarihli La Haye Sözleşmeleri ile 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve ona 1977 yılında dahil edilen Ek'in önemi büyüktür. Roma Statüsü de savaş suçları konusunda bu sözleşmelerden faydalanmış içerisinde pek uzun ve ayrıntılı bir savaş suçları metnine yer vermiştir. Genel olarak savaş suçları bir savaş sırasında askeri veya sivil kişilerin savaş hukukuna aykırılıklarını ifade eder.⁶⁹⁹

İnsanlığa karşı suçlar savaş suçlarından birçok yönden ayrılır. Bunlardan ilki savaş suçlarında bir çatışma hali olmazsa olmazdır. Ancak bu durum insanlığa karşı suçların modern uygulamalarında gerekmemektedir.⁷⁰⁰ İnsanlığa karşı suçlarda korunan hedef grup herhangi bir sivil nüfus iken savaş suçlarında suç husumet duyulan devletin askeri birliklerine, askeri hedeflerine veya halkına karşı işlenebilir. Yine insanlığa karşı suçları düzenleyen belgelerde korunan uluslararası hukuk konusu insan iken savaş suçlarında insan ile birlikte savaş hukuku ve devletler hukuku kavramları da korunmaktadır. İnsanlığa karşı suçlarda mağdurun uyruğunun

⁶⁹⁷ Koç , a.g.t. s. 52; Schabas, a.g.e., s. 72.

⁶⁹⁸ Erem, a.g.e., s. 8.

⁶⁹⁹ Koç , a.g.t. s. 52.

⁷⁰⁰ Çakar, a.g.m, s. 187.

veya kökeninin veya diğer ayrımcılık sebeplerinin bir önemi yoktur, suç işleyen devletin kendi nüfusu da dahil herhangi bir sivil nüfusun saldırının hedefi olması diğer şartlar ile birlikte suçun oluşmasında yetecektir. Ancak savaş suçlarında işgalci devletin işgal edilen devlette bulunan asker, sivil veya savaş esirlerine yönelik fiilleri ele alınır.⁷⁰¹ İki suçun ihlal ettiği kuralların etki alanları da birbirinden farklıdır. Zira savaş suçunda fail yasayla korunan bir özneye karşı suç teşkil eden davranışta bulunurken, insanlığa karşı suçlarda yalnızca doğrudan mağdura yönelik bir davranış değil aynı zamanda insanlığın tümüne yönelik bir davranış söz konusudur.⁷⁰² İnsanlığa karşı suçlarda gerçekleştirilen eylemler yaygın ve sistematik bir şekilde gerçekleşebilirken, savaş suçlarında tek bir eylem suçun oluşmasında yetebilecektir.⁷⁰³

3.3. İnsanlığa Karşı Suçların Saldırı Suçu/Barişe Karşı Suçlardan Farkı

Barişe karşı suçlar kavramı Nürnberg Statüsü, Tokyo Şartı ve 10 sayılı Kanun'da açıkça yer almakta idi. EYUCM ve RUCM Statülerinde bağımsız bir kavram olarak kendine yer bulamayan bu suç UCM Statüsünde saldırı suçu adı altında belirtilmiş ancak burada da bağımsız bir tanımlı yapılmamıştır. 1928 tarihli Panamerikan Konferansında alınan kararlarda saldırı savaşı bir insanlığa karşı suç ilan edilmiştir. Bu ifade teknik bir eşleştirme olarak değil, saldırı suçunun niteliğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.⁷⁰⁴

Genel olarak uluslararası antlaşmaları veya garantileri ihlal eden bir savaşın idaresi, hazırlanması, başlatılması veya sürdürülmesi yada bu eylemlerden birini gerçekleştirmek amacıyla tasarlanmış bir plana ya da komploya katılmak barişe karşı suçları oluşturmaktadır.⁷⁰⁵ Hatırlanacağı üzere BM Uluslararası Hukuk Komisyonu 1954 tarihli bitmemiş Taslağı hazırlarken saldırı suçuna ilişkin uzlaşa sağlanamamasından dolayı Genel Kurul tarafından çalışmalarının askıya alınması istenmişti.⁷⁰⁶ Saldırı suçunun tanımı UCM Statüsü hazırlanırken de üzerinde uzlaşa sağlanamayan konulardan olmuştur. Tanıma ilişkin uzlaşa 2010-2011 yıllarında

⁷⁰¹ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 37.

⁷⁰² Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 10.

⁷⁰³ Şimşek, *a.g.m.* s. 513; Çakar, *a.g.m.* s. 187.

⁷⁰⁴ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 36.

⁷⁰⁵ Başkaracaoğlu, *a.g.t.* s. 35.

⁷⁰⁶ Tezcan, *Saldırgan Savaş ...*, s. 358.

Uganda’da⁷⁰⁷ gerçekleştirilen UCM Gözden Geçirme Konferansı’nda gerçekleşmiş, buna göre saldırı suçu: “Devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından, karakteri, ağırlığı ve boyutu itibariyle Birleşmiş Milletler Şartı’nı açıkça ihlal eden bir saldırı fiilinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya icrasını ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.⁷⁰⁸

Görüldüğü üzere saldırı suçunda korunan uluslararası hukuki yarar barıştır. İnsanlığa karşı suçlarda birey ve insan birincil öneme sahiptir, korunan hukuki yarar ise temel hak ve hürriyetlerdir. Yine saldırı suçunda esas olan saldırı davranışdır, bu davranışın hangi şartlarda, hangi amaçlar ile yapıldığı önemlidir. İnsanlığa karşı suçlarda ise esas olan saldırının niteliği ve sonucudur. Saldırının yaygın veya sistematik bir şekilde herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenmesi, kendi madde metnindeki diğer şartlarında oluşması halinde insanlığa karşı suçları oluşturacaktır. Ancak saldırı suçunda saldırının yaygın veya sistematik olması gibi bir şart aranmamaktadır. Yine saldırı suçunun tanımından yola çıkarak bu suçun öncesi ve sonrası ile bir çatışma sürecinde işlenebileceği anlaşılırken insanlığa karşı suçlarda böyle bir durum aranmamaktadır.

3.4. İnsanlığa Karşı Suçların Diğer Uluslararası Suçlardan Farkı

İnsanlığa karşı suçlar çok yönlü, kapsamlı ve serbest şekilli suçlardır. Diğer uluslararası suçlara göre daha geniş yorumlanabilir. Ayrıca insanlığa karşı suçların maddi bir değerlendirilmesi yapılabileceği gibi felsefi, politik ve kavramsal bir değerlendirilmesi de yapılabilir. Ancak diğer uluslararası suçlar spesifik özellikleri ile öne çıkar. Örnek olarak diğer uluslararası suçlar içerisinde değerlendirilen silah kaçakçılığı suçu sadece silah veya tehlikeli diğer maddelere ilişkin, kullanılması, taşınması, nakledilmesi, satışı vb. gibi durumları inceler. Yine uyuşturucu madde kaçakçılığında da odak noktası uyuşturucu maddeler ve bunların temini, kullanımı, transferi vb. gibi özel durumlardır. Tarihi eser kaçakçılığı ve organ kaçakçılığı, parada sahtecilik vb. gibi suçlarda da durum aynıdır. Yukarıda bahsedildiği üzere bu suçlara teknik olarak sınıraşan suçlar yakıştırılması yapılmaktadır. Bu suçlar içerisinde bir nebze insanlığa karşı suçlara daha yakın olan durum uluslararası terör

⁷⁰⁷ Nergiz Emir, “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(AndHD)*, C. 1, S. 2, s. 119.

⁷⁰⁸ Kurşun, *a.g.e.*, s. 14.

suçlarıdır. Gerçekten terörizm de sivil nüfus mağdur olabilmekte, bazı illegal örgütler terörizm ile ülkelerde yönetimlere etki edebilmektedir. Ancak terörizm de çoğu zaman sivil nüfus mağdur olsa da hedef olmamaktadır. Terör grupları ile siyasi otoriteler arasındaki uyuşmazlık ve çatışmalar, herhangi bir sivil nüfusun sistematik veya yaygın bir saldırı ile mağdur edilmesinden daha farklı bir durumdur.

Bu suçların yanında UCM Statüsünde kabul edilen tali nitelikte uluslararası suçlar da vardır. Bunlar Statünün 70. maddesinde Adaletin Yürütülmesine Yönelik Suçlar adı altında yer almaktadır. Yalan yere yemin etmek, sahte veya tahrif edilmiş olduğu bilinen delili sunmak, tanıkları etkileme veya müdahale etmek, Mahkeme çalışanlarını görevlerini yapmaması veya eksik yapması için ikna etmek veya zorlama ile engellemek, korkutmak veya menfaat karşılığında etkilemek, bir Mahkeme çalışanına yaptığı görev nedeniyle misillemede bulunmak, görevi ile ilgili bir Mahkeme çalışanına rüşvet vermek veya almak gibi fiillerde UCM Statüsü tarafından suç kabul edilmektedir. Bunlar insanlığa karşı suçlar ile kıyaslanabilecek bir kulvarda değildir.

4. YAKIN DÖNEM İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR KAVRAMINDAKİ GELİŞMELER

İnsanlığa karşı suçlara ilişkin 21. yüzyılın ikinci on yılında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan ilki insanlığa karşı suçlara ilişkin akademisyenler, yüksek bürokratlardan ve sivil çalışmacılardan oluşan bir girişimin uluslararası alanda boşluk olarak gördükleri insanlığa karşı suçlar ile ilgili daha aydınlatıcı ve etkinliği yükseltilmiş uluslararası insanlığa karşı suçlar sözleşmesinin yapılması talebidir. Bu amaçla girişim model bir sözleşme hazırlamış, dünyanın farklı bölgelerinde, farklı kişiler ile bu konuyu detaylıca değerlendirmiştir.⁷⁰⁹ İkinci önemli gelişme ise uluslararası kamuoyunda artan bu insanlığa karşı suçlar sözleşmesi taleplerine BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun sessiz kalmamış olmasıdır. Komisyon 2013 yılında insanlığa karşı suçlar konusunu uzun vadeli çalışma programına eklemeyi kabul etmiştir. 2014 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu Amerikan üyesi Sean Murphy bu konu ile ilgili incelemeler yapmak üzere İnsanlığa Karşı Suçlar Özel

⁷⁰⁹ Crimes Against Humanity Initiative (İnsanlığa Karşı Suçlar Girişimi) için bkz.: <http://sites.law.wustl.edu/WashULaw/crimesagainsthumanity/>, yine https://en.wikipedia.org/wiki/Crimes_Against_Humanity_Initiative, Erişim Tarihi: 03.03.2020.

Raportörü seçildi. Komisyon insanlığa karşı suçlar ve olası bir uluslararası sözleşme ile ilgili raporlar oluşturarak toplantılar düzenlemektedir.

İlk rapor çalışması 2015 yılında Komisyonun 67. oturumunda ele alındı. İlk raporda, hazırlanacak bu rapor çalışmasının genel amacı, insanlığa bir hizmet olarak açıklanmış devamında da birinci raporda insanlığa karşı suçlar kavramının ortaya çıkışı, tanımı ve uluslararası hukuktaki arka planı üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Raporda UCM'nin yargı yetkisine giren suçlardan savaş suçları ve soykırım suçu için bir uluslararası antlaşma olduğu ancak insanlığa karşı suçlarda böyle bir antlaşmanın olmadığı vurgulanmış, hatta insanlığa karşı suçların savaş suçları ve soykırım suçlarına göre daha da yaygın olabileceği çünkü soykırım suçunda özel kast gerekeceği, savaş suçlarında da çatışma olmasının şart olduğu göz önünde bulundurularak, bu gibi şartları barındırmayan insanlığa karşı suçlarda böyle bir küresel antlaşmanın elzem olacağı da ifade edilmiştir. Raporda insanlığa karşı suçların tarihsel öncüsü olarak Martens Kaydı ve 1899 ve 1907 La Haye Sözleşmeleri gösterilmiştir. Raporun insanlığa karşı suçların tarihsel gelişimi bölümünde insanlığa karşı suçlarda önemli görülen uluslararası gelişmeler ve antlaşmalar belirtilmiştir. Raporun İnsanlığa karşı suçlar tanımından bahsettiği 121. paragraf ve devamında Roma Statüsündeki tanım üzerinden yola çıkarak değerlendirmeler yapılmıştır. Genel yükümlülükler ve tanım üzerine taslak metin oluşturulmuştur.⁷¹⁰

İkinci rapor çalışması Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2016 yılındaki 68. oturumunda, Üçüncü rapor çalışması 2017 yılında 69. oturumda ele alınmış, Dördüncü rapor ise 2019 yılında 71. oturumda değerlendirilmiştir. Her oturumda insanlığa karşı suçlara ilişkin çeşitli konulara değinilmiştir.⁷¹¹ Özellikle Dördüncü Rapor'un değerlendirildiği 71. oturumda insanlığa karşı suçlar sözleşmesine yönelik taslağa son şekiller verilmiştir. Taslağın bu halinde insanlığa karşı suçlar, Roma Statüsü ile paralel düzenlenmiş, zulüm fiili şartlarında diğer fiillerin yanında soykırım ve savaş suçlarından biri ile bağlantılı olması ayrıca vurgulanmıştır. Taslakta cinsiyet ayrımına yönelik bir farklılığa gidilmemiş cinsiyet kavramı ile kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyeti belirtildiği ifade edilmiştir. İlgili tanımların, herhangi bir ulusal veya uluslararası mevzuatta daha geniş yorumlanmaya halel

⁷¹⁰ Uluslararası Hukuk Komisyonu Altmış Yedinci Oturum, İnsanlığa karşı suçlar hakkında ilk rapor için bkz.: <https://legal.un.org/docs/?symbol=A/CN.4/680>, Erişim Tarihi: 02.03.2020.

⁷¹¹ Oturumlara ilişkin genel olarak bkz.: <https://legal.un.org/ilc/ilcsessions.shtml>, Erişim Tarihi: 02.03.2019.

getirmeyeceği de ifade edilmiştir. Taslağın dördüncü maddesinde devletlere bu suça ilişkin bir önleme yükümlülüğü öngörülmüş beşinci madde de “*refoulement*” kavramına yer verilmiştir. Kavram insanlığa karşı suçlara maruz kalanların sığındıkları ülkelerden geri gönderilmemesini ifade etmekte, devletlere geri göndermeme, iade etmeme, teslim etmeme yükümlülükleri yüklemektedir. Altıncı madde tasarının üzerinde en çok durulan, sekiz paragraftan oluşan bir maddedir. Madde de insanlığa karşı suç işlemek, teşebbüs etmek, teşvik etmek, kışkırtmak, yardım etmek veya yardım niteliğinde eylemlerde bulunmak veya bunlara teşebbüs etmek suç kapsamında sayılmış, ardından cezai sorumluluklara değinilmiştir. Devamında suç ile ilgili soruşturma, ulusal mevzuatların uyumu, mağdur, tanık ve diğerleri, suçluların iadesi, hukuki yardım, uyuşmazlıkların çözümü gibi konular değerlendirilmiştir. Komisyon mevcut incelediği on beş maddenin tamamını kabul ederek Genel Kurula havale etmiştir.⁷¹²

Görülmektedir ki insanlığa karşı suçlar kavramı hala gelişim içerisinde. Bunda en büyük sebep suça ilişkin kodifikasyon çalışmalarının bitmemiş olmasıdır. Uluslararası kamuoyu bu konuyu dikkate almış olacak ki bu yönde adımlar atmaya başlamıştır.

⁷¹² Uluslararası Hukuk Komisyonu yetmiş birinci oturum, İnsanlığa karşı suçlar hakkında dördüncü rapor için bkz.: <https://legal.un.org/docs/?symbol=A/CN.4/725>, Erişim Tarihi:02.03.2019.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanlığa karşı suçların terminolojik tarihi olmasa da öz tarihi, insanlığın başladığı döneme kadar uzanabilir. Zira burada sıradan, adi bir suç işlenmemektedir. İşlenen suç iki kişi veya iki küçük grup arasında sonuç doğuracak, belli yaptırımları olan fiiller de değildir. Bu şekilde bir yorum kavramın koruduğu hukuki menfaate yapılan bir haksızlık olur.

Ceza hukukunda korunan yararların başında yaşam hakkı gelmektedir. Yine yaşam haklarını vücut ve ruh bütünlüğü hakkı, mülkiyet hakkı, özgürlük hakkı, inanç hakkı, fikri ve sınai haklar gibi haklar takip etmektedir. Elbette insanlığa karşı suçlarda korunan tek yararın yaşam hakkı olduğundan bahsedemeyiz. Ancak bu korunan tüm yararların ötesinde insanlığa karşı suçlarda uluslararası ceza hukukunun koruduğu özel bir kavramdan, insanlık kavramından bahsedebiliriz.

İnsanlığa karşı suçlarda insanlık kavramı yukarıda belirtildiği gibi, korunan bir üst değerdir. Bu noktada insanlık kavramı ile ne kast edilmektedir? İnsanlık kavramı, bazı yazarlara göre suçun kendileri için tehlike oluşturduğu mevcut, yaşayan tüm insanları temsil etmektedir. Bu anlayışta işlenen insanlığa karşı suçlar sadece mağdur olanları değil onların akrabalarını, çevresini, grubunu veya dünya üzerindeki tüm insanları ilgilendirmekte ve olası zararlardan doğrudan veya dolaylı olarak bu tüm insanlar zarar görmektedir. Bu yönü ile yaklaşım pozitivist tutum sergilemektedir. İnsanlığa karşı suçlar ifadesindeki insanlık kavramına ilişkin ikinci yaklaşım, insanlık ifadesini, yaşayan insanlardan öte insan olma keyfiyetinin vermiş olduğu özellikler olarak görmektedir. Buna göre insanlık, keyfiyeti ile değerlendirilmelidir. Daha da açıklanacak olursa ikinci yaklaşım, belli bir ortak geçmişi olan, bu geçmişte bir emek birlikteliği oluşturan, insanın yaşayan diğer canlılardan üstün yönleri bulunduğunu ve üstün yönlerin kötüye kullanamayacağını düşünen, insanların belli bir onur ve saygınlığa sahip olduğunu belirten, yani daha çok insan olmanın niteliğini ön plana çıkaran bir yaklaşımdır. Aslında 21. yüzyılda insanlığa karşı suçlara ilişkin yapılan düzenlemelerde ve bunların hazırlık çalışmalarında her iki yaklaşımında kullanıldığı görülmektedir. Uluslararası mahkemelerin yargı kararlarında da her iki görüşten izler görmek mümkündür. Bunun yanında mahkemeler insanlık kavramında daha çok nicel özelliklerinden öte ikinci yaklaşımda belirtildiği gibi insanlığın niteliklerini ön plana çıkaran, doğuştan gelen hakların saygınlığına inanan, onur ve haysiyet gibi kavramların kutsallığında birleşen yorumları benimsemiştir.

İnsanlığa karşı suçların tarihsel gelişimine baktığımızda, kavramın uluslararası hukukta normatif değer görebileceği dönemin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemden öncede insanlığa karşı suçlar kavramı gerek öz gerekse lafzi yönleri ile kullanılmıştır. İnsanlığa karşı suçlar geçmiş dönemlerde kendisine savaş suçları içerisinde yer bulabilmekteydi. Aslında bilinen birçok uluslararası suç eski dönemlerde kendisine savaş suçları içerisinde yer bulmaktaydı. İnsanlığa karşı suçlar kavramında lafzi sıyrılma 20. yüzyılın başında yayınlanan 1915 Bildirgesi ile olmuş, ilk defa bir uluslararası bir belgede insanlığa karşı suçlar ifadesi işlenen bir suç biçimi olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak burada da insanlık kavramı bağımsız bir suç olarak değil metnin ilk halinde bulunan daha sonra çıkarılan Hristiyanlık ifadesi yerine koyulmuştur. Bu da insanlık kelimesinin o dönemdeki kullanımının sınırlılığını göstermektedir.

İnsanlığa karşı suçlar kavramı ilk defa uluslararası bir belgede yargılanabilecek bağımsız bir suç tipi olarak Nürnberg Statüsünde kullanılmıştır. Dönemin şartları incelendiğinde Nürnberg Statüsü, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletlerce oluşturulan ve düşman devletlerin ve sorumluların yargılanmalarına yönelik hükümler içeren bir mutabakat statüsüdür. İnsanlığa karşı suçlar burada kendisine bağımsız bir suç olarak yer bulmuştur. Statü'de insanlığa karşı suçlara yer verilmesinin ana sebebi Nazi Almanyası'nın kendi ülkesinde ve işgal ettikleri ülkelerdeki halklara yaptığı suçların savaş suçu veya başka bir uluslararası suç ile ifade edilememesi sebebi ile işlenen suçları kapsayacak mağdur sivil halk endeksli suç tipi oluşturma gayretidir. Bu ifade çerçevesinde düşünüldüğünde Nazi Almanyası'nın Yahudi, çingene, özürlü, eşcinsel, siyasi muhalifler ve diğer gruplara karşı işlediği cinayetlerin, toplu imha girişimlerinin, sürgünlerin, zulümlerin ve diğer suç eylemlerinin insanlığa karşı suçlar tanımına etkisi daha da iyi anlaşılacaktır. Yine benzer bir düşünce Tokyo Şartı içinde geçerlidir. Nürnberg Statüsünde bahsedilen suç fiillerine göre Statülerin oluşturulması tezine, Tokyo Şartı'nda da dikkat edilmiş ve Şart'ta Japonların Nazi Almanyası'na gibi Yahudi bir halka dinsel saikle zulüm fiillerinde bulunmadığı gerekçesiyle sadece siyasal veya ırksal sebepler ile zulüm suç sayılmış dinsel saik maddeye eklenmemiştir. Statüler mevcut suçları madde metinlerinde göstermiştir. Bu dönemde oluşturulan Mahkemelerde de insanlığa karşı suçlar tanımı daha çok olaylara göre oluşturulmuştur. Nürnberg Statüsü ve Tokyo Şartı kabul edilmeden önce böyle bir suç tipinin olmamasından dolayı sanıkların kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi savunmaları karşısında Mahkemeler kendi

çözümlerini üretmiştir. Nürnberg Mahkemeleri iki vaka hariç birçok vakada insanlığa karşı suçların yanında savaş suçları ile birlikte insanlığa karşı suçlardan hükümler kurmuştur. Bu Mahkemelerde galip devletlerin işlediği suçlar -ki bunlar içerisinde Amerika Birleşik Devletleri'nin atom bombası kullanarak binlerce canlının ölümüne ve milyonlarca canlının yaralanmasına yol açan saldırısı gibi ağır insanlık suçları içeren suçlarda vardır- yargılanmamıştır.

İnsanlığa karşı suçlarda Nürnberg Statüsü ve Tokyo Şartı kadar önemli bir düzenlemede, Müttefik Devletlerin elinde olan Alman askerlerine ve Almanya içerisinde Nazi döneminde suç işlediği düşünülen düşük rütbeli asker veya diğer kişilerin yargılanmalarına yönelik oluşturulan 10 Sayılı Kanun'dur. Bu kanun Nürnberg Statüsü ve Tokyo Şartı ile hemen hemen aynı dönemde ele alınmasına rağmen onlardan daha kapsamlı ve modern hükümler içermekteydi. Kapsamlı olmasının temel sebebi Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri gibi sınırlı, az sayıda kişi yargılanmamasından dolayı oluşabilecek suç fiillerinin çokluğudur. Yani yargılanan her kişi yeni bir vaka gibi yeni suç fiili dayanakları isteyebilmektedir. Modern olmasındaki ana sebep ise kendisinden önceki Nürnberg Yargılamalarını görmüş olmaları, burada görülen eksiklere karşı daha da temkinli davranabilmeleridir.

1950 tarihinden sonra uzun bir süre insanlığa karşı suçlar kavramı somut bir olayda değerlendirilmemiştir. Ancak bu süreç içerisinde suç tipinin karakteristik özellikleri daha da parlamıştır. Bundaki en büyük sebep ise BM'nin ve bölgesel birliklerin yaptığı insan hakları ve insanlığı ilgilendiren sözleşmeler ile Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun yaptığı taslak çalışmalarıdır. UHK'nın insanlığa karşı suçlar alanında bu dönemde iki önemli çalışması vardır. Birincisi Nürnberg Mahkemelerinde alınan kararlar ve varılan içtihatları ilkeleştirdiği Nürnberg İlkeleri çalışmasıdır. Çalışmadaki insanlığa karşı suçlar tanımında, suçun oluşması için bir çatışma hali aranmamakta ve devletlerin kendi bireylerine karşı da bu suçları işleyebileceği belirtilmektedir. UHK'nın ikinci önemli çalışması 1954 tarihli insanlığın barışı ve güvenliğini ihlal eden suçlar çalışması. Bu da insanlığa karşı suçlar kavramının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada insanlığa karşı suçların işlenmesinde saik şartı zorunluluğu ön plana çıkarılmış suçun özel kişiler tarafından işlenebileceği hususu da maddede ayrıca belirtilmiştir. UHK'nın her iki çalışması da insanlığa karşı suçların kavramsal olarak dünya kamuoyunda tanınması ve tartışılması adına önemli bir yere sahiptir. BM ve bölgesel birlikler de bu dönemde insanlığa karşı suçları oluşturan fiillere yönelik önemli adımlar atmıştır.

Örnek olarak insanlığa karşı suçlarda önemli bir eylem olan işkence suçunda için BM, Amerikalılararası Birlik, Avrupa Topluluğu gibi uluslararası topluluklar önemli adımlar atarak, sözleşmelerini münzî devletlere açmıştır. Bu dönem aralığında yine köleleştirme, zorla çalıştırma, zorla kayıp, haksız tutuklama, ırk ayrımcılığı gibi insanlığa karşı suçlarda önem teşkil eden birçok suç fiiline ilişkin bağımsız düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin insanlığa karşı suçları ilgilendiren kısmı nihai insanlığa karşı suçlar tanımında ve insanlığa karşı suçları yargılayan mahkemelerin kararlarında referans alınmış olmalarıdır.

1990'lı yılların başlarında soğuk savaşın sona ermesi ve Rusya'nın parçalanması ile çok uluslu devletlerde çözümler başlamış, bu çözümler iç kargaşaları ortaya çıkarmıştı. Kendisini Yugoslavya'nın mirasçısı olarak gören Sırbistan yönetimi, bağımsızlık uğraşı veren Bosna halklarına karşı acımasızca suçlar işlemiş, bunların sonucunda bu suçların yargılanacağı bir savaş suçları mahkemesinin kurulmasına karar verilmişti. Bu savaş suçları mahkemesinde yargılanacak suçlar arasında 1949 tarihli Cenevre Protokolü ağır ihlalleri, savaş suçları, soykırım suçu ve insanlığa karşı suçlar yer almıştır. EYUCM Statüsündeki tanım insanlığa karşı suçlar müktesebatının o dönemdeki son halini yansıtmaktaydı. EYUCM'deki insanlığa karşı suçlar kavramı sadece EYUCM Statüsü ile sınırlı düşünülmemelidir. Burada insanlığa karşı suçlar Statüdeki tanımından öte Mahkeme kararları ve içtihatları ile nihai şeklini almıştır. Zira Mahkemenin bazı kararları Statüdeki tanım ile farklı yorumlanmış, sonrada varılan bu içtihatlar genel kabul olarak görülmüştür. Yine benzer durum EYUCM'den sonra kurulan, sadece yüz gün gibi kısa bir sürede bir milyon civarında insanın ölümüne yol açan Ruanda'daki iç karışıklığı yargılamak ile görevli Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde de geçerlidir. EYUCM Statüsü ve RUCM Statüsü birbirine benzeyen yönleri olmak ile beraber birbirinden farklı yönleri de olan döneminin önemli iki uluslararası suç statüleridir. Her iki statüde uluslararası toplumun artık insanlığa karşı suçlar için takındığı sert tavrı göstermektedir. Özellikle RUCM Statüsü ile artık insanlığa karşı suçlar diğer uluslararası suçlardan tamamen bağımsız bir suç olmuştur.

EYUCM ve RUCM deneyimleri uluslararası kamuoyunca uluslararası suçların yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkardı. UHK bu bağlamda 1996 Taslağını yayınladı. Taslak insanlığa karşı suçlar için EYUCM ve RUCM kararlarından faydalanarak birçok yeniliği içinde barındıran bir tanım sundu. Öyle ki bu tanım nihai insanlığa karşı suçlar tanımının çerçevesini oluşturacaktı. Burada UHK'nın

insanlığa karşı suçlar kavramı ile ilgili dikkat çeken faaliyeti, hem 1954 hem de 1996 tarihli İnsanlığın Barış Ve Güvenliğine Karşı Suçlar Taslaklarında suç kategorisinde insanlığa karşı suçları göstermiş olmasıdır. Bu UHK'nın yarım asırdır insanlığa karşı suçlara karşı takındığı tutucu tavrı göstermektedir. Her ne kadar 1954 tarihli Taslak da insanlığa karşı suçlar 1996 tarihli Taslağa göre daha ilkel kalsa da her iki taslak da dönemine ve döneminden sonra gelecek statülere ışık tutacak niteliktedir.

Daimi bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması fikirlerinin tartışıldığı Roma toplantılarında devletlerin yargılanacak suçlarda insanlığa karşı suçların olmasına ilişkin bir aksi görüşü yoktu. Ancak hem dünya nüfusu hem de dünya siyasetindeki etkinliği büyük bazı devletlerin -Amerika, Çin gibi- bu toplantıda kabul edilen insanlığa karşı suçlar tanımına ilişkin muhalefet şerhleri vardı. Neticede 1998 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Mahkemenin yargılama yetkisi olan suçlar içerisinde insanlığa karşı suçlarda vardır.. Sözleşmedeki insanlığa karşı suçlar tanımı 1996 tarihli UHK Taslağındaki tanıma yakındır. Bunun ile beraber tanımda geçmiş dönemde yapılan statü ve çalışmaların birçoğundan faydalanılmıştır.

UCM Statüsünün kabul edilmesi ve Mahkemenin yargılamalara başlaması insanlığa karşı suçları dünya kamuoyunda daha fazla ön plana çıkarmıştır. UCM'de onlarca devlet hakkında uluslararası suç işlediği iddiası ile soruşturma ve kovuşturmalar mevcuttur. Burada dikkat çeken husus ise hemen hemen bütün soruşturma ve kovuşturmada devletlerin yetkilileri veya diğer grupların yetkilileri tarafından insanlığa karşı suçların işlendiğine yönelik iddiaların olmasıdır. Öyle ki UCM bir spesifik insanlığa karşı suçları yargılama mahkemesi olmuştur. Hatta bazı davalarda kovuşturma aşaması sona ermiş ve insanlığa karşı suçlardan sanıklar suçlu bulunmuştur. Gerçekten de 1998 Roma Statüsünde(UCM Statüsü) kabul edilen savaş suçları hariç soykırım suçu ve saldırı suçu UCM'nin şimdiye kadar yaptığı soruşturma ve kovuşturmalarda insanlığa karşı suçlar ile boy ölçüşemeyecek derecede azınlıkta kalmaktadır. Bunda ki en büyük sebeplerden biri, yayılan demokrasi fikri, gelişen teknoloji, güçlenen devlet birliktelikleri ile devlet yöneticilerinin kendi halkları üzerindeki baskılarının artık uluslararası kamuoyu tarafından daha yakından takip edilmesidir. Burada dikkat çeken husus insanlığa karşı suçlardan yargılanan sanıkların ülkelerinde gösterdikleri diktatöryel yönetim eğilimleridir. Gerçekten de birçok devlet yöneticisi veya örgüt sorumlusu iktidarına muhalif olarak gördüğü grupları insanlığa karşı suçların fiillerini kullanarak

sindirmeye çalışmakta bunda başarısız olanlar yargılanmaktadır.

UCM'nin kurulması her ne kadar uluslararası suçların yargılmasında birlik olma amacı taşısa da Mahkeme kurulduktan sonra bazı devletler kendi ülkelerinde bir dönem işlenen uluslararası suçları kendi mevzuatlarınca yine kendileri yargılamak istemişlerdir. Devletler ile BM arasında sözleşme ile kurulan bu Mahkemelerde de insanlığa karşı suçlar kavramı önceki Statülerdeki tanımları ile belirtilmiş bazılarında hemen hemen Roma Statüsündeki tanım birebir alınmıştır.

Uluslararası mahkemelerin kurulması devletlerin egemenlik yetkilerine getirilen bir kısıtlamadır. Gerçekten otorite, toprak parçası ve insandan oluşan devlet kurumunun bağımsızlık ve egemenlik nişanelerinden biri de kendi sınırları içerisinde işlenen suçları soruşturmak ve yargılamaktır. Ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin bu yetkisi insan hakları kavramının gerisinde kalmıştır. Bir başka ifade ile insan haklarının değeri devletlerin egemenlik yetkisinin önüne geçmiştir. Nürnberg ve Tokyo'da bir savaş mahkemesi sıfatı ile önümüze gelen bu durum Yugoslavya ve Ruanda'da Güvenlik Konseyi kararı ile oluşmuş daha sonra bir uluslararası mutabakat ile sözleşme niteliğine taşınmıştır. İnsanlığa karşı suçlar da bu uluslararası mutabakatın bir sonucu olan Roma Statüsünde gösterilmiştir. Bu yönü ile devletlerin veya örgütlerin gerek kendi nüfusuna gerekse herhangi bir sivil nüfusa karşı yaptığı eylemlerde ve bunların sonuçlarında egemenlik yetkilerini sonuna kadar kullanamayacağı uluslararası denetime tabidir. İlgililerin bu suçu oluşturan fiillere imza atmaları durumunda uluslararası alanda yargılanmayı gözden çıkarmaları gerekir.

İnsanlığa karşı suçların her ne kadar Roma Statüsünde modern tanımı yapılmışsa da insanlığa karşı suçlar kavramı olarak nihai tanıma ulaşamamıştır. Bu ifade göz önünde bulundurularak insanlığa karşı suçlar tanımının unsurları iki kısımda incelenebilir. Birincisi, kavramın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Statülerde ve belgelerde değişmeyen unsurları ikincisi de yine bu süreçte değişen veya değiştirilen unsurlarıdır.

İnsanlığa karşı suçların *herhangi bir sivil nüfusa karşı, yaygın veya sistematik bir saldırı ile belli fiiller kullanılarak işlenmesi* hususu kavramın değişmeyen unsurlarıdır. Gerçekten de Nürnberg'ten Roma Statüsüne kadar geçen süreçte bu unsurlar Statü tanımlarında veya tanımlarda olmasa da mahkeme kararlarında belirtilmiştir. Suçun herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenmesi, insanlığa karşı suçların en önemli özelliğidir. Zira bu unsur suçun işlenmesinde failde bir özel kastın

olmasına gerek olmadığı yani failin suç işleme saikinde mağdurun özel durumunun önemli olmadığı anlamına gelmektedir. Suçun yaygın ve sistematik bir saldırı şeklinde işlenmesi hususu Nürnberg, Tokyo, 10 Sayılı Kanun ve EYUCM Statülerinde, 1950 Nürnberg İlkeleri ve 1954 tarihli UHK Taslağında yoktur. RUCM Statüsü, UHK 1996 Taslağı ve Roma Statüsünde ise madde metninde geçmektedir. Her ne kadar geçmiş dönem statülerinin insanlığa karşı suçlar tanımlarında yaygın veya sistematik saldırı kavramı ismen geçmese de mahkeme kararlarında yaygınlık veya sistematiklik hususu tartışılmış ve suçun oluşmasında gerekli görülmüştür. EYUCM ve RUCM kararlarında yaygınlık ve sistematiklik şartının birlikte olmasına gerek olmadığı, ayrı ayrı da olabileceği belirtilmiş, bu husus daha sonra içtihat niteliği kazanmıştır.

Statülerde ve uluslararası çalışmalarda insanlığa karşı suçları oluşturan fiillerde genel bir anlam mutabakatı olmak ile birlikte bunların madde metninde gösterilmesi hususunda farklılıklar mevcuttur. Buna göre öldürme, imha, köleleştirme, sürgün, ayrımcılık niyetli zulüm ve diğer insanlık dışı fiiller ifadesi hemen her çalışmada ve statüde yer almıştır. 10 Sayılı Kanun bu konuda dönemine göre daha açılımcı davranmış hapis, işkence ve tecavüzü de bu fiiller arasına eklemiştir. EYUCM ve RUCM Statüleri de adeta geçmiş çalışmaların birleşim kümesini oluşturmuş insanlığa karşı suçları oluşturan fiillerde adı geçen tüm fiillere yer vermiştir. UHK 1996 Taslağı ve Roma Statüsünde ise suç fiilleri daha da çeşitlendirilmiştir. Mevcut suç fiillerine zorla nakil, cinsel şiddet şekilleri, zoraki kayıp ve ırk ayrımcılığı eklenmiştir. Aslında bu suç fiillerinin çeşitliliği her dönemde mevcuttu, ancak bu fiiller mevcut Statülerindeki fiiller ile açıklanmaktaydı. Örneğin Nürnberg Mahkemesinde zorla çalıştırma fiili Statüde ayrıca belirtilmediği için Statüde belirtilen köleleştirme veya zulüm fiili içerisine sokulmuş, haksız tutuklama ise zulüm fiili olarak görülmüştür. EYUCM’de zorla nakil fiili kendi Statüsünde ismen geçmediği için Mahkeme tarafından zulüm fiili içerisinde değerlendirilmiş, yine zorla fahişelik ve kişilerin zorla kaybı diğer insanlık dışı fiiller içerisinde kendisine yer bulmuştur. Bu fiiller daha sonra Roma Statüsündeki tanımda ayrıca belirtilmiştir. Bu bilgiler bize insanlığa karşı suçları oluşturan fiillerin tek tek saymak ile bitmeyeceğini göstermektedir. Bunu göz önünde bulunduran kural koyucular hemen her statüde suçu oluşturan fiillere *diğer insanlık dışı eylemler* ifadesini ekleyerek suçun işlenebileceği fiil çeşitliliğini sınırsız hale getirmiştir. Suçun oluştuğu toplumun yapısı, suç işleyenlerin kasıtları, ülkelerin özel durumları, suç fiilinin

niteliği gibi sebepler daha önce hiç değerlendirilmemiş yada üzerinde pek durulmamış bir suç fiilinin doğmasına sebep olabilecektir. Bu da şunu göstermektedir ki, her ne kadar Roma Statüsünde insanlığa karşı suçları oluşturan fiiller detaylı olarak maddelendirilmişse de, bu maddelerin içerisine ileride yapılacak bir başka düzenlemede, bugün mevcut suç fiilleri içerisinde gösterilen veya herhangi bir fiil içerisinde gösterilmeyip diğer insanlık dışı fiiller kategorisinde değerlendirilen yeni fiiller de girebilir. Bunda konjonktürel etkenler, faillerin kastı, ulusların suç kültürü ve geçmişi, fiilin tekrarlanma sıklığı gibi suçun ve suçun vuku bulduğu yerin özellikleri etkili olabileceği gibi dünya kamuoyunun o suç fiiline bakış açısı da etkili olacaktır. İnsanlığa karşı suçların madde metninde açıkça gösterilebilecek yeni suç fiillerine: Kişilerin bilimsel deneylerde kullanılması, kişilere karşı toplumsal ayrımcılık veya tecritin uygulanması, kişileri zorunlu kamu hizmetlerinden yararlanırmamak veya yararlanmalarını geciktirmek, fiziki veya ruhsal baskı ile kişileri intihara zorlama, kişilere karşı özel olarak nefret suçları işlemek, uluslararası hukukun kabul etmeyeceği biçimde kişilerin mülkiyet haklarını veya bunların getirilerini sınırlama veya elkoyma gibi suç fiiller örnek verilebilir.⁷¹³ Bunlar şu anki insanlığa karşı suçlar mevzuatlarında diğer şartların varlığı halinde zulüm veya diğer insanlık dışı fiiller içerisinde değerlendirilebilirler ancak bu örnek fiiller veya onlar gibi başka örnekler suçlarda kullanılma oranları ve ağırlıklarına göre ileride metinlere bağımsız fiiller olarak geçebileceklerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insanlığa karşı suçlar kavramında değişen unsurlara bakıldığında öncelikle Nürnberg Statüsünde belirtilen suçun bir savaş/çatışma halinde işlenebileceği hususu ön plana çıkmaktadır. Gerçekten Nürnberg Statüsü, Tokyo Şartı(Mahkeme kararları ile) ve EYUCM Statülerinde bu unsur açıkça belirtilmişti. Ancak EYUCM daha sonraki kararlarında bu unsurun insanlığa karşı suçlarda yargılama yetkisine ait bir şart olduğunun, suçun oluşmasında şart unsur olmadığının kararına varmıştır. 10 Sayılı Kanun, Nürnberg Mahkemesi İlkeleri, 1954 ve 1996 tarihli UHK Taslakları, RUCM Statüsü ve Roma Statüsünde savaş/çatışma şartı madde metninde kurucu unsur olarak yer almamıştır. Kavrama ilişkin bir diğer değişen unsur ise insanlığa karşı suçların diğer uluslararası suçlar ile birlikte veya ilişkili işlenmesi zorunluluğu hususudur. Bu durum Nürnberg ve Tokyo Statülerinde ve 1950 tarihli Nürnberg Mahkemesi İlkeleri'nde

⁷¹³ Doktrinde bu örneklerle öjenizm, üreme amaçlı klonlama, çevreye karşı suçlar(ekolojik terör) yoluyla saldırı gibi örneklerde sunulmuştur. Bkz Delmas-Marty vd. *a.g.e.*, s. 78-107.

belirtilmişken diğer ilgili Statü ve belgelerde yer almamıştır. Yine insanlığa karşı suçlar tanımına daha önceki Statü ve belgelerde olmayan UHK'nın 1954 tarihli Taslağında dahil olan daha sonra bir benzeri RUCM Statüsünde yer alan suçun ayrımcı saik ile işlenmesi şartı da sonraki çalışmalarda yer almamıştır. Aslında RUCM kararlarında da bu ayrımcı saik şartından dönülmüş, sanığın insanlığa karşı suçları işlerken herhangi bir saikte olmasına gerek olmadığı belirtilmiştir. Aksinin uluslararası hukuka aykırı olacağı ifade edilmiştir. UHK'nın 1954 ve 1996 tarihli iki Taslağının insanlığa karşı suçlar tanımında dikkat çeken suçun bir devlet veya devlet makamlarının kışkırtması veya toleransı ile özel kişiler tarafından işlenebileceği ifadesi de önceki ve sonraki Statülerde açıkça yer almamıştır. Ancak Statülerin uygulandığı mahkeme kararlarında bu husus kabul edilerek hükümler kurulmuştur. Yine Statülerde ve ilgili belgelerde açıkça belirtilmese de mahkeme kararlarında gösterilen insanlığa karşı suçların bir politika çerçevesinde işlenmesi hususu da daha sonra yumuşatılarak sistematiklik kavramı içerisine dahil edilmiş, politika unsurunun insanlığa karşı suçların oluşmasında bir unsur değil sistematiklik unsurunu gösteren bir delil olduğu içtihadına varılmıştır.

İnsanlığa karşı suçlar son dönemlerdeki kullanımları ile diğer uluslararası suçlardan net şekilde ayrılarak kendi suç alanını oluşturmuştur. Öyle ki yukarıda bahsedildiği gibi UCM'nin mevcut birçok davasında insanlığa karşı suçlar yönünden soruşturma ve kovuşturma mevcuttur. Bunda en önemli faktörlerden biri de insanlığa karşı suçları diğer suçlardan ayıran özellikleridir. İnsanlığa karşı suçlar, oluşmasında herhangi bir uluslararası veya iç savaş/çatışma hali öngörmemesi ve devletlerin bu suçu kendi uluslarına karşı da işleyebilmeleri bakımından savaş suçlarından ayrılmaktadır. Yine insanlığa karşı suçlar suçun devletlerin kendi uluslarına karşı işlenebilmesi seçeneği ve korunan hukuki değerın insanlık olması bakımından saldırı suçundan ayrılmaktadır. Zira saldırı suçunda korunan hukuki değer barıştır. Ayrıca saldırı suçu daha çok iki devlet arasında gerçekleşen etkileşimi konu alır. İnsanlığa karşı suçlar suçun işlenmesinde herhangi bir özel saike gerek olmaması yönü ile de soykırım suçundan ayrılmaktadır. Zira soykırım suçunda failde kısmen veya tamamen yok etme kastı olmalıdır. Ayrıca soykırım suç fiilleri daha çok gruplara yönelik iken insanlığa karşı suçlarda bireyler yolu ile gruplar hedef alınmaktadır.

Soykırım suçu uluslararası alanda insanlığa karşı suçlara en çok benzeyen suçlardandır, hatta Nürnberg yargılamalarında soykırım fiillerinin insanlığa karşı suçlar adı altında değerlendirildiği bilinmektedir. Öyle ki soykırım suçu bazı

görüşlerde insanlığa karşı suçların özel bir hali olarak aktarılmaktadır. Bu da şu yargıya delalettir: İleride insanlığa karşı suçlar içerisinde gösterilen bazı fiiller UCM'nin yargı yetkisi içerisinde bağımsız bir uluslararası suç olarak ortaya çıkabilecektir. İnsanlığa karşı suçları oluşturan fiiller içerisinde ileride bağımsız ve ceza mahkemelerinin yargı yetkisine giren bir suç olma potansiyeline sahip fiillerin başında apartheid(ırk ayrımcılığı) fiili gelmektedir. Gerçekten de apartheid suçunun içeriğine bakıldığında suçun uygulanış biçimi ile tüm insanları ilgilendirdiği görülecektir. Apartheid suçunu öldürme, işkence, köleleştirme gibi diğer insanlığa karşı suçları oluşturan fiillerden ayıran en büyük özelliği apartheid fiilinin bağımsız olarak işlenmesinde dahi sadece bireylerin değil bireylerin içinde bulundukları gruplarında hedef alınmış olmasıdır. Yani bireylere karşı yapılmış bir ayrımcılık aslında onun ait olduğu dışlanmış gruba yapılmıştır. Buda suçun bireysel niteliğinden öte toplumsal niteliği olduğunu göstermektedir. Ayrıca dünya üzerinde artan ırkçı söylemler ve uygulamaların kurumsal bir hale dönüşmemesi için apartheid suçuna verilen önemin arttırılması gerekmektedir. Her ne kadar apartheid suçu ırk ayrımcılığı şeklinde algılsa da bu kavramın aldığı son halde dini ve siyasi aidiyetinde bir ayrımcılık sebebi kabul edilemeyeceği belirtilmektedir. Yine apartheid suçunun geçmişi incelendiğinde BM'nin ilgili 1965 ve 1973 tarihli Sözleşmeleri suçun manifestosunu oluşturacak niteliktedir. Bu da apartheid suçunun bağımsız bir suç olması için gereken hukuki dayanaklar adına önemlidir.

20. yüzyılın ikinci on yılında artan insanlığa karşı suçlara ilişkin bir uluslararası sözleşme yapma girişimi ve UHK'nın bu yöndeki çalışmaları insanlığa karşı suçlar adına milat niteliğindedir. Zira diğer uluslararası suçların kodifikasyon çalışmaları çoktan bitmişken -ki buna yetmiş yılı deviren savaş suçlarına ilişkin Cenevre Sözleşmeleri ve soykırım suçunu yasaklayan 1948 Soykırım Sözleşmesi dahil- bu suçlardan çok daha kapsamlı ve işlenişi daha kolay olan insanlığa karşı suçlar henüz sadece kendisinden bahsedilen ve kendisine özgü hükümler içeren bir uluslararası sözleşmeden yoksundur. Bu eksiklik bir insanlığa karşı suçların işlenmesinin yasaklanması sözleşmesi ile giderilebilir. UHK'nın bu yönde yaptığı çalışma ve 4. Rapor ile oluşturduğu ara taslak BM Genel Kurulu'na sunulmuştur. Komisyonun insanlığa karşı suçların tanımına ilişkin Roma Statüsünü baz aldığı açıktır. Ara taslaktaki insanlığa karşı suçlar tanımı nerede ise Roma Statüsündeki tanım ile birebir aynıdır. Taslakta insanlığa karşı suçlara maruz kalanların sığındıkları ülkelerce eski devletlerine iade edilmemesi yükümlülüğünün açıkça belirtilmesi

pozitif karşılanacak bir yeniliktir. Taslağın eleştirilebilecek hususlarından biri suç tanımındaki cinsiyet kavramının erkek veya kadın olmak üzere iki cins şeklinde anlaşılması gerektiğini belirten maddesidir. Bu söylem Roma Statüsünde de aynen kullanılmış, Vatikan ve İslam ülkelerinin bu söylemin kullanılmasında etkili olduğu belirtilmekteydi. Ancak artık demokrasi ve insan hakları kavramına öncülük eden birçok ülkenin ulusal mevzuatında cinsiyet kavramı sadece erkek veya kadından oluşmamaktadır. Eşcinseller veya diğer cinsel gruplarda bu mevzuatlarca kabul edilerek hakları koruma altına alınmaktadır. Yine gerek BM gerek AİHM gibi uluslararası mekanizmalarda eşcinsel haklarının erkek ve kadın cinsiyet hakları gibi koruma altına alındığına ilişkin kararlar mevcuttur. Olası bir insanlığa karşı suçların yasaklanması sözleşmesinde cinsiyet kavramının taslaktaki hali ile kalması BM'nin kendi kararları ile çelişmesi anlamına gelecektir.

Çalışmada anlatılmak istendiği gibi insanlığa karşı suçlar, içerisinde birçok suçu barındıran bir uluslararası suç tipidir. Kendisine ait bir uluslararası sözleşmesinin olmamasına rağmen insanlığa karşı suçlar, fikir ve anlam bütünlüğünü oluşturmuş, birçok kere uygulanmış sabit içtihatları olan ve uluslararası alanda kabul görmüş suçlardandır. Her geçen gün artan demokrasi fikri ve insan hakları bilinci önümüzdeki süreçte bu suç tipinin daha çok önem kazanacağına delalettir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akıllıoğlu, Tekin , *İnsan Hakları: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, A.Ü.S.B.F İnsan Hakları Merkezi, Ankara 1995.
- Aksar, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk- I*, Güncellenmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2017.
- Aksar, Yusuf , *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003.
- Alpkaya, Gökçen, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Turhan Kitapevi, Ankara 2002.
- Ateş Ekşi, Canan, *Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi*, Seçkin Yayınları, Ankara 2004.
- Azarkan, Ezeli , *Nürnberg 'ten La Haye 'ye Uluslararası Ceza Mahkemeleri*, Beta Basım Yayım, Ankara 2003.
- Bassiouni, M. Cherif, *Crimes Against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*, Cambridge University Press, New York 2011.
- Başak, Cengiz, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, Turhan Kitapevi, Ankara 2003.
- Bozkurt, Enver, Kütükçü, M. Akif ve Poyraz, Yasin , *Devletler Hukuku*, 7. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2012
- Cassese Antonio, *International Criminal Law*, Oxford University Press, New York 2008.
- Çakmak, Cenap, *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Şubat, Bursa 2014.
- Çınar, M. Fatih, *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı(Çanakkale 2014)*, Kazancı Hukuk Yayınevi, İstanbul 2004.
- Dalar, Mehmet, “Siyaset ve Hukuk İkilemi Karşısında Lübnan Özel Mahkemesi”, VII. *Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı-Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları*, 21-22 Ekim 2015- Bursa, (Ed.: Tayyar Arı ve Barış Özdal), Dora Yayınları, Bursa 2016
- Delmas-Marty, Mireille, Fouchard, Isabelle, Fronza, Emanuela ve Neyret, Laurent, *İnsanlığa Karşı Suçlar*, Çev. Berna Ekal, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012,

- Doğan, İlyas , *Devletler Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2008.
- Erem, Faruk, *İnsanlığa Karşı Cürümler*, AÜHF Yayını, Ankara 1948.
- Gemalmaz, Mehmet Semih, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Genişletilmiş 8. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Grotius, Hugo, *Savaş Ve Barış Hukuku*, Çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no:222-204, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967.
- Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, Genişletilmiş 9. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2018.
- Hakeri, Hakan , “*Ceza Hukuku Genel Hükümler*”, 8. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2009.
- International Commission of Jurists(ICJ), *Zorla Kaybetme ve Hukuk Dışı İnfaz: Soruşturma ve Yaptırımlar, Uygulayıcı Rehberi No.9*, Edit. Halit Bingöllü, Çev. Feride Eralp ve Burcu Eren, Hakikat, Adalet Ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, İstanbul 2017.
- Judicial System Monitoring Programme (JSMP) Report, *Digest of the Jurisprudence of the Special Panels for Serious Crimes*, Dili/Timor Leste, April, 2007.
- Kurşun, Günel, *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Birinci Baskı, Ankara 2011.
- Luban, David, *İnsanlığa Karşı Suçların Kuramı*, Ed. Hüseyin Günel, 1. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul 2019.
- Lütem, İlhan , *Harp Suçları ve Devletlerarası Hukuk*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1951.
- Önok, R. Murat, *Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı*, Turhan Kitapevi, Ankara 2003.
- Özgenç, İzzet, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.
- Öztürk, Bahri ve Erdem, Mustafa Ruhan, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 11. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011.
- Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1989.
- Sur, Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Genişletilmiş 11. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2017.
- Şen, Semih Töner, *Uluslararası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı*, 12 Levha Yayınları, İstanbul 2010.

- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1951.
- Tütüncü, Ayşe Nur, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2012.
- Ulusoy, Orçun , *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ed. Utku Kılınç, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Etki Matbaacılık, İzmir 2008.
- Yamaner, Melike Batur, Öktem, A. Emre, Kurtdarcan, Blade ve Uzun, Mehmet C. ,12 *Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri Ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:42, İstanbul 2008.
- Yılmaz, Alia , *Uluslararası Ceza Hukuku El Kitabı*, Beta Yayınevi, İstanbul 2001.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Milletlerarası Hususi ve Umumi Ceza Hukuku Tahir Taner'e Armağan* , İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörleri ve Doçentleri Tarafından, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1956.

Makaleler

- Akın, Rıdvan, “İttihad Ve Terakki Hükümetleri’nin Divan-ı Harb-i Örfi’de Yargılanması ve Malta Sürgünleri”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014/1, S. 59-120.
- Alibaba, Arzu, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu”, *AÜHF Dergisi*, C. 49, S. 1, ss. 181-207.
- Alsan, Zeki Mesud, “1949 Cenevre Sözleşmeleri”, *AÜHFD*, C.7, S. 3, ss. 37-57.
- Alsan, Zeki Mesud, “Bir Milletlerarası Ceza Divanı Kurulması ile İlgili Fikirler ve Teşebbüsler I”, *AÜHFD*, C. 8, S. 1-2, ss.1-43.
- Aslan, Yasin, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *Türkiye Barolar Birliği(TBB) Dergisi*, S. 79, 2008, ss. 235-274.
- Ataöv, Türkkaya , “Savaş Suçları Uluslararası Mahkemesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 22 , S. 01 , ss. 239-261.
- Aybay, Rona, “Uluslararası Mahkemeler ve Bireylerin Ceza Sorumluluğu”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Köksal Bayraktar’a Armağan*, C. 1, 2010/1, ss. 125-150.
- Aydın, Devrim, “Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)*, C. 51, S. 4, ss. 131-167.
- Azarkan, Ezeli, “Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(AÜHFD)*, C. 52, S. 3, ss. 275-297.

- Azarkan, Ezeli, “Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan*, S. 1-2, Y. 24, 2004, ss. 211-243.
- Bal, Ali, “Kölelik, Zorla Çalıştırma Ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk Ve AIHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi(YBHD)*, S. 2, ss. 55-112.
- Bayıllıoğlu, Uğur, “Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi”, *AÜHFD*, C. 62, S. 2, ss. 407-440.
- Beyazıt, Özgür, “La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Ceza Yargılaması” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 2, C.1, S. 5, ss. 309-338.
- Bozkurt, M. Uğur, “Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler Ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 6, S. 11, ss. 73-91.
- Coupland, Robin, “Humanity: What Is It And How Does It Influence International Law?”, *International Review Of The Red Cross*, Vol: 83, No: 844, December, 2001, ss. 969-989.
- Çakmak, Diren, “Soykırım Suçu: Suçun Gerçekleştiği Ruanda Örneği (1994) Ve Suçun Gerçekleşmediği Ermeni Tehciri (1915)”, *Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu 38. İcanas (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, 10-15.09.2007, Uluslararası İlişkiler II. Cilt, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, ss. 501-524.
- Çeçen, Anıl, “İnsan Hakları Ve İnsancıl Hukuk”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi (Aydın Zevkliler Armağanı)*, C. 8, 2013, ss. 809-830.
- Çınar, Fatih, “Ceza Hukukunun Genel Prensipleri ve Uluslararası Ceza Divanı Statüsü (General Principles of the [Turkish] Criminal Law and International Criminal Court)”, *Askeri Adalet Dergisi*, S. 124, Temmuz, Ankara, 2006, ss. 5-21.
- Çınar, Yusuf, “Çatışma Sürecinden Devlet İnşasına: Doğu Timor”, *Bilge Strateji Dergisi*, C. 8, S. 15, ss. 85-112.
- Çoban, Ebru, “Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği”, *Uluslararası İlişkiler(Akademik Dergi)*, C. 5, S. 17, ss. 47-72.
- Çoban Öztürk, Ebru, “Toplumsal Yapılar ve Şiddet: Ruanda Örneği” *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 67-114.
- Çokişler, Elvan, “Silahlı Çatışmalar Sırasında Kültürel Malların Korunması Rejimi: Tarihsel Gelişimin Analizi”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt :6, S. 61, ss. 55-74.

- Değirmenci, Olgun, “Çeşitli Görünümleriyle Uluslararası Suç Kavramı: Dar Ve Geniş Anlamda Uluslararası Suçlar Ve Türk Hukuku”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFM)*, C. LXXI, S:1, ss. 229-266.
- Emir, Nergiz, “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(AndHD)*, C. 1, S. 2, ss. 118-143.
- Erdal, Selcen, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Ulus Devlet Egemenliğine Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1, ss. 147-206.
- Erkiner, Hakkı Hakan,”Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel’e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 3, ss. 3-142.
- Ertuğrul, Ümmühan Elçin, “Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Kamu Hukuku Arsivi Dergisi*, C. 10, S. 2, ss. 127-150.
- Günel, Hüseyin , “İnsanlığa Karşı Suçlarda “İnsanlık” Ne Manaya Gelmektedir: Felsefi Bir Analiz”, *İÜHFM*, C. LXXII, S. 1, ss. 555-570 .
- Güneysu, Gökhan, “Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach’ın Yargılanmasının Önemi ve Anlamı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı*, C. 25, S. 2, ss. 833-849.
- Güveloğlu Gülşah Kurt, “Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander’in Öldürülmesi) ve Türkiye’deki Yankıları-9 Ekim 1934”, *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. 34, S. 57, ss. 249-269.
- Kaplan, Fatih Halil, “Ruanda Ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu” *Ulusal Hakemli Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 3, 2014, ss. 106-129.
- Karakehya, Hakan, “Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Uygulanabilir Hukuk”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 2, ss. 133-163.
- Külçür, Erdem İzzet, “Uluslararası Suçlar, Sınırşan Suçlar ve Yabancılik Unsuru Kavramlarına Dar ve Geniş Anlamda Bir Bakış”, *Suç ve Ceza- Ceza Hukuk Dergisi*, S. 1-2, 2016, ss. 7-45.
- Linton, Suzannah, “Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice”, *Criminal Law Forum (An International Journal)*, Volume: 12; Issue: 2, 2001, ss. 185-246.
- Özdemir, Ahmet, “Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamaya Yönelik Caydırıcı Ve Zorlayıcı İlkesi: Koruma Sorumluluğu”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C. 3, S. 5, ss. 87-115.

Öztürk, Yasin, “Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLII, 2017/1, ss. 37-53.

Parlak, Türkan Melis, “Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri”, *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi(ABMYOD)*, S. 38, 2015, ss. 37-53.

Poyraz, Yasin ve Önen, Vehip, “Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü” *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y. 4, S. 1, 2019, ss. 187-222.

Sarıbeyoğlu, Meltem, “Kitle İmha Silahlarının Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, S. 5, ss. 21-53.

Schaack , Beth Van , “The Definition of Crimes Against Humanity: Resolving the Incoherence”, *Columbia Journal of Transnational Law*, 37(3), August, 2007, 787-850.

Sencerman, Öncel, “Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Y. 9, S.18, ss. 35-75.

Seymen Çakar, Ayşe, “İnsanlığa Karşı Suçlar”, *TBB Dergisi*, 2012(103), ss. 169-198.

Şahin Mehmet, “Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme” *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 2, S. 1, ss. 49-61.

Şimşek, Murat, “Uluslararası Suçlarda İnsanlığa Karşı Suçlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 44, ss. 509-518.

Terzioğlu, Süleyman Sırrı, “Uluslararası Hukuk Açısından Kosova Uzman Daireleri”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 1, 2018, ss. 149-189.

Tezcan, Durmuş, “Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku”, *AÜSBF Dergisi, İlhan Öztrak’a Armağan*, C. 49, S. 1, ss. 349-363.

Uzun, Elif, “Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, ss. 25-47.

Uzun, Elif, “Eski Yugoslavya İçin Milletlerarası Ceza Mahkemesi’nin Bonoviç Davası Kararının İncelenmesi”, *MHB Dergisi*, Y. 25-26, 2005-2006, ss. 709-724.

Tezler

Al-Mashhadani, Muntasser Muhammed Jasim, *Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2017.

Ata, Ferudun, *Divanı-ı Harb-i Örfiler Ve Ermeni Tehciri Yargılamaları*, Selçuk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri Ve İnkılapları Tarih Bilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2003.

Avcı, Gökmen, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2012.

Başkaracaoğlu, Elif, *Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçların Tanımlanması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004.

Berberer, Halil Murat, *Soykırım Suçu*, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2007.

Günel, Hüseyin, *Hannah Arendt Düşüncesinde İnsanlığa Karşı Suçların Temellendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Doktora Tezi) İstanbul 2013.

Işıқтаç, Süheyla, *Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2015.

İlbeği, Hamza, *Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Görevine Giren Suçlar*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2014.

Koç, Cansu, *Roma Statüsü Bağlamında İnsanlığa Karşı Suçlarda Devlet Politikası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015.

Köksal, Osman, *Tarihsel Süreci İçinde Bir Özel Yargı Organı Olarak Divan-ı Harb-i Örfiler(1877-1922)*, , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara, 1996.

Önder, Orhan, *Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu, Yapısı Ve Yargı Yetkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.

Rudy, Ludju Kalembo, *Devlet Başkanlarının Cezai Sorumluluğu Charles Taylor Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016.

Taner, Fahri Gökçen, *Ceza Hukukunda Zamanaşımı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Ceza ve Ceza Usulü Hukuku) Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisan Tezi), Ankara 2007.

Qasim, Suhad Othman, *Savaş Suçları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi*, , Doğu Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazimagosa,, KKTC, Şubat 2014.

Online Kaynaklar

“Ad hoc” kelime anlamları için,

<http://www.learnersdictionary.com/qa/what-does-ad-hoc-mean> Erişim
Tarihi: 05.03.2020; yine <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/ad-hoc>
Erişim Tarihi:05.03.2020.

Amerika Dışişleri Bakanının dönemin ABD Başkanına yazdığı mektup için,

<https://www.blackpast.org/global-african-history/primary-documents-global-african-history/george-washington-williams-open-letter-king-leopold-congo-1890/> ,
Erişim Tarihi:12.12.2019.

Crimes Against Humanity Initiative (İnsanlığa Karşı Suçlar Girişimi) için,

<http://siteS.law.wustl.edu/WashULaw/crimesagainsthumanity/>, yine,
https://en.wikipedia.org/wiki/Crimes_Against_Humanity_Initiative , Erişim Tarihi:
03.03.2020.

Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi(EYUCM) Statüsü metni için,

https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, Erişim
Tarih:11.04.2020.

EYUCM Kararları:

The Prosecutor VS.. Dario Kordic ,Mario Cerkez, Judgement, 26 February 2001,

https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf,
Erişim Tarihi:10.02.2020.

The Prosecutor VS. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 22

February 2001, <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>,
Erişim Tarihi: 10.02.2020.

The Prosecutor VS. Goran Jelasic, Judgement, 14 December 1999,

<https://www.icty.org/x/cases/jelasic/tjug/en/jel-tj991214e.pdf>, Erişim
Tarihi:10.02.2020.

The Prosecutor VS. Mitar Vasiljevic, Judgement, 29 November 2002,

<https://www.icty.org/x/cases/vasiljevic/tjug/en/vas021129.pdf>, Erişim
Tarihi:10.02.2020.

The Prosecutor VS. Miroslav Kvocka et al., 2 November 2001,

<https://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, Erişim Tarihi:
10.02.2020.

The Prosecutor VS. Mladen Naletilic, And Vinko Martinovic, 31 March 2003,

https://www.icty.org/x/cases/naletilic_martinovic/tjug/en/nal-tj030331-e.pdf, Erişim
Tarihi:10.02.2020.

The Prosecutor VS. Radislav Krstic, Judgement, 2 August 2001,

<https://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf>, Erişim Tarihi:
10.02.2020.

The Prosecutor VS. Tihomir Blaskic, Judgement, 3 March 2000,
<https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>, Erişim Tarihi:10.02.2020.

The Prosecutor VS. Zoran Kupreskic et al., Judgement, 14 January 2000,
<https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2020.

Temyiz Mahkemesi kararı için bkz. In The Appeals Chamber, The Prosecutor VS. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac And Zoran Vukovic, Judgement, 12 June, 2002
<https://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf>, Erişim Tarihi:10.02.2020.

Temyiz Mahkemesi kararı için bkz. In The Appeals Chamber, The Prosecutor Vs Dusko Tadic, Judgement, 15 July 1999,
<https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2020.

International Military Tribunal (Nuremberg) Judgment of 1 October 1946,
<https://www.legal-toolS.org/doc/45f18e/pdf/>, Erişim Tarihi: 05.03.2020.

Karma Mahkemelerdeki Statüler :

Demokratik Kamboçya Döneminde İşlenen Suçların Kovuşturulması Amacıyla Kamboçya Mahkemelerinde Olağanüstü Dairelerin Kurulmasına Hakkındaki Kanun” metni için,
https://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legaldocuments/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2020.

Doğu Timor UNTAET 2000/15 Yönetmeliğı için,
<https://www.legaltoolS.org/doc/c082f8/pdf> , Erişim Tarihi:18.2.2020.

Kosova Uzman Daireleri Kanun için,
<https://www.scp-kS.org/en/documents/lawspecialist-chambers-and-specialist-prosecutors-office> , Erişim Tarihi:18.02.2020.

Lübnan Özel Mahkemesi Statüsü için,
<https://www.stl-tsl.org/en/documents/legal-documents/statute-of-the-tribunal> , Erişim Tarihi:19.02.2020.

Sierre Leone Özel Mahkemeleri Statüsü için,
<http://www.rscsl.org/Documents/scsl-statute.pdf>, Erişim Tarihi: 14.04.2020.

Müttefik Kontrol Konseyi No.10(10 Sayılı Kanun) metni için,
<https://www.legal-toolS.org/doc/ffda62/pdf/> , Erişim Tarihi: 06.03.2020.

Nürnberg Statüsü metni için,
<https://ghum.kuleuven.be/ggs/events/2013/springlectures2013/documents-1/lecture-5-nuremberg-charter.pdf>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

Roma Statüsü 7. Madde metnin Türkçe çevirisi için,

<http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM%20MEV/Roma%20Stat%C3%BCs%C3%BC.pdf>, Erişim Tarihi:12.04.2020.

Roma Statüsü orijinal metni için,

<https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2020.

Ruanda Büyükelçisi'nin konuşması için,

<https://www.aydin.edu.tr/trtr/arastirma/arastirmamerkezleri/afrikam/Documents/Ruanda%20Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1.pdf>, Erişim Tarihi:01.02.2020.

RUCM Statüsü metni için,

https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_EF.pdf, Erişim Tarihi:12.04.2020.

RUCM Yargılamaları bilançosu için ,

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Criminal_Tribunal_for_Rwanda, Erişim Tarihi:12.04.2020, yine <https://www.hrw.org/news/2015/12/23/rwanda-international-tribunal-closing-its-doors> , Erişim Tarihi: 12.04.2020.

RUCM Kararları:

Alfred Musema VS. The Prosecutor, Judgement, 27 January 2000,

http://www.worldcourts.com/ictr/eng/decisions/2000.01.27_Prosecutor_v_Musema.pdf, Erişim Tarihi:08.02.2020.

Clement Kayishema and Obed Ruzindana VS. The Prosecutor, 21 May 1999,

http://www.worldcourts.com/ictr/eng/decisions/1999.05.21_Prosecutor_v_Kayishema_1.pdf, Erişim Tarihi. 08.02.2020.

Eliezer Niyitegeka (Appellant)V's The Prosecutor (Respondent), Judgement, 16 May 2003,

<https://www.refworld.org/pdfid/48abd5a3d.pdf>, Erişim Tarihi:08.02.2020.

Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza ve Hassan Ngeze VS. The Prosecutor, Judgement, 3 December 2003,

<https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-99-52/trial-judgements/en/031203.pdf> , Erişim Tarihi: 08.02.2020.

Georges Rutaganda VS. The Prosecutor, Judgement, 6 December 1999,

<https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-96-3/trial-judgements/en/991206.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2020.

Ignace Bagilishema Vs The Prosecutor, Jugment, 7 June 2001,

http://www.worldcourts.com/ictr/eng/decisions/2001.06.07_Prosecutor_v_Bagilishema_1.pdf, Erişim Tarihi:08.02.2020.

The Prosecutor VS. Jean-Paul Akayesu,2 September 1998,

<https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20JUDGEMENT.pdf> , Erişim Tarihi:08.02.2020.

The Prosecutor VS. Laurent Semanza . 31 May 2000,
<http://www.ictrcaselaw.org/docs/doc37512.pdf> , Tarihi:08.02.2020.

Schabas, William A., “*Uluslararası Ceza Mahkemesine Giriş*”, Çev. Gülay Arslan, Legal Yayıncılık, İstanbul , 2004
<https://docplayer.biz.tr/2035539-Uluslararası-ceza-mahkemesine-giriş.html>, Erişim Tarihi: 12.12.2019.

Sözleşme, Bildiri, Taslak ve Yıllıklar:

1815 tarihli Kölelik Deklarasyonu için,
<https://opil.oupilaw.com/view/10.1093/law:ohr/law-ohr-63-CTS-473.regGroup.1/law-ohr-63-CTS-473?prd=OHT> , Erişim Tarihi: 05.03.2020.

1868 tarihli Saint Petersburg Bildirisi için,
<https://ihldatabaseS.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=568842C2B90F4A29C12563CD0051547C>, Erişim: 18.12.2019.

1926 tarihli Kölelik Konvansiyonu için,
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx> , Erişim Tarihi: 05.03.2020.

1907 tarihli 2. La Haye Konferansı sonucu ortaya çıkan antlaşma metni için,
http://www.opbw.org/int_inst/sec_docs/1907HC-TEXT.pdf , Erişim Tarihi:27.03.2020.

1928 tarihli Briand-Kellogg Paktı metni için.
https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp , Erişim Tarihi: 29.03.2020.

1930 tarihli Zorla Çalıştırma Sözleşmesi için,
https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377244/lang--tr/index.htm Erişim Tarihi: 05.03.2020.

1943 tarihli Dört Milletin Genel Güvenlik Deklarasyonu metni için,
<https://www.officialgazette.gov.ph/1943/10/30/declaration-of-four-nations-on-general-security-october-30-1943/>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

1948 Soykırım(Genocide) sözleşmesi, metnin orijinali için,
<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

1950 tarihli Nürnberg Mahkemesi İlkeleri metni için,
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf , Erişim Tarihi:10.04.2020.

1950 tarihli UHK Yılığ ve yorumları,
Principles of International Law recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with commentaries 1950 Vol:II, için,

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_1_1950.pdf ,
Erişim Tarihi: 11.01.2020.

1954 tarihli UHK Yıllığı

Yearbook Of The International Law Commission 1954 Volume: II, (Documents of the sixth session including the report of the Commission to the General Assembly),
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_3_1954.pdf ,
Erişim Tarihi:07.03.2020.

1954 tarihli UHK İnsanlığın Barış Ve Güvenliğine Karşı Suçlar Taslağı, Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954,
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_3_1954.pdf Erişim Tarihi: 07.03.2020 .

1956 tarihli BM Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme için,
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11599.pdf> , Erişim Tarihi: 07.03.2020.

1957 tarihli Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması Sözleşmesi Türkçe çevirisi için,
https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377271/lang--tr/index.htm Erişim Tarihi: 07.03.2020.

1965 Tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme Türkçe metni için,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/met in135.pdf, Erişim Tarihi: 11.01.2020.

1968 tarihli “Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlarda Yasal Sınırlandırma Uygulanmaması Sözleşmesi” için,
https://treaties.un.org/doc/Treaties/1970/11/19701111%2002-40%20AM/Ch_IV_6p.pdf, Erişim Tarihi: 11.04.2020.

1973 tarihli “İrk Ayrımının Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi(Apartheid)” için,
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201015/volume-1015-I-14861-English.pdf>, Erişim Tarihi:11.04.2020.

1974 tarihli “İnsanlığa Karşı Suçlarda ve Savaş Suçlarında Yasal Sınırlama Uygulanmamasına Dair Avrupa Sözleşmesi” için,
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/conventions/rms/090000168007617f>, Erişim Tarihi:11.04.2020.

1975 tarihli “Tüm Kişilerin İşkence ve Diğer Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Korunmasına İlişkin Beyanname” için,
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/DeclarationTorture.aspx>,
Erişim Tarihi:11.04.2020.

1984 tarihli İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme Türkçe metni,
http://www.danistay.gov.tr/upload/iskence_ve_diger_zalimane_gayri_insani_veya_kucultucu_muamele_veya_cezaya_karsi_sozlesme.pdf , Erişim Tarihi: 12.01.2020.

1985 tarihli Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi için,
<https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-51.html> , Erişim Tarihi: 07.03.2020.

1992 tarihli Bütün Kişilerin Zorla Kaybetmeden Korunmasına Dair Deklarasyon için,
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/EnforcedDisappearance.aspx> ,
Erişim Tarihi: 09.03.2020.

1993 Viyana Beyannamesi ve Eylem Planı için,
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> , Erişim Tarihi:
09.03.2020.

1996 tarihli UHK Taslağı yıllık yorumları için,Draft Code of Crimes against the Peace and
Security of Mankind with commentaries, 1996,
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf ,
Erişim Tarihi:10.02.2020.

1996 tarihli İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu Tasarısı metni için,
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf,
Erişim Tarihi: 12.04.2020

Tezcan, Durmuş, “Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Divanı”,
<http://www.ankarabarosu.org.tr/Siteler/19402010/Kitaplar/pdf/until2007/00-01.pdf> , Erişim Tarihi: 20.12.2020

UCM’de Devam Eden Davalar:

Afganistan için,
<https://www.icc-cpi.int/afghanistan>, Erişim Tarihi:14.04.2020.

Burundi için,
<https://www.icc-cpi.int/burundi> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Darfur soruşturması için,
<https://www.icc-cpi.int/darfur> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Darfur soruşturmasında Ömer El Beşir’in UCM’ye teslimi hk.
https://www.ntv.com.tr/dunya/sudan-besiri-uluslararasi-ceza-mahkemesine-teslim-edecek,mq3Lxv97rk646elQJpiv_A , Erişim Tarihi: 16.02.2020.

DKC’de işlenen suçlara ilişkin UCM Kararları için,,
<https://www.icc-cpi.int/drc/#cases> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

DKC davasında Jean-Pierre Bemba Gombo ve Diğerleri bilgi ve kararlar için,
<https://www.icc-cpi.int/car/Bemba-et-al> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Fildişi Sahilleri için,
<https://www.icc-cpi.int/cdi> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Gürcistan için ,

<https://www.icc-cpi.int/georgia> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Kenya için UCM bilgi ve kararlar için,

<https://www.icc-cpi.int/kenya> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Libya için,

<https://www.icc-cpi.int/libya> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Mali için,

<https://www.icc-cpi.int/mali> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Myanmar için,

<https://www.icc-cpi.int/bangladesh-myanmar> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

OAC'de işlenen suçlar için,

<https://www.icc-cpi.int/car> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

OAC 2. dosyada da işlenen suçlar için,

<https://www.icc-cpi.int/carII> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Uganda da işlenen suçlara ilişkin UCM Kararları için,

<https://www.icc-cpi.int/uganda> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

Uganda davasında Dominic Ongwen bilgi ve karar için,

<https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen> Erişim Tarihi: 15.02.2020.

UCM Suçun Unsurları adlı belge için,

Element Of Crimes, Published by the International Criminal Court, 2011,

<https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf> , Erişim Tarihi: 14.02.2020.

Uluslararası Hukuk Komisyonu Oturumlarına ilişkin genel olarak,

<https://legal.un.org/ilc/ilcsessionS.shtml> , Erişim Tarihi:02.03.2019.

Uluslararası Hukuk Komisyonu Altmış yedinci oturum, İnsanlığa karşı suçlar hakkında ilk rapor için,

<https://legal.un.org/docs/?symbol=A/CN.4/680> , Erişim Tarihi: 02.03.2020 .

Uluslararası Hukuk Komisyonu Yetmiş birinci oturum, İnsanlığa karşı suçlar hakkında dördüncü rapor için,

<https://legal.un.org/docs/?symbol=A/CN.4/725>, Erişim Tarihi:02.03.2019.

Uzak Doğu İçin Uluslararası Askeri Mahkeme şartı(Tokyo şartı) metni için,

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf , Erişim Tarihi:07.03.2020.